

Rikardo ARREGI

Herriaren lekuko

Biltzaile:

Joan M. TORREALDAY

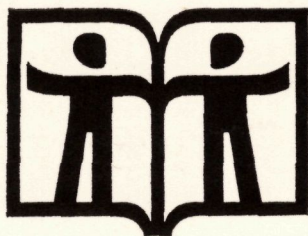
Hitzaurrea:

Joxe AZURMENDI

J A K I N

ARANTZAZU

GINATI

**NAZIOARTEKO LIBURU URTEAREN
OROIGARRIA**

JAKIN liburu sorta (6)

Zuzendari: Joseba Intxausti

GIZARTE saila: Andoni Sagarna

Ramon Gorostidi

© ED. FRANCISCANA ARANZAZU

NUMERO REGISTRO 1.692

DEPOSITO LEGAL S. S. 504/72

IZARRA IRARKOLA - PEÑA Y GOÑI, 13 - DONOSTIA

Aurkibidea

Irakurleari bi ohar. Joan Mari Torrealdai	11
Hitzaurre politikoa. Joxe Azurmendi	17
Rikardoren nortasun politikoaz lehenengo hitzak	19
Rikardoren gaurkotasunaz	33
Rikardoren eboluzioez	58

POLITIKA BIDEAK HAUZITAN

1963	
Agur, Kennedy	79
1964	
Paperik eza	81

Kruxef-en hitzaldi bat	83
Sozialistak eta kristau-demokratak	85
Erreboluzioa libertadearen barruan	86

1965

Reformismoa, soluziobide? Chile dela-ta	88
Alabama, itxaropena eta moderazioaren ausardia	90
Tarzan: zinema batek erakusten duena	92

1966

Reformismoa	94
Garai astinduak	97
Vietnamen erakuskizunak	98
Hego Ameriketako gerrileroak zer?	100
Seguridadea eta libertadea	102

1967

Elkar-izate baketsua	104
Italian eskualdeak modan daude	105
Erreboluzio bat izan zen	107

1968

Biolentziaz	109
Gerlarekin jokabidea	110
Hirugarren bidearen ipuin zaharra	112
Partzuergoa, eskualdekatzea eta Euskal Herria	115
Urte zahar tristea	121

1969

Bretainak nazioarteko	123
Bretainiaren liberaziorako frentea	124
Frantziako eskualdekatzea Euskal Herrian	127

DEMOKRAZIA

1964

Europa, kristautasuna, demokrazia	131
Nehru	133

1965

Holanda, Argentina eta Viena	134
-------------------------------------	-----

1966

Sozialdemokrazia	136
-------------------------	-----

1968

Katolikoak eta kristau-demokrazia	138
--	-----

1969

Demokrazia, zer?	139
Chileko kristau-demokrazia antsiatua	141

SOZIALISMOA**1964**

Urte hau sozialismoaren urtea izan daiteke	145
Kruxef, Wilson eta Mao	147

1965

Beltzak eta zuriak	149
Defferren dela	152

1966

Laboratorioko sozialismoa	154
----------------------------------	-----

1967

Txina, Mao eta marxismoa	156
Sozialismo astratua	158

1968

Kxekoslobakian aldaketak	161
Komunista partiduen nazioarteko bilera	162
Stalinistak estatu batuetara ihes egiten dutenean ...	163
Gora rebisionistak!	165
Sozialista «zientifikoak»	166
Txekoslobakiakoaren ondorenak komunistengan	168

1969

Enbarazo egiten dutenak	170
Stalinistak berriro	171
Moskuko biltzarra dela-ta gogoetak	173

EZKERTIARRAK**1965**

Ezker berri baten irudia	179
Ezarritako desordena	181
Agintza eta utopia	184

1966

Gobernuak zalantzan	186
Estadu Batuetako herria	187
Beatnik	190
Errealidadea	191

1967

Estrukturak	194
Zergatik kritika egin	196
Gabon tristeak	199

HERRIGINTZA**1964**

Gaurko gazteria berria	203
-------------------------------	-----

1966

Andoaingo gazteria	205
Politika	208
Sindikalismoa eta politika	211
Pompidou Donibane-Garazin	212
Euskal poujadismoa	214
Euskal kultura	217

1968

Gure jokabidea gaur	222
Utikan engainamenduko naziokeriak	224
Eska ezin daitekeena	226
Esku zikinak	228
Esperantza	230
Gu traketsok	231
Amorrazioa	233
Debaldeko gauzak	234

1969

Urtain: Euskal Herriaren opioa	236
Euskal Mc Carthy-txoak	237
Eskolatuen bekatuak	238
Herrikoikeria eguzkialdeko Europan	239
Andoaindarra naiz	243

EUROPA**1964**

Europa berriro 247

Europa bere lekuaren bila 249

1966

Ez dugu horrelako Europarik nahi 251

Europa berriro 252

Elkarrekiko Merkatua eta politikolari baten hitzak 254

1967

Hamar urte 256

Europaren jaioezina 257

ERLIJIOA POLITIKA SALTSETAN**1963**

Kenya-ren askatasuna 263

1964

C. F. T. C. dela-ta 265

1965

Elkarriketa zergatik eta nola 266

1967

Katolikoak eta marxistak 268

KASU IHESBIDEARI**1964**

Deabruak Moskutik ihes egin du 273

1966

Narzisoak 275

Gauzak ez dira hain sinpleak 277

1967

Absolutugintza 279

1968

Vietnam, iheskeria bat? 281

Erromantizismoa 282

Gu ere razista	284
Konfesionalismoa	285
Esperantza errabiatua	288
Ortodoxia hil bedi	289
Askotarikoa	291
Jende zoro hori	292
Zirkulazioari enbarazo egitea	294
Ez dut sobietar irratirik entzuten	294
Bonbardeoak gelditu	295
1969	
Moralismoa	296
Castrismoa, ihesbidea?	297
«Mao baino maotarragoak»	299
Borrokalaria ahaztuak	300

EZIN ETSI

Sarrera	306
Nik neu izan behar	307

GOGOETA APURRAK

Iritziak... ..	335
Salaketak... ..	342
Esperantzak... ..	348

LUZAGARRI

Idazlan argitaratuen kronologia	353
Idazlan argitaragabeak	365

Irakurleari bi ohar

Hona, irakurle, Rikardo Arregiren lanekin argitaratzen dugun bigarren liburua.

Lehengo haretan bere lan nagusiak – ez guziak – argitara eman genituen. Rikardoren pentsamentuaren sakona, han bila zenezake. Bilatu eta aurkitu duzula sinetsi nahi dut.

Baina Rikardo ez zen bulegoko gizon narea, noizean behin lanen bat ongi jantzi eta apaindu eta lagunen kontsultatxoak egin ondoren, inprimategira entregatzen duten horietakoa, lanaren amaia afari batekin ospaturik. Rikar-

dok ez zuen horretarako astirik, presaka bizi zen (bere bizi-haroaren laburra somatu izan balu bezala). Presaka, bai, herriaren goseak eraginik eta janariaren bilatzeak zirikaturik. Aldizkarietan idaztea, ez zitzaion aski, Rikardoren ritmoa ez zen-eta hilabetero idaztea, astero baino. Eta astero egin behar egunerokoen faltan. (Hona gure egoe-raren larria: gainontzekoen ritmoa, eguna da; gurea, berriz, astea).

Rikardo Zeruko Argiako gizona da. Periodista. Gizon hori ezagutarazi (edo gogoarazi) nahi dugu hemen. Rikardo bixi-bixirik bilatuko duzu oraingoan, bere saltsan: hemen hasarre, han ironiadun, harutzago baikor. Eta bidenabar, haren ideia-lerro nagusiek markatzen duten bidea ere ongi definiturik ikusi ahalko duzu.

Liburu honetan, Rikardoren (eta harekin gazte-andana baten) lekukotasunarekin batera, borrokazalearen, gaztearen euskaldunaren... abots zolia. Entzun. Gidatzen eta salatzen gaituen abots hori. Salatzen eta gidatzen gintuena, agian; zeren-eta baliteke Rikardoren kezkak, zalantzak, esperantzak eta helburuak, zureak ez izatea orain, edo bide beretik aurrera jo duzulako (edo bidean etsirik zaudelako). Bietan ere, onuragarri gerta dakizuke atzera entzutea, Euskal Herriaren une haretan nola pentsatzen eta jokatzeko zenuen oroitu dezazun. Rikardo joan zitzaigunetik hona, zerbait baino gehiago gertatu da Euskal Herrian. Dena dela, haiek haizatzen duen problematikak, bereziki herri-arazoari dagozkion pontuetan, ez dut uste fitsik galdu duenik. Haren dinamika are gutiago.

Irakurle, liburu honetan eskaintzen dizuguna, antologia bat da. Hasiera batean (asmoaren handia!) Rikardoren periodista lanak oro argitaratzea pentsatu genuen. Idazmakina kopiatzearekin batera konturatu ginen gure kijotismoaz. Eta horrela, bi arrazoi nagusik bultzatu gaituzte lanari neurri hauek jartzera: bere lan guziak argitaratu nahi izanez gero, mila bat horrialdeko liburu izanen litzake. Han-

diegia bistan denez. Baina hori bakarrik balitz, gaitzerdi. Gure ustez, holako liburu, handia izanez gainera, interes gutiagokoa litzake. Zergatik? Rikardoren zenbait lanek ez duelako interesik, momentuko hura kenduaz gero. Izan ere, periodismogintzan, lan askok informazio-balio hutsa du, beste asko handik eta hemendik jasoak dira, etab. Zaborreria asko tartean. Hona gure bigarren arrazoa.

Hautapen bat egitea beharrezko zen, gure ustez. Nola, ordea? Zein irizpide erabili?

Antologia-kriterioaren hautapenak lo handirik ez didala kendu aitortu behar dizut, irakurle. Soil-soilik Rikardoren pentsamentua aditzera eman nahi izan dut. Pentsamentu hau dagokion gordintasunean: dela kezkatan, polemikatan, protestatan, dela esperantzatan, asmotan, iritzitan. Eta guziaren, pentsamentuaren eta ekintzaren ardatza, Rikardoren baitan, herrigintza dela ikusiko da.

Rikardoren pentsamentu-hondarrik ez dut kanpoan utzi nahi izan. Baina liburu honen neurritan ez ziren denak kabitzen, hain ugaria eta aberatsa da bere pentsamentua! Bost edo sei aldiz hautapena berriz hasi beharra izan dut, bakoitzean zenbait horri baztertuz. Honetan eman dizkit lanak hautapenak!

(Hizkuntza aldetik, zuzendurik ematen ditugu lan guziak, Rikardo beraren asmoa betetzen, eta irakurtze-lana errazten, dugun ustetan).

Asmoa garbi agertu ondoren, eta bilatu ditudan zailtasunen berri emanik, inoiz lanen hautapenean nere interpretazioaren bat bide dagoela uste baduzu, irakurle, barakatuko didazulakoan nago. Hautapenaren merituen izenean ez izanik ere, borondate onaren eta nere eskasia-atxakiaren izenean.

joan mari torrealday
Toulouse 71 - X - 20

Rikardo Arregiri
HITZAURRE POLITIKOA

Rikardo Arregi (1942 - 1969) laudoriozko aipamenez eta gorazarrez betetzea ote da hari zor diogun eta gure partetik dagokion omenaldia? Ez, hobe dugu haren pentsamenduak eta harenekin batera geureak berriro pentsatu.

Rikardoren politikazko idazkiak probetxuz irakurriaz idazlearen pentsabidean eta nortasunean barneratu nahi lukeenarentzat eskaintzen dut hitzaurre hau. Inori idazkiak berak arretaz irakurtzea eskusa lezaiokeen azterketaren baten azkeneko emari gisa ez baino, haiek irakurri bai eta

egin ere problema batzuekin egiteko hitzaurre hutsaren arabera. Hemen ez du irakurleak Rikardoren ideia eta asmo politikoen kontaduriarik eskuratuko. Rikardoren iritziak ugariak dira, haren ardurak bezalaxe. Beharrezkoa da haiek biltzea, noski, baina ez bilduta gero haiekin taloren bat egin eta lasai jateko. Iritzi ugari horiek tema bat-beraren bariazio antza bait dadukate, eta tema horixe da, nire ustez, bariazioen artean idoro beharrezkoena. Rikardoren nortasun politikoa dagien tema. Baina tema ere ez da ia tema bariazioak kenduz gero, eta ez dizkiot nik, eskema bat egitearren, kenduko. Bariazio berriak probatu baizik.

Areago, hitzaurre honek ez du, Rikardo zenaren nortasunaz axolatu arren, haren sikografiaren bat dibujatu nahi. Irakurlearen begiak idazle politikoa nortasunera eta honen inguruaz idazkietan agiri diren goiti-behiti batzuetara itzularazi nahi lituzke bakarrik. Rikardoren ideiak eta asmoak berak banan banan ebakitzea, berezte eta judikatzea, oraindik batere egin gabeko lana, eta zaila izango litzake horrelakorik egitea ere haren obrak osorik argitaratu arte eta bere biografia zehatz ezagutu gabe. Hemen ohartaraziko dena ez da (noski!) Rikardoren idazkietan ohargarri den guzia. Idazkiok, gehienetan, berez dira esanahitsurik aski eta berez mintzatzen dira hobekien beren buruez. Idazki bakoitzean bakan hartuta jakingarrientzu izan daitekeenera ez baino, hortakoz, idazkiok denak batera eta batasunean hartuz aurkitzen diren arazoren batzuetara zuzendu nahi du hitzaurre honek irakurlearen oharrena. Irakurlea beste gauza askori ere adi egotearen kalterik gabe.

Hitzaurreak ez bait du hitzaurretutakoa baino inportanteagoa azaldu behar!

Rikardoren nortasun politikoaz lehenengo hitzak

Presentaziorik... ez du noski gure artean Rikardo Arregik inolazkorik behar, eta ezerk baino gutiago haren politikazko idazkiek. Euskal jenderik gehienak ezagutu zuen eta pertsonalki ezin izan zutenak ere aditzez eta irakurtzez behintzat hurbil egon zitzaizkion. Era askotarikoa izan da Rikardoren lana. Oza-ozta geldituko da Euskal Herrian kontzientzia sozial biziko euskaldunak inor, nola-bait hari zorretan egon gabe. Haren idazkiak ez dira eskierki bere nortasunaren arrasto bat besterik, baina idazkietan distiratzten edo islatzen den idazle politikoaren nortasunaz bakarrik ardura nindeke hemen ni. Hemen bertan ere lan izugarria pilatzen da.

Esaldi arrunt batez esan ohi den bezala esateko, Rikardo bizirik dago. Modu askotara bizirik, baina egiten digun bere faltagatik batez ere.

Baina baita bere idazkiak ere, bizirik daude oraindik. Ez dio ezer gutitzen, halare, haren idazki lanen berezko merezimenduari, idazkion aldean hemen idazlearen nortasun politikoa zerbait berezkozat goratzeak. Bere idazkietan bertan ere idazkiak baino askoz gorago zegoen Rikardo; ezagutu genuen guziok ohartu genuen hori. Hain ikaragarri orijinalik izan ere ez bait ziren beti haren eskribuak. Presaka eta lasterka aritu behar izan beti. Eta orbelduta, zimelduta eta badagoke iadanik, apika, Rikardoren zenbait asmo eta uste. Gainera, haren idazkiak ez dira berez ere ideia politikoen esku-liburu bezala edo debozionario gisa irakurtzeko. Eta, gero, denbora ere ez dago lo. Biztuz ere berriro itzaliz doaz problemak, premiek bultzata. Rikardoren idazkietan beretan nabari da nola problema batzuek denbora joanaz abandonatuta gelditzen diren eta berriak azaltzen. Martxan dago Rikardo. Eta

problemen desarroiloarekin batera ikusgune berriak erakitzen ditu, eta ikusgune berriak ikuskera ere aldatu eragiten dio. Konzeptu berriok gehienetan aurrekoak aberastera etortzen zitzaizkion (Rikardo oso gazterik hasi zen politikaz idazten), baina batzutan aurreko usteak ukatuz eta puskatuz ere bai. Nahiko ezaguna da bere buruaren errebisionista porrokatua zela Rikardoren eboluzioa ez zen zartada eta harat-honat galantik gabe egin. Hauxe izan daiteke haren lehenengo irakaspena: ibiltzen ausartu behar dugu, eta behin emandako pausoak ez kanonizatzen.

Baina lehenengo problema ere hementxe aurkezten zaigu: modu ezberdin askotan ulertu izan da eta uler daiteke Rikardoren desarroilo hori. Eta argitasun batzuek egin beharra dago hortaz, kontu asko ekar bait dezake luzarora desarroilo hau modu batetan ala bestetan esplikatzeak.

Batzuetan *konbersio* itxura zedukaten aldakuntza hoxetan ikusten da, nire ustez, inun baino agiriago Rikardoren nortasun politikoa. (Idazle politikoaren, alegia, berriro esateko). Idazkietako tensio, hautsi-une eta etendura (itxura) guzien gainetik desarroilatuz baina konstante altxatzen bait da nortasun hori. Itxuraren kontra, halare, ez erori altxatuz, eta bai beti zutik eta deliberamenduz. Bere posturak ez dira kasualidadeak diktatuta sortu. Okerren damu-aitortzak egin izanak berak eta bere egiteko erak erakusten dute, leku une batetatik besteren batetara iragatekoan Rikardo ez zebilela haizeak nundik jo. Ez haizearen alde eta ez derrigor kontra (*kontra egotea* moda samar eta Rikardo bere ikutu gabeko ez izan arren). Bere zindotasunak eta une oroko reflesio kritikoak ezartzen dituzte, nire ustez, Rikardoren eboluzioaren muga hesiak, baina baita haren jarraikitasuna ere.

Gauza agerikoa zen Rikardo zurrumbilo askorekin zebilela beren pentsamenduarekin. Labirinto baten modukoa

da azkenean haren idazlana, eta Ariadneren hari bat gabe galdu egingo litzake irakurlea artikulu laburren ugaritasunean. Badirudi, haren aitortza eta damuak hitzez hitz hartzekotan behintzat. Rikardok berak ere subjektibuki nahiko konbersio antzean hartu zituela bere pentsabideetan sortu ziren kolpeak, diferentziak, bihurguneak eta joera berrikuntzak. Baina objektibuki azterkatuz gero, ez dago hiru edo lau Rikardorik, agerpen ezberdin guzien azpiko bat bakarra baizik. Eta hori, besterik pentsa ahal badaiteke ere, ez da Perogrulloren egiairik: barnean bere batasunik lortu gabe makina bat nortasun politiko eza-gutu izan bait da bazterretan, Euskal Herrian azkeneko boladan batez ere. Nortasunaren batasunak ez bait dakar berez nortasun politikoaren batasunik. Baina Rikardoren pentsamenduak ezpairik gabe daduzkan tirandura eta koska guzietan ere eskizofreniarik ez dago.

Bere barnean asko ibili gabe egin zuen Rikardok Kristau Demokraziatik sozialismora eta marxismoraino ailegatze bidea. Bere baitan sakonduz, hori bai. Eta hor ez dago postura nahasterik: ez dago Rikardok une bakoitzeko bere konbizioei ematen zien indarra dogmakeriatzat hartzerik. Esaterako, dogmakoikeriatik askatuzko konbersio baten frutu bezala adierazten digu Txilardegik *Tierra Vasca*-n (Rikardo Arregi hil da!) Rikardoren sozialismoa eta askatasuna elkartu nahia:

Marxismoaren ortodoxiatik eta espainol trotskismotik hurbil egon zen bolada batez, eta aitortu egin du jator izkribuz. Baina konturatu zen ultra-ortodoxia haiek ez zutela inora eramango; eta *Gora Revisionismoa* artikulua argitara zuen ezkerroztik (Dubcek txalotuz) gero eta garbiago agertu du bere helburua: sozialismoa eta askatasuna ezkonaraziz sortu behar dugun sozialismo berria.

Baina asmo hori, reflexioaren argi berdinarekin ez bazen ere beti, hasiera samartsutik nabari zaio Rikardori.

Gehiago ere esango nuke: azken finean askatasunagatik nahi zuela Rikardok sozialismoa, alegia. (Ongi Rikardok Txekoslovakia-ko inbasioa komentatuz: *Sobietarrek eta bere monagiloek libertadearen usaia entzun ere ez dutela egin nahi demonstratu digute*, cfr. JAKIN, 31-32, hor.76). Eta hor goian aipatzen diren ideologia horietatik hurren, Txekoslovakia-ko trajeriaren ondoren ere jarraitu zuela baieztuko nuke. Rikardo ez zen, aiurrez, inor kondenatuz gero gaitzeritzikakoa deabruarentzat uzten zuenik. Eta pentsamenduz, Rikardoren dohainik harrigarrienetako bat hain zuzen bere ideologia kontrarioei ere konbentzio gutirekin eta aurre-iritzirik gabe hurbiltzeko erraztasuna zen. Rikardo ezaguarazten zuen seinalea zen ikusita gero bakarrik sinestea, jelsiaz zaindutako beren pentsamenduaren autonomia. Horregatixe, aldeztu aurretik erabakitako programaren bat onartzeko haren nekea (ez berea ez beste programarik nahi ez zuelako, pentsamendu kontuetan programa gizonik batere ez zelako baino).

Halabaina, *konbersio* hoek problema zail bat jartzen dute: Rikardoren konbizioak noraino *fede* eta noraino arrazoiak arrazonatutako ote ziren. (Bistan dago baitipat, biok ez daudela elkarrekin zerikusirik gabe, baina bion elkartasun honetan elkarren kontradizioarena da zinez joku honen ikusaldierik lehen ikustaldian nabarmenena). Beraz, dogmaz dogma ote doan Rikardoren eboluzioa (euskal gazteriarena omen doala esaten den legez) edo-ta dogma-
ren batetatik harengandiko liberaziora, ala ostera bere pentsabideetan egiazko dogmarik batere ba ote dagoen inon.

Idazki bakan bakoitza irakurtzeko da garrantzizkoa hori aldeztu aurretik argitzea. Desarroiloren barruan ikusi behar bait dira idazkiok, eta ez denborarik gabeko balira bezala. Desarroilo-une bakoitza dogmakoi eta bere baitan hertsiki balitza, ordea, desarroiloaren konzeptu bereziarekin begiratu beharko litzaioke Rikardorenari.

Txilardegi izan zen, ezpairik gabe, inoiz Rikardo idazle politiko bezala zakarkien jorratu eta kritikatu zuen idazlea. Baina ekiboko batekin, uste dudanez. Ikus JAKIN, 26 (1967) 3-21 aldizkari horrietan *Igara* izenordekoz agertarazitako saiakera *Marxismoa modan egon zen. Rikardo Arregiri erantzunez*. Esaldirik garratzenak idazlanaren azken aldekoak egiten dira: Savonarolarekin eta Stalinekin alderatuta uzten da bertan Rikardo.

Stalin apezgai izan zen. Gure arteko marxistarik kupidagabeenak eta gogorrenak Apaiztegian egonak dira. Savonarola biztuko balitz, marxista izango litzake segurki! Hortan datza marxistekin alkarraitzeko zailtasun guzizkoa. Marxista bat ez zientzia-gizon hotz bat: eskuarki apostolu fededun bat da. Apostolu guziak bezala errespetagarri, hau bai. Baina aurretik eta beti apostolu sutsu.

Burubide honetakoxe pertsonaia bat *Elsa Scheelen* nobelan eman digu berriro Txilardegik: Pierre Meunier. *Kristau aurrera-zaletasunetik marxismo betera igaro ninduen hortara ezarian-ezarian*.

Fedezko jokabideak ez dago arras ukatzerik Rikardoren pentsabideetan. Alegia, bi ertzen arteko hutsuneak salto batekin betetzeak. Baina dogmakoikeriarik? Hots, salto hori beharrezko, posible bakar eta arrazoiak erakutsizat edo-ta edozeinentzat baliozkotzat edukitzerik? Rikardok ikusten zuen problema eta justifikatzen ere saiatu zen noiz-pait. Ikus, adibidez, JAKIN, 25 (1967) 12:

Ba dakit beste gauza bat dela erabat eta benetan manikeista izatea, mundua bitan erdibituta dagoela uste izatea, batetik onak eta bestetik gaiztoak dau dela uste izatea. Eta sentidu horretan politikolari, politikagile, politikazale edo politokologo batentzat manikeista izateko eskubiderik ez dago. Dugarik gabe. Baina ezin dezakegu uka politika egiten dute-

nak etenik gabeko egon-ezin dialektiko batean arkitzen direla, une bakoitzean bakoitzarena bestearena baino hobea dela uste izatetik bakoitzarena dela *Ona* eta bestearena *Gaiztoa* uste izatera dagoen muga lehertu eta apurtu daitekeelako, etab.

Txilardegik ezagutzen du, eta salatu ere egin izan du, *fede* famatu horrekin batera aritzen den arrazionalismoa, eta berak ez bestek du fedea dogmakoi bihurtzen. Niri, ordea, Rikardoren idazkietan arrazionalismorik egotekotan Txilardegiren arrazionalismoak berak haren baitara proiektaturikoa bakarrik izan daitekeela iruditzen zait (halako arrazionalismo tankera bat beti eduki du zorionez Txilardegik, arrazionalismoaren kritikan bertan ere) eta ohargabeko proiezio horretxek posibilitatzen diola Rikardo, bere azpijorran, dogmakoi fededun suposatzea, ezen-eta ez probatzea: isil isilik ideia batzuen eta idazle osoaren, edo-ta idazlearen eta bere terminologiarekin dabiltzan beste askoren identidadea presuposatzen bait du. Horregatik pasatzen da, zubi oharkabeki postulatu horretatik, ideia eta terminologia batzuetatik haien atzean berak presuposatzen zuen errealidadera. Eta horrelaxe juzgatzen du Txilardegik Rikardo haren funtsezko barneenean dagoen postura propioa eta jarraikitasuna igarri gabe, inolaz ere bere lagunik ez zirenen lagunartean. Hau da, Rikardoren esaldiren batzuek pertsonaia horiekin zedukaten antz okasiozkoa sustantzialtzat hartuz. Rikardoren bolada bateko hizkuntza dogmakoiki erabilitako ideologia batek erantsitakoa izateak ez bait zuen hura bertan bera dogmakoiekin berdintzen, ezta inolaz ere.

Neuk ezer azkeneko hitzarekin erabaki nahi gabe ere, bada, (irakurlearentzat utziko dut hauzi hau xehekiago begiratzea) zilegitzat dadukat ohar batzuek eginaz jarraitzea. Txilardegi zuzen aritzekotan asko aldatzen bait da Rikardo irakurtzeko nire ustez behar litzakeen izpiritu-zabaltasun onarkorraren postura. Ez luke balioko honek,

eta bere lekuan eszeptizismorik gogorrenarekin irakurri beharko lirake idazkiok, edozein iritzi dogmakoi bezalaxe.

Aldi bateko idazkiaren eta bereko idazlearen artean erabateko ezberdintasunik egon ezin daitekeen jakina badago ere (Txilardegiren kritika ez zen motibu edo karia-rik batere gabekoa: hor gelditzen da problema, zein bere eta zein bere inguruko aurre-baldintzak egiten zuen possible Rikardok terminologia posible bat bereganatzea) ez dago faktore haien (idazkiaren edo aldiren baten eta idazlearen) artean, gauzaren eta bere okasiozko formaren artean bezalaxe, erabateko identidaderik zergatik ikusirik. Batez ere idazlea, Rikardok aritu behar izan zuen bezala, bere hitzaren preso eta bere inguramenduaren (edo-ta inguramendu hori burukatu behararen) esklabu dabilenean. Ez bait da ahaztu behar, aurren-aurrenik, askatasun eta aukera handirik gabeko gizarte batetan hazi eta hezi zela Rikardo, eta prentsa ofizialari buru egin beharrik jardun zuela bere idazle lan osoan. Eta bigarrenik, albistaritza hasten den euskaldunak ez duela inolako terminologiarik eginda aurkitzen, tradizioari lotzeko. Egoera honetan kontuz ibili behar da, terminologia bat erabiltzeak zuzen-zuzen bere ideologia agertarazten duenik errazegi erabakitzeke. Eta gehiago, terminologiaren atzean *eo ipso* bere posturaren bat edo-ta honen giharra eta gunea bera ere asmatu samartzeko. Postura ezberdin asko dago ideologia berdineko gizonen artean ere, eta gehiago terminologia berdinekoen artean. Areago, ideia berdinek ere bizitza ezberdina dadukate postura pertsonal batetan ala bestetan. Rikardoren postura basikoak, hortakoz, bene-benetan bere aldian aldiko terminologiak edo apropos egindako gai hautapenak Txilardegiri susma arazten zion posturarekin estaltzen ote ziren azterkatu beharko da. Terminologiaren desarroiloa eta posturarena elkarrekiko zein ikusitan doazen aurrera. Dena dela, Rikardoren moduan mintzatzen zirenen batzuen posturak eta Rikardorenak berdintzerik ez zegoena, asko itxadon gabe ikusi ahal izan zen.

Berezkuntza hoek ez dute beti berdin balio (idazle askorentzat egia bait da terminologiak larru gorrian erakusten duela idazlearen nortasuna) baina Rikardoren azterketarako bai, balio dute. Gudu osteko euskal idazleen artean segurki intelektualik argiena eta zorrotzena izango den Txilardegiri ez zitzaion akordatu Rikardoren aro batego terminologia eta azalpenak eta haren postura basikoak, eskierki biok Rikardoren eboluzioan elkarri eraginez aritu arren, agiazki zeharo edo noraino koinziditzen zuten astiro begiratzea, –esan dezadan hobeki, mikro-begiratzea–. Bestela ez zuen sorpresarik hartuko *Gora Re-bisionistak* etorri zenean. Ezen-eta Rikardoren funtsezko posturak ikertuz gero ondo agiri bait da, terminologia marxistarekin batera oharkabean nahiz gogotik han arrunta den apriorismo eta postulatu eta irizpide maneju zenbait (edozein pentsamoldetan bai dago holakorik ugari) sartu bazitzaion ere, ez zela inoiz konfesionalismora heldu.

Halare ez dago Rikardoren inoizko zalantzak eta balantzak inportantzia gabekotzat agertarazteko premiarik bati. Berberak hamaika aldiz kontatua da garai batetan marxismoak nola liluratu zuen. Lilura hau Rikardoren nortasun politikoari eragipen sakona erantsi gabe gelditu ez zena, haren idazkiak irakurri ala ebidentzia frankoz ikusten da. Apaiztegiko dogmakeriatik dogmakeria marxistara, ordea, ez zen Rikardo sekula pasatu. Rikardoren nortasuna bazen indartsurik eta bererik aski, hezkuntzak ezarritako dogmakeria batetik bere burua (inoiz han egon baldin bazen behintzat: nik neuk Seminarioan zegoela ezagutu nuen eta ez puen iritzi hori atera) beste batetan erori gabe liberatzeko. Norberaren inpresio pertsonalak arrazoi antzean aipatzea itsuzko ager badateke ere, aitor dezadan niri ez zitzaidala inoiz iruditu Rikardo ironia fineko eta eskeptiko aire voltaireanokoa ideologiaren baten dogma-saskiaren azpian erraz konformatzeko oila-loka izan zitekeenik.

Beraz, bere tinkotasuna ez da intolerantzia, bere segurtasuna ez dogmakeriarik. Ez zegoen Buridanen asto xelebrea bezala, ezkerrean ala eskuinean belarra jan erabaki ezinda. Posibleen artean deliberatuki segitzen zuen probableena eta egokiena iruditzen zitzaion bidea. Baina ez zen erori aukera hau norberak berak hobe iritxia ez baino aukeratutako bideak berak bere gehiago edo hobetasun agirikoarekin ezarria eta arrazoizko bakarra zela baieztatzeko itsukerian, dudak eta problemak dogmaren batekin hertsiz. Errespetatuz beste, horregatik, azterkatu eta ikasi ere gogotik egin zitzakeen besteen iritziak.

Bururazioek Rikardo zuzen azterkatzeko lehenengo eta funtsezko problemara sartarazten gaituzte: zer da Rikardoren asmo eta ideien erdigunea, nukleoa, zeren erreferentziaz beste azalpenak oro irakur eta neur litezkeen, beren testuinguruarekin ulertzeko. Zer da haren nortasun politikoaren azkeneko maratila. Hori bilatzeko gogoia iruditzen zait irakurlearen lehen-lehenengo baldintza, Rikardoren lerroak ez baino ideiak irakurri nahi baditu behintzat.

Eta hori egiteko beste bi gauza hauteman behar du irakurleak, oraindik: Rikardoren pentsabideetako eboluzioak eragiten zituzten faktoreak eta Rikardoren nortasunak zedukan faktoreon eragina bere erara barneratzeko moldea. Ez naiz ni hasiko hemen horrelako detaile eta xehetasunen ihizian. Bihoakio hitzaurre orokor bat pondu honi ere, halare.

Desarrolloaren eta alde orotatiko eragipen kontradiziozkoen gorabeheretan mugitu izan arren, Rikardoren nortasun politikoak eta posturak ez du nire ustez, funtsezko kraskadura edo ahutsi-unerik agiri, gutiago izakerraren metamorfosirik. Beraz, ez da fragmentarioa bere bizitze laburrarekin utzi digun nortasun irudia. Arrazoi honetatik da garrantzizkoa hauxe: geroago ere oroitarazi

beharko dudanez, haren politikazko pentsamendu osoaren euskarri egiten Rikardok berak inoiz sistimazki eta propio aitortu edo formulatu gabeko printzipio batzuek –etika bat– daudelako. Printzipio horietxek sor zezaketen, eta sortu zutenean ez zen batere harrigarri gertatu, Txekoslobakiako inbasioaren aurrean Rikardok amorrazioz garraisika bota zuen ezezko biribila: *Gora Rebisionistak!* Rikardoren erizpideen sustraietan haien presupostu diren printzipio horiek azterkatzeak eta bilatzeak Rikardo ondo ulertzeko derrigorrezkoa dirudi. Halare, ez Rikardoren nortasuna eta ez haren iritziak eta ez asmorik zegoen aldakaitz. Irekia zen. Ez kamaleoiak bezala itxura soila gainetik aldatzeko, ezpada, barne-barnetik berritzeko ere bai. Sozialismoak konbentzitu zuenean, eta areago, Marx ezagutu eta, berak zion bezala, ikaragarritzko debozioz eta urduritasunez irakurri zuenean, mundu berri batetarako ateen giltzak sortu zitzaizkion eskuetan. Une batez bere buruaren eta arrazoiaren domeinua galdu zuela bazirudien ere, bere senak ez zuen inoiz abandonatu. Garai hoetantxe iluntzen da zerbait Rikardoren boz propioa, bai bait dirudi nortasun arrotzen bat mintzatzen dela bere lumaren bidez, hots, aurkitu berri duen konzeptu-sistimak bere etorri naturala ito diola. Rikardok inoiz eraman zuen inarrosirik bortitzena egiazki marxismoak eragindakoa izan zen. Krisi-irakin bat, esango litzake, euskarri eta habe oro dardarazi ziona.

Ez dago duda-mudarik hortaz: Rikardori –euskal gazteriaren sinbolo eta esponente honi– ez zitzaion batere erraza egin berezko desarroiloa geldiarazteke bere posturari irmo eustea. Kritizismoaren garaia zen nunahi, eta arrazoi xit biribilak zerabilzkien posturarik ez edukitzeko posturak. Berak sarri aitortu ez balitu ere aisa igartzeko modukoak ziren bete printzipioak eta ekintza ikusten zuen errealidade sozialari buruz elkarren ukazio bihurtu gabe antolatzeak kontzientzian jarri zizkion bidegurutze eta herstuasun larriak. Problema berriekin eta reflexio eta ja-

kite berriarekin izakera berria irabazten zuten bere printzipioek ere. Ezin esan daiteke Rikardoren Kristau Demokraziako denboratik marxismoa ezagutu zueneko haren printzipioak aldatu gabe geratu zirenik. Eta hementxe seinالاتu nahi nioke irakurleari eskuan daduzkan idazkiok irakurtzekoan adi egotea merezi litzaiokeen beste problema bat: nola konportatzen dira Rikardoren baitan bere eboluzioa eta bere nortasun politikoa elkarrekiko? Ez bait dago akatsik, ez orbanik gabeko Rikardorik: eboluzioak irabazpidearekin batera galpidea dakar, eta Rikardok berak ikusi zuen, ponduren batzuetan, irabazi ez baino galdu egin zuela, hots, irizpide eta jokabideren batzuekin bere burua engainatu zuela. Ezen-eta politikazko hauzietan esperantza printzipio bait da, eta garrantzizkoenetakoa izan ere, baina Rikardoren esperantzak askotan izatezko errealdaderen batek bere baitatik ernarazitakoa baino gehiago dirudi errealdade baten ukazio beharrez ametsak sortutakoa. Zer pentsaturik eta desengainaturik franko sortu zion Rikardori Txekoslovakia inbasioak. Baina halako problemak gehiago ere badaude errebisica egitera obligatu zituzten jazoera sozialen baten xokerik ezagutu gabe. Adibidez, bere ezkerrari buruzko optimismoak prekritikua dirudi, eta beste hainbeste problema batzuk *burgesiaren* xartelarekin besterik gabe likidatzeko manierak (halaxe egingo du M. Lasaren euskal kulturari buruzko kritika batekin), etab.

Rikardoren nortasuna, azkenik, ez zen politika eskolaren batetan xukun-xukun moldatutakoa. Bere inguruarekin burrukan ari zen burutzen. Euskal giroan guti gora behera 65 ostean sortu zen higidura jeneralean, gauza batek bakarrik zirudien erabakita: oin azpiko errealdadea ukatzeko premiak. Etorkizunari buruz, halare, dinamika desberdinekin ari ziren joera desberdinok, ikusgune eta interes desberdinekin bait ziren abiatzen, beraz, postura ezberdinetan finkatuz ekin ere. Hala sortutako nahaspila izugarrian Rikardo bapo nazkatuta zebilela esan behar, ez

besteekin bakarrik, bere buruarekin ere baizik. Ezin zuen bere burua inorenarekin identifikatu, ez inoren asmoekin konformatu. Gehiegi bait da gure eginbeharrekoa, dena da ezin gerorako luzatua, ezin asma daiteke zer den aurren-aurreneko burutu beharrezkoa. Garai haretan (eta berdintsu oraindik ere) hitz berdintsuak zerabilzkitenen artean ere maiz ezberdin formulatuta (edo sarriago, formulatu ez arren idurikatuta) zeuden helburuaren faktoreak. Horregatik da hain gogoangarri, bestela huskeriatsua izango litzakeen hau: Rikardok bere posturak hartzen zituenean, beste hamaika bazterraratzen zuen, kontzientzia guziarekin bazterrerratu ere. Beraz, hori ere Rikardoren ukaziozko definizio bat dela gogaraziko nioke irakurleari.

Zer baztertzearen aldetik ere ez du edozer baztertutik balio berdina. Rikardok inoiz *zaharrak* guti edo gaitzetsi zituenean ez zuen noski egutegia madarikatu, etab. Baina gainuntzeko zereginok utzita, Rikardo sozialista zen eta sozialismo ezberdinen artean leku arrazoizko bat sortzean ikusten zuen bere arazoa. Ez zuen berak leku hau ez zimurrik, ez bekaturik gabeko programa bezala pentsatzen, jokabide bezala baino. Eta manikeismo leporatu izan zitzaion Rikardok, egia esateko, manikeistaz josita somatzen zuen bere ingurua.

Nik neuk Rikardori eskerrak ezagutzen dut zerbait bere inguruko sozialismoa. Eta haren bidez agiri zaidanez, Rikardoren garaiko aurrera-zaletasun zale zenbaitek (egiazki aurrera-zale ote den epaitu gabe) marxismoa eduki zuen progresismo bakartzat. Konbentziturik. Besteren batzuei buruz, ordea, maleziarik gabe esan daiteke, ideien eta asmoen berezko balioari baino gehiago begiratu diotela haien etiketari, eta marxismoa ezagutu aurretik ziren *marxista*. Ez ziren ideia eta asmo batzuk jarraitzeagatik ezkerrean aurkitu, aitzitik baino; derrigor ezkerrean eta ahalik ezkerrenean egoteagatik kaustitu ziren ideia eta mo-

du batzuekin. Eta ideia haiek jantzi zituzten, moda sartu zenean. Honelako batzuen progresismoa ofizial bihurtu zen, ezin zuten ezertan ere jende arruntarekin koinziditu, salomon bat esaten zuten ahoa zabaltzen zuten guzietan, besteen uste guziak erlatibizatzen zituzten – hori bai, heuren buruaren edo kapilaren kultoa ez beste dena. Horetakoren batzuentzat marxismoa bera ere laster bihurtu zen antigoaila, eta autore berrien bila joan ziren hortik aurrera. Besteren batzuentzat, heuren progresismo guzia guziaren aurretik heuren buruak jartzea zenez gero, laster ez bait zedukaten beren buruekin zer eskainirik gehiago, azkeneko salbazioa taula bilakatu zen marxismoa: ez ziren berak marxismora ailegatu, ezpada marxismoa ailegatu zitzaien. Eta balentria entzungabearekin igo egin ziren kandelario honetara ere, euskal jende pobreaken aurrean misteriotsu, esotiko, etab., eta batez ere, inor ez bezain ausardia-distiraz agertuz.

Rikardoren kezka bat zen aurrerazaleentzat eta nolanahiko snobistentzat Marx negozio bat bihurtu zela. Baina bera ere aurrera-zale eta Marx-zale genuenez gero, irakurlearentzat hemen uzten dudana azkeneko problema ez da funtsean haxe besterik: Rikardo non dagoen bere garaiko joeren artean eta aldean. Hots:

1. – nolakoa den Rikardoren *marxismoa*, bere garaikoekin alderatuta, alegia, bai bere garaiko Euskal Herrikoekin, bai atzerrikoekin.
2. – marxismoa Rikardoren pentsamenduan primario ez denez gero, eta konfesio edo aitortza fedezkorik ere ez, zein leku dadukan haren pentsamenduan: alegia, marxismoak haren pentsakerari, eta haren pentsakerak bere marxismoari nola eragiten zioten. Baita zerikusioak nola mugitu ziren ere haren ebolutzioaren une bakoitzean.

Hau argituz bakarrik aurkitu ahal izango litzake Rikardoren pentsamenduaren gakoa. (Jakina, guzi honek Rikardoren pentsakera funtse-funtsean marxista ez beste zer-bait zela suposatuz eduki dezake zentzurik, eta nik horixe suposatzen dut guzi honetan!). Baina ezin utz daiteke hau aldrebes jardun beharra ere oroitarazi gabe: gako hori hipotesi moduan ezarriz gero hura problema hoetan egiaz-tatzea probatu beharko bait da, ea balio ote duen.

Niri iruditzen zaidanez askatasuna har daiteke probi-sionalki haren pentsabideetan barneratuz gero erreferen-tziarako aipatzen dudan erdigune edo gako bezala. Rikar-do baitan daduzkan bere hiru mailetan hori: norbanakoa-ren askatasuna (oroit Mounieren eragina, URRS-eko inte-lektualen aldeko Rikardoren protestak, etab.), nazio-arte-ko goitibehetietako nazioaren askatasuna (hasieratik bete-rik axolaz beterik agiri da Hirugarren Munduko nazioen zorteaz; nardagarri aurkitzen du mundua bi sailetan ba-natuta egotea; gogoko du neutralismoa, etab.) eta geroago batetan, batez ere marxismoak lagunduta agertuko zaion askatasun ekonomiazkoa (politikoaren eta askatasun for-malaren aldean). Azken finean askatasuna beti helburu. Askatasunaren kurubil handiagoak aurkitu ala burutzen da bere desarroiloa. Askatasunaren alde berriak ikustatu ala, edo haren faltaren forma berriak ezagutu ala bere ebo-luzioak.

Baina askatasunaren hiru maila horien artean elkar jo, ukatu eta altxatuzko dialektika dagoenez gero, joku hori Rikardok nola mugatu zuen azterkatu beharko da.

Orain arte ez dut handik eta hemendik problemak in-guratu baina haiek behar punttekin ikutu abartu orduko berriz utzi besterik egin. Eta abstraktuegiak gelditzen dira horrela. Problema hoetakoren batzuek geroago atzera aipa-tu beharko dira hitzaurre honetan. Beste batzuek, gehie-nak, abstraktu eta orokar gelditu beharko dute ezinbes-

tean, irakurraldiak eta ez nik konkretatzeko. Guziok dadukagu Rikardoren nortasuna nolakoa zen uste hurbil-ingurukoren bat, baina inportantziarik gutienekoa hortxe zein baino zein zuzenago ibili iruditzen zait (besterik biografiaren bat egin nahi izanez gero). Gauza bati begiratu behar bait zaio: Rikardoren idazkiok berak ere hitzaurre, hots, gure etorkizunaren hitzaurre bilakatzen direla, bilduma gisa argitaratze honekin. Horregatik, Rikardoren politikazko idazkien hitzaurre bat gaur egiteak begi bat atzeraka eta bestea aurrerantza begira edukitzeko mirari zaila eskatzen du (Sartreren begiak ez dituenarentzat behintzat). Beraz, hitzaurre honek berak bakarrik ezer argituko ez balu, baina Rikardoren idazkiak irakurri ala bai argitu egingo balitza, hitzaurre hau hitzaurre izango litzake, eta hitzaurre bat egiten asmatu duen lehenengo euskaldunetakoa izango nintzake ni. Bestela, berriz, asmatu ez zuten askotakoa.

Nolanahi ere zihur nago Rikardok gure ekintzaren hitzaurre egiten jarraituko lukeela nik inola galerazi gabe. Hona hemen nola:

Rikardoren gaurkotasunaz

(EDO GURE GAURKOTASUNAZ
RIKARDOREKIN BATERA IKUSITA)

Egiten digun bere faltagatik dagoela Rikardo Arregi bizirik, batez ere, esan dut hasieran, –beraz, guk guziok falta horren kontzientzia edukitzean ere superbizitzen du baitipat. Rikardori berari zor bait diogu, hein handi batetan, gaur haren premia sentitu ahal izan horixe ere. Baina falta ez digu eskierki Rikardo langile porrokatuak bakarrik egiten. Haren jokabideak dira gure maisurik maisuen. *Jauna, jauna* dioten guziak zeruetako erreinura sartzen ez omen direlako diot hau. Hau da, Rikardo xalo-

tzea baino inportanteagoa delako haren jokabideak segitzea.

Baina ez kopiatuz segitu. Geure nora eta nonbideak berpentsatzeko aukera aproposa eskaintzen digu Rikardo zenaren lanari astiro begiratzeak, aurren-aurrenik. Ez gero eskola Rikardo-zale edo Rikardotiarren bat sortzearren (ez bait dut uste Rikardo inolako eskolatakoa zenik, ezta haren eskolarik ere pentsa nezake) gure eginkizunen plan egiteko baino. Jende askok ezingo lituzke Rikardoren ideia eta iritziak konbanatu, haren forma berean bederik, beste joera edo barneko denbora batzuekin dabil-eta. Haren us-teren batzuk eta kezkak berak ere, bestetik, ez dirudite iadanik gaurkotasun guzizkodunak. Baina haren esaldi bakan bakoitza zaharrago bihurtu ala bere lanaren guzitasuna paradoxiakzi gaurkotasun berriz berbizten da, fenis egaztiaren moduan. Haren hitzak pasatuago eta, hitzok zerk sortarazi zituen begiratzuz gero, are gaurkoago Rikardo bera eta bere metoduak eta bere asmoak eta hoekin aritzeko izpiritua.

Asmo hau, niri agiri zaidanez, hauxe izango litzake: Euskal Herriaren etorkizuna erabaki (alegia, euskal herriak berak erabaki, ez bait da herriari alde z aurretik ezarritako helburu metafisikorik gurea ere) eta etorkizun horretarako beharrezko diren oinarrietan hezkuntza burutu. Auto-hezkuntza bakarrik izan daiteke horrelakoa. Herria hezi nahi zuen Rikardok, eta hezi ere maisu bezala ez baino solas eta lankide bezala gehiago. Hezi, hots, ez propaganda egin bakarrik. Ezta *irakatsi bakarrik* ere. Rikardok lanaldi baten hasieran lan egin zuen: eginkizuna eta dinamika utzi dizkigu, eta hortxe dago bizirik Rikardo. Herria hezi beharra Rikardo z gero maila berri batzuetan sartu izan arren, edo delakoxe, bizirik.

Beraz, Rikardoren eskribuak orain, bera hilda gero, irakurtzean ez da ahaztu behar beren denboratik aldatuta

daudela. Hemen ere egia da letrak hilarazi egiten duela, letrari bakarrik atxikiz gero, izpirituak ostera biziarazi. Ezinbesteko izango du irakurleak lerro artean eta letra zirikitu artetik idatzi gabeko asko igartzen saiatzea eta ausartzea. Aurreko autoaren norazkoa ikusiz zer atzekoak egin jakiteko auto hegaletan keinu argiek bezala balioko dute aldian aldiko testuek. Bide seinale-edo bezala. Rikardo baino luzeagoa bait zen bidea, halabeharrez. Eta gu haren atzetik gabiltza, baina iadanik hura baino aurrerago. Norbanakoak bezalaxe taldeak, eta beste hainbeste belaunaldik dadukate premia beren buruaz eta asmoez, nondik norakoez beti berriro atsedetik gabe berpentsatzeko. Gizarte batetan aritu behar eta nahi dugunez gero, haren barruan jarri behar ditugu geure buruak eta geure buruok hantxe (ez haren gainean) ikusiaz egin meditazioa. Rikardok badu honetaz irakaspen ederrik hamaika – eduki guzientzat daduka noski, baina herriaren kulturagintzan saiatzen diren guzientzat batez ere. Denbora aurreratu ala geure hasieretako gogoetak berpentsatzea eskatzen bait zaigu beti berriro, esan bezala, sustrairik gabeko goroldio gisa korrante behera irrista ez gaitezen.

Rikardo euskal herriaren pedagoga zen.

Bere eginkizun honetan aurkitu zituen premisak, orokarki, herri ezjakin jakin-nahi baten betikoak ziren, batez; bestez, ordea, gainbehera eta gaingoraren artean zegoen euskal kulturaren krisiarenak. Bere aldetik, zitekeen guzia eta guztik egin beharra.

Krisi aldi guzietan bezala oso zaila agiri zen Rikardoren hasieretako giroan tradizioaren problema. Gudu osteko hazaldiak ozta-ozta zedukan tradizioarekin gurasoen belaunaldiak eskuz-esku eman zezaiokeena beste hartue-manik (konbentuak aparte utzita). Gazteria, halare, gurasoen belaunaldiari ukazio eginaz heldu zen gehienbat bere buruaren jabegora, oso goizik heldu ere. Euskal Herri

hilduratuan nagusitzen hasi ziren idazleak, ekileak, politika-zaleak, artistak, etab., hogeitaz ingurukoak ziren. Xikiak handi, Xiki-xikitatik handi, gainera. Gure egunotan arrazoi guziarekin itzuli dira batzuek tradizioaren sustraiak ohi genuen baino urrunago bilatu nahirik. Ez literaturan bakarrik, beste barruti batzuetan ere baizik: Rikardo bera zegoen, adibidez, lehen karlistadan oso interesaturik. Bidezkoa zen belaunaldi hau ere luzarora atzera begiratu gabe ezin egotea, eta asko aurreratu baino lehenago gainera. Oswald Spenglerrek antzeman bezala, inoiz bere ubidetik atera arren *kondaira atzera bere lehen-denboretako istinto edo senen askatasunera* –premietara esango nuke nik– *itzultzen da-ta* (Die Geschichte kehrt zur Freiheit ihrer urzeitlichen Instinkte zurück). Tradizioa *praksigrama* baten antzekoa bait da, horrela esaterik baldin badago behinepehin, etorkizunari buruz nola jardun ikasteko.

Baina lanà 60 inguruan abiatu zuen gazteriarentzat soka oso laburra zen tradizioa, eta hura errepresentatzen agiri zirenak ez zuten inola ere tradizioaren gomendio one-girik egiten gazteen begietan. Konfidentzialki aitortzeko, gure gazteriarentzat *de fakto* mundua berekin edo beren gurasoekin hasi balitza bezalatsu zegoen: herbestek bakarrik zirudien lehenagokoa. Gure tradizio guzia elkar hartzea zen, elkarrengandik ikastea. Baziren tradizioaren ardura jakintsuagokoren batzuek orduan ere. Adibidez, Krutwig eta Villasante literaturan. Baina gazteriarentzat lujo garestiegiak ziren asmobide haiek eta haizeak eraman zituen. Orain berriro tradizioaren arazoa jarrita dagoenean ere pentsatzeko da zein irizpiderekin ibili behar den. Gure duela hamar urtekoek ez dute eskierki honez gero balio, beraz, ez du balio lehenagokoan setatzeak. Orduko lanik larriena basi edo oinarriko taldeak biltzea zen, eta egoera haretan ezinbestekoa zen, esaterako, euskalkiaren usarioa, sakabanaturik eta ezer gabe bait zegoen basia. (Eduki beza hori gogoan Rikardo *giputzegi* egiten zaion irakurle ez giputzak). Dagoeneko taldeok batera lotu beharra dago, eta

horretarako tradizioak ere lehen eztako betekizuna irabazten du: alegia, nire ustez, basia bere baitan irmotzekoa batez ere eta bere horizonteak zabaltzekoa. Politikan, literaturan, eta edozein gauzatan hori. Euskera bateratuan tradizioa haintzat hartu, hortakoz, horretarakoxe zerbitzatzaren duen eta horixe behaztoparazten ez duen neurrian hartu behar litzake nire iritzian (oso iritzi insegurua). Eta hori ez dago a priori jakiterik. Beste irizpideak (euskera aberats eta ederrenak, zahartasunarenak, etab.) ez dira berez xarrak, baina bildur naiz oraindik oraingoz gure diruarentzat lujosoegi ez ote diren, behinolako Villasanteren asmoen antzean. (Zeren-eta, zeinek esan euskera aberatsa, etab., direla gure hizkuntzarako beharrezkoenak iadanik? Hori egia baldin bada, nik sinetsi baino aurrerago gaude). Honek ez du egiten ari garena deskualifikatu nahi. Batzuek ikusi dute, besteek ez dute ikusi nahi, segi dezaio-gun ikusi duenari. Beste ordu bat bait da, erlojuan baino gizartean gehiago gainera. Gure gaurko premisak, halabaina, ez dira lehenagokoak, Rikardorenak izan ziren bezalakoak, adibidez. Halare, Rikardo bere *tradizioan* (hots, bere denboran) nola sartu zenaren gomutak geure egoera, zereginak eta ahalatasunak hobeto berpentsatzeko lagun dezaiguke.

Rikardo ere ez zen ezerezetik sortu. Bere aurretik hasi ziren euskal literaturako indarrak bateratzen. Baina erlijiozko literatura utzita behintzat – beti (bere modura) pedagogia zaleago – Rikardo hasi arte ozta-ozta zegoen euskeraz herria kultureztatzeko eta eskolatzeko literaturarik. Eta zegoentxo hura ere sakabanaturik edo herriraino heldu ezinik zegoen. Bi lan bururatzen zaizkit une honetan aipagarrienak bezala Rikardoren aitzindarien artean: JAKIN aldizkaria (1956-ean sortua) eta urtearen daturik gabe Baionan argitarazitako Txilardegiren *Huntaz eta Hartaz* (1965-ean, uste dut; halare autore honen lehenengo saiakera gisako nobela eta JAKIN denbora berean sortu ziren). Kultur-berbiztearen hasiera honen ondorioan sortu zen Ri-

kardo Arregi, eta JAKIN aldizkarian erne ere. Baina lehen lehenengo lokin Zaitegi errazegi ahaztua eta isildua hasi zen gerra ondoren kulturaren goldaketan, Guatemala-lako *Euzko Gogoa*-rekin eta bertako idazleekin (1950). *Euzko Gogoa*-n kultura lantzen zebiltzenak ez ziren denak *berriak*. Sail on bat gudu aurretik zetorren. Belaunaldi berri bat ere agertu zen, ordea, bide berrien bila: Txilar-degi, Krutwig, San Martin (Otsalar), Etxaide, Aresti, Mirande, Peilen, etab. Talde honen lan izugarriari ezkerrenezko justizia egiteko gaude oraindik. EGAN-ek eta JAKIN-ek Euskal Herrira barruratu zuten lan hau. Halare *marfil gazteluko* zientzia gehiegiz eta herriari ezinbestean urrunduagirik burubidatzen zen hasieran lan guzi hau. Rikardok betiko euskaltzaleen ghetotik, herriaren plazara ailegarazi zuen kultur-burruka. Ez berak bakarrik, baina egin-kizun honetan lehiatsuenetako bat bera izan dugu.

Kultur barrutiko lan horrez gainera, literatura ederraren indarberritzeak egiten du Rikardoren bigarren premisa. Salvatore Mitxelenak argitu zuen literatur-sentia 1949-ko *Arantzazuko euskal poema*-rekin. Urrengo urtean Orixe-ren *Euskaldunak*, luzaro itxadona, zetorren. Gero, bion lan gehiagorekin batera, Iratzeder, Jon Mirande, Otsalar, Gandiaga (bere poemarik gehienak askoz beranduago arte ezin argitaratu zituen), etab. agertu ziren. 1954ean Aita Onaindiak bildutako *Milla euskal olerki eder*. 60 garren urteetan euskeraz garai haretan idazten zen ororen gailena irabazi eta finkatu ahal izango du literatura ederrak, poesiak bereziki, eta Gabriel Arestiren merezimenduz batez ere. Literaturaren goraldi honek izugarrizko eragina eduki zuen zientziari hurbiltzen zitzaion kultur-lan guzian ere, saiakeretan bereziki. *Szientzia guzietako letratu handiak* euskera errazaren bila hasi ziren batetik, eta beste alderditik herriari lotu gabeko kulturarik ez dagoela agertu zen. Berehalaxe nagusitu ziren gai berriak eta baita euskera berria ere. Biotarako lehenengo eragina multzoan biltzen hasi, halare, nobelarekin hasi zela iruditzen zait, 55

inguruan: Etxaide, Loidi Bizkarrondo, Txilardegi, etab. Gero, baina indar gehiagorekin poesia etorri da: Aresti, Lasa, Lete, Sarasola, Saizarbitoria, Mikel Azurmendi Intxausti, Harzabal, etab. (1). Luzarora euskerazko idazkintza guzia literatura ederragandiko dependentzia oso bat sofritzen gelditu bada, eta estetizismorako lerrabururaino bertaraino *apainduz* desnaturaltzen bada ere, iturburu honetan dago horren hamaika arrazoietakoa ez azkenekoa. Benetan pentsaraztekoa da premisa honi buruzko Rikardoren jardupidea. Errazegi pasa bait liteke forma berrien premiatik berritasuna forma bihurtzera. Ezkierki elkarren antzogatik baino beren arteko diferentziagatik gehiago, eta ez idatzi duten hainbatagatik bakarrik, ezpada zer eta nola idazten ohi dutenagatik aurren-aurretik, Txilardegi eta Aresti izan dira oraingo euskal literaturak izan dituen forma berrien reproduzitzailerik argienak eta bortitzenak. (Topikoa bilakatu da iadanik ezaguera hau). Haien atzetik ari dira geroko guziak. Beren gisara ibiltzen saiatzen ari direnak ere berdintsu. (Eta beharbada bera ere bere buruaren atzetik doa Aresti behintzat, *Harri eta Herri*-rekin *Euskal Harria* alderatuz susmoa hartzen zaionez). Forma eta ekaia banatzerik ez dagoena jakinda ere, Arestiren izena bere literaturaren formagatik eta Txilardegirena mamiagatik finkatu direla batez ere esango nuke, laburki karakterizatzearen proba antzean. Horientzat ez dakit zer izango den, inola ere ez jolasekoa, baina horien ondotik etorri direnentzat ere ez da erraza izan idazlearen forma-independentzia, forma tradiziozkoekin etorri zirenentzat batez ere. Halakoa bait zen Rikardo. Haren lehenengo idazkiak begiratzuz gero, bere buruaren prehistoria dirudite: gaia oraintasunari arrotzak, euskera herriarentzat inpossiblea. Laster batetan erretiratu zen joera haietatik, halare. premisa honen jarraikitzapenean aritzeko. Baina, eta horixe ohargarria da, Rikardok errezeloz ikusi zuen beti lite-

(1) Eta Jose Azurmendi bera, bere lehenengo apelliduarekin edo bigarrenarekin (Otaegi). — Argitaratzailearen oharra.

ratura ederraren, batez ere poesiaren idazkintza guziaren gainera nagusitasuna. (2). Bere idazkera, horregatik, kontuz itzuri edo ebitatu zuen poesiaren kutsu oro. Oinezkoen euskera praktikoa egin zuen beti.. Eta *implicite* behintzat tradizioz ez dagoen barrutietako euskeraren problema jartzen zuen horrekin: albistaritza, zientzia, etab. Ez bait da lesikoaren gorabehera bakarrik horietan dardukaguna.

Rikardo Arregiren pedagogi lanak bere aurretik aurkitu zuen hirugarren premisa (premisak ohartarazi bakarrik egiten dut hemen, eta okasiozko soilak dira hemengo haien azalpenak) 60 inguruan berotu zen politikarako gogoia eta politikazko bizitza ziren.

Lehenengo premisaren ondotiko Rikardoren lana bere kulturari buruzko idazkietan ikusiko du irakurleak. Hemen bigarrenaz eta hirugarrenaz bakarrik ardura ninteke ni: haren pedagogiazko hizkuntzari laburki begiratu ondoren, batez ere Rikardo hirugarren premisako aurrez-emanetan eta egitakoetan nola xertatu zen azterkatuko dut.

Rikardoren hizkuntzaz, aurrenik. Bere bokazio politika-zalearekin batean ikusi behar da haren hizkuntza. Rikardoren euskera xarra da. Literatur zale baino gramatika-zaleago den jende askok berehalaxe antzeman zion horri, gehiago ikusi gabe halare. Baina hemen Rikardoren literaturaren araberrako jokabideei ere begiratzea ez da muntarik gabekoa: ondo ikusten bait da bertan Rikardo zuzen zuzen gauzara, problemaren bere ustezko gakora doala, ez forma edo itxurara, inguruetara. Objektibutasuna nahi duela lehen-lehenik, ez hautemate subjektibuen espresioa.

(2) Gomendatu beharrezkoa dut honetaz nik lan hau idatzita gero ezagutu dedan Txilardegiren idazkia, **Saiakera eta hizkuntzen pizkundea**, in SALBATORE MITXELENA, JAKIN-sorta, 2, 1970, hor. 55-64.

Gure artean beste inorentzat baino premiazkoago egiten da, orduan, Rikardo baitan euskera eta idazkera, estiloa bereztea. Nahi haina sintasiko eta morfologiako falta-ekin ere, Rikardoren hizkuntza bizia da, segurua, konkretua, artez mugatua, plastikoa, zehatza, (kasu guti batzuek kenduz gero behintzat) emozio dardararik gabeko deskribitzailea. Bere esanahi justuarekin dago hitz bakoitza. Labur, baina ez motz esaldia. Ez arabeskorik eta ez barrokorik daduka bere idazkerak, eta gaurko estiloarein ohituta-koari inpresio gehiago egiten diona, sujetibutasunaren apar oso guti dago bere eskribuetan.

Jokabide honekin, esan bezala, azkeneko denborotan gure literaturan gailendutako moduaren aurka zegoen Rikardo. Gusto surrealista edo espresionista kolore eta sujetibutasun zaleak bait dira nagusi. Bere okerrekin biluzia gorriagoan agertarazten duten Rikardoren hizkuntza, oster, albistariaren objetibutasun nahiak ezartzen dion formaren errerealismorik gordinenarekin finkatzen da kasu bakoitzean: zehaztasun asko bezain pathos gutirekin. Rikardok langailu zuen luma, eta haren idaztea lan egitea zenez gero, esku-estiloa da berea, lan-estiloa. Buru-buruan jotzen dio hiltzeari, eta bere hitza mailua da. Estiloa xukundu-edo egiteko astirik ere ez bait zedukan (*Guretzat, Euskal Herriaren belaun galdu honentzat, beta izatea da loteriarik handienetakoa*, JAKIN 35,25). Ezta bere burua hitz ederrezko aureolaz inguratzeke ere. Gauzak trinko eta zuzen esatea zen bere lehenengo agindua eta eduki ere dohain aparta zedukan eginkizun zail horretarako. Joera erraz-zalearen hasieran predikatzen zen euskera iadanik *vulgare aulicum illustre* neorrenazentista batetaratzen zen artean Rikardo berean tinko ikusteak pentsarazi egin beharko liguke. (Izan ere, beste non da poeten hizkuntza albistarien edo zientzia-gizonen espresiorako eredu?). Etorri zaila eta nahastua dugunok inbiriaz begiratuko diogu Rikardori.

Hirugarren premisaz esan daitekeen ia guzia esan gabetsu utz daitekeena bakarrik da – Dena dela, utz dezagun Rikardoren ekintza, utz orobat bere lanaren ekintzarekiko koordinazioa konkret erakustea, eta bana ditzagun zerbait, Rikardori haina geuri begiratzuz, haren politikazko burubideak albistaritzan aztertzeko asmoak.

Rikardok *ekintzarekin batera nahi zuen burutu bere idazletza*. Bi aldetatik hori: bera ere ez zegoen mugitu gabe. Alfabetatze Kanpainan, herriz herri emandako konferentzietan, etab. gure politikazko arazoetan sartuta ibili zen, nahiz eta bera gehienbat kultur-sailean bakarrik aritu zuzenki. Gero, Euskal Herrian politikazko ekintzak eta premiek eskatu bezala taxutzen zuen bere periodismoa. hamaika oztoporen gainetik ibili beharrik ere. Aukeratzen zituen gaiak ikusi besterik ez dago. Eta munduan gertazen ari zenaren barruan mintzatzea zuen, horregatik, Euskal Herriaz mintzatzeko, ez atxakia, bai ordea bide. Ondo erakutsi zuen borondate hau Lauaxeta Saria irabaztean (Rikardok Sari guti irabazi zuen, asko merezi) Baionan egindako erantzunarekin:

Ez dut nik sari hau merezi. Sari hau bestaldeko isilpeko albistari ez-ezagunek merezi dute nik baino areago. Haiek dituzte merezimenduak, arriskutan eta beren izena aipatu ere egiten ez dela beren lanari ekiten bait diote ausartki. (Txilardegiri hariturik aipatua).

*Euskal gizartearen premien arabera*koa nahi zuen bere albistaritza. Bere burua herriaren *premia objetibuen* mitologia haretan nahastu gabe egin ere. Begiek erakutsi zizkieten herriaren premiak, ez ideologiaren batek. Eta bere herria jendea zen. Orain aski da lanen bat, berez xarrena ere, kanonizatzeko herriaren aipua. Edozer gauza justifikatzeko balio du herriaren izenak. Norberaren nortasunari kapa bat ezartzen zaio herritasunaren trazendentzia-

rekin, eta herriaren kultu liturgia bat bihurtu da edozer gauza egitea eta idaztea; kultu hori berriz, negoziante batzuen trazendentzia. Berriz ere *apaizek* asmatu dute Jainkoa. Eta Jaungoikoak beren behindako ohore eta ospe guziak galduta daudenez gero, Olinpo apoteosiari Parnasoko *apodemosiak* segitu dio... (Herria hitzik gabe utzi duelako deritza, apika, halako zenbaitenari *herriaren hitz*). Ai leza norbaitek gure artean ere *Die Heiligie Familie*-ren bigarren lehen kapitulu bat asma! Rikardoren herria, oster a olinporik gabeko oinez doan jende kaskarra da. Jende kaskarra, *zu eta ni bezalakoa*. Filosofiaren baten galbahetik iragazi gabe bertanbera eskura zetozkionak ziren bere herriaren premiak: ez bait dago herria bera baino herriago den *herririk*. Gizalege honekin gure herriaren nazio eta gizarte arazoez arduratzen zen, alderdi-bakarkeriarik gabe. Rikardok bere *Zeruko Argia*-ko lehenengo artikuluan Nasserri buruz diona idazleari berari buruz itzul daiteke: *alde batetik sozialista porrokatua eta bestetik abertzale berro-beroa* (ZA 4,3). Nazio-zaletasun hutsik ez zuen nahi:

naziotasuna klasearen batasunetik kanpo pentsatzea sozialista joera batean inola ere onartu ezin daitekeena da... Sozialista politika batean ezin daitezke nazioa eta gainuntzekoak lehendabizi jarri; eta gero sozialismoari dei egiteak hori defenditzeko, sentidurik ez du (JAKIN 24, hor. 50).

Ez zukeen nahiago, halare, nazio-arazoa zabartuzko sozialismorik, gure herriarentzat behinepehin.

Bai buru txarra dutela komunistak! Berei komeni zaienean gogor asko eskatzen dute bada herrien autodeterminazioa! Zergatik orain ez (Alemanian?) Ez zaielako komeni (ZA 70, 5). *Abertzaleatasuna eta rebisionismoas hara hor gure etsaian*, zion Moskuko irratiak Txekoslovakia-ko gertaerak komentatuz. Ezin zitekeen hobeto mintza. Inperialista batentzat gauzarik okerrenea eta bildurgarriena horixe bait da:

mendekoak abertzale bihurtzea. Menderatzailearen abertzalekeria itsuaren aurka menderatutakoen abertzaletasun jatorra esnatzea (JAKIN 31-32, hor. 76). Nolabaiteko euskal jacobinismo baten beharraren aurrean aurkitzen garela uste dut, —dio beste testuinguru batetan ere—. Nazio bat sortzerakoan edo sendotzerakoan, iraultza bat jaiotzerakoan edo bere oinarriak jartzerakoan jacobismotik pasatzea premiazkoa izaten dá. Euskaldunok ere, euskaldun-herri bat izan nahi badugu, lehendabizi euskaldun izan behar dugu. Gero gerokoak (JAKIN 34, 57).

Kezkatuta zedukan, ausaz, batez gehiegizko nazio-zaletasunak nazismora irristarazi lezakeela kontzientzia, beste ekintzako ardura sozial hutsak, bertanberako helburu politikoak bakarrik haintzat hartuz, gizarteen nazio-faktoreak ahaztarazi litzakeela ikusteak. Baina badut susmoa hemen bere zentzu arruntak, teorielikiko baserritarraren eskeptizismoak eutsi ziola terminu biokin jokatzten duen pentsamoldean, eta ez teoriaren aldetik askabidea garbi jakiteak. Rikardoren hauzi zailenetakoa izan zen hau. (Geroxeago itzuliko naiz atzera pondu honetaz jardutera).

Beste euskaldunekin batera nahi zuen lan egin. Atsekabe zitzaizkion sektak. Zaharren eta gazteen arteko gatazkan ere konziliatzaileenetakoa genuen bera. Zerek ez duen esan nahi, halare, alderdion arteko ezberdintasunik hautemanen ez zuenik. Eta batzuetan gogorki eraso ere. (Beharbada, horregatik, ez dute guziek nire berdin pentsatuko, eta nik baino arrazoi hobeekin agian). Besteekin batera jardun nahi honek sarri eraman zuen eztabaidara, baina ez gutiagotan besteen arrazoiak ikastera. Hartue-
man ugarikoa zen, eskuinera ala ezkerrera. Baina batez ere herria eduki nahi zuen solaskide, eta herria hezitzea izan zen bere lanik gogozkoena, lankide ere herria edukitzeko. Asmo honekin politikaren izena bera onargarri bihurtuz hasi behar izan zuen, eta hortxe ikusten da ordutik honerako aldapena.

Hezurretaraino sartua dadukagu, politika alperrikakoa dela, politikoak berekoi eta enganatzaille batzuek besterik ez direla; hitz batean esateko, politika egitea alperrikakoa dela, horregatik onena bakoitzak berea egitea dela. Nun egongo ginake gaur, denek berdin pentsatu izan balute? Libertadeagatik eta demokraziagatik burruka egingo ahal zuten horrela pentsatu izan balute? Ez, ez dadukagu ukatzerik, demokraziak on asko ekarri dizkigu, ez bizimodu hobea bakarrik, gizonaren askatasun handiagoa ere bai. Lapurrak beti izango dira, baina gero eta gutiago izatea lor daiteke eta batez ere guziak epaitu eta zigortzea. (ZA 26, 3).

Agiri denez, bizimodua hobetzeko eta justizia eta askatasuna finkatzeko da politikan parte hartzea. Baina atentzio hotsegiten duen gauza bat, hemen bakarrik ez baino Rikardoren baitan usu, politika eta demokrazia izen elkar-trukagarriak direla ikustea da (demokraziarik gabeko gizarteak kasernak irudituko ziaizkio). Dena dela, batasuna Rikardoren hasiera-denboran baino gogotiago hartu beharrik gara gaur gu. Askoren ustez hauxe izango bait litzake gaurko eginkizunik premiazkoena.

Printzipio batzuekin egin nahi zuen politika, eta ez zuen printzipiorik gabeko politikarik nahi. Aurren-aurrenik, politika egin nahi zuen. Ez zebilen euskeraren edo euskal gorabeherak kultur-arazo huts izan behar omen luketelakoan-edo. Gero, bere printzipioek ez zuten Alderdi edo programaren batenekin koinziditzen. Ez zedukan alderdirik. Eta ez dago haren politikazko ideien gramatikarik. Baina egun haietan zabaltzen ziren programa ezker-tiar gehienekin elkar-adi zitezkeen bere azalpenak. Oinarrizko arazoekin saiatzzen bait zen, hor ere agiri dago lanaldi baten hasieretakoa zela bere lana. Horregatik, haren ideia eta iritzi bakoitzak ez baino haien batasunak eta, areago, haien erabilkizunak egiten du Rikardoren berezitasuna (askotan behintzat kopiatutakoak bait ziren ha-

ren ideiak, ideioak hitzetatik bakarrik bildu behar baditugu behinepehin). Programarik ez zedukanez gero, elkar-kontraintza edo tensio bixi-bixian uzten zituen bere printzipioak, esaterako, politikazko ekintzaren printzipio bat da efikazia. baina Rikardok sarri salatu izan ditu efikaziaren eta beste printzipioren batzuen arteko ezin-ikusiak. Errealismoa printzipio ezik politikagintza ororen aurre-baldintza ere bada, baina Rikardok ezin zuen beti begi onez ikusi ahal izan hura. Elkarren hurbilegi somatzen zituen antisobietismoa eta antisozialismoa, baina Rikardo sozialista irekiak berak ezin izan zuen sekula URSS-ekin adiskidetu, etab. Konfliktootan zeinek zein eta nola mugatu, askatu gabeko problema zen Rikardorentzat. Gizarte pluralista batetan egoteaz beste, bere barruan zen pluralista Rikardo: parlamentu oso bat bere burua eta boz diferenteak hitzegiten zuten han. Baina ez zuen zalantza hori alderdi-hartze positiburen batekin eta politikazko sistimaren bat finkatuz behin betiko geldiarazi. Ikusten zuen alderdi hartzeko premia. Baina Rikardo bera ez zen, uste dudanez, Alderdiren batetan egoteko gizona ezta halakoak sortzeko baliu zuena ere. Bere elizari ere, katoliko deklaratu arren, laudorio baino kritika gehiago esan zion. Rikardok berezkoa zuen urduritasuna, eskeptizismoa, kritizismoa. Horregatik eboluzioa ez da Rikardoren pentsamentuan zehazki leku batetan muga daitekeen zerbait. Ez doa handik eta hemendik, ez da uneren edo boladaren batekoa; haren pentsakeraren izaera bera da.

Hemen badago idazleoi egunoro berriro sortzen zai-gun beste problema inportante bat. Badago politikalaria idazlea, idaztea bere politika konkretuaren zerbitzuan dabilena, eta badago idazle politikan sartzen dena ere. Orain ez dugu biok zehatzago berezi beharrik. Bigarrene-takoren batzuek, beren konpromisoaren aginduz alderdi hartu beharrik, Alderdi bat hartu dute. Beste batzuek ez dute halakorik egin nahi, baina bai gure munduari buruz-buru irmoki alderdi hartu. Hala Rikardok.

Jokabideok biok daduzkate beren alderdi onak eta xarrak, eta beren problemak. Nik neuk ere, eta literaturaren eta politikaren arteko harremanen azterketak orain horixe erakusten didalakoa, bigarren bidea hobesten dut, lehengoa erabat arbuiaitzeke. Ezen-eta batak ala besteak egin bait ditzakete printzipialki gauza berdintsuak, nahi izanez gero. Baina bigarrenean arrisku tendenzialak ukakorria, isolazioa eta eragikortasunik eza diren artean, lehengoarenak Alderdiaren enkarguzko pentsatzaile eta idazle, haren apologeta, funtzionario eta morroi, monagilo bilakatzeak dira.

(Ohargarria bait da: idazleak berak ez dira ia sekula, beren idazle asmoak hobeki betetzeagatik, Alderdiren batetan sartu beharrean kausitzen – beren ekintza zehazki joera jakin batetan mugatu dutenean ezpada – eta bai gehien-gehienetan aitzitik Alderdiak idazleen premian).

Izan ere politikazko arloak azken-finean – nola esan? – moraltasunarenak izaten ari dira. Politikazko egiturak hobetzea ez da berez aski (borondate gaiztoaren problema utzita ere). Geroz-eta lege demokratikoagoak eman arren, legegintzarik onenarekin ere ezin lortuko dira erabateko demokrazia eta nolanahiko jauntxokeriak eta egitadak eliminatzea, herria (guziak eta banako bakoitza) bene-benetan bere buruaz jabetzen ez bada. (Horrekin ez ditugu moralitasuna eta politika berdindu nahi. Horrezaz geroago berriro). Hori xiki-xikitandik eta aspertzeraingo entzun behar izandakoa eta sekula garbi arrazonatu gabeko zerbait bada tamalez, batez ere premia hori moraltasun ez sozial, ezpada indibidualaren eta intimoaren, kasi konkretatu ezinaren heinean bakarrik aditzen zelarik gainera (Jesus Nazaretakoaren *bihotz konbersio* batetik asmo galant eta bes-tetik sinplifikazio galantago berarekin jarraituz – cfr. Bultmann, *Theologie des NT*, 1965, hor 18-19 – noizpait eskarmentatzeko bi mila urte handi aski ez dugularik) eta entzunaren entzunez azkenean ezin entzuneratu bagara

ere ez da inportantzia izugarria gabekoa hori. Herriak, eta edozeinek, lege onez beste, bere *bihotz-konbertitua*, moral-tasun politikoa, kontzientzia eduki beharko du, ahalez gero zer hautatu jakiteko, nola berez jardun, etab. Eta horretarako hezkuntza ezin izan daiteke zuzenki Alder-diren batekikoa edo batetarakoa bakarrik, gizartea bere buruaren jabe eta nagusi itzultzekoa baino. Bestela beti geldituko da (gizartea) daduzkan egituren mendean. (Nar-zisismo hutsak iruditzen bait zaizkit norberaren Alder-diaren eta gizartearen arteko identidadeak predikatzea, nahiz-eta gure mende honetan holako makina bat entzun behar izan den). Erantzukizun bildurgarria, hortakoz, es-kolena, idazleena, intelektualena, artistena, albistariena, sermolariena, etab., herria dotrinatu ez baino hezi egiteko. Hori gabe nahiko alferrikakoa izango bait da politikalariek demokraziaren mekanismo geroz-eta finagoak, segurua-goak legegintzaz zertzea, hesion barmuan aritzeko bait di-ra berez horiek, baina zertarako, herriak zer aritu ez baldin badu. (Kontu egin gabe, gainera, beti izango dela legeak onetan on baino gaiztotan gaiztoago borondate gaiztoa, sozialista askoren utopietako *gizon berria* sortu arte behinepehin, eta haren kontra legeak baino zerbait gehiago beharko dela). Beraz, legeak hobetuz joan ala herria heziz ere jardun behar. Horregatik iruditzen zait Rikardoren jokabide zabala, Alderdiez gainetikoa, baina ez inola ere konpromisorik gabekoa, bereziki xalogarri.

Ez bait dago ahazterik nahiko *demokratikoki* aginte-ratu zirela Duvalier Haitin, Hitler Alemanian (idazle as-koren laguntzarekin gainera), etab. Kontzientzia eskaseko herria bere hondamendian amilduko da. Denok dakigu, adibidez, gaur egun ez direla hain zuzen langileak USA-n aginpidea eskuetan dadukatenak. Baina nola dute galdu? Marxek ondo juzgatzekotan behinepehin 1864-ean *langi-leak* (bait ziren USA-ko) *Ifarraldean* aginpide politikoaren egiazko erakarleak. Nolabait hartu ahal izan du mendean burokraziak herri erreboluziogile osoa eskualde sosialis-

tetan ere. Rikardok, bada, Alderdiren baten Rabinorik izan gabe nahi zuen herria hezitzen jardun, printzipioak gogaraziz.

Rikardok, azkenik, printzipialki eta joera neurrian behintzat, *zientziazki azterkatu nahi zuen politika*. Eta bera haiek kutsatu gabe ezin izan arren, erabat arbuiaitu zituen, nire ustez, ideologiazko dogmak. Bazekien politikan zientziazkotasunak zentzu lazo berezia bakarrik dadukana, eta kasu bakanaren azterketa positibuak alde aurretik egindako (edo postulaturako) interpretazio-sistimek igarri gabeko karakteristikak edireiten dituen ere. Beraz, ez zen gelditzen jazoera bakoitzean a priori batzuen konfirmazioa bakarrik bilatzen. Horregatixe ere, soluzio baino problema gehiago aurkitu zuen bere lanean. Eta politikazko gaien azterketan zientziazkotasuna zer den zehazki mugatu ezin izandu arren, bazekien zer behintzat zientziazko ez den: jazokunde oro sistimaren baten Prokuste-ohean etzan-arazi eta haren interpretazioa bortxatzea.

Ezin engaina dezakegu gure burua, askotan gauzak nola diren esaten ari garelakoan, uste ezean ere, nola nahi genituzkeen adierazten ari gara (*Politikaren atarian*, 1969, hor. 21).

Erraza ez beste guzia zen hau. Politikoak ez omen gara sekula izan euskaldunok. Baina ez-jakinak beti izan gara, eta jakintzak ezjakinago bihurtu gaitu azkenean, ikasi berri dugun zenbait jakintza geure gutzien fedea besterik ez zen-eta. Halako fede baten kritika JAKIN-en 24, hor. 39 topatzen dugu: euskaldun abertzalaren batzuen *sozialismo esenzialista*. Zenbaki bereko hor. 44-ean beste adibide bat: *sasi-marxistena*.

Halare, Rikardoren azterketak berak zientziazko politikaren maila gainean baino gehiago mugitu ziren haren azpian, hots, etika politikazko eta sozialaren heinean.

Eta gutien-gutienez oso nekeza da hemen ideologiari ihes egitea... Rikardok ia beti printzipioekin neurtzen ditu gertaerak, eta objetibutasunaren formarekin ere ezin du azken-finean sujetibutasunik galantena gainditu. Rikardo ez zela politika gaietako profesionalik esan behar da bere alde: ez zedukan zientzia politikoen konzeptuzko interpretazio-aparaturik, huraxe gogotik bilatu arren. (Dadukagun ez-edukitzea ugarian bat horixe da). Dena dela, badirudi zientzia politikoak Rikardoren ustez zientzia izateko marxismotik pasatu behar zuela. Marxismoarekiko irekiak «Marx berpentsatu egingen dute gure zirkunstantzia konkretuetan. Ez dute bat batean eta besterik gabe Marx-ek esandakoa onartzen, lehendabizi pentsatu egingen dute, eta gero, beharrik baldin badago, pentsatu hori zabaldu eta osatu. Ez dira batere dogmatikoak, hitsiak, edozertara irekiak daude, dinamikoak dira» (JAKIN 24,45). Marxekiko posturetan haxe iruditzen zaio berari jatorrena eta beretzat gutien-gutienez marxismoari erreferentziarik gabeko politika zientziarik kabitzen ez den itxura dago 1967 inguruan. Harrez gero Marx gaur nola pentsa eta erabil litekeen pentsatzen ari zela uste dut, heriotzeak eraman zuen arte. Ordurako, halare, galdua zegoen beretzat Marxismoak behingoan zedukion distira magikoa («Neronek ere aitortu behar dut nere bizitzako une bortitzenetakoak, pozez eta bildurrez betetakoak. Marx eta marxistak irakurtzen hasi nintzanekoak direla»).

Hemen ere Rikardo iadanik gure aurrez-eman edo premisen artean, gure aurrean dagoela iadanik, gelditzen ari dela behintzat, iruditzen zait. Printzipioak gauzetartutuz programak eta egitarauak atontzea herriaren esku hartzerik gabe, burutu izan dela gehienbat esan daiteke. Ezin zitekeen besterik, agian, ahal izan ere. Baina orain arteko kritizismoarekin batera herriak programak egiterantza edo epaitzeko lain ezagutzerantza urrats batzuek entseatzeko orduak, betidanik jota ez baldin bazegoen behintzat, honez gero ondo jota dagoela dirudi. Horixe uste dut.

adierazi nahi zuela Rikardok berak, *gure buruarekin pentsatzen hasi behar dugu (Politikaren atarian, hor 20)* esanez. Bere azkeneko asmoetako bat *kulturaren herritartzearen oinarritzko liburuen* sail bat sortaraztea zen. Baina urrats hori nora eman jakiteko, eta emateko premia eza gutzeko ere, orain artekoaren kritika kupidagabeenarekin behar dugu hasi. Rikardok JAKIN-en (zenb. 35, hor.56) agertarazitako azkeneko lantxoan esaldi hauxe kausitzen da: «Masokismoaren beldur ez banu, nere buruaren autokritika etengabe egiten jardungo nintzake». Ni, bada, Rikardorena bezain neure eta, derizkiodanez, nire belau-naldiko gehienen kritika hori egiten atrebituko naiz, gero gerokorik gabe.

Ez dadukagu printzipio orokarren heinean bakarrik jarraitzeko eskubiderik: printzipioen arteko mugaketa eta aukera bat egin beharrean gara. Ez dadukagu ideologiak inportatuz gero lasai gelditzerik ere: egiztatu egin behar dira haiek gure arazoetan. Baina ideologia hertsien alboan moralismoa da politikazko azterketen gauzazkotasuna, zientziazkotasuna sarri asko lausotu ohi duen beste faktore bat. Gehienetan biak batera ibiltzen dira. Eta biok batera dira printzipio orokarrekin gehiegi ibiltzearen frutu eta metafisikazko espejismo, hots, gauzen berehalatik hauteman ahalezko irudi edo agerpen haraindiko zer-izan definitibuen batean ustariak sortarazitako (erraza bait da gauzen ba omen azkeneko zer-izana eta hura zer izatea nahi litzakeena elkarri ahokatzea) biok bait dute nola-bait gauzen nahiz prozesoen azken-fineko zer izan bakun, garbi, soila presuposatzen: moralismoak, ideologiakeriarik eta printzipialismorik gehien gehien gehienetan hirutasun santu bat osatzen dute. Burrukazaleak bere asmoen funtzioan judikatzen du oro, nola zeruan hala lurrean amen. Eta batzutan seriotasun faltarainoko seriotasun animala agertzen dute ekileok beren guzizko printzipialismoan. Euskal Herriko gazteriaren mito xipitzen marka guziak hautsi beharra, esaterako, nabarmenki hurbiltzen zaio iz-

piritu horri, ez dago mitologietan bertan arketiporik gabe (Prometeo, Sisifo) eta antz izugarriak daduzka edozein erlijioetako neofitoen inimizazio-ritoekin. (Han batzutan oinaze izugarriak sofrituzko ritoengandik itxadoten ziren jakituria osoa, sekretu ororen desestalpena eta errebelazio metafisikoak – Jainkoen izenak, etab. arrazoimen kritikoa-rengandik itxadoten dira gaur, cfr. M. Eliade, *Das Heilige und das Profane*, 1957, hor. 110, Iniziazioaren fenomenologia). Iniziatuaren eran altxatzen da gaur arrazoinalista kupidarik gabe kritikoa ere, bigarren jaiotze batekin itxuraldatuta, mundu zahar eskas eta merkearen, *profanoaren* gainetik, supergizon edo Jainko berbiztu baten solemnidadez. Ez dadukate astirik xipikeria *profanoez* aztertzeke... Bazuen horrelako zerbaiten zerbaitik Rikardok, esaterako, Urtainen mitoaren aurka irten zenean, irtetzea orduantxe nahi haina premiazkoa izan bazitekeen ere. Seriotasun radikal berarekin baieztatzen zuen Marxek ere huskeria hutsak zirela Koloniako Katedrala eta Egiptoko Piramideak Ruhreko lantegi-ximinia baten aldean, gizartearen aurrerapenerako. Radikaltasun bereko esaldi asko dago Jesus Nazaretekoaren hitzaldietan eta tradizioan ere. Burrukazaleok burruka gisa bakarrik uler dezakete mundua, ez dute xantzarik ametitzen eta zuzen zuzen helburuaren asalto edo erasora doan hoplita-falangearen tanke-ran ikusi nahi lukete gizarte osoa. Berokeria eta militan-tismo hau ez dago utopiarekin ere loturarik gabe. Eta beharrik ere, baina ez noski menturaz bakarrik, utopistek irudikatu dizkiguten gizarte guziak ziren edozein kasernak baino ordenu gehiagodunak, bakoitzak bere eginkizunak errobot hoberenak baino hobeto beteaz, eta gustora bete ere (Adibidez, Leninek: *El Estado podrá extinguirse por completo cuando... su trabajo* (gizonena) *sea tan productivo, que trabajen voluntariamente según su capacidad*). Xipikeria handi samar batzu aiputan hartzeke bakarrik imajina zitezkeen holakoxe gizarteak, halare. Esaterako, nik dakidanik oraino egiteko dagoen baina xit interesgarria iruditzen zaidan analisi bat utopisten *uharteetan* ema-

kumeari ematen zaion lekua azterkatzea izango litzake. Hasi Platonekin eta Morus, Campanella, Bacon, etab., guzietaraino, kasi ohartu gabe gelditzen da gizadiaren erdia baino gehiago hau. Eta horiena bezalaxe Marxen etorkizuneko gizartea ere emakumearentzako ikuspegi piska batekin bederen, emakumearen beraren ikusgunerik gabe, zeharo maskulino, ar dago pentsatuta. Maskulino antolatuturiko erakundeotan emakumeari zereginik, esan bezala, falta ez arren. Norbanako edo pertsona bakanaren arduragabezia moraltasun horren aje gaitza baldin bada (cfr. Txilardegi, *Huntaz eta Hartaz*, hor. 105) hau ez zait samurrago iruditzen, etorkizunerako ereduak asmatzekoan eta erabiltzekoan gizartearen ia hiru laurdenezko erdiaren ausentzia hori birtute ez bada behinepehin. Gure moral guzia erabat gizonek, eta gehienetan mutil zaharrek egingakoa delako kexatuz dabiltzanak ez dabiltza agian arrazoirik gabe... Baina utz ditzagun inguru-bazterrok.

Moralistak ez du gizartea positibu azterkatzen, haren fikzioaren bat baino. Kontradizioa errealidadearen eta posiblearen artean ikusi ordez errealidadearen eta idealaren artean jartzen duenez gero, bere gizarte-kritikan deskribitzen duena, ile eta seinale guziekin deskribituta ere, ez da errealidadea bera, errealidadearen baitan bere idealaren kontradizioa baino. Honelakoek, errealidadeaz gogotik mintzo direnean ere, ez dute besterik egiten, kategoria moralak konzeptu eta asmo politikoz bete (edo aldrebes) besterik. Ideologiak inolako kontzesiorik egin gabe zaindu nahi lituzketenen artean ibiltzen dira honelakoak batez ere, eta pozik azaltzen dira *jator* eta antirrebisionista eta pintzipioen zaintzaile bezala. Nekeak asmobide eta gogo horiek programa batetan ponduz-pondu zertzekoan sortzen dira. Azkeneko helburuak berehalakoxeen lekuan jarrita bait daude hor. Politika horren etsairik amorratuena kalkulua izaten da.

Politika ez da horientzat *posiblearen artea*, helburu mo-

ralarena baino. Makiabelismoan edo utilitarismoan erori ez den edozeini gertatzen zaio hau apur bat. Baina batzuentzat arrain handiaren urdailean bizirik iruntsitako arrain xipiren bat bezala dago nunbait politika moralaren barruan. Orduan morala ez dago politika argitzeko eta helburura gidatzeko bakarrik, hari une oro motor bezala eragiteko baino. Horrelako *idealismorik* aitortu nahi izaten ez bada ere egiazki politikagintzaren azkeneko motorrak arrazoi moralak balira bezala judikatzen da, eta, de fakto, motorra hauxe balitza bezalakoxe ekintza eskatu ere bai. Rikardok joera hau barru barruan zeramala uste dut eta bere autokritika etengabea akordatu gabe uzten zuela. Erreboluzioa egiteko *kondizio objetibuen* zain lotzen diren Mosku-zaleak kritikatu ondoren, segun eta nola hartu erreboluzio-zale batek esateko bildurgarria izan daitekeen esaldi hauxe aurkitzen diogu (eta aipatzen dituen ezker berriko horien artean sartu samarturik susmatzen zaio bere burua):

Hirugarren munduan, miseria hain handia denez, sozialismoak, burua erna duen batentzat, *derrigorrezkoa* dirudi. Hazitako eta erabat industriatutako Herrietan, berriz, derrigorrezkoa baino gehiago, *gizatasunaren aldetik* egin litekeen *aukera* bakarra bezala agiri da (azpimarkatuak nireak). Behar bada, mendebaleko gizona salbatzeko posibilitade bakarra sozialismoa dela, eta hau izateratzeko benetan erreboluzio bat nahi eta nahiezkoa dela, diote ezkerriak berriak (JAKIN, 26, hor. 28).

Ohargarria benetan hor (eta ez Rikardo baitan bakarrik) gertatzen ari den metamorfosia. Kondairak nahitaez profeziaren plagio bat izan beharko balu bezala. Marxek erreboluzioa ezinbestezkoa, derrigorrezkoa zela ekarrarazi zion bere orduko gizartearen azterketari. Gizarte hura ikusirik, egiantz guzizkoa zen emaria. Gizartearen prozesotako nahitaez printzipiozko eta metafisiko bezala hartu zen gero, halare, derrigortasun hori. Ez zegoen, horta-

koz, azterketak ezer erakutsi beharrik, aldez aurretik zegoen jakinda erreboluzioaren orain ala geroko ezinbestekoa, naturaleza horrexekin presuposatzen bait zen azkenean gizartearen edozein prozesu. Hauxe konfirmatzeko bakarrik izan zitezkeen azterketak. (Jesus Nazaretakoak ere bere mundu konkretua ikusiz berehalaxerako eta ezinbestekotzat eduki zuen azken judizioa. Baina ez zen etorri. Gero munduaren naturalezaren arabera azken-finean ezinbesteko bezala esplikatzen zen). Baina erreboluzioaren derrigor hori produzio-harremanen produziokortasunaren aldetiko arrazoietan ikusterik ez zegoenez gero, Marxen kalkuluek huts egiten zutenez gero, derrigorren edo erreboluzioaren zentzuaz berpentsatu ordez, haren jite metafisikoari amor eman gabe, hura derrigortasun moralki metafisikora aldatzen da. Erreboluzioa kondairaren ekonomiazko prozesuok berez ekarri beharrezko bezala ez baino moralki derrigorrezko gisa agertarazten da. Arrazoiari buruzko optimismo izugarria dago horren barrenean. Honela irakurtzen da Txurdintxoren lan batetan, *Eusko burkideon elkarteruntz*, BRANKA 9 (1969), hor. 16: *Arrazoa, hots, kultura, jakintza, azkenean beti garaile irtenen dira*. (Niri, ordea, garaitzen duen oro arrazoi eta kultura deklaratzu bakarrik egizta litekeen axioma iruditzen zait hori). Beste muturrean P. Meunier jarri du Txilardegik: *partida galdu duten guziek egia ziaten; partida irabazi duten guziak, aldiz, oker zeuden eta oker zeudelako hain zuzen irabazi ditek*. Horra zein mailatara eramán dugun erreboluzioaren hauzia!... Horietxek eta antzekoak dira, hain zuzen, aurrerantzean bota bakarrik ez baino argitu egin beharko diren esaldiak. Horregatixe deritzat printzipioak mugatzen eta argitzen hasi beharrik garela.

Dena dela, kritika zorrotza egin beharko litzake Rikardoren arrazoibideetan zientziazkotasuna, ideologia eta moralitasuna elkar nola adituta ote dauden erabakitzeke. Mereziko luke, gainera. Ez Rikardoren flakia zenbait harapatzeke gutziagatik, zozokeria bait litzake hori, baina

bai haren eskribuetan oraingo jokabide askoren gakoa adierazpidatuta edo senplifikatuta erakusteko. Gure belaunaldia – gerra ondoko izaki – printzipio gose amorratu batekin hazi da, eta zeinek haiek emanik gabe gehienetan, hutsune politiko batetan jaio zelarik. Guretzat, horregatik, azterketa-printzipioak eta kategoria moralak, baliogo-judizioak ezin ziren nahastuta ezik desarroilatu. Horrez gainera, inguratzen gintuen hutsune intelektualean xit sinisbera agertu gara *euskaldun fededun* umeok geu ere. Gure gizarte-kritikak judizio moral eta estetikoago ziren beste ezer baino: hasieran ez zegoen azterketa, eta bai akusazioa (tesia). Eta azkenean geure nahaste honek preso hartuko gaitu, gainditzten ez badugu behintzat.

(Ez da hau gure politikazko hizkuntzako eta kultur-lanetako nahasmendu eta okerren azterketa egiteko unea. Gutiago haien kausak bilatzekoa. Ik. azkenekoaz M. LASA, *Euskal kulturaren kinka larria*. JAKIN 34, hor. 34-39, zenbait euskaltzalek eta haien artean Rikardok berak atsekabe kausitu izan arren nire ustez oso lan irakurgarria.)

Gure orain artea gainditzeko aro berri bati ekiteko asmoa ez da nirea: Rikardok berak bilatzen zuen hori eta hura programatu nahirik zebilela hil zen. Aro horretan geure buruekiko kritizismoak batez ere gogor jarraitu behar zuen.

Bai, bada konformagaitzen konformismo bat. Bada protestalarien eskolastizismo bat. Erru honetan eror nintekeela, eta zenbaitetan erori naizela ere, aitortzen dut... Eskolastizismoa, neurri handi batean gutienez, besteek esandakoa birresatea da. Horregatik, konformagaitzentzat jatortasunik-eza, orijinaliterik-eza hobeto, da arriskurik handiena (JAKIN, 35, 56).

Orijinaltasun falta baino okerragoa iruditzen zait niri gauzak argiegi ikustea, gehiegi jakitea, seguruegi ibiltzea,

gure arrazoiak ebidenteak balira bezala jardutea. Zitekeenik desbereziena izan bait da gure lan asko. Konzepturik zailenak ere geure esku-barneak baino zentzu-korapilo guttiagorekin aurkitu ditugu nonbait, eta problemak askatzeko hitz magiko batzuekin dena eginda balego bezalatsu ibili gara: sistimak, egiturak, errealidade objektibuak, etab., etab. Eta kontserbakor hutsa, horrekin kontentzitu ez zena.

Euskal kultura berrienean, abestietan, hitzaldi eta predikuetan, egoerari kontradizio sortzeak ematen zien konkretasun trinkoa zedukaten *iraultza*, *askatasuna*, *justizia*, *kultura herritarra*, *egia*, *maitasuna*, etab., bezalako hitz beste edozein lekutan abstraktuek. Gurean konkretuak ziren eta jendeak konkretu ulertzen zituen. (Ez dago abesti berriak ikusi besterik). Baina konzeptu horiek denak barrutik zatitu eta xipitu eta ordenatu behar geroz eta handiagoa dator egunik egun, kontzientzia errebelatuak forma har dezan. Aidean urtu edo kaos bihurtu egiten da kritizismoa ukazio zehaztugabetik zehatzera (determinate Negation) eta azkenik baieztazio edo posiziora iragaten ez denean. Eta ezin iragan daiteke autokritiko bihurtu gabe.

Ezin ahantz genezake inola ere prozesu baten hasieran bakarrik gaudela oraindik. Eta eginkizun praktiko bezala zailena horixe genuen apika (errefrauari jakintzak dioenez lehenengo urratsa izaten omen bait da zailena) baina bigarrenen bat edukitzeak bakarrik bihurtzen du lehenengo edozer gauza.

Rikardok, *Politikaren Atarian*, hor. 20:

Gure buruarekin pentsatzen hasi behar dugu. Politikaren zientziari dagokionez lehendabiziko erdal soziologia aurreratuenak noraino iritxi diren ikusi ondorean sail honetako ezagutzea eskuratu behar dugu. Baina guk geok ere ezaguera horiek gerekasa egiten ikasi beharko dugu. Eta batez ere in-

bestigazioak eta esperimentazioak gerekasa egiteaz gainera, horiek ematen dituzten datoekin pentsatzen hasi.

Rikardoren eboluzioez

Rikardoren politikazko aburuez gauzarik jakinenetako bat aburuon denbora gutian asko aldatu izana da. Bere konpromisoaren agindua zuen hori. Bere suharra. Eta eboluzioak, benetakoa denean, ulergaitz bihurtzen du autorea, hau bere eboluzioarekin aditu nahiez gero bederen.

Franko nabarmena, bestetik, Euskal Herria ere eboluzio bizi biziaren irakinaldian dabilela berebat. Euskal Herriaren eboluzio hau da azken finean guretzat inportante. Baina hau batetik Rikardoren eragile zen bezalaxe da bestetik Rikardok berak eragindakoa. Rikardoren eboluzioak, bada, herri guziarena kontraespilatzen du (haren piska bat bakarrik, noski).

Zer esan Rikardoren eboluzioaz? Nik behintzat misterio bat zaidala esan behar lehen lehenik. Zeren-eta eboluzioa bere azkenetik begiratuta judikatzen bait da hobe-kien, eta hemen hura arras falta da: Rikardorena berare-na haina hura barruan zedukan euskal herriarena. Agian eboluzioaren hasiera bera ere ez dago oso garbi. Itxuraz eta axaletik bakarrik lotzen bait da Rikardo bere lehena-goko hurbilekoenekin: gauaren azpian bere buru politikoa demititu zuen belaunaldi baten barnean hasi zen, izan ere, Rikardo - eta haren antzean bere hazaldia. Industria eta eskolak konzentratuta dauden hirietan ezpada, herris- ketako gazteriaren hasiera politikoak aidean, deskontentu kontzientzian forma hartu gabekoan, noragabezian, etab. ezerezean zeduzkan bere erroak finkatu gabe finkatuta. Zedarritzeko insegurua da gure nondiko politikoa eta oraindik xeheki azterkatu gabe dago.

Honetaz biziki garrantzizkoa iruditzen zait arestian herbestetik sartzen zen literaturak gazteriari eragiten zion zirrada. Irakurritako munduak bertakoaren ziztrinkeria crakusten bait zuen. Bertako adimenarekin 39 gradua baino aruntzago oso nekez heldu ahalik, izan ere, eta harrez geroko bertako inteligentzia gizarte kritikan gehienez ere metaforaz bakarrik ausart zitekeenez gero, gehienetan ordea Aginpide irrazionalaren ohaide bezala gustora aritu, herbestetiko irakurgaiek bakarrik lagun zezaketen zetioa hausten. Gogotik eraiki zen herbestearen ospea kontrastez bertako lozorroa inarrosteko premisa legez (horrela geure tradizioetan sustraitzeko era galduz). Garai honetako pioneru-lanik ausartenak aldi berean sekula santako plagiorik izugarrienak ere bazirela baieztatzea ez doake noski inoren kaltetan (eta ez litzake zailegia izango egiaztatzea). Gizarteko egoerak berak jarri arazi zuen herbestearen mende, horrekin *erdibituta* (entzweit), hemengo errealidadea eta hango ideiak, gelditzen zen gazteria; hau da, alienazioaren baldintzapena amiltzen zen *esklabua* eskema eza-gun baten bidez adierazteko. Bide batez *amets eta protesta eta burrukarako tresna bihurtu zen eskua herbestera luzatzea*. Gure hasiera gure bezala ezaguerazten duena hemen bilatu behar dela deritzat. Hementxe dago, orobat, berehalaxe ikusiko dugun zenbait mordoiloaren jatorria ere du-da-mudarik gabe.

Kritizismoa prestamotik bizi zen. Beraz, landuta zegoen lurra dogmakeriaren haziak frutu ugari emateko. Eta sortu ere halaxe sortu Marxomania.

Itzul nadin hitzaurre jeneral honekin, Rikardoren ebo-luzioez mintzatzeraz. Eta neure kontsiderazioak kontsideratzera, aurren aurrenik.

Rikardoren burutapenen trazo handienak soilik erakutsi nahi izan ditut goiko guzian. Xehetasunak argitzeko eta argitasun honekin atzera trazo handiak berak ere hobe-

to ulertzeko asko lagunduko du haren politikazko idazkien bildumak. Gero hitzaurre hau sobera egongo da, eta epilogo bat beharko da (obrekin hitzekin baino gehiago) egin. Irakurleak ere berea egingo du, noski. Eta ez dakit hitzaurre hau konfirmatuz osatu ala ukatuz gainditu egingo ote duen. Baina hain ikaragarri inportantea ere ez zait iruditzen horixe, Rikardok gure baitan edukitzeko eboluzioaren une bat gehiago bezala ulertzen bait dut gogoeta hau.

Beti ere lotsa-edo zerbait sartzen du hildako bat epaitzeak, gainera epaikaaritarako hura baino geroxeago bizi izatea beste eskubiderik ez edukiz batez ere. Oso dudagarria eskubidea. Eta gero, autore baten lanean trazo handienak hartu eta besteak uztea ere apreziazio-joku arriskutsua da: espilu bat puskatu eta puska batzuek hobereak bezala hautatzearekin konparatuko nuke. Horixe bait da nik Rikardorekin, nahi ezta ere, egindakoa. Beraz, ez bitza irakurleak espilu-puskaok espilua beratzat har. Rikardok berak deskribatu zuen hobekien Rikardo, eta hura ezagutzekotan bera irakurri behar da.

Rikardoz mintzatzeak, izan ere, xoriaren hegada pintatu nahiaren antzeko eragozpenak daduzka. Mugimenduaren uneak nolabait espresa bait daitezke, baina ez mugimendua bera adierazi. Ni behintzat, ez naizen gauza askoren artean, futurista ere ez naiz. Rikardo, aldiz, mugituz dago, bai bere baitan eta bai bere gurekiko zerikusian, eta mugituz Rikardoren inguramendua ere, eraberean Rikardo beti argi ezberdinetan agertaraziz. Eta geu ere ikusgune geldirik gabe ari gara hura epaitu naiz irakurri eta ulertu nahiz. Orain arte egia honen arabera jarduten saiaturik, beste proba batekin ausartuko naiz ondoren. (Salbatore Mitxelenari buruz egindako saiakeran ikusten dudan haina sinplekeria esaten ausartu ondoren ezin bildurtuko nau pare bat gehiagok!).

Lehenik, begien bistan dagoen eboluzio horri bere ekaia kaunitu behar zaio, orokarki behintzat. Hori egiteko bide ugarien artean estadistikari hurbil lekiokkeen guziz simple bat bakarrik seinalatuko diot irakurleari: urtez urte erabilitako gaien kontua ateratzea eta alderatzea. Kantidadetik kalidadera pasatzea oso dialektikazko ematen badu ere, arriskutsua da urrats hori geure irudimenean imajinatu eta errealdadean ere halaxe dela egizatzen enpeinatzea. Rikardok zertaz, zein gaitaz gehien arduratu zen zenbatzeak, halare, haren kezken eta axolen irudi bat eman dezakeela esan ahalko litzake. Irakurleak taula bat egin dezake holako gai gehien erabili batzuen kontaduria, urte bakoitzeko gaiena eta gero lan guziena, atereaz. Nik neuk ez dut holakorik egin. Baina urte bakoitzeko idazki tipiku iruditu zaizkidan lan batzuek apartatu ditut, bere eboluzioen espilu hausia nolabait konpontzeko asmoz. Ondorengo testuok batetik eboluzioa (ardura nagusien eta ideia-giroaren aldakuntza), besterik, eboluzioaren jarraitasuna eta barruko berdintasuna erakutsi beharko lituzkete. Rikardoren eboluzioak ez daduzkala bere epe eta mugak urtezahar eta urteberri artean, kontrastatuko zait arrazoiz. Baina irizpideren bat hautatu beharra zegoen, eta nik ez dut Rikardoren biografia nire ezagupideekin bestelako eperik ezartzeko lain ezagutzen. (Soldaduska denborak Rikardoren eboluzioan garrantzi apartekoa duela abisatu zait eta ez dut jakinarazi gabe utziko, irakurlearen gobernurako). Urrengo Rikardoren bildumatxo honek urtez-urteko desarroilo horren ideia bat eman dezakeela itxadon nahi nuke:

1964 *Paperik eza* (1964, ZA 62, 5)

Europa berriro (1964, ZA 88, 5)

1965 *Grenobleko alkatea dela-ta* (1965, ZA 114, 5)

Defferre-ren deia (1965, ZA 118, 5)

1966 *Laboratorioko sozialismoa* (1966, ZA 149, 5)

Reformismoa (1966, ZA 167, 5)

1967 *De Gaulle Quebec-en* (1967, ZA 234, 5)
Sozialismo astratoa (1967, ZA 251, 5)

1968 *Gora Rebisionistak...*

«*Gora Rebisionistak*» aitortzarekin Rikardoren eboluzio barruan beti, bere azkeneko denboran halare aparte bizi zegoen problema definitibu bat jartzen zaigu. Ideien (atzeritikoak ia beti) eta gure premien elkartzeko moduaren problema, alegia. Printzipialismoaren eta praktikaren arteko zerikusiena. Horregatik eginbeharrezko beste zerbait Rikardoren eboluzioari formalki ere neurri hartzea da. Zein hitz eta esaldi noiz idazkiotan agertzen den ala ez-kutatzen, zein testuingurutan, zein Autore aipatzen den eta nola, arrazonatzeko moldeak bolada bakoitzean zein tankera darabilen, etab., etab. Luma eta papera eskuetan irakurri nahi duenak izango du zertan aspertu. Azterketa honek, zenbatezkoak bezalaxe, eboluzioaren bai gaia eta bai forma bilatzen lagunduko luke.

Muga nadin ni orain eboluzio horretan nabarmen aski hauteman den faktore bat bakarretara: marxismora, alegia. Marxismoak, gutirekin asko esateko, onura izugarria egin diola deritzat Rikardoren eboluzioari. Eta euskal herri osoarenari. Problema sentimenaren mundutik burura eramanez arazteko batez ere (nahiz eta sarri marxismoa bera ere lehenengo hartan gelditu izan) hots, gure sentimenezko, senezko kritizismoa arrazoizko itzul-arazteko, arrazoimen kritikoaren tresna gisa hain zuzen. Eta problema sistima batekin pentsatzeko.

Tresna hori gureratu zenean, halare, gu ohitu gabeko zen eta makina bat buruhausterekin bakarrik balia gintezkeen hartaz. Mintza gaitezen, bada, buruhauste horietaz, Rikardorenak ikusirik geureak harrapatzeko.

Rikardo ez zegoela geldi bere pentsakeran oroitarazi

behar da berriro. Eboluzio bat ez baino asko batera egi-ten zituela ere iruditzen zait niri. Eta *marxismora* ailega-tuta gero ere ez ziren baretu haren eboluzioak. Programa batetara, esan bezala, bere ideien programa batetara ere, ez zen inoiz heldu. Ezer konprenitzeko katalogatu egin behar duena gaizki ibiliko da, hortakoz, Rikardorekin. Gainera pentsamendu batetan ez dira atal guziak batera mugitzen, atal bat mugitzeak beste guzien posizioa aldaerazten badu ere, eta zentzu horretan, gehienez ere bere pentsamenduaren atal bat iruditzen zait Rikardoren marxismoa: hots, ez konstitutibua, ez haren forma. Marxismoa konzeptu-mailegu edo prestamo bat izan zen Rikardoren pentsamenduan, nire ustez. Halare, Rikardoren pentsabi-deei eskua hartzeko ez da aski haien barruko (marxismoaz aurretiko) egitamua bilatzea, printzipioen jatorrizko trama bilatzea. Garrantzizkoa da, orobat, haien eboluzioei begia gainetik ez kentzea ere. (Ausaz egokiago izango litzake eboluzioaren ordeaz aisa desarroiloaz mintzatzea). Ebolu-zio hoetan marxismoa bereziki eragikor izan zen, aldian aldiz erakarmenez ala higuinez eragin izanik. Marxismoa-rekiko zerikusiek determinatuta agiri da Rikardoren desa-rroiloa, behin batetaraz gero behintzat, (honekin batera) pentsamenduaren barruko egitura ere bezalaxe.

Problema da ea nola marxismoa Rikardoren arrazoi-keten baitan golkoratu den. Eta badut susmoa, beste xori baten kabian jarritako kuku arraultzearen moduan egin zuela... JAKIN 24, 47, eta ur. horrialdeetan sozialismoa zer den argitu nahirik dabil Rikardo (eta sozialismo baino sizilianismo gehiago dirudi euskaldunak, Rikardori sines-tekotan). Presupostu sujetibuak aipatu ondoren (gizona-ren dintasuna zaindu, gizarteko justizia eta bakea gutizia-tu, etab.) *hitzek orain sentiduren bat baldin badute eta jeneralidadeetatik ihes egin nahi badugu, sozialismo hitza-ri eta ideiari zehaztasun handiago bat eman behar zaiola* uste du. Programa batetarako oinarri antzean erakusten dizkigu zehaztasunok: klaseak badira, klaseak burrukan

ari dira, gizarte berriak langileengandik etorri behar du, klase batasuna derrigorrezkoa da eta produzio ondasunen (alegia, produzio-buruen) jabetasunak herriarena izan behar du. Beraz, ponduz-pondu guziak marxistak, funtsezko sozialismoa gauzaren aldetik (objetibuki) zertzen duten ponduok. Rikardok, halare, materialismo dialektikoa onartzen ez duenez gero (...*traszendentzian sinisten dugu-nok ezin dezakegu onar materialismoak bere baitan duen inmanentzia hutsa, bertakotasun soila*, hor. 46 – oroitaraz dezadan, nire aldetik, trazendentzia onartzea eta ari-maren hilezkortasuna sinestea diferenteak direla –) eta klase burruka egiazki kondairazko desaroiloren motorra ote denari erantzun nahi ez dionez gero (hor. 49), Rikardok marxismoaren baitan eztabaidarik gabe baliozkotzat daduzkan punterengo ponduak horietxe izan behar duten susmoa gelditzen da. Ez dut haren esaldirik ezagutzen, ez lehenagoko eta geroagokorik, susmo honen kontra.

Baina hori hala baldin bada, gure beste askok orobatsu erraz asko egindako huts bera egiten ari da Rikardo: Marx zenbatsuki bakarrik neurtzen, esaldiek horrekin hartzen duten zentzu-korapiloaz ohartu gabe. Zenbat eta gaurko ekintzan haren baliozko pondu gehiago egon (baina ponduok hitz hotsaren arabera soilik hartuz) eta baliozkoago Marx. Zenbat eta marxismoaren pondu gehiago onartu eta marxistagotzat eduki bere burua. Inor marxista ote den epaitzeko ere jardupide bera segitu ohi da: zenbat Marxen tesi gehiago konprobatu ahal izan inori, marxistago harrapatzen da jauna; edo aldrebes, errebisio-nistago. Aipamenak arrazoi bihurtu dira, horrela. (Problema honetaz axolatu den autore marxista anitzen artean Kolakowski batezeretuko nuke). Mikroskopioarekin dabilztanak berak ere ez darabiltza holako bizitze-konzepturik! Horrelaxe bihurtu dira Marxen irakaspenak berak fetitxe nor-galarazle (aliena arazle), merkadurien arioan bait daude banan banan kontsideratuta, produktuen antzean *objetibatuta*...

Rikardo funtsean hortxe dagoela iruditzen zait, ezen-eta beste jardun behar izango zukeenean ere horrelaxe arrazonatzen jarraitu bait zuen: euskaldunen Jaungoikoa dela-eta Jose Lasarekin izango eztabaidan, esaterako. Lasak marxismoaren erlijio-kritikan oraino baliozkotzat etsiko lukeena ponduz pondu ilaran aipatzeko-edo eskatzen zuen Rikardok; oharkabeki marxismoaren baliozko eta baliogabekoa sagar onen eta xarren antzean aparta daitezkeela presuposatuz, nonbait.

Marx gehien aipatzen edo erabiltzen zuen bere boladan, izan ere, haren sistimak menderatuta samar agiri da Rikardo: Marxen kanpotik, metodoaren barrura sartu gabe, irakaspen edo tesiaren batzu bakanka hartu eta beste-tsu zabartu ahal usteta, eta – hortxe bait dago problema – horixe egin nahi-ta. Berak uste eta edo nahi ezta ere eklektikoaren gisa jotatzen zuen. Dogmakoikeriarik gabe marxismoarekin libreki jardutea uste zuena, orduan, ez zen besterik, libreki Marxen tesi batzuk onartu eta beste batzuk zapuztu egitea besterik.

Baina Marxekin diharduten gehienak gelditzen dira hor – dotrinarismoan, alegia. Rikardok, aldiz, *ezin-egon ugari batean bizi nahi* zuena bait zen (JAKIN 24, 47), hortik ere emigratu egin behar izan zuen, Txekoslovakia-ko inbasioak ikaratuta egin ere. Nire ustez sekula ez zen egon Rikardo dogmakeriatik hurbilago marxismoaren irakaspen-sistimatik hurbil zegoenean baino. Ez dira inolaz ere gauza bat-bera Marx tesiz-tesi zenbatsuki hartzea eta dogmakoikeria, nahiz eta gehienetan elkarrekin joan eta dogmakoikeriak arrunki bestea kausatu. Dogmakoikeria formalismo da funtsean: inportantzia ez dago gauzen, egia-
ren barruan, eta bai kaietetatik kanpora. Gordin esanda, janariak xar ala on izan begiratzeke, saltzailea xarmanta zelako bakarrik jatea bezalatsu. *Autós ephe* edo *Roma locuta*, ergo egia. Egiak ez du bere egia bere barrutik koalifikatzen, sinesgarri erakusten, ezpada kanpotik ezar-

tzen zaio *egiari* honek berez finkatu ezin duen egiazkotasunaren koalidadea. Egiak egiteko makina bat Aginpidea, hipostasi bat egiten bait dute egiak eta Aginpideak (Autore nahiz Ebanjelio eta Alderdi nahiz Eliza). Ez da sinesten (ez baitago dogmakeriarik aldeztu aurretiko federik gabe) zerbait berez sinesgarri delako, dekretuarengatik baino. Ez dago esan beharrik, jende askok gustora hartzen dituelako bakarrik fabrikatzen direla dogmak. Eta behin hoek fabrikatuz gero ikaragarri zaila da norberaren pentsamenduko autonomia salbatzea. Zaila bait da dogmaren kanpotik geldituz gizarte konkretu baten kanpotik ez gelditzea. Egoera honetan dogmen interpretazio *liberalak* (erreformismoa) egiteko tentaldia sortzen da... Rikardok antzeko izpiritua zerabilenean, edo itxura behintzat, nire ustez ez zen jokabide hori bere barnetik zetorkiolako, inguruak eta giroak obligatuta batetik eta bestetik sistema marxistaren itzalak menderatuta baizik. Hots, haren metoduaz jabetu aurretik bereganatu zuelako marxismoaren sistema. Agian berez ezin itzurizkorik batere ez diren antinomiak erremediatu ezinik korapilatzen zitzaizkion, horrela. Trazendentziaren gorabehera horrexetan, adibidez; edo-ta laster aipatuko dudan klasetasunaren eta naziotasunaren arteko elkarpekotasunaz aritzekoan ere. Karlos Santamariak manikeismoa eta Txilardegik apostoluen fedeak ikusi-abartu baldin bazioten, bada, funtsean ez zen arrazoirik gabe izan. Baina Rikardo demokrazia-zale eta kristau demokrata ohiak (*orain dela bi urte kristau demokrata nintzen, gaur egun berriz ez naiz horrelakoa*, ZA 153-5), Luther Kingen eta Kennedyren miresleak intelektual errones jarraitu zuen. Txekoslovakiaiko inbasioak eta Pariseko maiatzak bultzada berria eman zioten bila eta bila jarraitzeko. (Bat zahartu ere egiten da poliki poliki eta bila ibiltzeaz aspertuz gero tentaldi maltzurra da sosegu eta atsedeen eskaintzera datorren edozer). Bere azkeneko denboran aspaldiko eta sekula zeharo itzali gabeko amets bat atzera berbiztu zitzaiola iruditzen zait: ezkertiaritasun berri baten ametsa. Ezkertiaritasun berri honi

Dubceken *sozialismo humanistaren* joera hautematen zaio, oker ez banago. Dubceken saio huraxe bait zedukan *benetako erreboluzio sozialistatzat*. Ikus JAKIN-en 31-32, hor. 76:

Argi dago, (sobietarrek) nazioartekotasuna esaten dutenean inperialismoa irakurri behar dela, 'kontrarreboluzioa' diotenean benetako erreboluzio sozialista, kapitaldunen inperialismoa aipatzen dutenean, sobietar inperialismoari itzala egiten diona adierazi nahi dutela.

Nire ustez *sozialismo humanistaren* asmoen funtzioan irakurri behar da Rikardoren politikazko literatura guzia. Ez asmo hau azkenekoa zelako bakarrik (Rikardoren idazkiak atzekoz aurrera irakurriaz azterkatzea ez litzake jokabide xarra izango), lehenengoa eta betiko ere bera izan zelako baino.

Beste inork konbentzitu ez zuelako zeritzan beharrezkoa horixe: ez komunistek, ezta sozial-demokratek ere asetzen zuten. Baina Mao-edoren (inkognita baten) zale ere zen egin. Bere postura honekin ikusita gustora egotziko lioke gure norbaitek burges-koxkorreria, noski (baina ez zuen bildurtzen Rikardo kontrakarga honek):

Erreboluzioak gaur egun eta Europan ere beharrezkoak dira. Ez da ordea erreboluzio romantiko bat eta ezta ere seguru asko indarraren bitartez egingakoa. Ezkertiarrek bere gizarte berria jaso nahi baldin badute agintaritzara iritsi behar dute eta hor dago gaurko ezkertiarrentzat korapilorik handiena: bere dotrinari uko egin gabe nola gobernura iritsi? (ZA, 147, 5).

Gobernua bozemaldietan eskuratu ahal izateko, izan ere, eskuinaren eta ezkerraren tarteko jende taldeak irabazi behar bait dira. Eta hoek errazago jotzen dute eskuinera, ezkerrera baino.

Ba dira gaur egun itxadopena galdu duten ezker-tiarrak eta politikararien eginkizuna agintaritzara iristea dela batez ere pentsaturik honela erabakitzen dute beren jokabidea: gobernura iristeko erdikoen beharra dugu, ezkerre berriz gaixo dago, horretaz bada, jarri gaitezen erdiko horien neurrian eta mailan. Eta egia aitortu nahi baldin badut, hori da europear ezkertiar askok hartu duten joera.

Beste joera, berriz, jende horiek ezkertaratzea da. Askotaz ere zailagoa, jakina. Jendeari ezkertaratzea atsegina eta gogozkoa egiteko ezkerrek gazte eta behar bezalakoa azaldu eta agertu behar du eta ez botikario demagogo eta hizlari batzuen bilduma bezala. Horregatik jende berriaren konkistara atera baino lehen ezkerrek bere burua garbitu eta eraberritu behar du (ZA, 162, 5).

Euskal Herrian ere *ezkerrek bere burua garbitu eta eraberritu behar* honetaz oharturik eta zerbait egiteko delibero irmoz abiatu zen Alfabetatze Kanpainan eta gero LUR argitaldaria izango zena sortzeko urratsak ematen ere. Permitti bekit irakurleak Rikardok hil baino lehentxeago idatzi zidan eskutitz batetik zerbait aldatzea. Bi gauza burutu nahi zuen bere orduko lanarekin batez ere, adierazten zidanez: herria kultureztatu, eta gure egoerari egokitzen zitzaion pentsamendu bat borobildu.

Hemen infrastruktura kultural bat jaso beharra dago irauteko. Eta hori *gaur* egin behar da. Gaur eta *hemen*. Ez da oso paper luzitua noski. Berehala ahaztuak izango gara. Eta hori ametitzea garratza da. Neretzat behinepehin. Benetan esaten diat; hemen jende asko zegok posteridadearen egarriarekin, baina bere alferkeriarekin gaurkoa hiltzen ari dena.

Bigarrenez, beti bezala, eztudioak sakondu eta kritiko jardun beharra aitortzen zuen, eta JAKIN 35, 3-16 neronek Marcuseri buruz argitaratutako lana jardupide kritiko bezala ontzat emanez:

Rebisionismoa! Bai ote dago beste biderik? Bakar bakarrik hemengo giro manikeo honetan nahiko zaila dela aitortu behar. Hala ere ortodoxia guziekin nazkatuta nago... Batzuetan zahartzen ari ote nai-zen pentsatzen diat, eszeptiko xamarra ari nauk bihurtzen-eta!

Gure pentsamendu propio bat bururatzeko asmoa, Marcuse azterkatuz egindako *Eguzkialdeko haize horiek* saiakeraren hasieran garbi azaltzen da. Horrelako lan bat zergatik idatzi justifikatu nahiz hasten bait da, jokabide berriren bat justifikatu nahiz bezala. Eta bene benetan hasten du Rikardok saiakera honetan, jokabide berririk ez bada ere, bai helburu hurbil berri batetarako burruka, alegia, konzeptuak artez neurtzeko eta berezteko ekinaldia. *Marcusek bere 'Sobietar Marxismoan' (Soviet Marxism) gure euskaldun-arterako ere oso inportantea den arazo bat planteatzen du.* Rikardo bera ez zen Marcuseren jarraiki-tzailerik. Baina haserreturik altxatzen zen Autore hau bes-terik gabe *burges koxkortzat* zokoratu nahi luketenen aur-ka. Adimena ahierkunde nahiz zaletasun edo gutizia preerabakiz mugatu gabe nahi zuen bere pentsamendua zabaldu, eta bere pentsamendu horixe eraikitzeke errefe-rentzia edo bide bezala bilatzen zituen Autoreak. Bere pentsamenduaren barnea berriro berrikusten hasi nahi zuen. Horregatik bere pena Marcuseren *Arrazoia eta erre-boluzioa* irakurtzerik eduki ez zuelako.

Sozialismoarekin bakoitzak zer ulertzen duen argitzeko premia zen funtsean. Lehenago ere ba zedukan sozialismoa aipatzeak bere konkretutasuna, hau da, haren baieztape-nak berezkoa zuen ukazioarena bederen. Baina, eta Marxen beraren *marxismoaren* barruko tensioak aparte utzita ere, sozialismoari adar edo mota ezberdin asko sor-tu zaio: sobietikoa, maoista, Jugoslabiakoa, Cubakoa, afri-kanoa, – sozial-demokratak ahaztu gabe. Horietako ba-koitzaren alde onak eta xarrak azterkatu nahi zituen. Bai-na ez *hoberena* eredutzat hautatzeko, ezpada lan horren

bidez irizpideak eta Euskal Herrirako behar genituen konklusioak ateratzeko. (Irakurleak Rikardoren idazkiotan hasiera hasieratik sozialismo horiek nola epaitzen diren jardun ahalko luke). Baina hori ez da posible Marx aritmetika bihurtuz gero, edozein joeratako sozialistak aipa bait dezake Marxen esakunen bat, zifra moduan, bere alde. Horrela ikusten da gaurregun Marx Marxen kontra dabilela, hau da, erabiltzen dela. Baina ezin egon daiteke bere kontra. Beraz, Marx eta marxismoa batezere marxismoa eta sozialismoa bestez elkarrekin nola konportatzen diren berpentsatu nahi zuen Rikardok, eta euskal sozialismo batetarako eredia beste nondibait kopiatu ez, eta bai berea asmatu eta harmatu.

Sakon ere joan beharko da azterketotan, ezpairik gabe. Gauza errazegiak bilakatu bait dira edonork bere burua sozialismoari aitortzea eta liberalismoari erabateko ukoa egitea, ezer diferentziatu gabe. Iadanik aitortza formal hutsak, gunerik gabekoak, printzipio abstraktuenei bakarrik atxikitzen bait zaizkie, ez errealdadeei, ezta printzipioen gauzagarritasunari edo zertu ahalaria ere. Aitortza horrekin ez legoke gizarteren bat inola ere konkret atontzerik. Absurdistaneko Errepublika ez bada behintzat. Liberalismoa hauzitan hartzen da, baina hauzitaratu edo problematizatu gabeko sozialismoa kontrajartzen zaio hari, Rousseauk Hierarkiari *gizon naturala* bezalaxe. Baina honez gero sozialismoa *gizon naturala* bezain problematsu bihurtu beharra dago behin eta berriz ere, eta sozialismoa bera zuzen aditzeko hori. Ez bait da sozialista izeneko edozein azalpenen izana ere zeharo sozialista, ezta sozialismoaren (alegia, sozialismo historikoen, konkretuen) barruan ere barruko dena sozialismorik. Autoritarismoa, jauntxokeria, gogorkeria, konzentrazio-zelaiak, herri-iritziaren manipulazioak, intelektual zigortuak, estatismoa, zentsura, etab., sozialismoaren aurretik bezalaxe ondoren ere badiren azalpenak ditugu, eta ez dago sozialismoa horiekin nahastu eta kontzesioak egin behar izan gabe pentsatzerik, hau da,

sozialismoak haiei eta haiek sozialismoari eragin gabe. Ez bait da zitekeenik hobekien orain artekorik ezer egin izan, ezta sozialismoa ere.

Gizarte liberatu nahiaren azken fineko problema askatasunarena da, askatasun praktikoarena, hau da, inizatiba zeini eskuratuarena eta hura kontrolatzearena. Eta hemen, oraindik oraingoz, teoriatzko printzipio estremoek, edo-ta hobeki esan sistimek, burua galduz, beren jatorrizko asmoen deuseztatuz, bukatzen dute. Hau da, inizatiba eman zaienak ezin kontrolatuz. Liberalismoak behetik gora, sozialismoak (plangintzaz) goitik behera, antolatu nahi dute gizartea (eskariak produzioa – produzioak eskaria). Baina:

- *Lib*: pertsonak *libre* direla pentsatuz abiatu-rik, pertsonen ezberdintasunera darama, eta ondorioz pertsonen askatasunik ezean amaitzen du bere sistimaren barruan.
- *Soz*: pertsonak *berdinak* direla pentsatuz abiatu-rik, pertsonen askatasunik ezera darama, eta ondorioz pertsonen ezberdintasunean amaitzen du bere sistimaren barruan.

Sistema bien arrisku tendentziala, joerazkoa, beren buruak ukatzea da, zeren-eta:

- eukitsu gutiek (lib.)
- agintedun gutiek (soz.),

herriak ezer esan ahalik gabe erabakitzen bait dute gizar-tearen martxa. Eta bere buruon uko hau ordinazio biotan da sistema-inmanentea, sistimaren funtzionatu beharrez beti berriro organizazio-bidez zerbait korrejitzen bada ere. Eta beren buruen ukazio hau, korrejituz bakarrik, ez garaitzeak bi sistimak gogortu, ankilosatu egin ditu. Ez dute balio, ziren hartarako. Parlamentuak bezalaxe Alderdi sozialistak ere herriaren *gainetik*, ez barruan, gelditzen dira,

haren izenean ibili arren. Beraz, sistima biek hauzitaratu behar lituzkete beren oinarriak berak.

Hau onartzen duenarentzat (eta badakit jende askok onartuko ez duena: oraingo errealidadaren bat eredutzat konsagratu duen orok behinepehin) problema serioa da *errebixionismoarena*, Rikardorentzat zen bezalaxe. Orain arteko sozialismoen eta liberalismoen artean ez legoke derrigor hautabeharrezko, elkar ukatu hutsezko zerikusirik, eta bai iadanik biok elkar osatzeko eta biak superatzeko ahaltasuna eta premia. Hau da, hirugarren bideren baten (eta hirugarren bide asko litzake posible, nahiz liberalis- motik nahiz sozialismotik abiatutik) ereduak asmatzeko premia. Eredu honek artez begiratu beharko lioke bai on- dasun eta irabazien banakuntzari (kapitalismoaren oinarri- zko problema) eta bai Aginpide-banakuntzari, gailurretik beheraino, eta haren kontrol-arazoari (sozialismoaren oina- rrizko problema). Eredu berrizko sozialismoa, forma be- rrizko demokrazia.

Rikardo hil da gero guretzat gelditu da arazo guzi hori. Nire ustez, bada, datozen urteotan hauxe bihurtuko zaigu gure problema nagusia. Zaila izango da. Sozialismoa zertan datzan, zertan marxismoaren erdigune edo funtsa, non litzakeen errebisionismoa hasiko, etab., ikusi beharko da... Baina ez nakion neure gisara denborari aurrera.

Bere azkeneko maila honetara heldu arte marxismoa – ikasitakoa zuenez – marjinal, eraskin bezala eraman zuen Rikardok, gogotik erabili izan arren (eta gutik beza- la ezagutu). Orain bere barrua ernaltzen hasi zitzaion. Marxismoak libreki eta pertsonalki baliatzea eragozten ziona, uste dudanez, Marxek bere metoduarekin eskuratu- tako resultado harrigarriak metoduaren emari zirela ahaz- turik azterkatarako metoduaren oinarrian jartzean zetzan. Resultadoekin azterkatzen zuen, metoduarekin egin ordez. Jokabide horrekin ezin eskolastizismoa eta besteek esan-

dakoa birresatea ebitatu. Aldez aurretik bait zegoen meto-
duan sartuta, metoduarekin bilatu beharrezkoa.

Esaterako, horixe gertatzen zitzaion nazio-arazoarekin, bion elkarriketa luze batetan (hauzi hori azterkatzen ari bait nintzen ni orduan) aurkitu genuenez. Marx, Hegelekin batera, azterpide formal honetaz baliatzen da kondaira adierazteko: naturalezari, tesiari buruz buru gizonaren (edo-ta gizartearen) antitesia dago, bere hain zuzen izadiaren antitesitan aritzean (lan jardunean, naturalezarekin burrukan) sortutako asmo eta kontzientziarekin. (Kontzientziaren sorburuez Marxen izenean egiten diren sinplifikazio ikaragarriren batzuen egitea ez da Marx bera. Kontzientzia egiturape edo basia aldatuta gero esnatzen delako tesia ere Hegelena da, honen *Izpirituaren fenomenologian* erakutsitakoa). Naturelezaren eta gizartearen lana bidezko tesi-antitesi elkar-joku horretan sintesia lanaren emariek, hots, kulturak eta teknikak eraikitzen dute. Beste hein batetara altxatzen dute hoek antitesia.

Baina hementxe dago koska: terminuon konzeptuak nolako, holakoxeak azterpide honekin bildutako emaitzak. Hegelek (Rousseauren irakurle porrokatua gaztetan) nazio neurrian hartzen eta berezten zuen gizartea, eta nazioren bat uste zuen beti dialektikaren, hau da, aurrerapenaren eramaile (Napoleonen Frantziak Alemaniari erasotzeak pomez betetzen zuen Hegel, hortakoz!). Aurrerapenak esku-bide oro izaki, eskubide oro zedukan nazio aurrera-zaleenak beste edozeinen aurka. (Baina *munduaren izpiritua* Napoleonek galdu egin zuen, eta Alemaniak, Austriak, Errusiak, Espainiak beren askatasun-guduak irabazi, eta lantegiztapenarekin batera restaurazionismoari ekin, lasai lasai). Marx materialistak, oster, klaseak zeduzkan zerbait geroxeago (nazio-arazoa konponduz geroko gizartearen) aurrerapen eramailatzat, eta proletargoa gaurregun. Beraz, proletargoaren burruka litzake gaur aurrera-arazle bakarra. Rikardok hitzez hitz bereganatu zuen tesi hori, bere jato-

riz iadanik gure zentzuko nazio-arazorik eduki gabeko errealidadeak adieraztekoa zela begiratu gabe. Kategorialki finkatzen zuen: *gizarte berriak langileengandik etorri behar du* (esaldi hori leku eta garai konkretu batzuetarako esandakoa ez balitza legez). Berak bakarrik omen bait dute hartan irabazirik, hortakoz interesik. (Marxen gizartean hori horrelaxe izan arren beti eta nonahi horrelaxe gertatzen ez dena honez gero Hirugarren Munduaren deskoloniapenak bederen ongi erakutsita dagoela iruditzen zait niri). Baina behar den gizarte berria ez da gizarte guzietan berdin (Inglaterrek XIX mendean behar zuena, eta garai berean Irlandak behar zuen *berrikuntza* ez ziren berdinak), beraz, ezta hura ekar lezaketen indarrak ere beti berdinak, – eta esaldi zentzu-nahasia litzake hori Marxen egunetako Inglatera edo Alemaniarentzat erabili ordez Italia edo Irlandarako aldatuta. Harrigarri labur, hortakoz, Rikardoren epaia: *naziotasuna klasearen batasunetik kanpo pentsatzea sozialista joera batean inola ere onartu ezin daitekeena da*, gehiago gabe. Kolonialismotik sozialismora iragateko ahalasunez, esaterako, sekula ezer entzun ez balu legez. Are harrigarriago, bestalde, berak aitortzen bait du geroxeago: *Herri bakoitzak sozialismorako bere bide egokia izatea derrigorrezkoa da* (JAKIN 24, 50). Nondik bere biderik, bere premia berezirik eta gizarte berriren bat antolatzeko *nazioaren* interesik ez bada? Argi bait dago bideon ezberdintasuna Rikardorentzat ekonomiazko egoeramenen ezberdintasunak bakarrik eskatuta ez dagoena... Baina Rikardo ez zen ailegatu, hain hurbil egon arren eta kolonialismoaz eta deskoloniapenaz hainbeste axolatuarren, nazio-arazoak atzera (Hegelek bezala) dialektikaren sujetuari ezartzera, Leninek hori garbi asko ikusita egonda ere. Egia: ez gaude Hirugarren Munduan, eta guretzat nazio-arazoa eta klase-arazoa epe bitan banatzerik ere ez dago, ezta berdintzerik ere, eta horregatixe ez dago *abertzetasun gorririk* egon ere, batzuen asmazioetan izan ezik. Halare Rikardok ez zuen asmatu bai Hegelek eta bai Marxek singular ikusitako sujetu dialektika eramailea (bes-

te desarroilo gabeko gizarteetan bait zeuden) plural itzul-tzen, esperientziak horretxen premia erakusten ziolarik ere. Marxentzat azterketaren emari zena (gizarte honetan pro-letargoak daragio aurrerapenari) Rikardok haren aurrean jartzen zuen (edozein gizartetan gertatzen da horrelaxe), adimenaren azter-kategoria moduan, eta ezin ulertu zuen zenbait kasutako nazio-arazoaren berezko esistentzia, aiurria. Ezen-eta biak batera agertu arren ez bait dira biak bat gizarte-arazoa eta naziotasunarena.

Nazioei Erresuma eman, burgesalgoak egin du Europan. Alemaniak, halare, beranduturik lortu zuen Erresuma bateratua, hau da, industriazko erreboluzioa abiatuta gero. E. Schwarz-en *Nation im Widerspruch*, 1963, hor. 61, cuskeraz aipatuko dut:

Alemanen zoritxarrak nahi izandu zuen denbora berean suertatu zitzaizkiela Erresuma bateratu bat sortzeko eginkizuna eta gizarteko egiturak industria-lismoaren premia modernuen arabera taxutu beharra. Zeregin handiegiak ziren hoek, eta batzutan elkarren kontrakoak ere bai, biak batera burutu ahal izateko. Beste herri batzuek suerte hobea eduki zuten: bataren eta bestearen tartean mendeetako astia edukirik atondu ahal izan bait zituzten premia historikoak. Alemanian, oster, elkarrekin batera eta elkarrekin nahastuta sortu ziren, XIX mendean, *batasunaren* eta *askatasunaren* aldeko burrukak eta bata bestea sakrifikatuz gero bakarrik eskura zitekeen bietakoren bat. Ezen-eta eginkizun biak bait ziren atzeratu eta geroratu ezindakoak.

Beraz, bi aldi berezi behar da: nazioen artean batzuek libre eta besteak gatibu daudenekoa lehenik. Aldi honetaz Marxek ez du Hegelen teoriarik onartzen (industrializazioa edo lantegiztapena galerazi nahi luketen abertzaletasunei buruz izan zenik: Txekoslovakia, etab. eta ontzat emango du alemanek frantsesen aurka *nazio askatasunaren* alde abertzale jokatzeari. Bigarren aldi batetan, halare, na-

zioa askatu eta gero, bertako burgesalgoak *Erresuma indartsu* nahiaren arazoa agertuko da, beste Erresumei buruz buru (Bismarck). Horra abertzaletasunaren jite bi, helburu bi eduki ala: lehenengoaren erakarle eta sujetu herri osoa zen, burgesiarekin batera, bigarrenarena bakarrik (berak bakarrik hartzen bait du parte Erresuma indartsu horren antolaketan, herria pasibu lotuaz). Eta azkeneko aldi honetan bai, Marx abertzaletasunaren (keriaren?) aurka azalduko da, hori (Erresuma indartu) ez baino erreboluzio soziala egin beharraz konbentziturik. Alegia, nazio libre iadanik erresumadunak norgehiagoka kapitalistetan ekiteko bere Erresuma indartzearen aurkako (horixe uste bait zuen gudu guzien iturburua, batetik, eta herriaren zapalketarako tresna besterik ez zela Erresuma hori agiri bait zitzaion) eta proletargoaren erreboluzio bidez Erresumok xahutzearen aldezkari. *Sozialismoa Herri bakar batetan* eraikitzeak sortzen dituen antzeko hauziez ikus R. Arregi, *Eguzkialdeko haize horiek*, JAKIN 35,25-51.

Adibide bat besterik ez zen hori: izan ere honelako edo antzeko antinomiekin sarri topatu zen Rikardo, eta horiek hausten saiatzea izango da, nire ustez, lehen lehenengo gure eginkizuna hemendik aurrera. Rikardo problema zailekin kausitu zen bere lanean, eta problema mordoa utzi digu herentzian. Hor ere bizirik dago, bixi bixirik bere problemak ere, desarroilo eske. Rikardoren pertsonaren heriotzeaz dolututakoentzat begirunerik handienarekin esan nahi nuke (eta neu naiz dolututako bat): guk horiek abandonatuz bakarrik hilko da, idazlearen egiazko heriotzeaz, Rikardo.

Zeren-eta oraindik oraingoz behintzat, eta luzarorako izan bedi, bizirik dago. Bizirik, zeren-eta bizitza ematen.

Jose Azurmendi
Salzburg, uztaila 1970

POLITIKA BIDEAK HAUZITAN

Agur Kennedy

Agur, Kenedy on, agur. Horri honen bitartez hiri azken agurra ematera nitorrek. Nik ez dizkiat deklarazio handiak egingo, ez diat tronpeta joaz, hi hil haizela eta negar egingo. Nik, nere irakurle sorta laburrarekin, negarrez, agur bero bat eman nahi diat, gizon eta kristau bezala. Eta baita gazte bezala ere.

Gazte bezala. Gogoan zedukat hik lehendakaritza hartzerakoan esan hituen hitzak: «gazteria berri batek

hartu du bere eskuetan askatasuna eta libertadea defendatzeko agindua». Bai, gaztea hintzen, ez urte guti edukitzeagatik, baizik eta hire gogoa gaztea huelako. Ez zaidak behinere ahaztuko bizi naizen bitartean, urte hau. Urte honen barruan bi gizon handi eta gazte, bakoitza bere gaian, hil zaretelako. Eta orain gogoan zedukadana lehenengoz Joanes ona duk. Hura huen gizona, «Pacem in terris» bere enziklika irakurtzen ari nindualarik, eskuak dardazka, ezin nioan pozari eutsi. Gaztea hura, eta gaztea hi. Gazteak, etorkizunean itxaropen edukitzeagatik; bizitzea, mundu hau, maitatzeagatik; gizonaren ontasunean sinesteagatik. Hik egindako guziekin, nere iritzian, ez nauk beti bat etorri, hala ere, gazte bezala, mundu honetara esnatzen ari nauanez, hik egindakoak, hik esandakoak gogoan hartuko dizkiat. Eskerrak gizonarengan sinetsi dualako, eskerrak egia-rengan sinetsi dualako. Horregatik, ez duk bildurrik izan etsaiekin elkarrizketak edukitzeko. Ez beste batzuek bezala, egia zedukatela esan, eta gero beste hitzegiten uzten ez zieteanak. Ez, egia dadukanak ez zio beldurrik bestearen esanari, egia azkenean beti garaile ateratzen delako.

Gizon bezala. Gaur egunean badituk historiari laguntza eskatuaz, Jainkoaren Probindentziak agindu omen ziek, eta mundua eta nazioak gobernatu nahi dizkietenak. Hik, munduko herri indartsuenaren agintari izanik, ez huen horrelako jokabiderik hartu. Hiztoriaz jantzita daudenak, eginbehar historikoa zedukatela uste diatenak, beti jendearengandik, herriarengandik aparte egoten dituk. Hi, ordea, jendearen barruan egon hintzen, guraso bezala, agintari bezala. Horregatik, hil haizenean, jendeak hire heriotza bere sendiko batena bezala hartu dik. Gizon hintzen gainera, gizonarengan sinesten huelako, eta gaur egunean gizonarengan sinestea sinesmen zailenetakoa delako. Gizona ez huen nahi

izandu, indarren bitartez gobernatu nahi izandu, baizik eta arrazoiaren bitartez. Eskerrik asko.

Badakit, herri tipi batean niagok eta beti zieat bel-durra handiei eta indartsuei, hauek indarra ugari izatea-gatik beti arrazoiaren bitartez jokatu beharrean indar-raren bitartez jokatzeko tentazioa izaten diate. Horre-gatik, batzuetan hire esan eta eginen kontrakoa izan nauk, baina demokraziaren bizia duk denak bat ez pen-tsatzea.

Eskerrak berriro, egiarengan sinetsi dualako. Egia hik pentsatzen eta hik egindakoekin bat hauela pen-tsatu huelako, ez huen beldurrik izan hire etsai haiekin hitzegin eta konpontzeko. Horregatik, zabaldu hituen mundu honetan bake haizeak, ikasiko ote dik gizadiak ikasi beharreko ikasgai hau!

Mina isilean edukitzea hobea duk eta nere agurra bukatzera nioak. Hi joan haiz, gu hemen gelditzen gai-tuk borrokan egiagatik, arrazoiagatik. Hik erakutsita-koak zeharo alferrikakoak ez izatea bakarrik opa diat. Agur.

(Z. A. 1963-abendua-1)

Paperik eza

Une gogorrak ari dira pasatzen Polonia-ko pentsa-lari eta idazleak. Gobernuak, totalitario den gobernuak, izugarrizko beldurra die pentsalari eta idazle horien iritzi eta esanei eta horregatik ahaleginak egiten ditu ixilarazteko. Baina gogorregia litzake besterik gabe pentsalari eta idazle horiei isilik egoteko esatea eta ho rregatik zuzuen zuzen kontra egin beharrean saietsetik

egiten die kontra. Esate baterako, Polonia-ko ekonomia, zeharo planifikatutako ekonomia bat da eta estatuak erabakitzen du urtean barruan zenbat paper sortu behar den estatuaren barruan eta paper hori nola banatu behar den. Hori dela-eta, idazle horiei esan die Polonia-k papera exportatu egin behar duela eta oraingoz beren liburu eta aldizkarienez ez dela paperik izango. Berehala zentsura zorrotzu egin du Polonia-ko gobernu komunista edo totalitarioak. Hori dela-eta 34 idazle ospatsuak idatzi diote Gomulka jaunari askatasuna bere iritzientzat eskatuaz. Esaten dutenez idazle horiek «herriaren iritzia, kritika egiteko eskubidea, eztabaidatzeko askatasuna eta gauzak diren bezala jakiteko askatasuna aurrerapenerako behar beharrezkoak dira».

Askotan pentsatu izan dut zergatik ote diren askatasun gutieneko konstituzioak azalez osatuenak eta onenak. Eta erantzuna zaila ez dela uste dut. Estatu totalitario guzietako agintariek, gezurra esateko askatasun oso-oso dadukate-ta. Gezurrik handiena esanda ere ez die kontra inork egingo. Eta, gainera, gure egunean jendea engainatzen oso erraza delako estatu batentzat bere eskuetan baldin badaduzka tresna guziak. Hori dela-eta zertarako sar giltzapean estatuak bezala pentsatzen ez duten guziak? Askotaz ere hobea da horiek libre uztea, baina bere iritzia ez ezagutzeko modua egitea. Paperik gabe zer balio du idazle baten iritzia eta pentsamenduak? Kultura batek, hiltzeko zorian dagoen kultura batek, egin lezazke ahalegin guziak bizitzen jarraitzeko, baina eskolak, eguneroak, irriak, telebistak kultura horren kontrako estatuak daduzkan bitartean alferrik izango da noizean behin kultura horri dagokionez liburuen batzuek argitaratzea; hori, hiltzen dagoenari morfina piska bat ematea bezala da. Baina horrela estatuak nahi duena lortzen

du, jendea engainatzea. Liburu batzu horiek ikusita jendeak kultura horrek askatasun osoa dadukala uste du eta fariseo tankeran gauza asko esan lezazkete agintari totalitario horiek.

Inoiz Sokrates-i irakurri nion seinale txarra zela estadu batek lege idatzi gehiegi izatea. Eta a zer arrazoia zuen, legea idatzia bakarrik baldin bada hila bezala da, eta legeek biziak izan behar dute.

(Z. A. 1964-maiatza-3).

Krutexef-en hitzaldi bat

Dakigunez —hainbeste aldiz irakurri dugu!— Krutexef-ek ez du okasiorik galtzen txinoekin sartzeko, txinoei nola ibili behar duten esateko, Rusiak Alemani-ko Errepublika Herrikoiarekin —komunistaren menpean dagonarekin alegia— adiskidetasuneko tratadua izenperatzekoan, Krutexef-ek hitzaldia egin du. Rusia eta Txina-ren arteko borroka eta asarrea ezer guti jarraitzen baldin badugu ere komeni zaigu hitzaldi horren zati batzuk jakitea eta pentsatzea. Inprobisatuaz honela mintzatu da Krutexef:

Ez gaituzte nonbait nahiko erreboluzio-zale aurkitzen. Hara, ba, guk zer diogun: erreboluzioak ez du zentzurik, erreboluzio horrek irabazteko ahalmenik eta izaterik ez baldin badu. Ez dugu arrokerietan ibili nahi txinoak bezala. Mingainaren luzea ez da irabazteko neurri onena. Erreboluzioak irabazteko bere barruan behar ditu dohainak, ahalmenak.

Baita ere esan du komunismoak edo sozialismoak

egin behar duena bizimoduaren neurria hobetzea dela eta horrela kapitalismoak baino gehiago balio duela adieraztea. Ez darabil lehenengo aldiz azkeneko arrazoi hau. Orain baino lehen makina bat aldiz erabilia du.

Txinoek, agintariek behinepehin, ez diote hainbeste beldurrik atomika gerrate bati eta gainera ez dute batere beldurrik gerra eginaz beren ideiak zabaltzeko. Ideia eta asmo horietaz ere esan du zerbait Krutxef-ek bere hitzaldi horretan:

Nahikoa da behin hiltzea, bizitzea maite duguk. A, ze zozokeria edozein naziotako langile klasea askatzeko gerrate bat sortzea.

Ez dakit zer usteko duen Krutxef-ek, bainan asarre asarre txinoei botatzen dizkien erru horietatik asko ez ahal dira lehenago Rusia-k eginak? Zergatik ez ote da Krutxef bere pentsamendu eta asmoetan aurrerago joaten eta komunistarentzat mugi ezineko arauak benetakoak ez ote diren zergatik ez dio bere buruari galdetzen?

Alemania guziko herriak aukeratu behar duela Alemaniak zer izan behar duen esaten dute okzidente aldeko alemandarrek. Komunistek ez dute hori, asmo hori onartu nahi, orduan beren mendean dadukaten Alemaniak eskuetatik ihes egingo liekeelako. Krutxef-ek hitzaldi honetan esan duenez, ez dago autodeterminazioa egiterik bi Alemanietan bi estadu diferenteak direlako. Bai buru txarra dutela komunistek! Berei komeni zaie-nean gogor asko eskatzen dute bai herrien autodeterminazioa! Zergatik orain ez? Ez zaielako komeni.

(Z. A. 1964-Ekaina-28),

Sozialistak eta kristau-demokratak

Orain egun guti Luxembourg-en gobernu berria osatu da. Bi partidu dira gobernu hori osatu dutenak: kristau demokraziakoak eta sozialistak. Italian nahi eta nahiezkoa da kristau demokraziakoek eta sozialistek osatutako gobernu bat. Beljikan ere gobernua kristau demokraziakoek eta sozialistek osatuta dago. Inork ezin dezake esan gauza berdina Europako beste estatu batzutan gerta ez daitekeenik. Europako politikaren joerari kasu egin nahi baldin badiogu, gertakizun hauek go-goan hartu edo ondo, sakon, ausarki aztertu behar ditugu. Aztertzen hasten baldin bagara, nola sortu diren historiaren barruan gobernu hauek, bi dotrina eta bi partidu hauen elkartasun hauek, berehala konturatuko gara edo faxismoari edo komunismoari kontra egiteko sortu direna. 1940a baino urte batzuk lehentxeago elkartu ziren lehenengo aldiz kristauak eta sozialistak gobernu batean harmetan zebilen faxismo bati aurpegi emateko. 1945eko gudatea bukatuta, batean eta bestean sozialistak kristau demokratekin gobernu gehienetan aurkitzen ditugu. Geroago, gaur egunean, batzutan, berriro elkartuta ikusten ditugu, komunismoari, totalitarismoari aurka egiteko.

Ez da harritzekoa totalismoaren kontra bi partidu hauek elkartzea. Asko bait dira sinetsi eta defenditzen dituzten gauza berdinak. Biek demokraziarengan sinesen dute. Partiduekiko demokraziarengan. Biek ekonomi demokraziarik gabe politika demokraziarik ez dagoe la esaten dute. Biak dira demokraziaren eta Europaren etorkizunerako itxaropenik onenak.

Badira, jakina, bien artean eragozpen batzuk, batez ere eskola gaitan, baina gainentzekotan gero eta gehiago elkartzen dira nonahi. Badituzte etsaiak, bai es-

kubi aldetik, bai ezker aldetik. Eskubi aldetik, atzeratuta bizi diren katolikoen aldetik, atzeratuta edo atzera begira bizi diranen aldetik. Hauentzat estaduak aita on bat izan behar du gutienik, paternalista beraz. Eta behar bada Erdi Haroko tankerako den korporatibismoan amets egiten dute. Jainkoarengan edo Elizarengan sinesten ez duten guztiekin hitzegitea ere bekatu da, are bekatu handiagoa horiekin elkar lan egitea. Ezker aldetik, berriz, berritu behar diren gauza guztiak, estruktura guztiak erreboluzioaren bitartez bakarrik egin daitezkeela uste dutenak. Hauek, esan daiteke, erreboluziorik gabe ezertxo ere egiten ez dakitenak. Ez ote dute ikasi huts hutsetik berriro hastea zeharo ezinezkoa dena?

Partidu hauek eta partiduekiko demokrazia aldatzen doaz, hau nahi eta nahiezkoa da, bainan aldaketa hau berez, naturalki, egiten ari den aldaketa da.

(Z. A. 1963-uztaila-26).

Erreboluzioa libertadearen barruan

Nahiko pentsakizun ematen dute Chile-n izan diren elekzioek.

Asko poztu naiz Frei kristau demokratak irabaztearekin, hori Chile-rentzat gauzarik onena zela uste nuelako, bainan ala ere gauza batzuek argitu behar direla uste dut.

Lehenengoz zorionik beroenak Chile-ko herriari eta Chile-ko sozial komunistei demokraziaren jokua onartu eta errespetatu dutelako. Ez dago eskubiderik egunerokoetan irakurtzea, hainbeste aldiz irakurri dugun bezala, sozial-komunista horiek infernuko etsaiak bai-

no okerragoak bezala tratatuak. Demokraziaren jokua o-nartu dute. Joku horretan parte hartu eta galdu egin dute eta galtzen jakin dute. Horiek irabaziz gero berehala diktadura jar zezaketenik demostratu behar den gauza zen. Nahi izanez gero ere ez zuten hori egiterik ahal izango. Minak nazionalizatu nahi zituztela eta, hori ahal da marxismoa? Ez dut uste Frei bera ere mehatzen nazionalizazioaren kontrakoa denik, baizik eta nazionalizazio horrek ekonomian ekar lezazkeen ondoren txarren kontrakoa.

Pozik nago Frei jaunak irabazi dituelako, erreboluzioa libertaderik gabe egin nahi ez duelako, ezta ere libertadea erreboluziorik gabe eutsi nahi ez duelako. Pozik, nahi izatea eta ahal izatea berdinak ez direla konturatu delako.

Bainan beldur nahiz. Beldur amerikano kapitalistak poztuko direlako. Beldur reaktionario guziak poztu direlako. Eta horretan dago Frei jaunaren arriskua: komunismoaren kontrakoa dela-ta, erreboluziorik ez egi-tea. Kapitalisten eskuetan itotzea.

Orain du garaia kristautasuna erreboluzioarekin eta justiziarekin asarre ez dagoela jakinerazteko, justizia zabaltzeko, erreboluzioa egiteko, diktadura beharrik ez dagoela jakinerazteko, problemak dato batzuk alde batera utzita ez direla konpontzen jakinerazteko, demokraziaren eta erreboluzioaren problemari soluzioa aurkitzeko dato bat bazterrean utzi beharrik ez dagoela jakinerazteko.

Bestela, hori egiten ez baldin badu hobe zen besteak, Allende jaunak, sozialistek, komunistek, marxistek, infernuko etsaiak berak ere, Chile-ko elekzioak irabaztea.

(Z. A. 1964-iraila-13).

Reformismoa, soluziobide? Chile dela-ta (*)

Harrigarriak izan dira Chile-ko eleksioak. Zabalean eta sakonean kristau demokraziak irabazi ditu. Chile-k estruktura berritze handiak, sakonak eta oso osoan egingo direnak behar ditu. Estruktura berritzeko lehenengo zaharrak bat batean hilerazi egin behar direla esaten dutenak, eta bestetik refomistak lehengo estrukturetan sartuta berritu behar direla estruktura horiek esanaz.

REFORMISMOAREN ARRISKUAK

Erreboluzio-zaleen arriskua alferrikako lana egitea da, hau da, lehengo estruktura zahar guziak ezereztu ondoren haien ordeztu hobeagoak ez altxatzea. Reformismoaren arriskua, berriz, gezurra da. Bai, gezurra. Babiliteke batzutan reformismoa, moderazioa bezala, kobardeek bere kontzientzia isilarazteko sortu duten inbentoa gertatzea. Izan ere erreboluzioak, (eta alde batera utz dezagun oraingoz erreboluzioa denbora alferrik galtzeko estremismo bat den ala ez estabaidatzea), beldur ematen du. Bestetik, berriz, zenbait gizonak ikusten duen estruktura berritzearen beharra eta erreboluzioari beldurra diotenez gero reformismora bihurtzen dira. Eta argi azaldu behar dut ez naizela reformismoaren kontrakoa eta erreboluzioaren aldekoa. Bakar bakarrik reformismoak izan lezazkeen arriskuak adierazi nahi nituzkeela.

Reformismoak dituen problemarik handienak benetakoa izatea eta esaten duena betetzea dira. Eta hori

(*) Artikulu hau beste titulu honekin eman zen: **Hego Amerika Chile-ri begira. Reformismoa soluzioa izan ahal liteke?**

da Hego Ameriketan gertatzen ari dena. Hor izango ditugu hemendik aurrera reformismoa eta erreboluzioa aurrez aurre, ea nork konpontzen dituen hobeto Hego Ameriketak dituen problema izugarriak. Hor izango ditugu Castro-ren Cuba eta Frei-ren Chile. Nork egingo ditu hobeto gauzak? Oraindik esaterik ez, orain heldu bait zaio Frei-ri egiteko ordua eta bere hitzak eta asmoak benetakoak diren ala ez ikustekoa, bere asmoak posibleak diren ala ez ikustekoa. Hasiera behinepehin ona duela ezin uka.

HASIERA ON BAT

Frei-k ez daduka atzera egiterik eta hitzetan bakarrik gelditzerik. Horregatik bere programa betetzen hasia da. Chile-ko ondasunik handiena kobrea da, baina orain arte amerikanoen eskuetan zegoen. Frei-k kobrea-
ren lantegiko 51% akzio Chile-ko estatuaren eskuetan utzi ditu, beraz, Chile-ko estadia da agintari lantegi horretan akzio geienak berak dituelako. Lantegiak izaten dituen benefizio gehienak berriro Chile-n inbertitzera behartua gelditu da. Nekazaritzaren reforma ere aurrera doa. Komunista estatuarekin harremanak ugartzen eta sendotzen hasia da. Castro-rekin ere harremanetan hasi da. Pozgarria izango litzake horrela jarraitzea. Baina geroak du erantzuna.

KRISTAUEN ARRISKUAK

Kristau militante gehienak poztu dira Chile-ko kristau demokraziaren irabaziarekin. Baina horretan dagoen arriskua jakinerazi gabe ezin ninteke geldi.

Honela zioen aiuntamentutarako izan diren elektzioetan parte hartzen zuen frantses jatorriko batek:

Arrisku bat dago, oraindik Elizaren «eskubi-deak» defenditu nahian ibiltzea. Orain ezkerre-

koa dela adierazi nahi izatea lehenago eskubiko zela adierazi nahi zuen bezala. Ez, ez da hori politikan sartuta dauden kristauen eginkizuna. Guk egin behar duguna da ahaleginak egin estrukturak berritzeko. Eta horrela ez gara ibiliko Elizaren reputazio ona defenditzen, horrela gure egiteak Elizaren eginkizun espirituala erraztu besterik ez du egingo.

(Z. A. 1965-martxo-28).

Alabama, itxaropena eta moderazioaren ausardia (*)

Zalantzan egon naiz hontaz idatzi ala ez, pentsatzen. Bi arrisku bait ditu gai honek. Batetik topikoetan gelditzea. Denak esaten dutena esatea, batere sakondu gabe hitzegitea. Bestetik, orijinala izan nahian, gaia bihurritu nahian ibiltzea, nahi ditudanak esateko.

Bainan hamaika pentsamendu badakarkite Selma eta Alabama-n gertatu direnak nere burura eta ezin geldituko naiz isilik.

ALABAMA ITXAROPENAREN ITURRIA

Bai, Itxaropenaren iturria. Alabama-ko razistak direla-ta, kontzientzidun gizonak burua ez makurtu nahian ikusi ditugulago. Dakigunez, eskubide bat duenak eskatzeko obligazioa du, bereganatzeko ahaleginak egiteko obligazioa du. Estatu Batuetako beltzek elezioetan botua emateko eskubidea dute. Estatu Batuen artean badira estatu batzuk eskubide hori kentzen dizkietenak.

(*) Artikulu hau beste titulu honekin eman zen: **ALABAMA, itxaropenaren iturria. Moderazioa ausardia denean.**

Beltzek eskubide hori eskatu dute. Azkeneko honetan Alabaman.

Politika dena nahaspila bat besterik ez da. Politikan zikinkeria besterik ez dago. *Zertarako borrokan egin, azkenean gauzak ez dira aldatuko ta?* Zenbat aldiz entzun ote ditugu horrelako hitzak? Gehienetan. Hala ere badira gizonak hori, hitz horiek, sinesten ez dituztenak. Politikaren ontasuna ikusten dutenak eta borrokaren ondorenean gizarte ontze bat etorri daitekeela sinesten dutenak. Horien artean Ipar Ameriketako beltzak. Entzun eta ikusi nahi duenarentzat ejenplua. Bakoitzaren eskubideak menperatuta ikusirik isilik eta buru makurtuta gelditzea gizonak bere nortasuna galtzea da. Horrelakotan gizon izena ere ez du merezi.

MODERAZIOA AUSARDIA DENEAN

Ez da oraingoa beltzek daramaten borroka hori. Azken garai hauetan borroka horien buruzagi Martin Luther King egin da. Beltzen artean ere nahiko eztabaida sortu dira gizon honen gainean eta gizon honen joeraren inguruan. Beltz batzuen iritzian legunegia da, Luther King-en joera. Bainan badirudi beltzen artean gehienak Luther King-i jarraitzen diotela.

Gogorrezean sinetsi du. Eta ez da koldarkeriagatik, benetako sinesmen bategatik baizik. Lehengoan esaten nuen reformismoa eta moderazioa askotan izan litezkeela koldarkeriaren irudiak. Bainan badakigu oraingo honetan hori ez dela egia.

Izan dira Alabamara eskubide bila joan eta bizia galdu dutenak, eta borroka eta manifestazio horietan parte artzen dutenek badakite ondo zer arriskatzen duten eta hala ere bakean eta indar gogorkeriarik gabe eramane nahi dute beren borroka. Bere eskearen arra-

zoiarengan sinesten dutelako. Eta harritzekoa da justiziaren kontzientziak eman lezakeen indarra eta ausardia.

Behingoz behinepehin ikusi dugu moderazioa ausardia eginik. Ugaritu dadila.

(Z. A., 1965-apirila-4).

Tarzan: zinema batek erakusten duena

Lehengo egunean zinera joan nintzen nere herrian eta Tarzan-en pelikula bat ikustea tokatu zitzaidan. Beltzak gaiztoak, mokoloak, itsusiak eta astokiloak bezala azaltzen ziren. Zuriak berriz, onak eta gaintzeko bertute guziak zituztelarik. Beltzen laguna zen zuria, traidorea, gaiztoa eta itsusia zen. Eta pelikula hori «apta para todos los públicos» zela pentsatzea ere! Badirudi, topiko bihurtu arren, eliztarren artean hamar aginduetatik seigarrena bakarrik dela inportantea. Askotan hori pentsarazten dute zinema kalifikazio horiek.

Benetan miragarria dela zurien, okzidenteko zurien oroimenik eza! Hori zen Los Angeles-en gertatu direnen berri egunerokoetan irakurtzen nituenean. Eta oraindik ere harritzekoagoa da Ipar Amerikako agintari gehienak gertakizun horien sustraian «organizatutako» subersio bat ikusi nahi izatea. Hori bai dela gertakizuna ezertxo ere ez ulertzea. Badirudi amerikanoak maniatiko hutsak bihurtzen ari direla. Lehenago beste batzuek non-nahi masoiak eta judioak ikusten zituzten bezala, orain amerikanoek non-nahi komunistak ikusten dituzte.

Ahaztuta ote dituzte zuriek Amerikan egindako ge-

nozidio guziak? Far-West-eko makina bat pelikuletan indio guzien gaiztakeria handia sinestarazi digute. Bainan, badirudi historia bestalde dela.

Zuriek, okzidenteko zuriek bereganatu dituzten lurraldeetan, bertan ziren lehengoak hil ez baldin badi-tuzte okzidentalizatu nahi izan dituzte. Bainan, zorio-nez, badirudi hau ez dela oso osorik gertatu. Hego A-merikako alderdi gehienetan gobernu gehienak gerri-leroen problema dadukate. Alderdi hoietan erreboluzio-zale, gerrilero gehienak indioak dira. Oraindik okzi-dentalizatu gabeko indioak. Estadu haietan bizi diren zuriei arrazoi guziarekin lapurra deitzeko eskubidea du-tenak. Eta beharrezkoa izandu da erreboluzio bat iristea politikoak indio horiei beren hizkuntzan hitzegiten has-teko. Orain arte horrelako zerbait Elizak bakarrik egin zuen eta gainera toki batzutan bakarrik.

Harritzekoa da gure ideien zuzentasuna. Beltzek eta guk esplotatu ditugun gainontzekoak azkenean beren bizi-ezinak lehertu dituelako eta pillajea egin dutelako, biolentzira jo dutelako: *ez zen hori bidea*, esaten hasten gara. Guk nahi duguna egin ondorenean pazientzia bes-teei predikatzen hasten gara. Bide horren bitartez ez dela ezertxo ere lortuko, beltzak ez dutela Ipar Ameri-kan ezer lortuko.

Gutienean fariseoak ez gaitezen izan. Hori pentsa-tzen baldin badugu guziei beren izenez deitu behar diegu. Hau da esan behar duguna: guk ezarritako de-sordena sakratua da, noizean behin justizia apur ba-tzuk emango dizkizuegu txintxoak izaten baldin baza-rete. Gora realismoa: gu ondo bizi gara, zuek izurra zaitezte. Amen.

(Z. A., 1965 abuztua 29).

Reformismoa

Badira, ezker-eskuin, reforma-erreboluzio dilemak igarotako garaietakoak direla diotenak. Alegia, dilema horiek gaur egunean ez omen dira egitazkoak eta dilema horietan sinestea errealidadearekin desfasatuta izatea dela. European zehar behin baino gehiagotan irakurtzen eta entzuten dira horrelako solasak.

Lehendabizi, iritzi hori aztertu baino lehenago, gertakizun batzuk ezagun ditzagun. Eta has gaitezen ikusten, besterik gabe, horrelako hitzak erabiltzen dituztenak gehienetan eskuindarrak eta reformistak izaten direla, teknokratak ez baldin badira. Izan ere gaur egunean ez zaio inori gogozko eskuindar bezala bere burua azaltzea. Horretarako onena, eskuin-ezker dilema hori ez dela egia esatea da, ta kito.

Bainan ez da hori arrazoi bakarra zenbait gizonengan iritzi hori jaio izateko. Has gaitezen egia gogor samar batzuk aitortzen.

Aitor dezagun izandu dela eta oraindik ere badela erreboluzio-zaleen artean dogmatismo itsu eta hertsia bat Erreboluzioa behar bezala planteatu duten pentsalarien dotrinak momifikatu egin dituztenak. Eta joera hau kontradizio handiagoa da dialektikan sinesten duten erreboluzio-zaleentzat. Zoritxarrez, maizegi gertatzen den gauza da hau. Ideologikoak, teoriak, praktikarekin, errealidadearekin bat den bitartean bakarrik du egitako eta benetako sustraia eta arrazoiak. Hau esaterakoan, ordea, ez ditut bi gertaera oso inportanteak ahazten. Lehendabizikoa, ideologiarik gabe antikonformistak duen arriskua. Izan ere, bada gure egunean sistematik eta teoriatik ihes eta alde egiteko gogo amorratua. Horregatik badira zenbait gazte ideologia batekin konpro-

metitu nahi ez dutenak, arrisku hori korritu nahi ez dutenak, bainan gaurko gizartearekin ados ez daudenak. Horregatik gertatzen da gaur eguneko zenbait gazteen rebeldia snobismo huts batetan gelditzea, ez bait du antikonformismoak mamirik gabe sentidurik. Dударik gabe antikonformista pauso bat da, bainan hurrengo pausoa ematen ez bada sentidurik gabekoa.

Bigarrenkoz, berriz, ez dut ahazten gaur egunean «realismo» hitza erabiltzen duten politikariak resignazioaren politika defenditzen dutenak direla. Epe motzeko politika eginik lehenbaitlehen agintaritza iritsi nahi dutenen hitza dela. Gaurko errealdadeak aldatu nahi ez dituztenak, zerbait hobetu baizik.

Beste aldetik, berriz, baita ere egia da zenbait politikari ezkertiarrek demagogia egin nahian erreboluzio-zaleen hiztegia erabiltzen dutela hitzetik hortzera, baina politika zikinenak eta zailenak egiteko. Gehienetan hauek politikari profesionalak izaten dira. Hemen, gertaera honetan azaltzen da berriro ideologia baten beharra, hitzak pentsamendurik gabe ez bait dira ezer.

Bada beste gertakizun bat ezagutu behar duguna: neokapitalismoaren indarra. European zehar langile partiduak eta erreboluzio-zale antolaketak gertaera honekin dezkonzertatuta gelditu direla esan daitekeela uste dut. Sistima berri honek, edo hobeto esateko, berritutako sistima honek langileak eta erreboluzio egin zezakeetenak bere saltsan sartzen jakin bait du. Horregatik, defentsako reflejo baten bitartez hitz berriei, errealdade berriei, joera berriei beldur bezala die. Sentidu honetan, bai, esan liteke oraindik asko eta asko desfasatu gisan daudela.

Bainan dena dela pentsamentuak zutik daude eta

egitazkoak dira. Alferrikakoa da konsumo zibilizazioaz, ondo bizitzeko zibilizazioaz mintzatzea. Alferrikako benetan estrukturak, sustraitik eta benetan, sendatu nahi baldin badira. Gizona zibilizazio famatu horren barruan behinere baino gehiago besteraturata, gauzaturata bizi delako. Zibilizazio eta gizarte horien agintea ez dagoelako bere sustraian gizonen eskuetan, gizon guti batzuen eskuetan baizik. Monopolio eta trust-en indarra zabaltzen doala, begiak irekitzea nahikoa da. Estaduaren kapitalismoa —nazionalizazio batzuen bidez eta estaduaren interbentzioaz ekonomiaren barruan— sozialismorako pauso bat izan beharrean, gaurkoz kapitalismo berria indartzeko izan direla dudarik ere ez. Eta gertaera horiek dira gaitz horien benetako problema. Eta sistema horren barruan sartuaz zerbait konpondu litekeela pentsatzeak azkenean sistema hori onartzea da, eta luzaroan indarra ematea. Gaurkoz politika diferente bat ere sindikalismo berri bat egitea zaila dela historiaren barruan epe luzea eta epe motza nahastea da eta nahasketa hau da izan litekeen kaltegarriena.

Dudarik ez dago, European, industrializatutako eta hazitako herri batean, erreboluzioa ezin litekeela egin 1948-an bezala. Bainan gizarte berria jasotzeko lehen-dabizi herri horietan aurreko estrukturak desegin behar direla argi ikusten dela uste dut, ekonomiaren estrukturak batez ere.

Horregatik, hasitakoarekin bukatzeko, esker-eskuin eta batez ere reforma-erreboluzio gaur egunean balio oso-oso duten eskemak eta dilemak dira. Eta errealtade hori ukatzea besterik gabe, gehienetan, bakoitzaren pentsamentua eta politika jokabidea azaltzea da.

(Z. A., 1966-maiatza-8).

Garai astinduak

Nahiko gertakizun izan dira astebete hauetan eta berrilari bezala ezin ninteke asarretu. European bertan mila gertakizun badira horri hontan zabal eta sakon erabili daitezkeenak. Italiako aiuntamentuetarako eleazioak, Amsterdaneko borrokak eta manifestazioak, Republika Dominikana-ko eleazioak eta Balaguer trujillistaren irabaztea, Barzel, Alemania-ko demokrata gidarietako batek New York-en Alemaniaren etorkizunari buruz erabilitako asmo berriak, Erreinu Batuetako mari-nelen huelga, Congo-n izan den konplot delakoa, etab., etab.

Baliteke esaminetan ibili naizelako eta orain etxera etortzerakoan mila berriekin aurkituko naizelako, baina badirudi azkeneko hilabete hau oso astindua izan dela. Hala ere munduaren ordenari edo eta «ezarritako desordenari» buruz izan diren zartada horiek behar bada gehiena erakusten digutena hauxe da: gaurkoz konserbadoreek eta eskuindarrek indar handiagoa dutela. Irratiak eta telebistak entzun egin behar dira eta egunerokoak irakurri, ikusteko gure okzidenteko gizartea zenbaiteraino dagoen konformismoan itoa. Konformismoan, hots, mugi-ezinean, inmobilismoan. Esate baterako ezin daiteke uka europearren artean gudu hotza bukatzen hasia dela, baina hainbesterainoko indarra du konformismoak eta amerikanoen dolarren itzalak, eta, inor ausartzen baldin bada..., bere gain ditu gizarte eta zibilizazio honek asmatu dituen ostrazismoak.

Hala ere mundu gehienez gizona oinperatuta eta menderatuta dagoela ezin uka daitekeena dela uste dut. Gauzak geldi egoteak, besterik gabe, ez du esan nahi ondo daudenik eta askotan geldi daudenak mugi-

tzea beharrezkoa da gizonaren alde eta gizartearen alde borroka egin nahi baldin bada.

Horregatik iruditzen, beste neurri batean baldin bada ere, komunisten China-n eztabaidatzen ari direna une hauetan: nork behar du agintari partiduan, zer da inportantzi handiagokoa erreboluziorako: teknika ala ideia. Utz dezagun alde batera inola ere onartu ezin daitekeen Mao-ren personalismoa, baina aitor dezagun eztabaida honek duen inportantzia, gai honek duen garrantzia gizartearentzat. Behar bada azkenik Hego Vietnamentan eztabaidatzen ari dena gauza berdina da: amerikanoek adierazi dute teknika berak baino gehiago inor ez dagoela gaur munduan; Hego Vietnameko erreboluzionarioek diote, berriz, gizonen espiritua edozein harma eta teknika baino askozaz ere inportanteagoa dela. Hori ikusirik gaurko ordena tekniko honek gizon bezala beldurra eta lotsa besterik ez dit ematen.

(Z. A., 1966-ekaina-26).

Vietnamentan erakuskizunak

Vietnamentan bakea eskatzea, edo hobeto esateko, Vietnamentzat bakea eskatzea modan dagoen gauza gaur egunean. Ni ez noa gaur behin eta berriro Vietcong-en bakea dela pena merezi duen bakarra eta ez amerikanoena, esatera, gudu honetatik atera daitezkeen zenbait ikaskizun aztertzeraz baizik. Hiru dira, nere ustean, gudate honen irakaskizunik handienak.

Lehendabizikoa: Estatu Batuak nonahi egin lezakete gudua. Zerbait garbi azaltzen baldin bada Vietnameko guduan, horixe da, Estatu Batuak nonahi egin lezaketela gudua, herri indartsuena delako eta atomika guduari beldur diotelako herriek eta gizonek; ez da gaur egunean

gobernu indartsuagorik Estadu Batuekin gudu atomiko batean sartu nahi duenik. Hala ere ez da erabat baztertu behar, nahiz eta gaurkoz posibilitade hau oso tipia izan, gudu honen ondorio bezala borroka atomikoa baztertzea.

Bigarrenkoz: herri batek erreboluzioa egiteko bere indarretan kontatu behar duela batez ere eta ez beste herrien esperoan egon. 1960-an, Ferhat Abbas, orduan rebeldian zegoen Algeria-ko gobernu probisionalaren buru egiten zuena Pekin-a joan zenean Mao-k esandako hitz hauek entzunik harriturik gelditu zen:

Zuek zuen adiskideen elkartasunarekin konta dezakezue, horiek asko dira, dirua emango dizute, eta behar bada baita harmak ere. Horiek era guzietara lagunduko dizue, baina ez dira zuen ejerzitoaren aldamenean jarriko borroka egiteko zuek daramazuen borroka beren buruak zuzen zuzenean ikuitzen ez baldin badi-tu. Erreboluzioa egiten duen herri batek adiskidetasun beroak sortzen ditu, baina, borroka-rako, bakarrik gelditzen da. Bene benetan borroka egiteko orduan bere buruarekin bakarrik kon-ta lezake. Batasun honen neurrian zuzendu be-har du erreboluzioa egiten duen herriak bere borrokaren estrategia.

Horixe da Vietnamen gertatzen dena gaurkoz. Ru-soek eta batez ere txinoek deadar handiak egiten di-tuzte amerikanoen kontra; baina ez dute zuzen zuzen guduan parte hartzen. Hala ere, ez dugu ahaztu behar iritsi daitekeena momentu bat aurpegia galdu nahi ez baldin badute, nolabait rusoek eta txinoek parte hartu beharko dutena, baina, berriro diot, posibilitade hau ez dela oso urruti besterik ikusten gaurkoz behinepehin.

Hirugarrengez: Vietnameko gudua dela mundua inmo-bilismoan iraunerazten duena, neurri handi batean. Ja-kina denez, oraintsu arte munduan agindu duen *gudu hotza* «anti» guztien seinalepean jaio zen. Alde batetik antikomunismo porrokatua eta bestetik antiamerikanis-mo beroa. Egia esateko, garai horiek pasatzen hasiak dira eta menpetasun horretatik ateratzen hasiak dira alde batetik De Gaulle-n Frantzia eta bestetik Rumania, baina Vietnamen gudua gogortzen doan neurrian aur-kitzen dituzte U.R.S.S.-ek eta Estatu Batuek beren men-pekoei askatasuna ukatzeko arrazoiak.

Mundua behar bezala jasoa balego, ez legoke zer esan beharrik, baina gaurko munduan ordena izan be-harrean *ezarritako desordena* besterik ez denez gero, Mounier-ek zionez, ez dut uste inola ere gizatasuna-ren aldetik inobilismoa defenditu daitekeenik baina Vietnameko guduak gogortzen jarraitzen duen bitartean ez da erraz izango inobilismo, mogi-ezin, horretatik ateratzea.

(Z.A., 1966-uztaila-24).

Hego Amerikan gerrileroak zer?

Topiko bat da berrilari eta albistalarien artean He-go Amerika-n gauzak larri daudela esatea. Bestaldetik, berriz, gehienetan izaten da egunerokoen lehendabiziko orrietan alderdi haiei buruz berriren bat.

Gaurkoz Amerika-ko estaduetan aurkitzen ditugu har-mak hartu dituzten gizonak. Hango problema izugarriak konpontzeko beste biderik ikusten ez duten gizonak. Lau estatu horiek, hauek dira: Colombia, Venezuela, Guatemala eta Perú. Zertan dira gerrilero horiek? Egia esan, orain dela bi urte indar gehiagorekin aurkitzen

ziren gaur egunean baino. Esate baterako, batzuek diotenez, Colombia-n orain lau urte bost mila baziren guti gora behera, gaur egunean bostehun eskas omen dira. Horrelako zerbait esan daiteke Venezuela eta Peru-n dabiltzan gerrilen gainean. Guatemala-n bakarrik ikus daiteke gerrileroen indartze bat azken garai hauetan bere artean nahiko erdibituak izan arren. Gainera azkeneko estatu honetan badirudi gobernuko batzuek ba-kea, bide onez, jakina, ez indarrez, egiteko asmoa ote duten.

Izan ere, Hego Amerikako militarrek eta gobernuak estudio bereziak egin dituzte gerrilei borroka egiteko. Estatu Batuetan amerikanoek horretarako dituzten eskola bereziak alde batera utzirik, nagusienetakoa Panama-n dagoen Fort Guilek izenekoan.

Baina militar hauzia ez da bakarra gerrileroen borrokaren laguntzearen arrazoien artean. Izan ere, Hego Ameriketa-ko erboluzionarioen artean eztabaida gogor bat dute oraindik erabaki ez dutena. Alde batetik badirudi ez dela hain egoki munduaren egoera honetan borroka komunista partiduen joera alderdi haietan. Horiek harmen borrokari baino nagusitasun handiagoa ematen diote gaurko politikaren borrokari. Baina bestaldetik badira «gogorrak», harmen borroka utzi nahi ez dutenak eta borroka egitazkoa harmena bakarrik dela diotenak. Eta badirudi nahiz eta sobietikoen aldekoak izan Cuba-koek azkeneko hauei laguntza ematen diotela. Izan ere beti izan da han, beste leku askotan bezala, partidu komunista ofizialen eta gaintentzeko sozialista ezkertiarren artean desagokitasun bat, ezin egon bat. Eta horrek militarren eginaldiak haina moteldu du hango gerrileroen borroka.

Artikulu hontan berri eman besterik ez dugu egin.

Ez ditugu joera horiek aztertu eta bere gain iritzi bat eman. Hori beste batetarako utzi beharko dugu.

(Z. A., 1966-urria-16).

Seguridadea eta libertadea

Zoritxarrez, hitzak eta ideiak beren balioa galtzen joan dira. Ez dira, horregatik, harritzekoak izango artikululu honen izenburuan aurkitzen diren hitzak. Zarata handikoak dira, baina mesfidantza handiarekin begiratzeko eta entzuten direnak. Beharrezkoa da, oster, hitzak balio bat izatea, esan-nahi bat izatea, Beraz, hitzen sentidua aztertu beharrezkoa da.

Seguridadea eta libertadea gizonaren osatzerako kondizio garrantzitsuenak dira. Bakandu eta aztertu ditzagun.

Seguridadea. Hau da lehendabizikoa eta besteen oinarri. Edozein eratako pentsalariak eta politikariek aitortzen dute, giza behar nagusienak, garrantzitsuenak, bizi ahal izateko sustraituenak aseta eduki behar direla gizonak bere nortasuna zabaltzen hasi ahal izateko. Baina matematikoei esango luketen bezala, hau, seguridadea, kondizio beharrezko bat da, baina ez nahikoa. Batetik seguridade hori ez izaterakoan gizonak hori izateko borroka egiten baldin badu, hots, bere dintasunetik borroka egiten baldin badu, bere izaera osatzen ari dela ez da ahaztu behar. Bestetik, eta honek gaur egun berebiziko inportantzia du, besteen oinarri bezala bakarrik izan lezake sentidua.

Gaur egun zenbait mailatan gizonak, okzidentean gehienbat, seguridade beharrezkoena lortu du, baina gi-

zarteak bere baitan seguridade horien ondorenean behar bezalako justizia eta libertadea ahalmentzen ez di-tuelako seguridadea bera seguridaderik eza izatera iris-ten ari da. Okzidente guzian politikolari askoren hitzik eta ideiarik maitatuenetakoa seguridadea da. Hori ederi-ki asko ikusi zen Alemania-n eleazio jeneralak izan zi-renean, bai kristau demokratek eta bai sozialistek es-kaintzen zuten gauzarik baliotsuena seguridadea zela-ko: *botua seguru eman nahi baduzu emaezu sozialistei*. Ez da harritzekoa. Izan ere, politikolari askorentzat se-guridadeak, jendeari sakela ondo bete, ondo jantzi eta, honela, burutik pentsakizunak uxatzea esan nahi du. Eta hori da seguridadearen benetako sentidua galtzea. Lehen esan den bezala seguridadeak ez du sentidurik justiziarentzat eta libertadearentzat ez baldin bada. Eta azkeneko honek, libertadeak, batez ere arriskua adie-razten duela ez da ahaztu behar. Badirudi, ordea, se-guridadearen eta libertadearen artean kontradizio bat dagoela, desegokitasun bat aurkitzen dela, ezinegon bat sumatzen dela. Eta egia da. Bi konzeptu hauen ar-tean dialektika bat sortzen da, gizonak bere osatzerako beharrezkoa duena. Elkarren artean ondo ez datozen bi konzeptu hauek azaltzen duten problema erabakitze-ra-koan biak izan behar ditugu gogoan, ezin utzi ahal izan-go dugu bat kanpoan eta bestea bakarrik kontuan hartu. Ez, biak dira beharrezkoak.

Lerro motz eta labur hauek irakurtzerakoan, esan-dakoak hitzak besterik ez direla uste izango dutenak izango dira, bainan orain bertan politikari buruz, eta za-balago nahi izanez gero, gizonaren edozein eginkizuni buruz eguneroko errealidadeetan itsatsita dagoen pro-blema dela ikusiko dugu.

(Z.A., 1966-azaroa-20).

Elkar-izate baketsua

Une hauetako gairik bortitzena, gertaera guzien azpian aurkitzen dena, elkar-izate baketsua da. Gudu hartzaren bukaeran azaldu zen munduko bi estadu handien artean politikarako jokabide hau. Sobietiko eta txinosen arteko eztabaidak hori darabilte gai bezala eta orain bertan Eguzki-alde Hurbileko krisia dela-ta hori besterik ez da aurkitzen sobietikoen joeran.

Gure garaiak dira orain arte gizadiak bere izatean izan dituen garairik zailenak; arrazoi bategatik bakarrik, bi estadu handi horien erabateko guduak sortuko balitz, ez litzake gizadirik gehiago izango, ez gehiago eztabaidarik eta erreboluziorik, mundua ezerezean geldituko litzakeelako gizonari dagokionez atomika gudu baten ondorenean. Errealidade honek eragin du bi handien artean elkar-izate baketsua sortzea, nolabaiteko gutienean. Bainan sobietikoak izaeraz erreboluziogileak direnez ez da ondo ikusten nola elkar daitezkeen, bere iritzi hau munduko jauntxo inperialistak direnekin bakerean izatea eta besterik horien aurka edo horien lagunen aurka borroka egiten duten erreboluziogilei lagundu gabe gelditzea.

Hori da batez ere txinoentzat arrazoirik handiena sobietikoei rebisionistak deitzeko. Orain bertan Eguzkialde Hurbilean gertatutakoak badirudi demostrazio argiena dela Sobietikoen Batasuna ez dagoela prest elkar-izate baketsu hori erabat eta benetan kuestioan jarzera bere adiskideei laguntzeko.

Kontradizio hau gainezkatzeak eta soluzio bat aurkitzeak zailegia dirudi. Hala ere soluzio bat badela dirudi. Herri bakoitzak bere salbazioa eta bere benetako askatasuna ezin lezake besteengandik espero, bako-

tzak egin behar duen lana eta eginkizuna delako. Besteak ez balira bezala jokatu behar du bere borrokan. Eta beti izango da tentsio eta desegokitasun bat elkarizate baketsuaren eta erreboluziogileen artean. Hauek, lekuratuak bederik ere, gudu beroak sortuko dituzten hirugarren munduan, elkarizate baketsuak berriz *statu quo* batera izango du joera. Eta oraingoz *statu quo* delako horrek amerikanoen aldera joko du.

Demagogia huts batean sobietikoei konserbadore deitzea, zenbaitek egiten duten bezala, umekeria bat iruditzen zait. Lehendabizi bizitzea delako, eta gero gai-nentzekoak. Hala ere errealdade horren aurrean postura kritiko bat izan behar da, dudarik ez dago. Elkarizate baketsu horrek bere dialektikan erne ere egonez gero konformismora bultzatzen duelako. Era berdinean Estatu Batuetan Vietnameko gudatea dela-ta, elkarizate baketsua kuestioan jarri nahi dutenak erabat kondennatu beharrekoak direla uste dut. Utopia, esango dute beharbada batzuek, gudua ezin daitekeela baztertu uste dutenek. Bainan bizi beharra utopia ote da?

(Z. A., 1967-uztaila-2).

Italian eskualdeak modan daude (*)

Egun hauetan, Erroma-ko parlamentuan rejioak direla-ta, eztabaida gogorrak izan dira. Rejio berriak izateratu behar diren ala ez eztabaidatzen ibiliak dira diputaduak.

Italia, 1945ean, gerla ostean, errepublika bihurtu zenean estatu berriak rejioei autonomia ematen joan be-

(*) Artikulu hau beste titulu honekin eman zen: **Italian rejioak modan daude.**

har zitzaiela ezarri zuen bere konstituzioan. Badira alderdi berezi batzuk autonomia hori bereganatu dutenak. Horien artean, esate baterako, Aostako Ibarra, Sizilia eta Cerdeña.

Geroztik, ordea, etengabe gobernuan dauden kristau demokratek ez dute konstituzioaren agindu hori bete nahi izan. Italia guzia rejioetan banatuko balitz, izango lirake hauen artean batzuk, inportanteenetakoak noski, gobernu komunistak izango lituzketenak. Eta ez dute hori gertatzerik nahi.

Era guzietarako eskuindar partiduek ez dute rejioentzat autonomia hori nahi. Italiaren batasunaren ize-nean, komunistak eta sozialistak, berriz, aspalditik dabilta bere eskean. Sozialistek, kristau demokratekin erdi ezkerreko gobernua osatzeko, beste pontuen artean, rejioei autonomia emango zitzaiela erabaki zuten. Konstituzioa eta gobernuko partiduen arteko tratatu horregatik egin du egun hauetan gobernuak rejioei autonomia emateko lege proposamendu hau.

Rejio batek autonomia, benetakoa, izateko derrigorezkoak ditu gauza batzuk. Behar beharrezkoa da rejio bakoitzak bere parlamentua izatea, bertako herriak izendatutakoa. Parlamentu horretatik gobernu bat atara behar da, rejioa gobernatuko duena. Eta, batez ere, rejio bakoitzak bere dirua behar du. Dirurik gabe rejioetako parlamentu eta gobernuak ezer asko ez liratekeela izango. Gobernu zentralaren eskuetan eroriko lirake berehala. Honek diruaren bitartez bere mende izango lituzke rejio guziak. Alde honetatik begiratuta, eta rejio bakoitzean burokrazia berri bat tipia bederik ere, jaio behar duela kontuan hartzen badugu, diruaren problema fuerte samarra bihurtzen dela ikusiko dugu. Ez da gainditu ezineko problema, ezta gutiago ere, bai-

na eskuindarrentzat rejioentzako duten etsaigoarentzat arrazoirik bortitzenetakoa delako aipatu dugu.

Frantziako erreboluzioaren ondorenean Napoleonek sortu zuen zesarista estatu zesaristaren gisara organizatu dira Europa-ko zenbait estatu, latinoak batez ere. Urteen poderioan estaduak organizatzeko sistema hori desegokia azaldu da. Badira, ordea, hori ikusi nahi ez dutenak... Errealidadean indar gehiegi dute.

(Z. A., 1967-azaroa-26).

Erreboluzio bat izan zen

Berrogei eta hamar urte beteak dira 1917an Rusian boltzebike zirenek erreboluzioa egin zutenez geroztik. Frantziako erreboluzioaz geroztik ez da izango bat erreboluzio honen inportantzia izatera iritsiko denik.

Berrogei eta hamar urte pasa dira. Ordurarte sozialismoa asmo bat zen. Harrez gero, txarra, ona nahiz erdizkakoa, errealidade bat da zenbait tokitan. Sozialismoaz mintzatzerakoan posibilitade eta asmo hutsak ez ezik errealidade horiek kontuan harturik egin behar da.

Erreboluzioak, sobietikoak, berrogei eta hamar urte betetzen dituela eta sobietikoek nazio-arteko batzar nagusi bat egin nahi dute komunista diren partidu guzien artean. Izan ere, mundu guziko partiduen artean elkartasuna eta batasuna oso urruti aurkitzen dira. Etsaigo bizlegiek astintzen dute batasunik ezaren sua. Batzar hori ezin bilduak adierazten du ondoena komunismoaren batasunik eza. Izan ere, eta batez ere Stalin-en garaiez geroztik, sobietikoek beren burua nazio-

-arteko komunismoaren gidaritzat hartu dute. Partidu komunista bakoitzak askatasuna irabazi duen garaietan hori pentsatu beharrezkoa da. Horrelako garaietan nazio-artekotasunaren eta naziotasunaren arteko dialektika ez da ahaztu behar. Eta hortxe dago koska. Nazio-artekotasunak besterik gabe ez du sentidurik (zer dirua baino nazio-artekoagoa?). Naziotasunak nazio-artekotasuna menperatzen badu, sozialista sistima batean, sozialista izenak jarraituko du, baina ez sozialista izanak.

Berrogei eta hamar urte pasa dira. Aurrerapen izugarriak izan dira. Baina baita ere stalinismoa, zenbait gauzatarako libertaderik eza, estaduaren indartze handiegia, sobietikoen despolitizatzea, etab.

Errusian erreboluzio bat izan eta Sobietiko eta Sozialista Errepubliken Batasuna (S.S.E.B. idatzi beharko genuke euskeraz eta ez U.R.S.S., hori erdera delako) sortu zen. Gaurko Sobietikoen Batasuna begiraturik uste dut behinere baino hobeto esan daitekeela «erreboluzio bat izan zen». Benetako erreboluzioa izan zela eta erreboluzio hori ondo pasa delako.

Behar eta premia handien garaiak pasa ondorenean gizonaren liberazio osotik urruti izatea erreboluziolari batentzat itzal eta gaitz oso handia da. Egia da liberalizazioa hasia dela eta ez dela kapitalistek uste duten bezalakoa. Baina liberalizazio hori legunegia ote den-edo uste dugu. Batez ere bere burua erreboluziolarien paperean eta eginkizunean ikusten duenarentzat. Horregatik, zenbaitetan, sobietikoak defentsiban bizi direla dirudi.

(Z. A., 1967-azaroa-26).

Biolentziaz

Biolentzian bizi gara. Errepresentazioko demokrazia, krisi gogorrean eta garratzen aurkitzen da. Badi-rudi biolentzia besterik ez dagoela korapilo politikoei soluzioren bat aurkitzeko. Menperatutakoa eta politikatua dena, erreboltatua da. Eta gizon erreboltatua biolentzia da.

Egunerokoak, aldizkariak, irratia, telebista, abestiak, etab. biolentzian bizi dira, nonahitik biolentzia darie.

Psikologoentzat biolentzia era desberdinen diferentziazioa kontzientziarazteko motibazioetan dago. Biolentziazik samurrena jolastea dena da. Jolasean bizkortasuna eta arintasuna erakusteko erabiltzen dena. Biolentzia hau ona da, bizitzaren serbitzuan dagoelako. Bada beste biolentzia era bat, psikologoaren iritzian, gure jardunera-ko askotaz ere inportantzia handiagokoa dena, defentsarako erabiltzen dena da. Reakzioan finkatzen den biolentzia da. Gaitzaren kontra sortzen dena. Arrazoi-menean sustraitu daiteke eta bizitzaren serbitzuan egon. Gaitza, biolentzia reazio bezala sortuarazten duena, askotan ez da benetakoa, irudimen bat baizik. Politikariek beren asmoetan maizago erabiltzen dutena. Gerla guztiak, gaur egun, Herri bakoitzak bere buruaren defentsarako dela sinestaraziz gero dira posible. Oso zaila da, ordea, gerlan dabiltzan biek beren buruaren defentsagatik dabiltzela baldin badiote, zein den agresorea eta zein jarri duten defentsan erabakitzea. Hala ere puntu honek bi egia erakusten dizkigu: bate-tik jendea gerlara mugitzeko bere defentsarako dela sinestarazi behar zaio, bestetik, posible dela defentsako gerla batera dei eginaz Herri bat askotaz ere errazago zuzentzea eta gobernatzea. Bada beste biolentzia

bat frustraziotik sortzen dena. Biolentzia hau ezerezta-tzailea da. Beste bat mendekuarena da.

Hori psikologiaren aldetik. Eta politikaren aldetik, zer? Munduan zehar unibertsitario politikuak biolen-tziaren bideak aukeratzen ari dira. Biolentzia horregatik dimititu du Beljikako gobernuak. Hori da Estadu Batue-tan zenbait beltzek aukeratu duen bidea. Langileak sindikatoez mesfidatzen hasten direnean hartzen dute-na. Hego Ameriketako gerrileroena. Vietnamekoa. Bio-lentzia, beraz, hor dago. Ukatzea edo haintzakotzat ez hartzea aingerukeria litzake.

Politikan biolentzia bi eratakoa da: sufritzen dena eta egiten dena. Biolentzia sufritu, esate baterako, behartsuek, menderatuek eta menperatuek egiten dute. Aspaldidanikoa denez gero, asko irauten duenez gero, normala dirudi, naturala, legezkoa, berezkoa. Eta orain dator galderarik garratzena, zein da biderik egokiena biolentzia horretatik ihes egiteko? Bai ote dago zenba-tetan biolentzia beste biderik? Ez ote da hori, erantzun biolentoa aukeratzea, gainontzeko bide eta erantzun guziak agortu diren seinale?

(Z. A., 1968-martxo-3).

Gerlarekin jokabidea

Dudarik gabe Vietnamgo gerla ez da nola-nahikoa, bakoitzak geurea bezala sentitzen bait dugu. Mundu gu-zia dago, era batera nahiz bestera, gerla honetan sar-tua. Gerla hau, ordea, vietnamdarrena da, berek egiten dutena. Vietnamdarrak ez dira gure mandatariak gerla honetan. Jakina, esango du norbaitek. Ba, zenbaiten esana entzunik eta zenbaiten jokabidea ikusirik guga-

tik, gure izenean, dabiltzela gerlan dirudi. Eta hori egia da, baina ez nola-nahiko sentiduan.

Sozialismoarentzat, eta inperialistentzat ere bai, noski, vietnamdarrek, amerikanoen agresioaren kontra daramaten gerlak berebiziko garrantzia du. Gerla galdu edo irabaztea edo, zehatzago mintzatzeko eta gerla genozidio hutsean bukatzen ez bada, gerla hobeto edo okerrago bukatzea sozialismogintzarako atzerapen edo aurrerapen ikaragarria izan daiteke. Horregatik esan daiteke gerla hau gurea dela, gure izenean dabiltzela. Baina vietnamdar gerrileroak ez dira gure enkargu betetzailerik batzuk. Eta puntu hau kontsideratzea oso inportantea da, zenbaitek gerla honekin jolasean ibiltzeko izugarrizko arriskua dugulako.

Vietnamen egiten ari diren gaiztakeriak, gure alde-tik deadar eta protesta guztiak behar ditu. Baina honek guretzat arrisku izugarri bat du. Vietnamgo gerlak irauten duen bitartean, amerikanoek beren genozidioa aurrera daramaten bitartean, badugu nahiko arrazoi eskandalizaturik gure soinekoak urratu eta protesta beroena egiteko. Hori, ordea, ahalezinaren seinalea izan daiteke, erromantizismo sinpleena osatzeko modurik egokiena. Eta Vietnamgo gerla sozialismogintzaren borroka frenterik inportanteena da, baina ez fronte bakarra. Hangoen heroismoaz miresturik gure kontzientzia trankil dezakegu, hangoen heroismoarekin bizi gintezke, ilusioan behinepehin. Erromantizismoa ase nahi izateak ahalezinean uzten gaitu.

Vietnamdarrek, gerla era honetara nahiz bestetara behar lukete egin, pentsatzen dutenak badira. Eta baita ere, zergatik ez esan, bakea berehalakoan egitea tamalgarria izango litzakeela uste dutenak. Orduan garra-si egiteko arrazoi ikusgarrienik gabe gelditzeko arriskua

izango luketelako. Hori da gerlarekin jokatzeari. Besteen jabe bagina bezala.

Okzidenteko gizarte aurreratu edo aurreratu samarretan bizi garenontzat politikagintzak problema sakon eta garrantzak presentatzen dizkigu. Politikagintza hori ez da batere erromantikoa, hemeretzigarren gizaldiko edo, gure iritzian hirugarren mundukoa izan daitekeen bezalakoa. Sujetibismoa, zoritxarrez, ugariegi zabaldua dago ezkertiar izan nahi dutenen artean.

Vietnamdarren borrokak gure mireste guziak, gure protesta guzien beharra dute, baina batez ere gure lanaren beharra dute. Denak lan berdinean baldin bagoaude, denak ekin beharrean aurkituko gara, noski.

(Z. A., 1968-martxoa-17).

Hirugarren bidearen ipuin zaharra

A zer nolako abantailak dituen antikomunismo itsuak! Batez ere manikeismoarena. Komunistak dira gaitza, eta akabo. Hori da De Gaulle jeneralak esan duena, errepublika «diktadura totalitariotik» —komunistena alegia— sabaltzeagatik jarraitzen duela Napoleon-ek ezarritako estatuaren buruzagitzan.

Elekziotarako frantsesak umeak bezala tratatu ditu: Nere esana entzuten ez baduzue, mamua etorriko da. Nerekin zintzoak ez bazarete mamuak jango zaituzte.

Hori bai, bere erreboluziogilea omen da. Berak egingo omen du erreboluzioa. Hori bai, ordenako jende zuzenarekin. Komunismoa ere ez. Hirugarren bide bat hartuko omen du. Gauzak horrela agertzea manikeismoa sendotzea da. Batez ere kapitalismoarekin eta berak

bataiatzen duen «partizipazioko bidearekin» konforme ez diren guziak «komunista» txartelpean ezartzerakoan. Partizipazioarena aspaldiko ipuin zahar bat da: Horretarako eskuindarren indarrarekin kontatzen du. Kapitaldunen botuarekin. Atzerri gaietan posible izan zaio eskuindarreanean finkaturik puntu batzutan ezkertiar politika egitea, baina, dirua kontuan, ez du hori egiterik izango. Eta berari botua emango dioten gehienei bost axola zaie partizipazioa eta, bai bait dakite De Gaulle-n adiskideek eleksioak irabazten baldin badituzte kapitalismoa salbatua dela.

Gainera ezin gintezke engaina. Asko izan dira gertaera hauetan ridikuloa egin duten errealidadeak. Horien artean handienetakoa, parlamentuak egin du. Berbiziko desegokitasuna ikusi da Parlamentuko politikarien eta estaduaren benetako bizitzaren artean.

Hala ere puntu hau aztertzerakoan kontuz ibili behar dugu. Mendebaleko estadu aurreratuetakoa parlamentu erak gero eta sentidu gutiago dute, behera doaz. Sozialista demokrazia batean bakarrik izango du parlamentuak sentidu bat, libertade formalak delakoak bezala. Demokrazia sozialista batean, hots, ondasun medioen jabetza pribatua desegindakotan eta langile klaseak zuzentzen duen gizartean. Sozialismoan bakarrik izan dezakete beren esan-nahi osoa eta benetakoa parlamentuak eta libertade formalek.

BUROKRATEK ARRAZOI EZ DUTENEAN

Gerrate hauetan jipoirik handienetakoa jaso dutenak sistimaren baitan zeuden ezkertiar izeneko partidu politikoak izan dira. Ez da arrazoirik gabe esan «imajinazioa agintera».

Esaten dutenez, ez zegoen erremediorik. Estadu bu-

gesa indartsuegia omen da, ez omen dago inondik zailantzan jartzetik. Patxara guztian elektzioen bitartez ezer egin litekeen ikusi behar da. Edozein parlamentu berri, edozein jokabide berri azaldu eta berehala altxatuko dira ortodoxiaren zaindariak eskomunio guziak eta madarikazio gogorrenak botatzeko.

Ez da, horregatik, harritzekoa partidu ezkertiarren politikariak, burokrazia esan nahi dut, gertaera hauen aurrean defentsiban aurkitzea. Zer egin ezin asmatutik. Izan ere, argi azaldu da erreboluzioaz mintzatzen ziren partiduak erreboluziolariak zirela eta ez erreboluziogileak. Hitzetan ukatu arren, xistimaren baitan erabat sartuak zeudela.

ABANGOARDIAREN MITOA

Jean Paul Sartre-k elkarrizketa bat izan du Daniel Cohn-Bendit-ekin. Elkarrizketa horretan Cohn-Benditek esaten du, erreboluzioak egiteko abangoardiako partidua eta antolaketak behar direla ez dela egia. 1917ko erreboluzioan ere ez zela egia izan. Elkarte erreboluziogileen eginkizuna ez dela honen abangardia izatea. Elkarte horietan dauden militanteek egin behar dutena zera da, gauzak astindu, beren kolaborazioa eskaini, beren kapazidadea eta ahalmenak eman. Horregatik hauek guti batzuenak izango dira, erabat horretara jarritakoena, baina langile klasearen serbitzuan egoteko, ez omen abangardia izateko pretensioarekin. Hau oso puntu inportantea dela iruditzen zait.

AGINTEA ESKURATU BEHAR

Elkarrizketa horretatik, bertan, organizazio politikoei izatea ematea baztertzen dela. Badirudi benetako erreboluziogileen eginkizuna eten gabe errealdadeak astintzea dela, gero gobernuak eta gauzak zuzentzeko. Taktika honek izugarritzko arrisku bat duela seinatu

behar da: sistimaren barruan erortzea. Erreboluzioen eginkizuna hori bakarrik balitza gobernuak eta sistimak behar diren zuzenketak egin litzazkete, irauten jarraiteko. Baina erreboluziogintzan dabilenak badu zerbait ahaztu ezin dezakeena: benetako erreboluzio ez dela egiten, agintea eskuratzen ez den bitartean eta horrela sistema berri bat jasotzen hasten ez den bitartean.

(Z. A., 1968-ekaina-30).

Partzuergoa, eskualdekatzea eta Euskal Herria (*)

Estraina, hitzen esan-nahia argi utz dezadan.

De Gaulle jenerala mintzatu da. Bere mintzaldian erabili dituen gaien artean mugaz handiko euskaldunei bete betean dagozkien gaiak aipatu ditu. Gai horietaz idazteko, horiek politikari buruz darabilten mintza-moldea erabiltzea iruditu zait egokiena. Eta uste dut euskaldun guztiok egin behar dugula.

Partzuergoa, partizipazioari deitzen zaio. Badakizute. De Gaulle jeneralak berbiztu duen moda hori, Eskualdea, rejioa da, Esan-nahia adierazteko hitzik aipose-na iruditzen zait. Eskualdekatzea berriz «rejionalizazioa da. Hori zion behinepehin J. B. D. politika idazleak abuztuaren 8an azaldutako HERRIA asterokoaren seigarren orrian: «rejionalizazio edo eskualdekatzea». Ez dut uste egokiago esan daitekeenik.

(*) Artikulu hau beste titulu honekin eman zen: **Partzuergoa, eskualdekatzea eta Euskal Herria. De Gaulle jeneralaren esanei komentario gisa.**

EUSKALDUN BEZALA

De Gaulle jeneralak hil honen 9an esandakoak ez dira guretzat batere arrotz egiten. Gu ere Euskal Herria garenez, gure Herriaren eskualde batentzat inportantzia handikoa dena guretzat ere oso inportantzia handikoa da.

De Gaulle jeneralak eskualdekatzea partzuergoaren maila bat dela esan du. Mugaz haindiko euskaldunak zorionean ote dira? Ezezkoa uste dut. Zergaitik?

Esan duena aztertu besterik ez dago. Bost gauza dira puntu honi dagokionez aipatu dituenak eta ordena honetan gainera.

- 1) Desberdikoitzearen bitartez (Deszentralizazioaren bitartez alegia) eskualdeko prefetak administrazioarako ahalmen egokiak behar dituela.
- 2) Derrigorrezkoa dela Eskualdeko biltzar bat horietako eta eginkizun ekonomiko, sozial eta unibersitarioen ordezkariak bilduko dituela.
- 3) Beharrezkoa dela Biltzar honek Eskualdearen hazitzeaz, osatzeaz, batez ere planifikazioari dagokionez, zer ikusia izatea.
- 4) Premiazkoa dela diru kontuetan axoladuna izatea, diru hauek Estadutik edo eskualdeko zerga berezietan jasoak izan.
- 5) Eta, azkenik, Senatu berritze honekin ordezkarien izendatzean, senadoreen aukeratzearen bitartez Eskualdearen Biltzarra eta Senatua lotu egin behar direla.

PENTSA DEZAGUN...

Eskualdekatze honek dakarren tranpa oso ikustekoa dela pentsa dezagun, adibidez Pariseko gobernuak mugaz haindiko Euskal Herria Frantziaren eskualde bat bezala ezagutzen duela eta De Gaulle-k esandakoetatik ikus dezagun zer gertatuko litzakeen. Lehendabizi, De Gaulle jeneralak esan duenez, prefetaren agintea indartuko litzake. Hango prefetak hemengo gobernadari zibilen kidekoak dira.

Beraz eskualdeko prefeta bat izango litzake Baiona. Eskualdekatze honen bitartez, lehendabiziko prefeta honen ahalmenak indartu egingo lirake. Bestaldetik, Eskualdeko Biltzarrak erabakitakoak bere egingo ditu Prefetak. Pentsa, orduan, eskualdekatze honek prefetaren indarra sendotu ta handitu egiten duela. Eta...

Prefeta Pariseko gobernuak izendatzen du. Estadua-ren administrazioan karrera egiten ari den norbait da. Bere formazioz, beraz, erdikoizalea eta zentralista da. Pariseko gobernuaren bidalia eta ordezkaria da eskualdean. Bere eginkizuna, Pariseko aginduak eta nahiak beterezteko. De Gaulle jeneralak agindu duen eskualdekatzea honi emango diote lehendabizi, eta batez ere indar eta ahalmen gehiago.

Bigarren puntuak Eskualdeko Biltzarra aipatzen du. Honen ahalmenak eta eskubideak ez ditu batere garbi azaldu. Nahiko izkutuan gelditzen dira, beraz, garbi esateko, Pariseko gobernariak emandakoak izango dira. Emandakoak edo utzitakoak. Baina zertarako izango den Biltzar hau batere garbi ez baldin badago, beste zerbait azter dezagun: nola osatuko den.

Populuak berak zuzenean aukeratutako ordezkariak ez dira izango Biltzar honetako batzarkideak. Hauek herrietako aiuntamentuek, sindikatoek, komerzioko gan-

barek, etab. izendatuak izango dira. Zer gertatzen da orduan? Batzarkideak ez direla izango populuak zuzenki aukeratuak. Batzarkideen aukera egingo dutenak, organizazioak izango dira. Aukera hori egiteko ahalmena duten organizazioek zeintzuk diren gobernuak erabakiko du. Organizazio horiek (politikoak, sindikalak eta ekonomikoak) ez dira euskaldunak. Esplikatuko naiz. Euskaldunak osatutakoak dira, hori egia da. Baina Frantziako organizazioen zati bat (sukursala hobeto esateko) besterik ez dira. Frantziaren funtzioan bizi direnak. Are gehiago, organizazio horietako zenbait Pariseko buruzagiek ez dute ezagutzen Frantziak euskal zati bezala. Behe Piriniotako sekzioaren parte bezala baizik.

Eskualdeko Biltzarraren ahalmenak eskas samarrak eta ondo zehaztu gabeak baldin badira, oraindik ere euskaldunentzat penagarrigoa da Biltzar honen eraketa.

Hirugarren puntuak eskualdearen eginkizunak aipatzen ditu. Pariseko gobernuak bost urtetik bost urtera Plan ekonomiko bat egiten du. Plan honen bitartez igartzen da hurrengo bost urteetan Frantziaren ekonomiak nola hazi eta zabaldu behar duen. Estaduak bere aldetik dituen medioak jartzen ditu Plan hori betetzeko, eta gainontzekoei adierazi nola joka. Plan hori antolatzekoan eta betetzerakoan organizazio askok hartzen dute parte. Orain Eskualdeko Biltzarraren eginkizunik handienetakoa zera izango da: Plan hori prestatzerakoan eta betetzerakoan eskualderatzen saiatzea. Plana, ordea, Frantziaren funtzioan egina da. Begira mugaz haindiko Euskal Herria mapan eta Frantziarekin gonbara eta orduan ikusten da honek zer esan nahi duen. Gai-nontzean, eskualdeko hizkuntzaz, kulturaz, edukazioaz, informazioaz, etab. ezertxo ere ez.

Laugarren pontua, diruarena da. Estaduak, Pariseko gobernuak beraz, emango dio eskualdeari bere lanerako

dirua. Kontrol bat gehiago... Eskualdeak berak zerga batzuk jartzeko ahalmena izango du, baina Pariseko gobernuak kontrolatuta. Beraz, eskualdeak ez baldin badu benetako dirutza propiorik eta diru erabilketan benetako beregaintasunik, zer egin lezake?

AMETSA ZEN, ORDEA

Bainan esan ditugun guziak kasurik onenean ziren: Euskal Herria De Gaulle-k ezarri nahi dituen eskualde horietako bat bezala ezagutua izango balitz. Baina ezerk ez digu hori pentsatzeko eskubiderik ematen.

Nork erabakiko ditu legepean sartuko diren eskualdeak? Pariseko gobernuak. Populuak ez, Pariseko gobernuak.

Egia da, hala ere, Pariseko gobernuak inkesta bat hasi duela. Inkesta horretan zein hartzen da eskualdearen neurri bezala? 1960an. sortu ziren 21 eskualde. Horiei eta horien barruan dauden departamenduei gald egin zaie ea ados diren ala ez eskualde banaketa honekin.

Hemengo probintzien kidekoak dira hango departamenduak. Bestaldeko Euskal Herria ez da sikiera, Frantziarentzat departamentu bat, Behe Pirinioetako departamenduan sartua dago. Euskal Herria, 1960an. banaketak dionez, Akitania izeneko eskualdean dago. Eskualde hau bost departamenduek osatzen dute. Departamendu horien artean Behe Pirinioetako honen barruan Euskal Herria.

Posibilidade bakarra zerean dago, eskualde honen barruan Euskal Herriari ere nolabaiteko beregaintasuna ezagutzean. Era guzietara, lehen esandako guziak ez dira ahaztu behar.

PANURGOREN KONPLEJOA

Gauza guzi horiek erabakitzeko —partzuergoa, eskualdekatzea eta Senaduaeren eraberritzea— De Gaulle-k referendum bat proposatu du.

Referendum-aren bitartez botu-emaille guziei galdera bat egiten zaie, eta hauek, bai ala ez erantzun behar dute.

Galderak bi modutara egin daitezke. Referendum-etan gobernariak galdera baietz erantzuteko moduan egin ten dute.

- 1) 1875eko Konstituzioa aldatu egin behar ahal da?
- 2) 1875eko Konstituzioa gorde egin behar ahal da?

Lehendabizikoari baiezkoa eta bigarrenari ezezkoa ematea gauza berdina da. Gobernariak, ordea, galdera beti lehendabiziko eran egingo dute. Izan ere, bada lege bat politikologoek, politikan jakitun direnak alegia, ondo ezagutzen dutena: *Panurgo-ren konplejua*. Era honetara da ezagutua gizonak baietz erantzuteko duen joera. Horregatik, gobernuak baiezkoa nahi duenez galderaren erantzunean baiezkoa bere jokabidearekin bat egiten saiatuko dira.

Referendum honetan baiezkoa emanez gero De Gaulle-n gobernuak berarekin daudela esango du. Ezezkoa ematen dutenak arrazoi askogatik eman lezakete:

- Eskualdekatze honek Frantzia-ren batasuna arriskuan jartzen duela uste izategatik.
- eskualdekatze hori nahikoa ez dela uste dutelako.
- eskualdekatze beste era batetara egin behar litzakeela uste izategatik. Etab., etab.

Hau honela izanik, nola esan daiteke Herriak Referendum-aren bitartez benetako aukera bat egin duenik. Gainera gai bat baino gehiago uki lezake: partzuergoa eskualdekatzea, Senaduaren berritzea, etab.

Batekin ados egon zintezke eta beste biek ez, eta aldrebes.

Nahiko tristea beraz baietzaren edo ezetzaren aukera egitea. Baiezkoa emanaz gero gobernariak eskualdekatzea bere gisara onartzen dela esango du. Ezezkoa emanaz gero, berriz, posibilitade guziak histen dira.

Beharbada, gauzak beltzegi agertu ditut, baina berri-larien eginkizunen artean nagusienetakoa kritika egitea da. Eskualdekatze honen laudorioak egingo dituztenak ugariagoak izango dira bai, zoritxarrez.

(Z. A., 1968-iraila-22).

Urte zahar tristea

Urtearen atzenean urte barruan gertatutakoen aipamena egiteko ohitura dute albistariak. Telebista, irrati eta aldizkariak alaitasun ofizial bat salmentan jarri diguten honetan, bake hitzak eta «borondate oneko» hitzak bete betean eskaintzen dizkiguten honetan, ezin geldi gintezke hitz pila horiek izkutatzen duten errealidadeaz pentsatu gabe.

Zer esan? Azalak izkutatzen duena erreparatzen daki-narentzat urte zahar tristeak direla. Kantu polit eta eztitsuek ez dutela isil araziko sofritzen dagoen giza-diaren oihu latza.

Brasil errepara dezagun, esate baterako. Parlamen-

tuak militarren eskabideei amor ez emateko ausardia izan duelako bere ateak hitsita ikusi ditu. Hiru apez frantses giltzapetuak izan dira, *komunisten jokua* egiten omen zuten eta. Akusazio frogatua izan gabe, baina ez da harritzekoa. Aspalditik dute diktadoreek beste frogantzarik gabe beren etsaiak kondenatzeko ohitura. Hori bai, dena *kristau zibilizazioaren* izenean. Brasilek gutienez ez dio urteari bukaera ona emango.

Baina Brasil bakarrik baldin balitz! Eskuindarren eta kontserbadoreen girorik latzenean aurkitzen da mundua nonahi.

Ulster-en gertatzen dena aipa dezagun esate baterako. Horko gobernariak mila tranpen bidez katolikoak erabat menperatuta dituzte. Hauek zanpatuta egoten aspertuta, manifestazioetan eta borrokan hasten badira berehala esaten dute bertako zenbait politikaririk: ordena eta bakea da lehendabiziko. Horregatik Ulster-en erabat zapalduta daudenak makina bat aldiz gorrotatu dute Goethe idazleak esandakoa: «Maiteago dut ordena justizia baino». Era berean Biafrakoek bereak egin ditzakete Joxe Azurmendiren hitz hauek:

Nik ez dut pakerik nahi
ze pakea ez da libertadea
kasikan ahantzia neukan
zaharraren zàharrez!

Bainan, zertarako jarraitu? Tristeziarekin bukatzen dugu urtea, nazioarteko politikak ez digu esperantza gehiegi ematen.

Baina baita ere derrigorrezkoa da neronek urte barruan horri honetan esandakoak aztertzea. Horregatik nere lanak berriro irakurri ditut. Pontu batzuetan iritzia zuzena ez zela ikusi dut. Ez naiz harritzen. Zenbaitetan ez dudala asmatuko edo ondo jokatu? Jakinaren gai-

nean nago. Badakit arrisku horretan sartzen naizela. Baina arrisku hori korritzeko obligazioa dudala uste dut.

Badakit, baita ere, nere euskera nahiko kritikatu dela. Arrazoi guztiarekin kritikatzeko nautenei bi hitz apal esan nahi nizkieke: lehendabizikoz ez naizela ari horri honetan literatura egiten. Badakit formak ere baduela bere inportantzia handia, baina ez dut uste ahanz dezaketarik, forma baztertu gabe, batez ere zerbait esaten saiatu behar dudala.

Bigarrenkoz: kontuan izan behar da zein kondiziotan egiten dugun lan. Profesionalaren obligazioak ditugula, honen abantailarik gabe. Nere obligazioa —horri oso batena— asterokoa dela, eta inspirazio izan edo ez izan, bete egin behar dudala. Gaurkotasuna nahi izate-rakoan eta albistari ona izatez gerotan azkeneko unean idatzi behar ditut nere lanak. Eta bide berriak ireki behar ditugunez, euskal hizkuntza politikoa ez dagoela bat batean egiterik, eskarmentuak eraginda bakarrik ardietsiko dugu hori.

Eta, azkenik, ez dudala oraindik entenditu zer den delako «euskera euskera» famatu hori. Bada nonbait honen patenteren bat, baina oraindik, mokoloegia naiz nonbait, ez dut kausitu.

(Z. A., 1968-abendua-29).

Bretoiak nazioarteko

Astekari honetan bertan agertu denez, gauza eza-guna da azken bolada honetan Bretaina aldean nahiko nahasmendu izan direla. Bretaina Frantziako estaduan kausitzen den Herri bat da. Bretoiak artean batzuek

beren Herriaren beregaintasuna erdietsi nahian bortxakeriara jo dute eta arrastatu egin dituzte.

De Gaulle jeneralak «patzuergo» deitutako politikareri baitan eskualdekatzea ere sartu nahi du. Horretarako, eskualdekatzearen eta senatore-biltzarraren eraberritzearen populuak duen iritzia jakiteko «referendum» bat muntatzeko asmoa du hemendik aste batzuetara.

Hori da gutienez Bretainara egin duen azken beaje honetan esan duena. Eta bada zerbait harrigarria De Gaulle-ren beaje honetan gertatutakoa.

De Gaulle-ren Bretainako beajea dela-ta, manifestazioak izan dira. Bretoien artean Bretainaren beregaintasuna defenditzen zutenek bretoieraz mintzatzen ziren, Bretainaren ikurrinarekin zebiltzen eta gehienak ezker-tiar eta sozialista gazteak ziren. Hauek beren manifestazioetan «internazionala» kantatzen zuten.

De Gaulle-ren aldekoak, berriz, Bretainaren beregaintasunaren kontra agertzen zirenak, kontserbadoreak eta eskuindarrak ziren batez ere. Hauek, berriz, Frantziako banderarekin eta Marsellesa kantatzen agertzen ziren.

(Z. A., 1969-otsaila-23).

Bretainiaren liberaziorako frentea

Bretainako abertzale girotik sortua da *Bretainako Liberaziorako Frentea* izeneko antolamendua. Honek, Bretainaren askatasunerako, indarra beste biderik ez dela uste du eta zirkunstantzia horietara egokitutako gerla gisa baten bitartez bakarrik lor daitekeela askatasun hori.

Egun hauetan Pariseko gobernuak antolamendu horretako zenbait militante —horien artean apaizak ere bai— preso altxatu dituela eta makina bat berri eta interpretazio entzun ditugu!

Antolamendu honen jokabidea aztertu eta kritikatzeko lehendabizi non dabilten kontuan izan behar dugu. Metodu gabe ez du batere sentidurik. Britaina Frantziaren menpean dagoenez, han demokrazia liberal bat —geroz eta faxistagoa baldin bada ere— badela ez dugu aherentzi behar. Britainaren askatasunerako estrategia berria planteatzerakoan ezin dezake politikari eta erreboluziolari batek behinere hori ahanz. Gerta bait daiteke beste nonbaiterako egokia den teknika bat ihesbidea besterik ez izatea beste zirkunstantzia eta giro batetan.

Bainan ez da hori kontuan izan behar den puntu bakarra. Hasiera batetan, eta oraintsu arte, bretoin abertzale mogimendua nahiko nahasia izan da. Ikusi dugu nola hitlertiarrekin kolaboratu zuten bigarren gerla nagusiaren garaietan. Eskuinetik etorri dela, neurri batetan, bretoin abertzaletasuna. Horregatik estrategia erreboluziogileak hautatzerakoan, lehen esan dugun bezala, ez da metodua edo teknika bakarrik hautatu behar, estrategia horrek efikazia izatea derrigorrezkoa du gaia ere erreboluziogilea izatea. Alde horretatik, puntu hau argi ez uzteak kalte egin lezaioke bretoien abertzaletasunari.

Bainan...

Beste nonbait ere ikusi da izan dela kutsu horretako abertzale mogimendu. Eta mogimendu horretan hasiera batetan teknika eta gaia nahiko elkartu-gabe bazebiltzen ere, etsaien erasoaldiagatik azkar eta arraz eskuratu dela derrigorrezko batasun hori.

Izan ere, nere iritzian noski, alde handiak eta onak ekarri dizkio Britainari B.L.F.-k. Ez dago inola ere bere efikazia ukatzerik. Egun hauetan Pariseko egunkariak —eta baita ere Madrilekoak— Britainako problemaz konturatu dira. Pariseko gobernuia izan da bretoien abertzaletasunari propagandarik handiena egin diona. Baina ez hori bakarrik. Kulturaren aldetik eta ekonomiaren aldetik Britainako problema izugarria benetakoa denez eta ez ero separatista batzuek asmatua, bretoinak Pariseko gobernuia edo B.L.F.-koek hautatu beharrean aurkitu direnean, bihotzez gutienez, bretoin abertzale horiek hautatu dituztela ikusi dugu, nahiz eta fronte horretako metodoekin ados ez izan. Hori zabaltzen erraz samarra da Pariseko egunkariak diotena ondo irakurtzen baldin badugu.

Baina Britainan ere, gezurra baldin badirudi ere, Pariseko gobernuia izango da abertzaleen alde lan gehiena egingo duena.

Arazo guzia aktibista batzuen eta apaiz zoro batzuen besterik ez dela usteko du. Horregatik azalean bakarrik geldituko da eta B.L.F. ez da hilko. Ondo eza gutua den dialektika bategatik behin eta berriro indartsuagoa jaioko da.

Bestetik, represioak bretoin abertzaleen alde egingo du lana. Juizioa, abertzale horientzat tribunal bat izango da Frantziaren politika kondenatzeko. Besterik, dagoeneko, giltzapetutakoen familiei laguntzeko elkarteak sortu dira eta diru biltzeak ere bai.

Horregatik, bada, delako fronte horren gauza batzuek kritika daitezkeenak badira ere, bere sustraiaren aldetik eta bere ideologiaren aldetik, nik uste, Britainaren askatasunerako inportantzia handikoa izanen dela

eta frantses politikaren zigorpean jakingo duela bene-
tako erreboluziogintzan sartzen.

(Z. A., 1969-urtarrilla-26).

Frantziako eskualdekatzea Euskal Herrian

Lerro hauek argitaratu bezain laster Frantzia delako
estaduan referendum bat izango da gaullistek proposa-
tzen duten eskualdekatzeari baiezkoa edo ezezkoa ema-
teko.

Euskal Herriaren eskualde batzuek Frantzian kau-
sitzen direnez eta Euskal Herria euskaldun guziok osa-
tzen dugun Herria denez, guri ere dagokigun arazoa da
hori.

Zer espero dezake Euskal Herriak eskualdekatzea-
ren karikatura horretatik? Deus ere ez. Orain, bestaldeko
Euskal Herriak Paueko prefetaz gain beste bat izango
dute Bordelen, ahalik eta ahalmen gehiagorekin, zuzen-
ki Parisek izendatua. Ipar Euskal Herria Akitania izē-
neko eskualde baten zati bat izango da. Eskualde honen
planifikazioan Euskal Herria turismoaren eginkizunak
bete beharko ditu. Euskal Herriaren eginkizuna horixe
izango da, erretiratutako aberatsak urte guzian eta udan
udatiarrak biltzea. Hori izango da bere zereginik nagu-
siena. Eta, horretara, deputatuak beti eskuindarrak izan-
go dira. Jakina, hainbeste erretiratu aberats eta etxeko
nagusien artean ez da harritzekoa. Protesta egin leza-
tekenak kanpora joan beharra izan dute lan bila.

Eta bitartez zer egiten dute euskal politikariek?
Gehien gehienak Pariseko politika. Hori beste soluzio-

rik ez dute ikusten, edo ez dute ikusi nahi. Euskal auzart batzuk ari dira saiatzen Euskal Herriaren funtzioan politikagintza bat jasotzeko.

Politikan ez dute etorkizunik. Frantziako politikan noski. Frantziako politikan etorkizunik ez izate horretan finkatzen da, Ipar Euskal Herriaren etorkizuna.

Baina arazo hori gurea badela esan dut. Eta honetan batasun handirik ez dugula aitortu behar. Denok gara horretan errudun. Ezer baldin bada, lanean dabilzen euskaltzaleek nahi dutena horixe da: batasuna. Ez noski edozein batasun edo zernahitarako egina, Euskal Herriaren serbitzurako egina baizik. Eskarmentuak erakutsi dizkigunak kontuan harturik ez dugula kanpoko laguntzen zain egon behar, gerok gure burua salbatzen ez badugu, ez dutela gugatik egingo.

Dena dela, gerta daiteke erantzuna ezezkoa izatea. Orduan gauzek lehenago bezala jarraituko luteke. Eta guzietara gaullisten sasi-eskualdekatzearekin nahiz gabe, badirudi Pariseko gobernariak hautamen hau proposatzen diotela Ipar Euskal Herriari: nola nahiago duzu hil, itota ala erreta?

(Z. A., 1969-apirila-27).

DEMOKRAZIA

Es da gaur inoiz, hitzak bainan gehien, Europar batza
suna ez duela nahi esaten duenik. Baina, nire ustean,
badira Europaren batasuna nahi ez dutenak. Badira
Europa nahi dutenak baina programa ekonomikoak kon-
purtzeko, baina horiek ez diren geroztik, eta hori gero-
besta oinartez aurkitzen ez dutelako baina ekonomia-
ter. Europari eskatu besterik eginen ez diezenak. Gura-
rik ez dago Europak berekois izaterik ez badukena, Euro-
pako ia beharrezko giza-eremu osoan laguntza behar otean.
Baina eskatzen dutenak ere beraio hori Europa hori-
tan sartuko prestatu jarraian ikasi behar dute. Nola nahi-
ko da, baina, zentzu orokor, buruz, pentsamendua ere ba-
ter ere izateko beste horietatik batera ere ezin etan-
ere izanda. Europa horietan horietatik izaten nahi dela
esaten ekonomia huts-hutsengatik.

Es gaitzen aharaz, Aita Santuak hitzaldia egin dion
gazte horiek politikari dagoenak, demokratikoki dago-
kionak, partiduak demokratikoki datozkionak, eta
kino, batez hitzian, bere jokaraz ez da izaten bax-
kion, izan dabilen jokaraz. Badira, esate baterako,
kristau izanik sozialista aukera egin dutenak (adibidez
bezero, Frantzian C.F.T.C., baina da Frantziako Kristau
Langileen Kontedatzaio-ko zuzendar batzuk), baina
hor partiduak demokratikoki datoen ez da horietatik.

Europa, kristautasuna, demokrazia

Aita Santuak lehen-
go bukaeran (urtarrilaren 31an) *nazioarteko kristau de-
mokrasiako gazteen elkartasun-ekoei* hitzaldi tipi bat
egin zien, batez ere Europari buruz. Nik, gazte, kristau
eta demokrata bezala, Aita Santuaren hitzak isilean
pasatzen ezin ditzaket utz.

Honela hitzegiten baldin badizuegu, Elizak Eu-
roparen batasuna atzerapenik gabe egitea nahi
duelako esaten dizuegu.

Ez da gaur inor, hitzez behinepehin, Europaren batasuna ez duela nahi esaten duenik. Baina, nere ustean, badira Europaren batasuna nahi ez dutenak. Badira Europa nahi dutenak beren problema ekonomikoak konpontzeko, baina hortik aurrera gehiago ez, eta hori ere beste biderik aurkitzen ez dutelako beren ekonomiarentzat. Europari eskatu besterik egiten ez diotenak. Dударik ez dago Europak berekoia izaterik ez dadukana, Europako ia behartsuei gizatasun osoan lagundu behar diena. Baina eskatzen dutenak ere beren burua Europa horretan sartzeko prest jartzen ikasi behar dute. Nola nahiko da, ba, zentzu onean, buruz, pentsamentuz eta batez ere izatez, beste herrietatik diferente ez ezik etsai ere izanda, Europa horretan hartuak izatea nahi dela esan ekonomia huts-hutsarengatik?

Ez gaitezen ahantz, Aita Santuak hitzaldia egin dien gazte horiek politikari dagokionez, demokraziari dagokionez, partiduekiko demokrazia defenditzen dutela. Jakina, bere iritzian, bere jokaera ez da kristau batek politikan izan dezakeen jokaera. Badira, esate baterako, kristau izanik sozialista aukera egin dutenak (adibide bezala, Frantzian C.F.T.C., hau da Frantses Kristau Langileen Konfederazio-ko zuzendari batzuek), baina hori partiduekiko demokrazia batean ez da harritzekoa. Eta, gainera, gazte horien partidukoak dira agintari daudenak, Alemania, Holanda, Belgika eta Italia-n. Horien partidukoa da Europako Parlamentuaren lehendakari den Pflimlin jauna. Horien partidukoak ziren Europako gurasoak, nolabait esateko, Robert Schumann, De Gasperi eta Adenauer ezagutueneren artean. Eta demokrazia zentzu horretan entenditzea debekatua dagoen estatu batek nola nahi lezake benetan Europaren batasuna?

Ez dut uste, hemen gure artean, lan asko egiten denik Europaren batasunaren bila. Buruak, entendimenduak, Europako orduan jartzen. Guretzat, oraingoz eta

zoritxarrez, Europa hitz polit bat besterik ez da, hitza, barruan esan nahirik gabe. Zahartzaroa iritsi baino lehen bihurtuko ote da guretzat egia, hitza besterik ez den hori?

(Z. A., 1964-martxoa-8).

Nehru

Beharrezkoa dut hil den gizon honetaz hitzegitea. Askatasuna iritsi geroztik Indiaren gidari izan den gizona hil da. Izugarrizko lana eginda utzi du. Politikarentzat, gizartearentzat, egiarentzat bide berriak irekita utzi ditu. Jakingo ote dute bere ondorengoek bide horietan jarraitzen? Baiezkoa uste dut.

Indiak ia larehun miloi bizilagun daduzka. Goseak urtero milaka eta milaka heriotze egiten ditu. Ekonomiari dagokionez zeharo erdi hazitako esaten den herri horietako bat da. Analfabetismoa zabalduetia aurkitzen da, gauza askotan feudalismoa bizirik. Txina-rekin asarre. Problema eta eragozpen guzi horiek konpondu ahal daitezke demokrazia baten aurrean, partiduekiko demokrazia batean? Nehru-k baiezkoa zioen, eta bere politikarekin bazitekeela erakutsi zuen. Eta neretzat hau izandu da Nehru-ren gauzarik handiena.

Izan ere, Txina eta India-ren arteko guda mugak direla eta, sortutakoa bakarrik ez da, baizik eta bi ideologia eta bi politiken arteko eztabaida eta gudua da. Txina-koentzat, daduzkaten problemak komunismoaren barruan, diktaduraren barruan konpon daitezke. India-koentzat, berriz, demokrazia baten barruan konpon daitezkeenak dira, ekonomia planifikazio demokratiko baten konpon daitezkeenak.

Bai, India partiduekiko demokrazia bat da. «Congreso» izeneko partidua da Nehru-ren partidua, orain arte indartsuena eta India benetan gobernatzen duena. Baina, hala ere, legezko oposizioa badago, oposizioan dauden partiduak badira eta nahiko zalaparta ateratzen dute gainera. Benetako eleksioak izaten dira eta periodikoen-tzat benetako askatasuna dago. Horrelako kondizioetan hobeto aterako ahal da planifikazioa Txina-ren kondizioetan baino? Hara hor Txina eta India-ren arteko benetako guda. Nehru-k bide horri gogor ekin zion eta, nere iritzian, garaile atera zen.

Ondorengoei eta India-koei horixe opa diet.

(Z. A., 1964-ekaina-7).

Holanda, Argentina eta Viena

Egia esan, gai honetaz asko dira idatzi nahi nituzkeenak. Zoritxarrez, gaur egunean hitzak indarra galtzen ari dira, batez ere hitz batzuek, hitz horiek gure interesekin prostituitu egin ditugulako. Hitz horien artean kristautasuna eta demokrazia. Horregatik da zaila gai hauetaz egiazki mintzatzea nonahi, hemen eta atzerrian. Baina hitz horietan sinesten duten jendeak badirelako behartuak gaude horietaz hitzegitera.

Politikaren munduan bada gertaera bat, indar bat kristau demokrazia izenarekin ezagutzen dena. Zer du indar eta gertaera horrek gaurkotasunean irauteko?

Hiru gertakizun ditut batez ere orain nere oroi-menean:

Lehenengoz, Argentinako kristau demokraziaren garteriak Parlamentura eraman duen lege-gai bat. Uste

dute gazte horiek nahikoa markatuta dagoela Argentinako gizartea konserbadurismoaren aurrean eta badela hori bukatzeko garaia. Lege-gai horretan enpresa, lan-egia zuzendu eta eraberritu nahi dute sei urte barruan. Horretarako objetibu bezala enpresaren autogestioa jarri dute. Benefizioak partitzea ez da nahikoa, esaten dute, enpresaren jabetasuna gehienbat azkenean langileetara iritsi behar du. Eta hori nazio guzian sei urte barru.

Holandako gobernuak erori da. Gobernu horren buru katolikoak zeuden liberekin batera. Oraingo gobernu berria egiteko, katoliko partiduko gazteek, ezkertiarrek eta sindikalistek gobernu berria sozialistekin batera egiteko eskatzen zuten.

Azkenik lehengo astean bildu ziren Europako kristau demokrata partiduen ordezkariak Vianan eta mundu guzira kristau demokrata nazioarteko indartsu bat behar litzakeela erabaki zuten.

KRISTAU DEMOKRAZIA, BIDE IREKITZAILE

Gertakizun horiek pentsamentuak ugari dakarzkite nere burura. Kristau demokraziaren bitartez heldu dira demokraziara, Frantziako Erreboluzioak ekarri zuen demokraziara, katoliko gehienak. Eta gehienak esaten dut, badiarelako beste bide batzuetatik heldu direnak eta beste joera batera heldu direnak. Oraintsu arte, nahiz eta partidu horiek askotan konfesionalak ez zirela esan, denak pentsatzen zuten katoliko bezala jator jokatzeko eta Elizak nahi zuen bezala politikan jator jokatzeko partidu horietako batean jokatu behar zela. Gaur egunean, berriz, katoliko batzuk galdetzen hasiak dira ea zergatik katoliko guziek partidu berdinean egon behar duten eta zergatik izan behar duten partiduek konfesionalak.

KRISTAU DEMOKRAZIAREN GURUTZEA

Ez dago ukatu beharrik gerrate ondorenean Europan kristau demokraziak hainbeste indar batu baldin badu, kristau izanagatik izan dela, alegia, antikomunismoagatik. Eta indar handia hartu duela kristautik ezer ez dadukaten jende eta taldeetatik. Kristau demokrazia-
ren zuzendariak eta militanteak gehienetan aurrerapen-
-zaleak eta progresistak izan dira, baina askotan gertatu
zaie beren indarra eskuin aldeko jendeengandik etor-
tzeagatik eta moderazioaren papera jokatu nahi izat-
eagatik kontserbadurismoaren eta kapitalismo berria-
ren eskutan gelditzea. Joera hori garbitzen hasia da,
batez ere sozialistekin gobernatzen ari direnez geroztik
(Italian, Belgikan eta Luxenbourg-en). Bainan, hala
era, gehienetan kristau demokraziak erabakia hartu
behar du behin batekoz ea nora joaten den, eskuinera
ala ezkerrera. Historiak ezkerrera agintzen du, bainan
horretarako eskuinzale guziek bere barrutik atera egin
behar dute. Izan ere, zer pintatzen dute partidu berdi-
nean nagusi handi batek eta sindikalista amorratu
batek?

Erabaki hori hartzen ez baldin badu, ez du kristau
demokraziak bere eginkizunik beteko. Gazteriak alde
egingo dio.

(Z. A., 1965-martxoa-14).

Sozialdemokrazia

Orain dela egun batzuk bildu dira Suezian Europako
sozialdemokratak eta Perun, berriz, munduko kristau
demokratak. Bi gertaera hauetatik lehendabizikoa azter
dezagun. Rusiako erreboluzioaz geroztik sozialistak bi-
tan banatu ziren; batzuk erreboluzionarioak, handik au-

rrera komunista izenarekin ezagutzen direnak dira, besteak berriz reformistak edo sozialdemokratak dira. Lehenengoek sozialismoa jasotzeko lehendabizi kapitalista gizartearen desegin behar dela diote eta gero jaso sozialismoa. Bigarrenek, berriz, esaten duen demokraziaren barruan jokatu beharra dagoela. Horregatik, hauen iritzian oraingo sistema kapitalistaren barruan joka daiteke sozialismoa jasotzeko.

Bigarren jokaerakoak dira Suezian bildu direnak.

Zer esan dezakegu sozial-demokraziaz? Ezin daiteke uka langile klasearentzat ondasun ugari ekarri duenik batez ere jornalari eta sindikalismoaren eskubideei eta segurantzari buruz. Baina hori ahal da sozialismoa? Sozialismoa humanismo bat baldin bada, sozialismoak kapitalismoaren lekuan beste gizarte bat jaso nahi baldin badu, ezin dezake esan bere helburura bete duenik agintaritzara iritsi den lekuetara. Har dezagun Suezia bertako kasua. Inon agindu badu sozialdemokraziak luzaroan, inon sozialdemokraziak gizarte bat eratu baldin badu hori Suezian izan da. Dударik ez dago langileak inon ez direla bizi Suezian bezala, ekonomiari buruz, borrokari buruz, ez dagoela apenas inor asarre. Baina ez dut uste sakela betea izatean dela gizonago izatearen neurria. Dударik ez dago ekonomia-zenbait problema konpon daitekeela, baina «gizonaren dintasuna»? nahikoa entzun dugu Sueziaren problemen gainean hango sozialdemokraziak alienazioaren, besteratzearen, problemak ez dituela soluzionatu jakiteko. Eta alienazioak baztertzea lortzen ez duen sozialismoak ez du izen hori merezi.

Gaur egunean, behin baino gehiagotan entzun izan dugu «ezker berriaren» gainean zerbait. Badakit makina bat eszeptizismo sortzen duela zenbaitetan asmo horrek. Hala ere, nere iritzian errealidade eta behar han-

di baten erantzuna besterik ez da eta seguru dakidana da kapitalismo berriaren, neokapitalismoaren barruan, jokatuaz gauza batzuk lortzen direla, baina problemaren sustraiak zutik jarraitzen duela eta luzaroan sistema bera indartu besterik ez dela egiten.

Pozgarria da era guzietara sozialdemokraziaren barruan ere batzuk azterketa egiten eta bide berrien eta postura berrien bila hasi direla jakitea.

(Z. A., 1966-maiatza15).

Katolikoak eta kristau-demokrazia

Nederland-eko katoliko Partidu Herrikoian dibisio bat sortu da, bost deputadu eta militante asko partidutik irten egin dira honek ezkertiarragoa izan behar duela uste dutelako. Italian, berriz, aurren dira elezioak. Behin eta berriro, gertaera horrekin, kristau demokraziaren arazoa planteatu da katolikoaren artean.

Gerla ostean katoliko gehienak, demokraziaren sentidua bereganatu zutenak, politikara kristau demokraziaren bitartez esnatu ziren. Hauek politikagintzan sartuak zeuden katoliko gehienak biltzen zituzten beren baitan. Alderdi batzuetan gainera komunismoari fronte egiteko kasik obligaziozkoa konsideratzen zen katoliko guztiak partidu honi botua ematea eta katoliko guztiak politikan berdin jokatu beharra.

Giro hori, zorionez, aldatzen doa. Badira katoliko batzuk sozialismogintzan sartu direnak eta hauek ezin jokatu dute kristau demokraziaren barruan. Izan ere, Europa guzian kristau demokrata partiduek kapitalismo berriaren jokua egiten dutela esan daiteke. Ez dago ukatzerik partidu hauetako gehienek beren baitan ez-

kertiar giroko hegal bat badute, bainan hauek partidua-
ren kontzientzia ona zuzentzeko besterik ez dute balio.
Apenas duten indarririk partidua-
ren eboluzioan ezer egi-
teko.

Horregatik, badira katolikoak denak partidu berdi-
nean jokatu beharraren kontra mintzatzen direnak eta
lanean saiatzen direnak. Italian, ordea, beti izan da
handia Elizaren indarra eta bertako hierarkia gai hone-
taz mintzatu arren ez daude gauzak oraindik nahiko
argi. Batetik aitortzen dute katoliko bakoitzak bere kon-
tzientziak agintzen dion eran jokatu behar duela politi-
kan, bakoitzak erabaki behar duela konkretuan politika
egiteko modua. Hala ere ezin dute baztertu, batez ere
kardenal eta gotzai batzuek, kristau demokraziaren alde
jokatzea, katolikoei politikan batasunerako deia eginaz.
Dudarik gabe, erabat interesantea izango da kristau
demokraziatik kanpo jokatzeko erabaki dutenen jokaera
eta politikagintza ikustea.

(Z. A., 1968-martxoa-24).

Demokrazia, zer?

Demokrazia aho beterik esaten den hitza da. Nor
dago demokraziaren kontra? Baina aspaldiko honetan
zerbaiten sospetxan nabil. Kontserbadoreak demokra-
zia errepresentatzailearen alde gogor jokatzeko hasi di-
rela. Alderdi gehienetan. Orduan bitatik bat pentsatu
behar dut, edo demokrazia horrek konbentzitu ditu kon-
tserbadoreak edo eta demokrazia hori kontserbadoreen
interesean dago.

Inork ezin ukatuko du gai honen inportantzia handia.
Hirugarren munduan ez ezik mendebaleko estatu aurre-
ratuetan ere problemarik garrantzenetakoa da. Ni ez noa

gaur horri erantzuna ematera. Bainan bi testigantza aztertutako nahi nituzke, bakar bakarrik. Biak dira edadez zaharrak, baina izpiritua gazte gorde dute. Biak izan dira liberalak eta esan ohi den bezala «mendebaleko zibilizazioan» sinetsi dutenak.

Bata Jaun Bosch da, «República Dominicana»-ren lehendakari izana. Horri honetan bertan azaltzen denez argi asko dago ez duela gehiago sinesten delako demokrazia errepresentatzaile horretan. Ez dagoela hortan Amerikataren salbazioa. Delako demokrazia horren kontra borroka egingo duela. Horrek, Jaun Bosch erreboluzioaren alde gero eta beroago dagoela esan nahi du. Herriaren kontra daudenek, demokraziari dei egiten diotela beren alde izan daitezkeenean bakarrik. Trujillo-k ez zion behinere dei egin demokrazia horri, bainan bai Balaguer-ek (amerikanoen babespean noski). Izan ere aurrez aurretik sustrai berri batzuk jartzen ez badira demokrazia errepresentatzaile hori gezurra izango da. Errepresentatu beharrean errerepresentarazi egingo du.

Eta horretarako demokrazia aurrerapen handia da askotan, baina beste zerbaiten funtzioan du sentidua. Nazio herriarena ez den bitartean ezin esan ahal izango da elektzioen bitartez herriek bere benetako ordezkariak hautatzen dituztenik. Eta honekin Miguel Arraisena helitzen naiz.

Hau, militarrek Brasilen jabe egin aurretik Brasileko estado baten gobernaria zen. Geroztik desherrian bizi da. Honen deklarazioak ere horri honetan bertan aurkitzen dira.

Miguel Arraisen deklarazioetatik inportantzia handiena dutenak inperialismoaren kontrako eta libertadearen aldeko borroka ez direla bi borroka bat bakarra baizik diotenak dira. Ezin daitezkeela esan lehendabizi bat eta gero bestea. Inperialismoa, amerikanoena (zu-

zenki berak egina nahiz monagiloen bitartez egina) noski, dela libertadearen kontrako eragozpenik handiena. Demokraziatarra eta amerikanoen aldekoa izatea izugarrizko kontradizioa dela (amerikanoena diotenean bertako sistemarena esan nahi dut ez amerikano guziena).

Orain dela aste batzuk, aldizkari honetan bertan argitaratu zuten editorial bat izen honekin: «Usa-ko demokrazia eredu». Nik editorial haretan agertzen zen iritzia errespetatzen dut, baina inola ere ez nago ezertan ados bertan esaten zirenekin. Editorial haretan ikusten dira guk hemen aztertu edo aipatu ditugun bi gaiak. Batetik demokrazia formalaren mugarik gabeko laudorioa, demokrazia orok izan behar dituen aurre-jartze guztiak ahazturik. Bestetik, berriz, munduko estatu inperialista handienetakoa eredutzat jartzea erabat arris-kugarria iruditzen zait, hori egiterakoan inperialismo horren menpean sofritzen ari diren herri eta populu guztiak baztertzen bait da.

Mamirik gabeko azala huskeria bat da. Demokrazia-rekin ere horixe bera gerta daiteke, eta zenbaitetan horixe bera gertatzen da. Horregatik, demokraziaz hitzegiten digutenean, ez dugu zein demokrazia mota den bakarrik galdetu behar. Baita ere jakin behar dugu, zein kondiziotan eta noren abantailan izango den.

(Z. A., 1969-urtarrila-5).

Chileko kristau-demokrazia antsiatua

Frei lehendakaritzara heldu zenean «erreboluzioa liberdadearen baitan» zioelarik, zenbaiek uste zutenez bide bat kausitu zuen Hego Ameriketako erreboluzioa egiteko Fidel Castoren bideak jarraitu gabe.

(8) Ondorioak ez dira izan, ordea, horiek uste izan zuten bezain onak eta aldakorrak. Asmo haietatik asko, gehiegi behar bada, bete gabe gelditu dira. Eta lehenago Chileko populuaren botu gehienak eskuratu zituenak gero eta gehiago ari da botu horiek galtzen elekzio ba-koitzean.

Baina Chileko kristau demokraziaren problemarik nagusiena ez da hori behar bada. Chileko kristau demokraziak bere problema handienak ez ditu kanpoko beste alderdi politikoeekin. Problema bere barnean ditu.

Kristau demokraziaren gazteriak eta ezkertiar hegalak uste du, eta arrazoiz nere ustean, erreboluzio hori ordenuak menderatu duela eta derrigorrezkoa dela, hautamena egin beharra gertatuz gero, erreboluzioa hautatzea eta ez gezurrezko ordenua.

Horregatik kristau demokraziaren gazteriak eta alderdiaren ezkertiarrek, eskuindarrei eta reakzioei fronte egiteko sozialista eta komunistekin elekzioetan bateraturik presentatzea eskatzen diote kristau demokraziari. Ezin gintezke engaina. Zoritzarrez edo zorionez, beti heltzen da ordua bata ala bestea hautatu beharra, erreboluzioa ala nolabaiteko ordenua. Chileko gertaerak garbi erakusten digute.

(Z. A., 1969-apirila-6).

SOZIALISMOA

Urte hau sozialismoaren urtea izan daiteke

Urte-berri batean sartuak gara. Nolakoa izango da urte hau? Ez dut inola ere igarlearena egin nahi. Hala ere zerbait nabaitu daiteke. Europako politikari begiratuta, urte hau sozialismoaren urtea izan daiteke. Edo hobeto esateko, sozialismoaren indartzearen urtea.

Urte honetan Inglateran elekzioak dira. Laboristek elekzio horiek irabazteko itzaropen handiak daduzkate.

Eta azken aldi hauetan izan diren elekzio txiki gehienetan irabazle atera dira. Gainera badirudi konserbadoreak hainbeste urtetan agintzen egonda zerbait hondatuta aurkitzen direla. Horregatik, seguru asko, aurtengo elekzio hauek laboristek irabaziko dituzte. Zer esanik ez dago laboristak Inglaterrako gobernuaren buru izatera iristen baldin badira, ez dela nolanahiko aldaketa izango okzidentearen barruan. Ikusi besterik ez dadukagu, esate baterako, laboristek NATO-ri dagokionez dadukaten programa. Eta baita ere Europari, Alemaniari eta Elkarrekiko Merkatuari dagokionez.

Italian eta Beljikan sozialistak gobernuan aurkitzen dira kristau demokraziarekin batera. Jakina, ez dira gobernuaren jabe oso-osorik bainan beren iritzi eta jokabideak indar handia egiten du bi estatu horien barruan eta baita ere Europaren barruan. Izan ere jokabide iturburu eta ekile jatorrenak izan daitezke sozialista horiek, batez ere, ekonomi gaietan, harmamentu gaietan eta behar denean estruktura batzuek behar bezala aldatzeko.

Frantzian aurten beharbada ez dira izango lehendakartzarako elekzioak, bainan aurten ez baldin badira ere, konstituzioak agintzen duen eran datorren urtean, 1965-garrenean seguru-seguru izango dira. De Gaulle-k lehendakaritza uzteko asmo handirik ez daduka eta horregatik dagoneko sozialistek (S.F.I.O.) beren kandidatua izendatu dute eta hau Gaston Defferre jauna da, Marseille-ko alkate trebea. Badirudi ezkerreko botu guziak eskuturatu nahian dabilena. Lortuko ote du? Oraindik aguroegi da galdera horri erantzuna emateko.

Alemanian ere nahiko indarrarekin dabil sozialismoa. Esandako guzietatik ondoren bat atera dezakegu, sozialismoa oraindik European indar handi bat dela eta gerta daitekeela datozen urte hauetan Europak sozia-

lista aukera bat egitea. Alemaniako kristau demokrazia bera ere sozialismo bideetara ez ote doan, batez ere ekonomi kontuan, hau da, planifikazioari dagokionez.

(Z. A., 1964-urtarrila-5).

Kruxef, Wilson eta Mao

Baliteke munduko politikan garai berri bat hastea. Azkeneko astean gertatutakoak izan daitezke garai berrien hasiera. Hasi gaitezen gertakizun handienarengandik: Kruxef-en erorketatik.

Kruxek-ekin garai bat bukatzen da. Oraindik ez da kigu garbi garbi Errusia-ko agintari berrien joera, ez bait ditugu ekinean ikusi bainan hala ere esan dezakegu Kruxef-en agintaritza urteak ez direla alferrik pasa. Ez dela Kruxef hainbeste urtetan agintaritzan alferrikan egon.

Bere bizitzaren barruan Kruxef-ek nahiko gauza gogor egin zituen gure idurirako. Ez dezagun ahantz Hungria-ko erreboluzioa izan zenean Kruxef errusia-ko Komunista Partiduaren sekretario zela. (Bainan hala aitortu beharra dut, aitorketa horrek bateren baten madarikazioak neregantzen baldin badizkit ere, Kruxef gizon sinpatikoa zen neretzat). Ez zedukan ideia eta pentsamenduengandik, berarekin batera komunismoaren barruan liberalismo baten aideak sartu zirelako baizik. Baserritar benetakoa bere izaeran, komunista militantea une guzietan, estadu-gizon handia, eta hala ere bere ideiak berritzeko prest zegoena. Ez zen dogmatiko huts hutsa. XX gizaldian izan da garai bat munduaren itxaropen handienak zabaltu dituen. Garai horretan hiru gizon handiek ahaleginak egin dituzte beren indarrak berritzeko, eta ahal izanez gero

elkarrizketan jartzeko Kennedy munduko kapitalista estatu handienarekin, Krutxef munduko komunista estatu aurreratuenarekin eta Joan XXIII-a munduko erlijio zabalarenarekin.

Hirurak ez dituzte agintaritzza urte luzeegiak izan, baina erein duten haziak indar handia du, arik-eta gaurkoak alferrik galtzen uzten ez ditugun. Baliteke gaur eguneko aldaketa hauek hazi horiek alferrik galtzea.

Erreinu Batuan, berriz, azkenean laboristek irabazi dituzte eleksioak. Jainkoari eskerrak, esango nuke, eta Jainkoa politikan sartu behar ez dugunez gero, esan dezagun laboristek irabazi dutela demokraziari eskerrak.

Badakit laboristek eta kontserbadoreek ez dutela diferentzia handirik beren pentsamendu eta politikan. Konserbadoreek, ordea, hamahiru urte zeramazkiten gobernuan eta oso santua izanda ere gobernuak, agintaritzak, laboristek galdu izan badute, lur jota geldituko ziren eta zail izango zitzairen berriro burua jasotzea. Ez da beraz harritzekoa, demokrata bezala bildur izatea laboristek galtzearekin. Irabazi dituzte eleksioak, baina hestuegi, lasai ez.

Makina bat pentsakizun ematen ditu laboristak, botuak bereganatzeko, nola ibili diren ikusteak. Erdi aldeko klasea bereganatzen izan dituzten lanak ikusteak. Baliteke horrek beste erakuskizun bat ekartzea gaurko politikoei, alegia sozialista lehenago bezala izaterik ez dagoela eta ea botua ematea... lege beharrezkoa ez ote litekeen egin behar. Beljikan hala da eta hango politikoak gero eta geroago pozikago daude behin eman zuten lege horregatik.

Bestela, gero eta geroago botu emaila gutiago izango lirakeelako. Laboristek hori zuten beldurrik handiena:

botu emaile guti izatea. Zenbaitek ezin dute hori konprenitu. Botuak libre emateko garaian zail, eta beste alderdietan hainbeste balioko eskubidea dutenak hori ezertan ez edukitzea.

Eta azkenik Mao. Nahiko poz hartu izango du azkeneko aste honetan. Alde batetik Krutxef bere etsai amorratua galdu da, eta bestetik, bere atomika bonba leherrarazi dute txinoek. Beraz komunismoaren barruan eta berehalaxe mundu guzian nahiko aldaketa ikusi beharrean aurkitzen gara. Beharbada, komunisten artean ikusten ditugun tiki-miki eta haserreek erakusten digute ondoen komunismoaren erorketa nondik etor daitekeen. Komunismoa, hasieratik eta jatorriz, nazioartekoa zen eta izandu da. Eta bere frakasorik handienak nazioartekoa ez izatearekin batera etorri zaizkio. Europako lehenengo gerratearen hasieran sozialista partidu bakoitza abertzale bihurtu zirelako. Orain, lehenengoz Stalin errusiatar abertzale purrukatua egin zelako, eta geroztik nazio bakoitzeko komunismoak bere bide berezia aurkitu nahi duelako eta Txina eta Errusiaren arteko borroka delako. Harretarako Togliatti-k heriotza aurretik egin zuen idatzia irakurri besterik ez dadukagu.

Izango dira orain esango dutenak: Kennedy, Joan XXIII-a, Krutxef, haiek ziren, haiek, garaiak... eta gaurko egunean lan egitea, justiziaren, bakearen eta askatasunaren alde lan egitea ahaztuko zaienak.

(Z. A., 1964-urria-25).

Beltzak eta zuriak

Badira berri batzuk egun gehienetan egunerokoetan ikusten ditugunak, nahiz eta iskina batean eta letra txikiekin egon. Horietako bat Estatu Batuetan beltzak daramaten borroka.

Beldur naiz gai hontaz hitzegitean. Errazegia delako. Topiko bat delako. Politegia delako jantziak urraturik eta dehiadar bizian *hori da injustizia!* esatea. Hala ere gertakizun horietaz pentsatu beharrean aurkitzen gara, baina ez urrutiko gauza batzuk balira bezala, geure bu-ruak problemaren barru barruan sartuta baizik.

ZURIEN AZTERKETA BELTZA

Lehenengoz has gaitezen gure iritzi batzuk zuzendu behar ditugula aitortzen. Has gaitezen aitortuaz europear bezala beltzen eta afrikanoen aurrean gehiago garela uste dugula. Joera dugula, esate baterako, Congo-n zerbait gertatu dela-ta, beltzak zerbait gogorra egin dutela-ta: *salbaje koskor horiek!* pentsatzea. Askotan beltzen abertzaletasun guzia komunismoarekin nahasten dugula. Mixiolari batzuk hiltzen dituztela eta zeharo asarretu egiten gara. Zuriek, berriz milaka eta milaka beltz hil zituzten bere kolonizazioan eta horietaz gogoratu ere ez gara egiten eta, okerragoa, damurik ere ez.

AFRIKAREN SOZIALISMOA

Dударik ez, demokraziaren irudi bat dugu eta irudi hori europearra da edo gutienez okzidentala. Irudi horrekin bat ez datorren demokrazia gezurretazkoa dela esaten dugu. Saiatu ote gara afrikano askoren sozialismoa nolakoa den aztertzen? Estatu askotan partidu bakarra dago: zergaitik den hori horrela pentsatzen? Bai, badakigu afrikanoen artean ez dela dana ona, baina gizon eta gizarte guziak berdintasunarekin azter ditzagun eta guretakoak egindako astakeriak aitortu ditzagun. Eta ez gaitezela Europa eta kristautasuna gauza berdina direla sinesteko tentazioan eror. Behin batekoz gure

buruetan sar dezagun europearrok kristautasunetik urrutiegi ibili garela besteei lekzioak ematen ibiltzeko.

IKASGAI EDERRA

Eskubide bat dadukanak, eskubide hori betetzen ez baldin bada, eskatzeko obligazioa du, eskubide hori bereganatzeko borroka egiteko obligazioa daduka. Horretan ematen digute exenplua Estatu Batuetako beltzek. Beren giza eskubideak besterik ez dituzte eskatzen. Eta horretan ari dira, egunero egunero borrokan. Baidugu nahiko ikasi beharra.

Mundu guzian, alderdi guzietan badira problemak, eta gogorrak gainera. Problema horien aurrean batzuk eskuak tolestatu eta geldik geratzen dira. Beste batzuk, berriz, borroka egiten dute. Guk horiekin, hemengo eta hangoekin, solidario izan behar dugu, bat izan behar dugu.

Honela zioen Teilhard de Chardin jakintsuak:

Benetan harrigarri eta nekoso da ikustea izadi guzia bi zatitan erdibitua. Batzuk urrutira, aurrera, begira daudenak eta neofituen fedearekin *bai bagoaz, aurrera goaz* esaten dutenak. Besteak, berriz, beren lekutik mogitu nahi ez dutenak. *Ez da ezer aldatuko denik; ez gara mugituko* esaten dutenak. Neofitu horietatik izan gaitezen. Ez aurrerapena, progresismoa, besterik maite izateagatik. Gizona maite dugulako baizik, gizonarengan sinesten dugulako, eta gizonarengan sinestea gizona hobetu litekeela sinestea delako.

(Z. A., 1965-otsaila-21).

Defferren deia

Defferre sozialista partiduaren izenean Frantziako lehendakaritzarako lehendakari-gaia da, kandidatoa da. Lehendakaritzarako izango diren elektzio horiek frantses politikolari guziak dantzan jarri ditu. Komunista ez den ezkerraren berritzea beharrezkoa ikusi bait da. Defferre-k ezker berri hori eta ezker batasun hori egin nahi du eta bere izenean kandidato izan. Horretarako benetako demokrata eta sozialistei dei egin die federazio bat sor dezaten. Dei horren barruan kristau diren politikolari demokrata eta sozialistei dei egin die. Hel dezaiozun puntu honi.

Frantziako erreboluzioa sortu zenez geroztik Europako kristauak, batez ere katolikoak, defentsiban bizi izan dira, ghetto batean bezala eta askotan Erdi Harora bueltatu nahian. Ez bait dute behar bezain laster ikasi katolikoek mundu honetako gauzak eta erlijioa bakoitza bere lekuan jartzen. Hortik sortu dira gaur egunean beharrezkoak ez diren konfesionalismoak. Badira partidu asko kristau izena dutenak. Esate baterako, kristau demokrata partidu guziak. Behar bada sortu ziren garaian konpreni zitekeen horrela izatea bainan gaur egunean ez.

Gaur eguneko Europako politika gizarte, eta sindikato joerari begiratu bat ematen baldin badiogu berehala ikusiko dugu gero eta ugariago aurkituko ditugula katolikoak leku eta joera guzietan. Esate baterako, Nederland-eko sozialista partiduaren lehendakaria eta lehendakari ordezkoa katoliko zintzoak dira. Frantziako langilen Ekintza katolikoak ehunetik hogeit C.G.T.-n, hau da, komunistek menperatzen duten sindikatoan sartuak daude. Horregatik gero eta zentzu

gutiago du partidu politiko batek, sindikato batek katoliko edo kristau izena eramatea.

Badira sozialista diren katolikoak eta badira kontserbadore diren katolikoak. Ezin zitekeen bestela izan.

Badakite sozialista diren kristauak nolako eragozpenak aurkitzen dituzten katoliko ez konserbadoreen aldetik bakarrik, marxista diren sozialistetatik ere bai. Katolikoek esaten dute: gu benetako sozialistak gara, sozialisten «Nazio-artekoak» eskatzen duen guzia betetzeko prest gaude, horregatik eskatzen dizuegu zuei, gure sozialista sinesmena zalantzan ez jartzeko, baina ez zaiguzue eska gure kristautasuna alde batera uztea, garen bezala onartuak izan beharko dugu.

Arrazoiarekin diote esaten dutenak mundu guziak galdegiten duela ea katoliko batek, onar eta defendi lezakeen sozialismoa, baina ez duela inork galdetzen ea kapitalista eta kontserbadorea izan litekeen katoliko izatez batera. Eta nik uste dut gehiago galdetu behar litzakeela bigarren puntu hau lehenengoa baino.

Baina bukatu baino lehen esan dezadan sozialismo hitzarekin egiten den usuarekin kontuz ibili behar dugula. Gaur egunez guti gora behera denak dira sozialista, munduan dagoen gauza delako, baina European bertan sozialismoaren arrasto gehiegirik ez dugu aurkitzen, ez eta sozialistek gobernuan parte hartzen duten lekuetan ere. Sozialismoa gizaldi oso baten itxaropena izan da. Zer dago horretatik? Egun hauetan Europako sozialista den estatu-gizon bat entzun ahalduzue amerikanoak Santo Domingon eta Hego-Vietnam-en egiten ari direnen kontra altxatzen? Nik ez, Nenni italianoa bakarrik, hori bait da Europa-ko sozialistarik jatorrenetakoa, baina horrek ere kristau demokraziak

agintzen duen gobernuan sartua dagoelako eskuak lotuta ditu.

(Z. A., 1965-maiatza-30).

Laboratorioko sozialismoa

Sozialismo hitza eta sozialismo dotrina osatu bat ezagutzen ditugunez geroztik, hau da, hemeretzigarren gizaldiaz geroztik, bi eratako sozialismoak bereiztu izan dira beti. Bata sozialismo utopikoa; eta bestea, berria, zientifikoa.

Zientifikoa behetik gora dabilela esan daiteke eta utopikoa berriz goitik behera. Sozialismo zientifikoa errealidadean finkatzen da eta errealidadean finkatu eta sustraiturik ateratzen ditu bere dotrina eta egite guzietarako ideiak. Sozialismo honentzat historiak berak erakusten du, historiaren sentiduaren barruan dagoen gizarte berri bat etorriko dela edo ekarriko dela eta ekartze hori gaurko gizarte justizia gabeko honetan menperatuta, eta oinperatuta daudenek bakarrik egin lezaketela.

Sozialismo utopikoak ere asko hitzegiten du justizi-ezaren gainean, bere sortzaileak asko mintzatzen dira herriaren zorte txarraren gainean, baina lehendabizi egiten dutena teorian gizarte ideal bat sortzea, buruan ordea eta ez errealidadean. Gero ahalegintzen dira gizarte ideal hori errealidadera ekartzen, baina jakina ez dira behinere horretara iristen. Gizarte gaian behetik gora ibili beharra bait dago eta ez goitik behera utopikoak ibiltzen diren bezala.

Sozialismo zientifikoak badu tradizio bat, badu es-

kola bat. Horregatik gaur egun zenbat liburu eta al-dizkaritan ikasi eta estudiatu litekeen gauza da. Horregatik zenbait estudiante eta bere burua pentsalaritzat daduzkanak liburu horietan sozialismoa zer den ikasi dutela pentsatzen dutelako utopikoen antzekoak izatera iristen dira. Zergaitik? Herriarengandik aparte bizi direlako. Aski da XIX g.azaldiko soziologo eta ekonomilari handienari irakurtzea, hori, herriarengandik aparte sozialismoan pentsatzea, zenbaiterainoko bekatu astuna den ikusteko.

Pentsalariek ere badute beren zerikusi handia sozialismo jasotze horretan. Batez ere herritik eta *proletariotik* ateratakoak. Baita besteek ere, burgesiatik ateratakoek, desburgesatzen baldin badira. Ez itxuran, beren baitan baizik. Herriak sozialismorako borroka horretan aurreratu batzuek behar ditu, aurreratu horiek izango dira bere posibilitadeen kontzientzia herriari emango diotenak. Bainan horretarako, jakina, kondizio bakarra, herriarekin bizitzea, herriaren pentsamendua finkatzea da. Bainan alderdi hauetako zenbait pentsalari eta estudiantek bere artean asko eztabaidatzen dutelako, liburu asko irakurri dituztelako eta guziez gaizki mintzo direlako bere burua sozialista jatortzat daduka. Eta hori sozialista utopikoa izatea baino okerrago da.

Nere adiskide malizioso batek esaten zuen bezala, badira gure hiriburuetan ministro izateko estudiantzen ari direnak. Gerorako prestatzen ari direnak bainan, jakina, nola sar gaur egun eginkizun txikietan eta utikarrietan! Baina, zirionez, herriak badaki otsoa arkume tartetik bereizten.

(Z. A., 1966-urtarrila-2).

Txina, Mao eta marxismoa

Une hauetan, ezer baldin bada berrilaria enbarazoan jartzen duena, hori Txinan gertatzen ari direnak aztertzea eta bertan gertatzen direnen gain iritzi bat ematea da. Hala ere mundu guzira, hots, guretzat ere bai, berebiziko garrantzia dutelako ezin ditzakegu alderdi haietako gertaerak aipatu gabe utzi.

Eta behar bada estraina egin behar genukeena ea zergatik hain aparte erabiltzen ditugun hango gertaerak eta hango gizonak galde egitea da. Historiagile gisarako batzuk gizaldi honen hasieran *arrisku oriaz* mintzatzen hasi ziren. Harrez geroztik mendebalean, eta gaur baita Errusian ere, jendeak, guk, reakzio bereziak ditu Txinako problemaz aritzean. Eta behar bada gaur egunean gizadiak kontzientzia txarra du Txina dela-ta. Izan ere, munduko arazoak bere laurdena iskinan, ertzean, utzita ezin daiteke konpon. Gutiago Vietnam-go eta Asia-ren eguzkialde urruneko problema nagusienak. Hala ere O.N.U.-ko ateen Txinarentzat hertsita jarraitzen dute. Behar bada hau izango da Dulles-ek egindako politikaria guzietatik jarraipen handiena eta iraunkorre-na duena.

Bainan jeneralki mintzatzeari utz dezaiozun eta gertaera horietatik zerbait konkretuan atera dezagun. Gaurko gertaeretan gehiena atentzioa deitzen duen gauza Txina naziotasunean finkatzea eta indar handia egitea da. Rusiarekin duen asarreak baditu bere sustrai ideologikoak, baina neurri handi batetan nazioen arteko jor-roka dela ukatzerik ez. Eta hori marxismo ofizial eta ortodoxoekin asarre dagoen gauza da. Honek dioenez proletargoa agintera iritsitakoan eta produkzioko tresnak horien eskuetan jarritz gero problema horiek, nazio-

en arteko asarreak, desegingo omen dira. Ez da, ordea, hori gertatutakoa.

Txinan bakarrik gertatuko balitz errazago esplikatuko litzake, hau alde guzietatik etsaiez inguratuta eta itotzekotan dago, horregatik abertzale reakzio bat sortzea ez da harritzekoa.

Gainera ez dira ahaztu behar komunistak Pekinera 1948-gnean etorri zirenean Maok esandako hitzak: Txina, gizadiaren laurdena, zutik jarri da. Baina naziotasunaren indarra ez da Txina eta Rusiaren arteko problema bakarrik, sozialista estatu guzietan aurkitu dezakegulako. Zer adierazi nahi digu horrek? Klasearen batasunak, prolertargoaren batasunak, ez duela esan nahi naziotasunaren problemak bigarren maila batetara pasatzea, nazioartekotasunak ez duela sentidurik naziotasuna ahazten baldin bada.

Naziotasun hori nola defini behar den sozialista errealdade batean, beste problema bat da.

Bada beste problema bat, beste errealdade bat, gaurko marxisten arteko eztabaida eta borroketan azaltzen dena. Maoren goardi gorriak, zenbait gizon handi, Txinakoak jakina, burgeskeriaren akusaziopean jarri ditu. Baina akusazio hori fundamentu handirik gabekoa iruditzen zait. Marxismoaren barruan okertu izatea, daitkeena da; baina ez burgeskerian erori izatea. Gainera nork erabakiko du nork duen arrazoi? Indar gehiena duenak? Gainera prolertargoak gidatu bakarrik izan behar ahal du? Hara mila galdera gaurko Txinan jartzen direnak. Baina Txinan gertatzen ari direnak etorkizunerako esentzialak direla uste dudalako pena ere ematen dit hain arinki eta laburki idatzi beharra, gehiago idaztea ordea gauza pisuegi egitea litzake.

(Z. A., 1967-urtarrila-22).

Sozialismo astratua

Sozialismoa modan ez badago ere, gure artean hortaz asko hitzegiten dela aitortu behar. Batzuek diotenez, sozialismo astratua ere modan omen dago; sozialismo astratua, hots, naziotasuna ahazten duena. Nazioartekozale zital batzuek ahazturik nahi luketen naziotasuna. Nazioartekozale faltsuak, sozialista gezurtiarrak. Zenbaitetan sozialismoa Herri baten heriotzan finkatu nahi dutenak?

Eta arrazoi izan lezakete. Izan dira, eta badira, sozialismoaren nazioartekotasunaren izenean kolonialismoa egin dutenak —eta egiten dutenak—. Esate baterako, sozialdemokratak batetik, ezarritako estatu kapitalista batean integratu direnez, honen tradizioak jarraitzen dituztelako (Guy Mollet Nasser-i borroka egiten), edo eta, laboratorioko sozialismoa asmatzen dabiltzenez, bestetik, errealdadearekin eta benetako populuarekin lokarriak hautsita daduzkatelako (Frantzia-n bertako zenbait klub politiko).

Nik egindako artikulua batean sozialismo hitzak bere jatortasuna gordetzen segi ahal izateko, beste puntu batzuen artean, sozialista batek planteamendu politikoak egiterakoan ezin dezakeela klasearen batasunetik kanpo jokatu esaten nuen. Izan ere, horretantxe dago sozialismoaren baitan betidanik izan den dialektika baten muina. Nazioartekotasunaren eta naziotasunaren artekoa adierazi nahi dut, alegia.

Gaur egunean munduko sozialisten egoera ikusirik, badirudi langileen eta menperatutakoen batasuna behinere baino urrutiago dagoela. Batzuk sozialistak dira, besteak komunistak. Batzuk sobietikozaleak, besteak txinozaleak. Hego Ameriketara zenbait gerrilla komunis-

ta partiduarekin asarre bizian dabilta. Munduko bi estadu sozialista handienak, Sobietikoen Batasuna eta Txina Herrikoia, etsaigo gogorrean bizi dira. Sozialisten artean nahaspila, konfusioa, eta desorientazioa behinere baino handiagoak dira. Eta hori guzia inperialismoa behinere baino indartsuago aurkitzen den garaian. Inperialista eta neokapitalistak, nola hala bederik ere, moldatzen dira beren taktika eguneratzeko. Gertaera honi frente egiteko sozialistak, munduan zehar sakabatatuta aurkitzen dira.

Are gehiago esan daiteke. Sozialismoa biziena aurkitzen den alderdiak sozialismoa menperatutako Herriarekin bat egindako alderdiak direla: Cuba eta Vietnam, esate baterako. Izan ere stalinismoaren garaian komunista batek ez zekien garbi Rusia-ren interes konkretuak defenditzen zituen ala nazioarteko sozialismoarenak. Desestalinizatzearen ondorenean hasi zen hartzen flesIBILIDADEA komunismoa. Eta Stalin-en garaian Txinako Komunistek erreboluzioa Stalin-i kasorik egin ez ziotelako irabazi zuten. Peru-n gerrilak hastera derrigorrezkoa izan zen politikariak indioei hauen hizkuntzan hitzegiten hasteko.

Nazioartekotasuna eta meperatutako klasearen batasuna non gelditzen da orduan? Naziotasuna lehendabizi, nazioartekotasuna gero? Nazioartekotasuna guzientz gain? Ez bata eta ez bestea.

Sozialismoa ekonomiaren teknika bat baino zerbait gehiago da. Mundu eta gizarte berri baten jaiotzarako ahalegin bizia da. Hori menperatutakoek —eta horiekin ados izatera iristen direnek— bakarrik egin lezaketena da. Horiek bakarrik bait dute interesa hori gerta dadin. Menperatutakoen batasuna derrigorrezkoa da orduan taktikaren aldetik, bere arteko etsaigoa eta dibisioa bere etsaien poza eta indarra delako. 1914-ko gerrate

aurrean sozialistek inguratzen zihoan gudua burgesek bere haretan zituzten etsaigo, kontrako interes eta asareen ondorena izango zela zioten. Horregatik langile guziak, gerla hori deklaraturakoan huelgara ateraz gero, gerlan sartutako Europa guzian, eta harmak hartzea ukatuz gero burges nazioetako zuzendariak gerla ezin eginen aurkituko zirela zioten. Gauzak besterik gertatu ziren. Sozialista gehienak abertzalekeriaren menpean eroririk elkarren kontra egin zuten gerla. Frakasu honek izugarritzko urratsak eta zauriak utzi ditu sozialismoarentzat.

Nazioartekotasuna eta naziotasuna problemaren bi datuak dira, indibiduoak eta gizartea bezalaxe. Datu batak bestea zapaltzea ez da problemari soluzioa bilatzea, bi datuak kontuan harturik erabaki behar bait da problema. Nazioartekotasunak naziotasunik gabe ez du sentidurik sozialista batentzat. Ez eta ere, nazioartekozalea ez den naziotasunak.

Lehendabizi bata eta gero bestea planteatzean dago arriskua. Dialektikak dio bien artean egin behar dela. Klasearen batasunetik kanpo pentsaturako naziotasuna ez da sozialista izango. Ez eta ere klasearen batasunaren izenean naziotasuna baztertzen duena. Badakigu batzuek klasearen batasunaren izenean inperialismoa izukatzen dutela. Naziotasunaren izenean —Kroaziaz gogoratu gaitezen— zer ez dira eskutatu izan, ordea?

Zaila, ilun samarra, gaurkoz ametsa? Dudarik gabe. Gizona eta gizonaren gauzak hain sinpleak ez direla dakigunez, bide zabalegiak eta errazegiak mesfidantza handia sortu behar lukete gudan. Esandako batasun hori heldugaitza dela, iristeko osotasun zaila dela? Dudarik gabe. Dialektikaren eginkizuna ez ahal da hain zaila den egokitasun hori bilatzea? Erdiko bide eklektiko

baten ordeaz, hestua izan arren, bide sintetiko bat bilatu nahi izatea?

(Z. A., 1967-abendua-24).

Txekoslobakian aldaketak

Txekoslobakia beti egon izan da Europaren historia-
ren muinean azken aldi hauetan. Munich-en erabaki zu-
ten orduan Europako jauntxoak zirenek Txekoslobakia-
ren heriotza 1939-1845-gn. gerla bezperatan. Praga-n
1948-gn. gertatu zirenekin esan daiteke hasi zela gerla
hotza. Urte horretan egin ziren bertako komunistak, so-
bietikoen laguntzarekin, Txekoslobakiaren jabe osoak.

Gerla ostean bazirudien posible izango zela Txe-
koslobakian esperientzia arrunt interesante bat egitea:
Sozialistak eta komunistak osatutako gobernu baten
iraupena eta sendotasuna.

Komunistak e j e r z i t u sobietikoaren laguntzarekin
1948-gn. Txekoslobakiaren jabe osoak egin zirenean par-
tidu komunistekin elkartasun guzia ezinezkotzat hartu
zuten sozialistek. Sozialdemokratentzat batez ere, izu-
garrizko kolpea izan zen. Orain dela hogeit urte.

Gaurko Txekoslobakiaren gobernuan eta komunista
partiduan aldaketa handiak ari dira gertatzen. Izan ere
aspalditik nabaitzen zen Txekoslobakian egonezin handi
bat.

Stalinismoaren garaietan egiten zen bezala Sobie-
tikoen Batasunean egindakoa hartu zen eredutzat Txe-
koslobakiaren hazitzerako. Hori, ordea, ikaragarriko
desegokitasun bat zen. Txekoslobakia, neurri handi ba-
tetan, industriadutako estatu bat zen. Hori kontuan har-

tu gabe erabat giro diferentea bizi zen esperientzia bat eredutzat hartzea erru handi bat bezala azaltzen da. Askotan horrexegatik nazioartekotasunaren izenean beste Herrien interesak Sobietikoen Batasunaren menpean jartzen ziren.

Aspaldi samarretik nabaitzen zen Txekoslovakian giro berri bat sortzen ari zela. Literaturan eta batez ere zineman hori argi zegoen. Unibertsitarioak asarre zebiltzen. Zenbait intelektual ere bai. Manifestazioak ere izandu dira.

Ekonomian planteamendu berriak egiten hasiak dira. Partiduan eta gobernuan, ordea, lehengo agintari zaharrek jarraitzen zuten. Ez zen posible partidua giro horretan egonean gelditzea. Aldaketak egiteko moduak behin eta berriro adiarazten digu zenbaiteraino dagoen apartatuta Herriarengandik, populuarengandik eta langileetatik. Bakan batzuek arteko eztabaidak dirudite partiduaren borrokek. Eta gertaera honek demokrazia sozialistaren arazoa berplanteatzen du.

Izan ere Txekoslovakia buruz esan daitekeena zera da, ez sozialista izatea, behar haina, eta behar bezala sozialista ez izatea. Sozialismoa ekonomiarentzat sistema baino zerbait gehiago da. Jakina. Bestela hitz ustel bat besterik ez da.

(Z. A., 1968-urtarrila-28).

Komunista partiduen nazioarteko bilera

Komunista partiduen arteko harremanak asko dira. Hauen arteko batasuna ahultzea eta zenbaitetan haustea. Gertaera hau da gure garaietako garrantzitsuenen

takoa. Gertaera hau kontuan izan gabe ez dago gure egunetako politika behar bezala ulertzerik. Amerikanoen zuzendari politikoez gertaera hau behar bezala aztertu izan bazuten, seguru asko, Vietnamen beste era batera jokatu zuten.

Sozialismoaren bizitzan beti izan da obsesio izugarri bat sozialista guztien batasuna. Komunisten nazioartekoa sortu zenez geroztik bazirudien batasun sendo hori benetan lortua zegoela. Arrazoi bategatik edo besteagatik batasun hori, ordea, estatu baten menpean egina zen. Horrela bizi izandu zen gutienez Stalin-en garaian. Geroztik gauzak besterik izan dira eta batez ere sobietikoen eta txinoen arteko eztabaida eta etsaigoa sortuz geroztik praktikan komunista partidu bakoi-tzak autonomia handi bat eskuratu duela topiko bat da.

Sobietikoez txinoen kondenazioaren bila ibili dira. Horretarako beren ametsik handiena munduko komunista partidu guztiak bildu eta Txina-ko komunista partiduaren kondenazioa bilatu nahi izan dute.

Berriz ere bilera egitekotan gelditu dira, baina sobietikoentzat alde batetik batzar hau biltzea pozgarria izan baldin bada, bestetik argi azaltzen da txinoen kondenazio bat ez dutela, unanimitate osoan, behinere lortuko.

Stalinistak estatu batuetara ihes egiten dutenean

Txekoslovakian gauzak ez daude geldi. Txekoslovakia izan zen eguzkialdeko Europa herrikoi demokrazia, estatu komunista alegia, bihurtu zen azkenekoa. Hau

1948gn. gertatu zen. Fetxa hori jartzen da gerla hotza-
ren hasiera bezala.

Orain, berriz, erreforma bizian aurkitzen dira Txekoslovakian. Novotny, komunista partiduaren sekretarioa zena orain arte, stalinista zen. Ekonomiaren barruan Txekoslovakiaiko zuzendariak erreformak eta berritzeak egiten hasiak ziren. Politika mailan, ordea, pentsalari eta estudianteeikin harremanak oso garratzak ziren. Bestaldetik, berriz, Txekoslovakia federazio bat denez, eslovakoez ez zutela askatasun gehiegirik txekoengandik uste zuten eta bazen horregatik nahiko samintasun Eslovakian. Bataz beste bazen partiduaren baitan nahiko sesio eta nahiko asarre. Eta azkenean problema guzi hauek partiduaren organizazioa lehertzen hasi ziren. Novotny-k gidaritzat utzi egin behar izan zuen partiduaren barruan eta eslovakio gazte bati dei egin zioten buruzagitza berrirako. Hori ez zen, ordea, garraztasunik gabe egin; batetik, sobietikoek egin zituzten ahalegin guziak Novotny-k eusteko. Novotny bera ere ez zen berehalakoan erretiratu. Gainera, Sejna jeneralaren aferak erakusten duenez, ejertzituari dei egin zioten. Hala ere alferrikakoak izan ziren saiaketa hauek. Horregatik egin zuen ihes Sejna jeneralak. Badu bere ironia Txekoslovakiatik ihes egin duenak Estatu Batuetara stalinismoa bertan menperatzen hasi delako izatea.

Izan ere, hortxe dago koska ikusten denez, sozialismoa zer da, teknika bat Herriak bere atzerapenetik ateratzeko ala zerbait gehiago? Determinismo era bat, eta hortik burokraziaren gehiegikeriak, oso finkatu egin da Europako komunista partiduetan, hauek gobernuan eta agintari aurkitu arren ere.

Dudarik ez dago, rebisioa egiteko ordua iritsi da. Eta rebisioak egin beharrean aurkitzen dira guziak. Re-

bisio egiterakoan, ordea, errazera jo daiteke. Hortxe dago arriskua, hor eragozpenik handiena.

(Z. A., 1968-martxoa-31).

Gora rebisionistak!

Gora rebisionismoa esatera ninjoan, bainan postura bat hartu duten gizonak goratzea askotaz ere egokiagoa iruditzen zait.

Laudorio izugarriak ari gara irakurtzen eguneroko eta aldizkari gehienetan Txekoslobiako gertaeraz. Nazioarteko komunismoan makina bat errealdade badira sozialista bati mintzarazten diotenetakoak.

Alde batetik, ortodoxiaren kateak ari dira hausten eta hori erabat pozgarria da. Gizarte arazoetan ortodoxiak, immobilismoa, esan nahi du. Geldiera, burokrazia, kateak, Eskolastikoen erreinua. Maisuak hau esan du eta kito. Eta horretarako berebiziko arrazoiak aterako dizkizute nonatik.

Alde hortatik Txekoslobakiako gertaerak benetan dira txalogarriak, Poloniako herriaren desirkundeak bezala. Profesioz antikomunismo itsuenean bizi diren eguneroko eta aldizkariak pozez lehertzen egotea ez da harrizkeoa. Hauek beste zenbait gauzatan egiten duten bezala, herri erreboltatu horietako pentsalariak, estudianteeak eta langileak eskatzen dutena ez dela sozialismoa kentzea, sozialismo jatorrago bat jasotzea baizik, erabat baztertzen bait dute problemarik ez izateko.

Ortodoxiaren eta burokraziaren kate hauek haustea-

rekin batera abertzaletasunen indartzea da gertaera horien seinalerik nagusienetakoa.

Sozialismoak bere baitan darama nazioartekotasuna, bainan, zenbait sozialisten iritzian, estadu sozialisten arteko araua nazioartekotasuna denez, honen izenean inperialismorik gogorrena saldu eta ezarri izandu dela taktikaren eta beharraren izenean.

Sobieten Batasunean indartu behar zela lehendabizi sozialismoa eta gero beste herrialdetan uste izan dute aspalditik buruzagi sobietikoen eta estadu sozialisten politika eta ekonomia Sobieten Batasunaren funtzioan jarri izan dute. Izan dira kondizionamenduak horretara bultzatu dutenak E.S.S.B., bainan errealdade hori sozialismoaren espirituaren kontra doa. Horregatik oraingo erreboltatuek ez dute eskatzen nazioartekotasuna baztertzea, nazioartekotasunaren izenean saldu zitzaizen inperialismo merkea eta morrontza gordina baztertzea baizik.

Sobietikoak gidaritza galtzeko bildur bizian bizi dira... Ezin bestela izan, ordea.

(Z. A., 1968-maiatza-12).

Sozialista «zientifikoak»

Klero berri bat dugu, eliz-gizon berriak ditugu. Liburu asko irakurri dituztenak eta sozialismoaren «ortodoxiara» heldu direnak. Benetako materialismora iritsi direnak. Erabat «zientifiko» izatera iritsi direnak. Gaintentzeko guziak, bere burua sozialistatzat baldin badadukate ere, engainaturik bizi dira. Sujetibista, burges txiki edo utopiko batzuk besterik ez dira. Hori da

materialismo dialektikoaren apaiz berriek diotena. Bere horiek bezala behar du sozialista batek, bestela gezurretan ari da, engainamenduan bizi da.

Tentazio hau izugarrizkoa dela badakit. Neroni ere askotan erori naiz bere horretan. Liburuetan zientzia bat ikasi duzula uste duzu eta orduan dena erraza da, errealidadea zeure «zientzia» horretara egokitu besterik ez duzu. Honela, denentzat soluzioa eta esplikazioa aurkitu duzu. Baina gauzak aldrebes dira, aldrebes izan behar dute.

Egia da, badela sujetibismoa, eta hau kaltegarria dela. Gizartearen legeak, ekonomiarenak, kondairarenak ezagutu gabe pentsatutako sozialismoa sujetibismo hutsa dela, utopia dela. Bainan honek ez du esan nahi errealidade hau aldeztu aurretik jakina dagoenik. Eta hori da klero honen errua eta bekatua.

Errealidadeari buruz, eten gabe, hurbilketa batean izan behar dugu. Etenik gabe eguneratu behar dugun hurbilketan.

Badira sozialismoaren monopolioa dutela uste dutenak. Hauek dira sozialismoari kalte handiena egiten diotenak. Batasunaren kontra doazelako. Zuk bakarrik baldin baduzu egia, besteak dira zuregana etorri behar dutenak, zurekin egokitu behar dutenak. Sozialismoa, ordea, inoren monopolioa ez da, sozialista guziak elkar gintezke lana batera egiteko, denen artean sozialismogintza osatzeko.

Dogmakeria da, arlo honetan izan daitekeen gaitzik handienetakoa. Idealismo aztarna guzia kondenatu nahian idealismoan erortzen da. «Herria» esaten den guzian populukeria nabaitzen baldin bada, eraginkor guzietan «abenturistak» besterik ikusten ez baldin badira,

etab., aitor dezagun, inobilismoaren aurrean aurkitzen gara. Mogimenduaren izenean egindako geldieran!

Mesfida gaitezen bere burua «zientifikotzat» izanik, gainentzeko guziak kondenatzen dituztenez.

(Z. A., 1968-abuztua-4).

Txekoslobakiakoaren ondorenak komunistengan

Sobietarrek, Txekoslobakiako inbasioarekin komunisten arteko eztabaidak konpondu zituztela uste baldin bazuten ederki deskuidatu zirela egunetik egunera argiago ikusten da.

Italiko alderdi komunista, esate baterako, Togliatti-ren garaietatik azterketa sakon bat egiten hasia baldin bazen ere Txekoslobakiako gertaeraz geroztik erabat bide berri batean jarria dela eta planteamendu guzien azterteketa sakon bat egiten hasia dela esan daiteke.

Bai Finlandian eta bai Suezian, Txekoslobakiakoaren ondorenean eleizioak izan dira eta bi nazio hauetan, nahiz eta bertako alderdi komunistek inbasioa kondenatu, botu asko galdu dituzte.

Jeneralean, Mendebaleko alderdi guziek inbasio hau kondenatu egin dute, eta krisi garratzean bizi dira. Batzuk besteak baino prestatuagoak daude gertaera horretatik ondorio guziak ateratzeko. Besteak, zalantza biazian daude eta ez dakite zer egin. Une horretan egokiena batere ez mugitzea dela iruditzen zaie. Ez dute, horregatik, azterketa eta rebisioa urrutiegi eraman na-

hi. Moderazioa gorde nahi dute. Gainera, nahiz eta Sobieten Batasunaren jokaera hori kondenatu antisobietismoan erori nahi ez dutenez gero, ez dituzte gauza horiek ikutu nahi.

Behar bada krisirik gogorrenetakoa Frantziako alderdi komunistak du. Maiatzeko nahasmenduek asko astindu zuten alderdi komunista hau eta orduz geroztik bere ezkerretik egiten zaizkion traizio akusazioei fronte egin beharrean aurkitzen da. Elekzioetan ere milaka botu asko galdu ditu. Hiru joera dira nabarmenenak Frantziako alderdi komunistan. Batetik gogorrak daude, Thorez-en alarguna buruzagi dutelarik. Hauek diotenez, Frantziako alderdi komunistak ez zuen kondenatu behar Txekoslobakiako inbasioa, sobietarrek hori egin zutenerako zerbaitegatik izango zen eta. Beste batzuek, berriz, Garaudy-k bezala pentzatzen dute. Hauentzat kondenazio hori ez da nahikoa. Azterketa eta rebisioa aurrerago eraman behar da. Alderdiaren barruan eztabaida latz eta gogor bat planteatu behar da. Eta azkenik bien artean daudenak aurkitzen dira.

Thorez-en alargunak bere dimisioa presentatu du eta dimisioa onartu egin diote buruzagiek. Garaudy-ri, berriz, atentzioa deitu diote, komunisten artean diziplinak indar handia duela adieraziaz eta alderdien esanetara burua makurtzeko eskatuaz. Konpondu ote dute horrekin alderdiak bere baitan daramakien krisi latz eta garratz hori? Ez.

Sobietarrek Txekoslobakiako inbasioa prestatzera koan nazioarteko komunismoan ezer guti pentsatu izan bazuten, ez zuten horrelakorik egingo. Baina nabarmenegi ageri da sobietarrentzat horrek ez duela batere ardurarik. Bere horientzat ardura merezi duen errealdade bakarra Rusia dela.

(Z. A., 1968-azaroa-3).

Enbarazo egiten ez dutenak

Aspaldian izkutu samarrean zegoena azkenean argi argian azaldu da: sobietarren eta txinoen etsaigoa teoriatik eta marxismoaren interpretaziotik baino urrutirago doala.

Txina gaur egunean, baztertua aurkitzen da. Kasik gizadiaren laurdena izanik, oso guti dira ezagutzen duten estadiak. Gertaera honek ez du batere laguntzen txinoen abertzaletasuna biziagoa eta garrantzagoa izan beharrean egokiagoa eta girotuagoa izaten. Esan daiteke kasik ez duela beste mediorik bere izena gordezko giro honetan. Bestaldetik iragan mendean, eta honetan ere bai, gainontzeko estadi boteretsuek Txinaren ahultasunaz baliatu dira honi lurraldeak kentzeko eta kondizio txarretan akordioak firmarazteko. Nazio eta estadi aprobetxatzaile horien artean aurkitzen ziren garai honetako rusoak.

Horregatik, puntu honetan txinoek dutela arrazoi uste dut. Muga kontu honetan esan nahi dut. Eta txinoek esaten dut eta ez Mao-k. Berdina izango litzake gauza, Pekin-en Mao agintari egon beharrean beste edozein sistema balitz Txinako gobernari. Besterik da ezarritako goberna-era problema hortaz baliatzea populua bereganatzeko. Bainan ez ahal dute beste horrenbeste egiten edozein eratako goberna-erak?

Sobietarrek Txekoslovakia inbaditu zutenean, izan ziren ausart guti batzuek Mosku-ko Enparantza Gorrian inbasio horren kontra protesta egin zutenak. Horieta-tik denak, bat ez beste gainontzekoak, presondegian edo desherriratuak aurkitzen dira. Zirkulazioari enbarazo egin omen zioten!

Orain, berriz, txinoekin tiroak izan dituztela eta milaka eta milaka ruso dira, bake bakean Txinako enbaxadaren aurrera protesta egitera doazenak. Hauek nonbait espezialak izan behar dute. Milaka aldiz gehiago izan arren Mosku-ko karriketan ez diote zirkulazioari enbarazorik egiten nonbait!

Non gelditzen da mintzaera sozialista hura? Ez ahal da ordua Sobieten Batasuna potentzia bezala ikusteko. Ba da garaia noski. Horixe da bere jokabidea. Hori egi-teen neurria. Egite horiek sozialistek esan zutenaren kontra doazela? Beti izango dira esejetak testu sakratuak beharren neurrian interpretatuko dituztenak. Jakina da edozein libururi, edozein esanari nahi den guztia esanarazteko modua badagoela, esperientziak irakasten duenez.

(Z. A., 1969-martxoa-16).

Stalinistak berriro

Finlandian komunisten Biltzar honetan izugarrizko dibisioa sortu da finlandiar komunisten artean. Maioria eskas batek stalinismoa eta Sobieten batasunarenganako leialtasun itsua hilobiratu egin nahi ditu, minoria sendo batek berriz ez du horrelako ezertxo ere nahi.

Austriako alderdi komunistak ere Biltzarra izan zue-
nean horrelako zerbait gertatu zen. Greziako alderdi komunistak ere dibiditua dago zentzu berdintsuan. Greziako alderdi komunistaren burokraziak, atzerrian dagoenak noski, ez zuen Txekoslovakia-ko inbadismoa kondenatu, Greziako presondegietan dauden komunistak, berriz, bat batean kondenatu zuten inbasio hori.

Frantzian bertan stalinismoa, sendotzen doa eta, ondo antolatutako eliza guziak bezala, lekua irabazten.

Txekoslovakian zer ezanik ez: txekatiarren abertzaletasuna eskuindarra eta burges txikien errua da non-bait, sobietarren txobinismoa, berriz, egiaren egia.

Gertaera hauen aurrean mila konsiderazio diferente egin ditzakegu. Nik bakarra egingo dut: badirela zaharrak eta zaharrak, eta badirela gazteak eta gazteak. Zaharra edo gaztea ez dela batez ere adin kontua, espiritua baizik.

Gaurko errebolturen iturrian zaharrak ditugu gidari (esaera hau ez erabaten har, zeren errebolturen horiek ez dute gidaririk nahi. Maotiarrek bakarrik dira Maorekin itsututa daudenak). Sartre, Marcuse, Mao, Rusell, Lelio Basso, etab. ez ditugu hogei urteko muturzikiak. Eta Frantzian ezkertiar estudianteen kontra azpilana egin dutenak ez dira aiton zahar batzuek, komunista ortodoxoen estudiante zintzoak baizik.

Stalinismoaren erasoaldia kontserbadoreen erasoaldiarekin bat dator. Biak bait dira berdinak, elkar lagundu eta defenditzen dira. Espiritu zaharraren, hil behar duenaren, erasoaldia da. Honek aurpegi asko izan ditzake, baina muina berdina beti. Badakigu bai, hauek diotena, ezertxo ere berririk ez dagoela, alegia. Hori bagenekien, erabat egia ez baldin bada ere. Bada beste zerbait delako horiek ahazten dutena: desgaraikoa, eskolastikoa, (hau da, errepetitzailea) izatea kaltegarria dela gizatiar izan nahi dutenentzat.

Stalinistak, kontserbadoreak hor dabilte sinplifikazioa eta amenaza dariela. Hori pentsatzeko eta esateko eskubidea dute. Libertadea beti da beste era batera pentsatzeko libertadea. Eta hau ez da gazte arto batek

esana, orain dela 50 urte hil zen Rosa Luxemburgo-k esana baizik.

(Z. A., 1969-apirila-13).

Moskuko biltzarra dela-ta gogoetak

Moskuko alderdi komunista zenbait, gehienak egia esateko, Moskun bilduak dira elkarren artean planteamendu berdintsu samar batera hel daitezkeen edo ikusteko. Egunkarietan, eta gainontzeko kazetatan, gertaera horren berri emanaz komentario eta iritzi bat baino gehiago agertuak direnez, beste puntu batzuk lasaia-go ikus ditzagun. Hainbeste aipatu ez diren beste puntu batzuk.

Ikusi dudanez, eta neronek idatzitakoetan ere berdin, gauzarik harrigarrienetakoa sobietarrei beren ezkerretik atakatzea da. Egia esateko, politikagintzan hori aspalditxoko harma da. Baina hala ere zer pentsa ematen du nola eskuindarrek ere, batzuetan noski, txinoei eta kastristei arrazoi eman nahian ibiltzea sobietarrei kontra egiteagatik. Nork ez du irakurri eskuindarren eta kontserbadoreen egunkarietan, kasik aldizkari guzietan beraz, sobietar marxismoa eta bere kidekoak direnak burgestu egin direla? Sobietarrek baino ezkertiarago azaltzea beraz, komeni zaienean noski, eskuindarren ere egiten duten gauza da. Eskuindarren aldetik hau harrigarria dela esan badut ere, ez da hori egia.

Baina gertaera honetan bada zerbait gehiago aztertzea merezi duena. Nere iritzian egia handi bat besterik ez da gaur egun komunista ortodoxoak sozialdemokrazia ezkertiar bat izatera heldu direla. Bainan egoera honen aurrean, ene iduriko, azterketa garratz bat

planteatu beharrean iheskeriarekin erantzuten da. Iheskeria denporan eta iheskeria lekuan.

IHESKERIAK

Egia da gaur egun, lehenago esan bezala, alderdi komunista ortodoxoak kapitalisten ezker muturra direla. Horregatik sistimatik at daudenek, edo egon nahi dutenek, komunismoa ezkerretik gainditzen dute. Honela kastristak eta abar. Mendebaleko sozialista erreboluziogileentzat, sistimaren kontra benetan lanean ari direnentzat beraz, kastrismoa iheskeria bat izan daiteke. Posibilitadea badela besterik ez du esaten, ez benetan eta derrigorrean beti izan daitekeenik. Bestetik ezean ukazio hutsarekin gelditzen naiz. Iheskeria honi deitzen diot lekuko iheskeria. Kastrok berak ere jokabidea postura psikologiko berdinean planteatu izan bazuen, ez zen Cuban erreboluziorik gertatuko.

Beste iheskeria, garaiko izan daiteke. Hontan troskismoa sar dezakegu: sobietar erreboluzioa nolakoa izan zitekeen Stalin gertatu ez bazen. Hau ere, ene iduriko, atzera begiratzea da, orainaren azterketa eta analisi konkretua ez egitea. Alde horretatik ados naiz ni Krivine frantses troskistari egin dizkioten kritikekin.

Izan ere, garbi mintza gaitezen, badirudi denek ontzat ematen dutela Leninen guzia eta Stalin gertakizun huts bezala ezartzen dutela eta ez beste zerbait gehiago bezala. Izan ere, aitor dezagun, marxista-leninista diren alderdiak bildu diren honetan marxismoa bera ez ezik leninismoa eman behar litzake hauzitara.

LENINISMOA HAUZITAN

Errebisionista beste erremediorik ez dago. Nor Lenin baino errebisionistagorik? Baina Leninek bere errebisiotik ez ditu ondorio guziak atera, batez ere ondorio

garratzenak. Leninengandik dator abangoardiko alderdi erdikoiratuaen konzepzioa. Hori da marxismoaren errebisorik handienetakoa. Konzepzio horrekin langile klasea erreboluziogintzaen sujeta izatetik objeta izatera pasa zela aitortzen da, eragile izatetik gai izatera. Azken 50 urteko sozialista eta komunista mogimenduaen kontradizio gehienak hortik datozte. Sobietarrek, marxistak direla esaten jarraitzen dutelako, mendebaleko langile klasea erreboluzioaren eragilea dela diote, baina jokabidean hori egia ez balitz bezala jokatu dute, eta ez dute beste erremediorik. Horregatik dira lehendabizi Sobieten Batasunaren interesak eta gero geroak.

Errealidade honi behar bezala aurpegi eman al zaio medebaleko sozialista erreboluziogileen artean? Ez asko behinepehin. Eta ez dago ukatzerik Europa eta Estatu Batuetako saltsa eta iskanbila guzietan arazo honekin topatzen garela. Zeintzuk dira dialektikaren baitan, egun, erreboluzioaren eragileak? Zeintzuk izan daitezke? Er-tzeakoak, baztertuak, langile klasea? Edo hirugarren mundua?

ABANGOARDIA BATERATUA ETA ERDIKOIRATUA

Hori ere leninismotik dator. Eta hori ere aztertu beharra dago. Orainaren funtzioan, hots, geroaren funtzioan birpentsatu beharra. Hor dago Txekoslovakian gertatutakoa. Hango gertakizunen aurrean iritzi bat edo beste izan, ezin dezakegu uka iskanbila guziak hortxe sortzen direla: sistema sozialista batean alderdiaren konzepzio horretan. Hori aztertu gabe bulegokrazia kritikatzeari umekeria bat dela esan daiteke.

Gainera, sozialista erreboluziogile mogimendua, askotarikoa da egun, *de facto*. Badakit nahikoa dela problema hau planteatzea zenbaitek eskuindar etiketa ezar-

tzeko. Bainan etiketarismoa alde batera utzita, problema hor dago.

EZKERRISMOA

Hori da erreboluziogintza arazo honetan fenomeno berria. Ezkerrista berriek mendebaleko eta eguzkialdeko sistima eta bulegokrazia zapaltzaileak kondentzen dituzte. Ezkerrista hauen ekintzek kapitalismoa sendotu edo ahuldu egiten dute? Erantzuna iluna da. Komunista ortodoxoek kapitalismoaren jokoa egiten dutela diote. Ezkerristek, berriaz, komunistek kapitalismoaren joku-arauak errespetatzen dituztela diote.

Ezkerrismoak sortzen dituen iskanbila eta borroka hauek izan daitezke erreboluzio baten ataria eta bezperak, bainan baita ere izan daitezke kapitalismoaren inauteria batzuk, hau luzaroan sendotzeko modu bat.

ETA TXINA

Eta, jakina, Txina dago. Moskuko bilkuraren iturrian, Txinak ere munduko nagusietako bat izateko joera duela. Gertu batean, ta orain bertan ere gertatzen da, bere interesak defenditzen ikusiko dugu nazioarteko erreboluzioarenak baino lehenago.

Sozialismogintzaren bidea ez da bide zabala, bide txurra baizik. Konkretutasun batetik bakarrik pentsa daiteke jasotzen hastea. Hori ahazteak sozialismoaren historiaren barruan mila atzerapen eta eragozpen eka-
rri ditu, penagarria izango litzake orain beste horrenbeste gertatzea.

(Z. A., 1969-garagarrila15).

EZKERTIARRAK

Ezker berri baten irudia (*)

Grenoble-ko hiriak nahiko gai eman du Frantziako eguneroko aldizkari ta politikalarientzat. Zer gertatu da, ba, Grenoble-n azkeneko elekkzioetan? Alkate berri bat aukeratu dutela grenobletarrek, Dubedout izenekoa. Eta zer?

POLITIKA BERRI BAT

Frantses guztiak gauza batean ados daude, konfor-

(*) Artikulu hau beste titulu honekin eman zen: «Grenoble-ko alkatetza dela-ta. Ezker berri baten irudia».

me daude, hau da, Grenoble-k adierazten duela nola izango den etorkizuneko hiria. Beraz, ezin zara Grenoble-n tresna zaharrekin ibili ezta ere ideia eta politika zaharrekin. Eta nahikoa erakutsi dute oraingo elekdioetan. Ikaskizunak atera ditzagun guretzat.

Dubedout sozialisten izenean eta komunisten botuekin atera da alkate. Katoliko zintzoa da. Bere etsaia berriz, lehengo alkate De Gaulle zalea, kristau demokraten laguntza zuena, sinesgabea da. Nik uste dut, nahikoa adierazten duela gertakizun honek. Gobernua bera ikaratu da elekdio ondorenean katoliko militanteen jokabidearekin. Izan ere katoliko militante gehienek ezkerrekin egin dute lana, eta hori «ordena» zaintzeko ez da komeni. Hori uste dute behinepehin konserbadoreek. Izan ere, orain arte katolikoak, eta erlijioa, «ordena» santuaren defenditzaileak ziren. Baina hasi dira kristauak ere konturatzen gaur egunean kapitalista estadietan aurkitzen dena ez dela «ordena» «desordena» baizik. Ezarrita dagoelako ordenatzat hartzen dena, baina ezer aztertuz gero desordena besterik azaltzen ez duena.

KRISTAU DEMOKRAZIAREN AMAIA

Arrazoiarekin esan zuen Mounier pentsalari trebeak kristau demokrazia katolikoen usurako egindako radikalismo bat besterik ez zela. Radikalismoa politikan progresismo itxurarekin jantzitako konserbadurismo bat besterik ez da izan. Begira dezaiozun gaurko Europa-n aurkitzen dugun kristau demokraziari, zer da konserbadurismoa besterik? Alde batetik gaur egunean gaizki ikusten da zergaitik izan behar duen partidu batek kristau izena. Bestetik katoliko militanteek gero eta gehiago ikusten dute sozialismoa jaso beharra. Ez hitzetako sozialismoa, egiteetakoa baizik. Hori da Frantzia-n ikusten dena eta beste leku batzuetan ere somatzen dena.

SOZIALISMOA ERABERRITU BEHARRA

Kristau demokrazia eta konserbadurismoa gaur egunean gauza berdinak baldin badira, Europa-ko zenbait sozialismo eskubira begira jarriak daude. Horregatik han eta hemen sozialista partidu berrien edo joera berrien jaiotza ikus dezakegu, Frantzia-n P.S.U. izena izango du. Partidu horrek ezkerre berri eta indartu nahi du. Horretarako lehengo sozialista partidua eraberritu beharko da, baina hori litekeena ahal da? Defferre-n joera ikusiaz ezezkia esango nuke.

DEFFERRE EDO ESPERANTZARIK EZA

Defferre-k lehendakaritza iristeko «erdikoen» laguntza nahi du eta ez du nahi inola ere komunistekin hartu-emanetan jarri. Komunista hitz hutsak jende konserbadore samarra ikaratu egingo duelakoan. Dударik ez dago horretan, baina Defferre-k lehendakaritza irabazteko ustea ez luke utzi behar jende bildurte horiengan. Frantzia-n eta beste leku askotan ezkerre beharrezkoa du komunista partiduarekin lan egitea. Hori bai, bata bestearen menpean egon gabe. Hori da Dubedout jaunak Grenoble-n erakutsi duena. Europa-n ezkerre hil ote zen galdetzen hasiak ginenei erantzuna Grenoble-tik iritsi zaigu esperantzaren irudian. Ika dezagun, badugu non ikasia eta ikasi beharra.

(Z. A., 1965-maiatza-2)

Ezarritako desordena

Gaur munduan eskuindarrak dira agintari. Noranahi begiratuta, agintari aurkitzen bait dira. Ezkertiarrak eta

progresistak atzeraka doaz, ez dakite zer egin. Txina alde batera utzi eta gainontzeko ezkertiar gehienak le-
gundu egin dira. Legundu eta bigundu. Eskuindarrak in-
darta berriz. Okzidenteko Europa-ko sozialistek berek
kapitalismo berriaren bideetan jokatzten dute. Eta kapi-
talismo berriaren bideetan jokatzek, bide horiek dese-
gitea baino barrutik zuzentzea hobe da dela aitortzea da.
Eskuindarrak direla agintari, kapitalismo berria behine-
re baino indartsuagoa dela-ta sartu da gaurko politika-
lari guztien artean «realismo» hitza. Gehienetan «rea-
lismo» hitzak gaurko errealtatearen hain indar handia
ikusirik errealtate horren estrukturak aldatu gabe, es-
truktura horiek desegin eta berriak jaso beharrean
—hori bait litzake erreboluzioaren definiziorik onena—
dauden estrukturak ondu besterik ez.

Baina hori onartu ezin daitekeena da. Zergatik?
Mounier frantses pentsalari trebeak zioenez, hori gaur-
ko munduan gertatzen dena, ez da ordena, desordena
baizik, baina desorden hori ezarrita dagoenez, sinesta-
razten dute desordena horri protxua ateratzen diotenak
ordena dela ezarrita dagoelako. Baina fariseoa ez den
batek nola esan lezake gaur gertatzen dena, gaur da-
goena desordena ez dela? Gizartea ordenan gizonaren
neurrian dagoenean egongo da. Zer gertatzen da ordea?
Indarra dela gaur nagusi, baina ez arrazoiaren indarra,
animalien indarra, animalien gizartean indarra bait da
agintari, horregatik deitu liteke gaurko gizarteari eta
munduari animaliena eta ez gizonena, indarrak agin-
tzen duelako, hots, dirudunak eta harma-indardunak.

Eta indartsu horiek ezarri dituzte estrukturak inola
ere onartu ezin daitezkeenak dira, giza izaeraren kontra
bait doaz, indarra bait da horientzat printzipio eta bu-
kaera, horiek esklabuak besterik ez dituzte maite eta
esklabu bihurtzea litzake estruktura horien barruan jo-

katu nahi izatea, zeren hau esaten bait dute gaurko jauntxo horiek: «ondo biziko zara eta agintaritzara iritsiko zara nere sistimaren sustraiak zalantzan jartzen ez baldin badituzu, beraz morroi bihur zaitez eta nerekin ondo izango zara».

Printzipioz, bada, ez dezakete ezkertiarrek eskuindarrek eskainitako bideetan joka. Dударik ez dago ezkertiarrek indar eskasean dabiltzala gaurkoz. Baina guduketa bat galtzea gudate osoa galtzea ez dela aspal-ditxo batetan norbaitek esana da. Orain dela hiru urte oraindik ere mundua ezkertiarren eskuetara zetorrela zirudien. Kennedy-ren garaiak ziren. Afrikako erreboluzio-zaleen garaiak. Eskuindarrak, ordea, ezkertiarrek baino azkarragoak izan dira, eta batailla hau irabazi dute, ez du horrek esan nahi, ordea, betirako jauntxo gelditu direnik, behar bada baliteke baiezkoa, baina baita ere baliteke ezezkoa.

Horregatik gaurko errealitatearen eta egoeraz pentsatzerakoan ez da ahaztu behar bi epe diferentetan neurtu behar direla historia eta gaurko errealitatea, epe motzean eta epe luzean, eta epe motza kontrako izateak ez duela esan nahi luzea ere hala izango denik.

Baina garai berriak etor litezkeela eta epe motza kontrakoa izateak ezkertiarrek galdu dutela ez duela adierazi nahi esatea ez ote da ezkertiarren buruarentzat kontsolamendu zoratzaile bat? Ez ote daude, besterik ezean, gertakizun harrigarriren baten esperoan? Baliteke ezkertiar batzuek tontoki askotan hori uste izatea. Ezkertiarrek edo bere burua ezkertiar bezala dadukate-nak. Badira errabiaturik «ikusiko duzue buelta etorritakoan» dihardutenak. Hori ahalgabearen errabia besterik ez da. Benetako ezkertiarrek ez darabilkite horrela-ko mintzairarik. Zer egiten du, beraz? Ezer esan gabe

zain gelditu? Ez, baina ezetz honen arrazoia beste artikulu baten gaia da.

(Z. A., 1965-abenduak-12)

Agintza eta utopia

Partidu politikoak, estatuaren agintaritzara iritsirik ideia, dotrina edo interes batzuen neurrian gizarte berri bat jaso edo-ta bertan dagoen bat defenditzeko bide batzuek dira. Jeneralki mintzatuaz, eskuindarrek ordenaren —lehengo egunean esaten nuen «ezarritako desordenaren»— partidua eta ezkertiarrek mogimentuaren, aurrerapenaren, progresuaren partidua osatzen dutela esan ohi da.

Eskuindarrek gizonarentzat mesfidantza handia dute eta gauzak gehiegi mogi ez daitezen gizona ahal den lotuena nahi dute. Gizona gaiztoa dela eta erremediorik ez duela pentsatzen dutelako.

Ezkertiarrak, berriz, utopistak direla esan ohi da. Gizonarengan sinesmen osoa dute. Mundu honetan gizarte justu bat jaso daitekeela pentsatzen dute, horregatik askok utopistatzat hartzen dituzte. Utopistatzat, hau da, ameslarizat.

Ezkertiarrak, gizarte berri hori jaso nahian gaizki egi-na dagoen gaurko hau ez dute —jakina!— onartu nahi. Horregatik ahalegindu eta saiatzten dira gizarte hori eguneratzen. Baina...

Badirudi, ordea, gizarte berri horren irudia bere garbitasun osoan iraunerazi nahi izanez gero ez dela posible gaur egunean agintaritzara iristerik. Ez bait da ahaztu behar partidu batek ez duela sentidurik aginta-

ritzara iristeko ez baldin bada. Horregatik gaur egunean Europa-ko zenbait progresistari galdera hau planteatu zaio: zer da egin behar duguna, gure ideiak osoan eutsirik oposizioan jarrai —luzarorako dirudien oposizioan— edota gure ideiak nolahala konpondu agintaritzara iristeko? Galdera honek badu sentidu bat Europa-ko zenbait lekutan. Badu edo izan lezake.

Baina, hala ere, galdera hau baino lehenago beste bi dira ezkertiarrek egin behar dituztenak. Bata: Europa-ko ezkerria ez ote da zahartu? Ez ote da errealtateari eskapu eta ihes egiteko idealismo dogmatiko batetan babestu? Ezker berriaz hitzegitea gauza polita baina sentidurik gabeko ote da? Bigarrena: ez ote da estrategia eta teknika guztia eraberritu behar?

Bi galdera hoiei baiezkua erantzun behar zaiela uste dut. Bainan kontuz: estrategia berriak eta ezker berriak ez du esan nahi burua makurtzea, eskuindarren bi-deetan eta jokabideetan sartzea. Bakar bakarrik haxe adierazi nahi dut: ezkerria mogimentuaren eta aurrera-penaren partidua baldin bada, ezin dezakeela lehengo estrategia ta pentsaerekin joka. Pentsaerekin esan dut eta ez pentsamenduekin.

Erreboluzioak gaur egun eta Europa-n ere beharrezkoak dira. Ez da ordea erreboluzio romantiko bat eta ez eta ere seguru asko indarraren bitartez egindakoa. Ezkertiarrek bere gizarte berria jaso nahi baldin badute, agintaritzara iritsi behar dute eta hor dago gaurko ezkertiarrentzat korapilorik handiena: bere dotrinari uko egin gabe nola gobernura iritsi?

Benetan ezkertiar dotrinari eutsiaz, eskuindarrek bai badakite azal berri baten bitartez ematen. Baita ere

badirudi beste batzuen oposizioa dela lehengo agintarien lekura iristea lehengo horien politika egiteko.

(Z. A., 1965-abendua-19).

Gobernuak zalantzan

Lerro hauek idazten ari naizen garaian bi dira gobernuak Europa-ren barruan zalantzan daudenak: Italia-koa eta Belgika-koa. Lerro hauek argitaratzen direnean ezin dezaket asma zertan egongo diren bi gobernu horien krisiak eta zalantzak. Ez bait da nere eginkizuna profetarena egitea, gertaerak komentatzea baizik. Nere iritzia ematea.

Bazuten alde batetik nahiko antza bi gobernu horiek. Gaurko politikaren terminologian «erdi ezkerreko» gobernuak ziren. Batez ere kristau demokratik, nahiz eta hauek Belgika-n sozial-kristauen izena izan, eta sozialistak, sozialista reformistak jakina, osatuak ziren biak.

Dogma bat bezala izatera iritxi da gaur eguneko politikararien artean Europa-ko herri aurreratueta zeharo ezkertiar den sozialista gobernu batentzako ez da goela benetako posibilitaderik, hori utopia dela. Alde batetik, eta hori ondoen Italia-n ikusi da, sozialistak, ezkertiar diren sozialistak zentristak osatutako gobernu batetan sartzen baldin badira sozialistak oso osorik kristau demokraten menpean gelditzen dira. Erdi ezkerreko gobernua osatzeko egin zuten programatik Italia-ko gobernuak ez du kasikan ezertxo ere egin. Gehiena argi indarra nazionalizatzea, baina ezkerreko eskua-ekin kapitalistei argi-indarraren jabetasuna kendu baldin badiete eskubikoarekin kapitalista lantegi handien konzentrazioak lagundu ditu.

Hala ere aitortzen dut gaur egunean ez dagoela kasikan, une motz xamar batean behinik behin, ezkerria huts hutsean gobernura iristeko modurik. Bainan hori ez da gaurko zirkunstantzietan eta herri industrializatueta gobernuak nahi ta nahi ez erdikoak izan behar dutelako. Ez. Hori ez da gaurko gizarteak ezkerriaren beharrik ez duelako, ezkerria gaisorik dagoelako baizik, ezker berria oraindik ez delako indartu. Bateren batek irripar malizios batekin galdegin lezake: «eta zergatik dago gaisorik ezkerria?, zergatik ez da indartu ezker berria? Gaurko zirkunstantzietan ondorena delako?» Bai eta ez. Bainan ezezkoa gehiago baiezkoa baino.

Eskubiak ez du berritu beharriaren hain premia handirik. Ezkerriak berriz bai. Eskubiak gaurko, gaur ezarria dagoena, Mounier-ek zion ezarritako desordena, defenditzea aski du, gehienguan zerbait ikuitu, zerbait aldatu. Ezkerriak ordea, gizarteak eraberritu nahi du, gaurkoaren lekuan berri bat jaso nahi du. Eta, jakina, zailagoa da bide berriak aurkitzea lehengoak segitzea baino.

Gaurko gizarteak dakarzkien aldaketen aurrean zenbait ezkertiarrek etsi egin du eta bere ahal-ezina izkutatatu nahian retorika eta demagogia itsu batetan babes-tu dira, klaudikazioan ez bada.

(Z. A., 1966-otsaila-13)

Estadu Batuetako herria

Makina bat aldiz amerikanoen kontra edo, hobeto esateko, amerikanoek egindako zenbait egiteen aurka mintzatu naiz, batez ere Hego-Vietnam-eri dagokionez. Horregatik uste dut gauzak garbi jarri behar direla.

Ez litzake justiziazkoa izango besterik gabe ameri-

kano estaduak egiten dituen txarkeria batzuegatik Estadu Batuetako herri guztia kondenatzea. Gauza bat bait da sistema eta beste bat sistema honen barruan bizi direnak. Baina sistema bera kondenatzerakoan ere sistimaren barruan aurrerazale eta aldaketazaleak ezin ditzazkegu ahanztu. Izan ere lehendabizi eta gogorrena borroka egiten dutenak Estadu Batuetan bizi diren zenbait gizon eta elkarte direla ezin dezakegu ahanztu: soldaduskarako deia ezetz esaten diotenak, manifestazioak egiten dituztenak, amerikanoen bonbardeoak gaitzesten dituztenak, zaurituentzat odola eta dirua biltzen dutenak, bizi diren gizartearen esturturen aurka altxatzen direnak, Johnson-en politikari kritika gogorrenak eta realistenak egiten dizkiotenak, Frantzia-ko zuzendaria eta Okzidenteko ezkertiar batzuek eta komunistak kendurik, Estadu Batuetan aurkitzen direla eta amerikanoak direla.

Eta kritikalarie horien meritua ezagutzen jakin egin behar da. Izan ere bada gaur egunean eta batez ere Estadu Batuetan beste edozein diktadura baino gogorragoa den giro bat: konformismoa. Inork ez dizu ezer egiteko esaten, inork ez duzu agintari, baina zu numero bat zara eta gizarteak, inork ez den gizarte horrek, jarri dizun paperetik ateratzen baldin bazara, konforme ez baldin bazaude, galdua zaude. Horregatik zuzendariak egiten duten politikatik kanpora ibiltzea, amerikanoak beti arrazoi ez dutela esaten baldin baduzu, eta deskuidatzen baldin bazara laister esango dizute behar bada komunista zarena, behar bada eta ez beti, baina hori gertatzen bazaizu galdua zaude.

Horregatik errazagoa da horiek kontuan hartuz gero «beatnik» horien rebeldia edo joera hobeto ikustea. Beatnik horiek gizartearen kontrako rebeldia batetik jaioak dira bere konformidaderik eza, deskonformidadea, azaltzearen bihurtu dira beatnik, Amerikanoek

garbitasunaren obsesioa baldin badute beatnik-ek ez dute garbitasuna gehiegi maitatuko, amerikanoek sines ten dituztenak ez dituzte onartu nahi izango. Bainan hauen joerak alde onik baldin badu ere, badu bere alde txarra. Deskonformidadea, konformistegi eta zenbait gauzatan gaizki dagoen gizarte batean gauza ona da eta bere meritua eta balioa guties ezin daitekeena. Hori ez da nahikoa, ordea; ez da nahikoa konforme ez egotea, beharrezkoa da deskonformidade hori zerbaitetaz betetzea, nolabaiteko mamia izatea. Izan ere mamia ez izate hortatik jaiotzen dira deskonformidade hutsak akatsak eta arriskuak. Hauen artean nere iritzian snobismoa da, gerta bait liteke beatnik izatea modan jarzea eta aberatsentzat denbora pasa bat bihurtzea.

Ez da nahikoa konforme ez egotea. Esate baterako tamalgarria litzake Estatu Batuetan direnentzat eta Hego Vietnam-go gudatearen aurka dabilzenek usteko balute hango gudua ez dela bukatzen, hango gudua hain txarki doala oraingo zuzendariengatik. Egia aitortzeko, seguruan zail zaio Johnson-i, Dean Rusk-i, Mac Namara-ri beste era batera jokatzeari bizi diren gizartearen estrukturek horrelakoak izaten jarraitzen duten bitartean. Horregatik ez da nahikoa gertaera konkretu batekin, kasu honetan Hego Vietnam-go guduarekin, ados ez egotea, konforme ez egotea. Ez dut horrekin esan nahi, meriturik gabekoa eta bakearentzat baliorik gabekoa denik horrelako deskonformidadea; bainan gertaeren sustraira, oinarrira, joanez gero sistema guztia epaitu beharrean aurkitu dira.

Zorionez, gudu hau dela, beltzen eskubideak direla eta ezker berri bat jaiotzen hasia dela dirudi eta zorionez diot, bazirudielako ezkertiarrak eta benetako demokrotak, puntu batzuetan behinik behin, kanporako batez ere, hil zirela Estatu Batuetan.

(Z. A., 1966-maiatza-29)

Beatnik

Ile luze, garbitasun guti, arropa narrats, modan dau dela beatnik hauek ez dago ukatzerik. Frantzia-tik bidali egiten dituzte nahiko dirurik ez baldin badute. Hemendik ere bidaltzen hasiak dira.

Hala ere uste dut ez dela gure gizartean gazte hauen errealdadea behar bezala ezagutzen eta gizarteak bere baitatik bidaltzen dituenean kontzientzia txarrarekin egiten dutela uste dut.

Izan ere beatnik diren gazte hauek nolabait definitu nahi baldin baditugu «konforme ez dauden, erabat konforme ez dauden» gazteak direla esanaz egin dezakegu. Gaur egunean munduan aurkitzen diren arriskuen artean bat, nere iritzian, konformismoaren arriskua da. Handiena ez baldin bada ere, handienetako bai. Gaur egunean behar bada diktadorerik handiena gizartea bera da. Hau edo bestea baina «hau egiten da-ta» da diktadorerik handiena izan. Ezin bezala besteretuta, alienatuta, dagoen gizarte batean. Konforme ez dagoena da anormala eta ez konforme dagoena. Sentidu horretan iruditzen zait erabat txalogarria gazte hauen joera. Gaurko gizarte aurreratuek garbitasunaren eta higienezaren obsesioa dutela, gazte hauek garbitasunari desprezio egiten diote. Konforme egotea dela normalidadearen seinalerik handiena; gazte hauekin inkonformismoaren seinalerik handienak emango dituzte eta horregatik gaurko gizartearentzat anormalak izango dira.

Bainan... ez da nahikoa ados ez izatea, konforme ez egotea. Hori pauso bat da, bainan hurrengo pausoa ematen ez baldin bada, kasikan alferrikako pausoa. Ez bait da nahikoa konforme ez izatea, zer izan nahi den

esatea ere beharrezkoa da. Ni ados naiz, konforme nago beatnik horiekin gaurko gizartea apartatu, alderatu egin behar dela diotenean, gaurko gizartean benetako gizatasuna ezin dela iritsi diotenean, baina horretan bakarrik ezin daitekela gelditu iruditzen zait. Gaurko gizartean benetako gizon izatera zergatik ezin daitekeen iritsi aztertu egin behar dela iruditzen zait. Konforme, lehendabizi gaurko gizartea desegin behar da, bainan zerbait jasotzekotan.

Horregatik da arriskuzkoa edozein radikalizazio politikan. Radikalizazio, estremismoa mamirik gabe, do-trinarik gabe, ideologiarik gabe, programatik kanpo, hitz hutsetan gelditzen den demagogia bat besterik ez da. Aidean gelditzen da radikalizazio hori, aidean edo snobismo huts batetan, eta horra hor beatnik baten arris-kurik handiena.

(Z. A., 1966-ekaina-19)

Errealidadea

Realismoa politikarien artean modan dagoen hitza da. Utopiak alde batera utzi behar ditugula eta erre-alidadean finkatu behar ditugula gure ideiak diote politikari gehienek, gorberruan aurkitzen direnak edo go-bernua laister gertu batean iristeko asmoa dutenak behintzat.

Realismo hitzak, ordea, arrisku handia du eta sentidu batean bakarrik erabiltzen dute hori egitea kome-ni zaien politikariek. Azter ditzagun bada bi hitz hauek, realismoa eta utopia, eta bere zentzu jator eta zehatzean aipa eta zabal ditzagun.

Realismo hitzarekin gure ideiak eta iritziak errealidadearen neurrian jarri behar direla adierazi nahi da, utopia hitzarekin berriz errealidadetik urrun dagoen zerbait amets bezalako zerbait. Errealidadearen neurrian jartzeak ez du esan nahi, ordea, errealidadearekin bat izatea, eta hor dago koska.

Realismo hitza, hitzetik hortzera erabiltzen dutenak gehienetan konserbadoreak izaten dira, izen eta eraberriekin azaldu arren. Jakina denez, politikan konserbadoreak esturkturen aldaketa batere nahi ez dutenak. Aldaketa txiki batzuek lehengoak iraun dezan bai, bestela ez. Horientzat realista izatea errealidadearekin bat izatea da, errealidadea beren aldekoa baldin bada behintzat. Horregatik izan behar da kontu realismo hitza entzuterakoan, ez da hori hitz honen benetako jator-tasuna.

Realismoaren eta utopiaren artean, errealidadearen eta ametsaren artean dialektika bat dago, tentsio bat, ezin-egon bat. Estrukturak eutsi, kontserbatu nahi dituztenak realismoan egingo dute gogor; esturkturak aldatu, eraberritu, berriro jaso nahi dituztenak berriz ideietan, asmoetan egingo dute gogor.

Esanak esan arren realismoa onartu behar dugu, baina razionalismo bezala.

Estrukturek, berekin daramate gauzatzea, gauza egitea, gizonaren menpekotik gizonaren aldaketak errealidadean, finkatua, sustraitua, izan behar du. Politikan erabakiak eta joerak errealidadeak eskaintzen dituen datoekin hartu behar dira, baina ez errealidade horrekin bat egiteko edo-eta errealidade hori esplikatzeke, errealidade hori aldatzeke baizik.

Hori kontuan hartzen ez baldin bada, ezkerkeria sor liteke, amets hutsean finkatutako ezkerkeria. Errealidadeko datoetan ideiak eta joerak sustraitzen ez baldin badira, seguru asko bere biziko teoriak eta utopiak jasoko dira, bainan hori besterik ez dira izango: utopiak. Eta ez da ahaztu behar ezkerkeria gehienetan ezinaren adierazlerik garbiena dela. Politikan ezer ez lezakeenak berebiziko teoriak izango ditu.

Nahiko zaila da arrazoi osoan jokatzea puntu garrantzitsu honi dagokionez jokatzea. Realistak izan behar dugu bainan klaudikaziorik gabe, errealidadeen aurrean buru makurtzerik gabe. Errealidadean transformatu, aldatu, eraberritu behar dugu, bainan errealidadean ez abstrakzioan, ez amets batetan.

Politikak ez du zentzurik, gobernuari ez baldin badagokio, gobernura begira, gobernatzeko ez baldin bada; horretan ere, ordea, epe luzea, erdiko epea eta epe motza ondo diferentziazten jakin behar da.

Politika, agintzera iristeko bideak jartzea dela egia da; bainan besterik gabe agintzera iristea ere ez dela politika jatorra, justiziaren aldeko politika ez dela ere egia da. Garai batetan gizon talde batek, politikalarit talde batek, pentsa lezake oraingoz gobernura edo agintzera laister gertu batean iristeko saioak baino interesanteagoa dela horretarako kondizioak prestatzea, antolatzea. Hori egitea ez da idealista eta utopista izatea, izan litekeen realistena izatea baizik. Baina, jakina, besterik gabe berehala gobernua iritsi nahi dutenek edota gobernu bat eutsi nahi dutenek beste horiei realistak ez direla esatea ez da harritzekoa izango.

(Z. A., 1966-urria-23).

Estrukturak

Bada Donostian jaun bat nitzaz mintzatzen denean «Estruktura jauna» izenarekin ezaguerazten nauena. Nere artikuluetan nonbait maizegi azaltzen da hitz hori eta obsesio izatera iritsi da nere baitan. Ez da hori nere iritzia, hori karikatura besterik ez dela uste dudalako. Era guzietara estruktura modan dagoen hitza da eta gaur egun ez dugu aurkituko gizarteari, politikari edo ekonomiari egindako artikulurik hitz hori ez dakarkienik.

Modan dagoen hitza eta ideia da baina askotan arazozen muina ikusteko ez dugu ideia hori erabili beste erremediorik. Estruktura hitzaren bitartez batasun edo elkargo baten (nazioa, estadia, lantegia, ekonomia, etab.) instituzioak elkarren arteko erlazioak, pertsonen eta gauzen arteko erlazioak nola antolatuak dauden adierazi nahi dugu.

Eta badira momentuak ekonomiaren eta politikaren problemak estrukturen funtzioan besterik pentsatzerik ez dagoena. Denok dakigu kapitalismo hutsa ez dela errealidadean gertatu, erabateko konpetentzia eta lantegietarako askatasun oso osoa ez da behinere izan. Hala izan dira kapitalismoaren garai klasikoak. 1929-ko krisiaren ondorean estadiaren interbentzioa gero eta handiagoa izan da eta 1945-gneko guduaz geroztik zenbait kapitalista estadutan planifikazioaren prinsipioak —planifikazio hau adieraztailea besterik ez baldin bada eta ez derrigorrezkoa— sartzen dira eta neokapitalismoari ematen saio sortzea. Izan ere bada une bat, garai bat, kapitalismoaren barruan sozialismoa edo neokapitalismoa hautatu beharrekoa. Eta hori, aldaketa guztietan gertatzen denez minik gabe ez da egiten.

Kapitalismoa, munduko herri nagusienak ez diren estaduetan, merkatuak zabaldu ez diren bitartean protekzionismo handi batean bizi izandu dira eta familiako lantegiak, ekonomiarekiko maltusianismoa eta industria guztiaren zahartzea, edo hobeto esateko, hes-tuegia bihurtu da lehengo estruktura horientzat. Proletaritzaren erreboluzioa egiteko prest egon ez den lekutan neokapitalismo moduko estrukturak sortzen saiatu dira agintariak. Lantegiak handitu eta berritu, probatuen saiaketak nahikoak ez edo ahulak ziren lekuan estaduak berak jaso ditu lantegi berriak, kreditoa askotaz ere gehiago kontrolatu da eta gaizki zihoazen zenbait lantegi nagusitan estaduak gero eta parte handiagoa hartzen joan da; hitz laburretan esateko, galerak sozializatu dira. Ondo doan lantegia, hots, nahiko irabazi duten lantegiek ez dute estaduaren laguntzarik eta interbentziorik eskatu, galtzen hasi diren arte eta negozio bat, estadu guztirako garrantzi handia duena, gaizki joaten hasi den bitartean ez zaio laguntzarik eskatu estaduari.

Neokapitalismoa sartzen doan eran, eta neokapitalismoa ez da itxurazko soluzio bat besterik, badira zenbait komertziantek bat batean borrokalari bihurtzen direnak estaduaren kontra. Besterik, askotan, rejio arreratuak, ordurarte nazio guztiaren probetxuan izan du direnak ateratzen hasten dira bere buruzagitasunean eta frustazioko higikundeak sortzen dira.

Aipatutako errealdade guzti horiek estrukturen arazoak dira, estrukturek kontuan hartu gabe ezin daitezke behar bezala ulertu eta erabil. Egia da estruktura modan dagoen hitza dela eta sentidu handirik gabe askotan parra parra erabiltzen dela, baina nolatan mintzatu gaurko problemek nozio hori gabe?

(Z. A., 1967-ekaina-11).

Zergatik kritika egin

Estadu Batuetan, uda garaian, bertako beltzen egoitza garratzaren irudi gogorra eguneratzen da. Heriotzak eta odolak oraindik fuerteago egiten dute irudi hori. Zalaparta eta nahaspilaren zarataren artean iritziak, kondenazioak eta laudorioak, arrabia eta poza, giza sentimenaren modu guztiak dira.

Greziar militarrek agintearen jabe egin zirenean, Raymond Aron-ek, «Le Figaro» eguneroko kontserbadorearen editorialista eta soziologiolari famatuak, berriro estudiante garaietara bueltatzeko gogoia etorri zitzaiola aitortu zuen, honela bere indignazio garratza karrasika adierazteko. Estadu Batuetako beltzen arazoa dela-ta karrasika artikulua demagogiko eta panfletario bat egin dezaket; zertarako, ordea? Horrelako idatziak Estadu Batuetan bertan eta beltz batek edo beltzen defenditzaile batek egitea bidezkoa litzake, baina emendik egitea ez dakit noraino ez den idealismo faltsu batetan erortzea eta erraztasunaren bideak hartzea. Kritika derrigorrezkoa da, postura hartzea ere bai. Kritika zergatik egiten dugun erabaki behar dugu lehen-dabizi. Zergatik eta zeren izenean.

Gertatu direnak kritikatu eta judikatzerakoan intenzio oneko iritziak azaldu dira baina funtsik gabeko sermogilearen esanaren antzekoak ziruditenak. Eta horretarako beltzen biolentziak planteatzen dituen problemak azter ditzagun.

Azken urte hauetan beltzen problemak konpondu eta zuzentzeko hasi ziren buruzagi eta gidariak biolentzia-ezaren bitartez hasi ziren borrokan. Martin Luther King, Nobel Saria, da borroka honen errepresentatzailerik onena. Eta biolentzi-ez horren menpean pentsatu

zuen herri eskubideetarako legedi berri bat Kennedy-k eta Johnson lehendakariak berriak legetu. Bainan ondorioek ez zela nahikoa adierazi dute. Eskubide horiek Estatu Batuetan agintari diren zuriei biolentzi-ezaren indarpean eman eraziko ote zaie, edo bestela, biolentziarekin, beltzak ematen ez zaiena, eta izateko eskubidea dutelarik, hartu beharrean aurkitzen ote dira? Hona hasieran taktikaren hauzia besterik ez dena eta geroago beste zerbait sakonagoa bihurtzen dena. Izan ere borroka konkretu batzuetatik hasi arren, hauek sakontzen doazen neurrian, problemak moldeen mailetara geroago eta gehiago planteatzen hasten dira. Eta Martin Luther King berak, askok hontan kritikatu baldin badute ere, Vietnam-en amerikanoek daramaten gudua kondanatu du, han gastatzen direnak hutsaren hurrengo bihurtzen dituzte pobrezia-ri kontra egiteko asmoak. Bainan... beltzen gidari berriak diotenez hori ez da nahikoa. Biolentzi-ezaren defenditzaileen obsesioa zurien mailara iristea dela, eta, horregatik, bere belztasunagatik ihes egin nahian dabiltzela, diote.

Gainera oraingo zalapartak direla-ta, beltzen aldeko batere ez direnek biolentziezadunak jarri dituzte adibide bezala biolentzidunentzat. Eta horretara noa funtsik gabeko sermogileataz mintzatzen naizenean.

Beltzak gaizki, oso gaizki, daudela Estatu Batuetako gizartean ez du inork ukatzen. Denek nahi dute beltz eta zurien artean bakea iritsi dadila, probeziaren desterrua, aberastasunaren eta justiziaren etorrera. Eta, askok, hori honekin konponduko dela uste du. Sakonago pentsatzerik ez du nahi. Ez bait du pentsatu nahi ea zergatik den probezia eta justiziarik-ez hori, zergatik problemak era batera ezin daitezkeen konpon eta beste era batera bai. Hori pentsatu gabe, moldeetan sartu gabe, kritika egitea eta iritzia ematea, utopian bizitzea da.

Eta faragarria da ni Johnson banintz hau edo bestea egingo nuke, lpar Ameriketako senadore edo agintarietakoa banintz gauzak honela edo bestela erabakiko nituzke esatea. Johnson-ek egiten duena besterik ezin lezake egin, Ameriketako agintariak ezin lezakete besterik egin. Sistimaren morroiak direlako. Dudarik gabe egiten duenaren moduan diferentzia handiak izan daitezke eta gizon bakoitzak egin lezakeena ezin daiteke ahanitz. Era guztietara, ordea, sistimaren prisioneruak dira eta sistimak ezarrita daduzkan mugak gainezkatu ezinezkoak zaizkie. Rebeldeak bihurtuko balira, sistimak horien ordeztu batzuk, antzekoak, aurkituko lituzke.

Kritikak, egitazkoa izateko, mamira joan behar du eta agintari konkretu batzuen egiteetatik baino urrutia- go jo behar dugu. Kritika egiterakoan moldeen korapiloan sartu behar dugu. Besterik egitea problematik ihes egitea litzake. Zergatik gertatzen dira gauza horiek? zergatik ez ditu konpontzen hango legediak beltzen eta zurien arteko problemak? Ezarrita dagoen sistimaren barruan konpondu ahal daitezke? Eta agintariak, zerbait eskatzeko, lehendabizi «ordena» gorde behar dela diotenean, ezin ahal daiteke esan «ordenarik-eza den Ordena» horrexegatik gertatzen direla gertatzen direnak? Eta Vietnam-eko guduak ez ahal du batere ikusi beharrik?

Kritika egiterakoan, ni Johnson-en lekuan banego hau edo beste egingo nuke, jolasean ibiltzea da. Sako- nago jo behar da. Bainan ikusle bezala kritika egiten baldin badugu arrazoi guztiarekin esan lezakete Estatu Batuetako agintariak, «eta zuri zer axola zaizu? Nik ere bizi naizen lekuan pobreziaren eta justizi-ezaren kontra borroka egiten badut eta, gaizki ezarrita baldin badaude, molde berriak jasotzen ahalegintzen baldin banaiz, or- duan kritika hori egiteko eskubidea izango dut. Hango

eta hemengo justizirik-ezaren artean lokarri bat dagoe-lako eta hangoek eta hemengoek errealdade berdina-rentzat borroka egiten dugulako.

(Z. A., 1967-iraila-3).

Gabon tristeak

Munduko giroa behinere baino pesimistago azal-tzen zaigu. Astebeteren barruan berriak etenik gabe sortzen joan dira. Libraren debaluazioa, Grezia eta Tur-kia-ren arteko borroka Txipre dela-ta, De Gaulle-n kon-ferentzia, Mac Namara-ren dimisioa etab. Hemendik hamabostera munduko gidariek, politikoez eta espiri-tualek, guztietarako bake agirik zabalduko dituzte. No-la eta nori sines?

Nahi ezta ere garai hauetan denok erromantiko sa-marrak bihurtzen gara. Garai hauetan gure mundua paradisu dela etortzen zaigu burura eta, lurraren para-disutze hori gugandik urrutiegi ikusten badugu ere, amets egitetik ezin ihesi.

Esan dezagun, topikoa bihurtu denez gero. De Gau-ille-k ez duela mediorik bere esanak egiteetara egoki-tzeko. Hala ere bere esanetan gordintasun guztian ager-tu direla munduko korapilorik gogorrenetakoak ukatze-rik ez. Zaharrago eta zoratuago dagoela diote. Bere poli-tika, dudarik gabe, Frantzian bertan eskuindarra eta konserbadorea da, jantzi berriekin egina bederik ere. Atzerri gaitan egiten dituen gauza batzuek (ez noski. esate baterako, Hego Afrika-ko zuriei harmak saltzea) ezkertiar eta sozialista batek egin behar lituzkeeneta-koak dira. Zorua omen da hori pentsatzea, diote.

Zorua. Lehengo egunean zinean izan naiz. Bere ga-

raian ikusterik ahal izandu ez nuelako «Zorba» delako pelikula ikusten izan nintzen. Filma zer irudituzitzaidan esan beharrik ez: paregabekoa. Ez noa horretara, ordea. Film honen musikagilea Mikis Theodorakis da. Hau, Grezian, gartzelan dago. E. D. A.-ren diputadua zen eta Lambrakis gazteriaren lehendakaria. Zalapar-ta handirik gabe, isilean, bere posturaren logikan, zutik jarraitzen du. Bera bezala beste asko. Ameriketara, Afrikara eta gainontzekotara. Batzuek, vietnamdarrek, bonbei fronte eginaz. Beste batzuk isilean lan eginaz. Horiek dira realistik, horiek egiten dute posible gizonek sinesten jarraitzea posible izatea. Zoroak direla esango da, ordea. Izan ere gure gaurko gizartean zoroa konforme ez dagoena da.

Pelikularen atzenean Zorba delakoak hau esaten dio, guti gora behera, idazleari: zuk dena baldin baduzu ere zerbait falta zaizu, zorakeria piska bat; zorakeriarik gabe ez dituzu lokarriak hautsiko.

(Z. A., 1967-abendua-10).

HERRIGINTZA

Gaurko gazteria berria

Donostiarrek han-

-hemen *irripar egizu arren* dioten milaka txartel zabaldu dituzte, hizkuntza askotan. Nik ere, gazte bezala, gauza berdina esaten dizuet: gure aurrekoak gazteei buruz hitzegiten entzuten baldin badituzute: *irripar egizu arren*.

Herri honetan bertan azaltzen den gaiak zerbait esateko okasioa ematen dit. Asko hitzegiten eta idazten dute gutaz, gaurko gazteriaz. Zein inpresio egiten

didan gutaz gure aurrekoek hitzegin eta idazten dutenean? Irriparra izan daiteke erantzunik onena.

Politikari dagokionez, beste gauza askori dagokionez bezala, gaurko gazte batzuentzat gure aurrekoak errukarriak dira. Insolentzia pixka batekin, hau galde-tzen dute: bai ahal dakizue zein nahaspila eta zein saltsa utzi duzuen gure eskuetan? Non dira zuen hitz polittak, zuen ideia paregabeak, zuen mundu konpontzeak?

Beste batzuek, gaurko munduaren konplikazioa ikusirik, ekonomiaren, politikaren, jakintzaren, gizartearen konplikazioa nabariturik, hau galdetzen dute: zuek, zuen ideiekin nola sartuko zarete, ba, gaurko gora-beherak epaitu eta konpontzera? Sozialismoa, demokrazia, errepublika, monarkia, kapitalismoa, komunismoa... zer eta zertarako gaurko munduan? Horiek gaurko erre-alidadadearen atzetik doaz arrastaka, doaz edo... joan nahi dute. Lehengo gizaldian, berriz, aldrebes: ideiak erre-alidadadearen aurretik. Lehenago bai erraza idealista romantiko izatea; gaur, berriz, realismo gogorre-nak agintzen du eta, gazteriak idealismoa maite baldin badu (zaharrek hori esaten dute behinepehin), zer egin?

Galdera horientzat, kristautasuna erantzun bat izan daiteke; baina hor dago Eliza, askotan eta askorentzat eragozpenik handiena bezala benetako kristautasun bantentzat.

Harroak garela, aurrekoek egin dutena ez dugula aitortu nahi, baliteke. Konprensiorik ez dugula, baliteke; baina ez ote lukete aurrekoek gehiago behar?

Han-hemen bildu ditudan iritziak idatzi ditut. Astakeria bat baino gehiago idatzi izatea, baliteke; izan

bedi nere gaztetasuna barkaziorako motibu. Era guzie-tara, hobe da pentsatzen dena esatea, ez esatea bai-no. Honela, esandakoak, baldin ezer balio ez badute, haizeak eramango ditu; bestela, berriz, bat edo batek jasoko ditu.

(Z. A., 1964-VIII-23)

Andoaingo gazteria

Andoaingo gazteria esnatu dela esan daitekeela us-te dut, eta ez dut uste hori andoaindar gazte bat naize-lako esaten dudarik, egia delako baizik. Izan ere, An-doain azkeneko urte hauetan zerbait ezagutu dutenek, herriaren izpiritua asko aldatu dela diote, eta aldaketa horretan parte handi bat gazteriak izan duela. Euskal Herri guzian bezala hemen ere, eta behar bada indar-tsuago, nabaritzen da belaunaldi, generazio berri bat etorri eta iritsi dela, eta bere lekua eskatzen duela gizartearen barruan. Belaunaldi berri honek, Kennedy-k lehendakaritza hartzerakoan esandako hitzak bereak egin nahi ditu: *libertadearen antortza esku berrietara pasa* da. Beharbada, belaunaldien arteko aldaketa elka-rren arteko borroka bezala azaldu da. Batzutan hala da, baina bestetan itxura besterik ez da. Izan ere, herria-ren alde lanean jarraitzen duenak beti bait du gazte arima; hori egiterakoan, gazteak bezala, gizartea ondu daitekeela, eraberritu eta alda daitekeela pentsatzen duelako, esperantza galdu ez duelako. Baina baliteke belaunaldien arteko koxka horrexegatik sortzea. Asko bait da, eta ez nuke epaile itxurarik hartu nahi, pasa-takoaz etsi egin duena. Gazteriak, ordea, ez du etsi eta hortik datorkio bere indarra. Baina gu hazitako zen-baiten etsipena epaitzeko nor ez bagara, ez dezatela horiek gure inkonformismo radikala epaitu.

Etsi ez duena, ez dago gaurko errealidadearekin konforme, eta konforme ez dagoena, inkonformista, rebeldea eta ekilea da. Horrexegatik ere ez ditu, ezta baidatu gabe, aurrekoen pentsamendu eta ideiak jasotzen. Baina horrexegatik zor digute errespetua. Lehenagokoen zenbait ideia eta pentsamenduk ez digu balio eta, oraindik, horien ordezkio gure-gureak ez ditugu aurkitu. Honela ikusten gaituzte askotan, desorientaturik eta aldakor; baina hobe lukete, zenbaitek zinismoz betetako irriparrez emandako kontseilu batzuen ordezkio, egi-bila ibiltze guziek merezi duten errespetoa izatea.

Asko mintzatzen da jendea gaurko gazteriaren axolagabekiaz. Ez da hori Andoainen nabaritzen dena. Egia da honelakoak badirela, eta nahikoak gainera zorritzarrez; baina axoladun gazte asko dago Andoainen, beste horien axolagabekeria ahantzarazteko.

Askotxo da lanaren ondoren Donostiara joaten dena, edo Andoainen bertan geratzen dena, gaueko eskolatan ikasteko. Askotxo da ase ezineko jakin nahiez bere burua osatzen ari dena. Askotxo, kultura lanetan, euskera lanetan dabilena. Askotxo, herriaren alde guzietako lanetan sarturik dagoena. Askotxo, kontzientziaz beti euskeraz egiten saiatzen den neska-mutil kuadrila. Askotxo..., baina zertarako jarraitu? Guzi hau ez zen duela urte batzuk ikusten, eta, beste ezergatik ez bada ere, honek herriarentzat dakarren guziagatik, errespetua merezi du.

Baina Andoaingo herriaren estrukturan ez du gazteriak lekurik aurkitzen. Lehenik, gure herriaren barruan osatu behar dugu gure nortasuna. Ez dugu ahazten gure herria ez dela herri osatu bat, barrio askoren eta diferenteen nolabaiteko elkartasuna baizik; eta hori eragozpen bat dela herri bezala pertsonalitatea izatera iristeko. Baina zatika joan gaitezen.

Topiko bat da, denek esaten bait dute, hogeigarren gizaldiak jolasaren —ozioaren— zibilizazioa dakarrela. Andoaindar gazteok, ordea, sail honetan umezurtz aurkitzen gara. Eta ez pentsa ozioaren problemarik inportanteena dantzarena denik. Ozioaren barruan, lanetik kanporako eginkizun gehienak sar ditzakegu. Horretarako Andoainen ez dugu ezer, taberna besterik, jakina. Ez non elkarturik, ez non jolasturik; gure neurrikorik ezer ez. Eta jolasari ekin dezaiozun. Ez dut uste inork ukatuko duenik, andoaindar gazte gehienak igandeetan, beren jolaserako, kanpora ateratzen direla. Eta ez dut horregatik protestarik egiten, gauzarik normalena bait da herriaren estrukturak dauden bezala jarraitzen duten bitartean. Eta musika jartzeak, musika izateak, ez ditu gauzak konpontzen, argi ikusten denez. Hara problema bat. Eta ez dut herriko joia, herrikoa izateagatik defenditzen; kanpora ateratzea eskapismo bat delako, errealidadeari ihes egin nahian sortzen den alienazio bat delako, baizik.

Dudarik ez dago problema hau konpontzea gazteen eginkizuna dela; batez ere problema, hauena delako; baina herriak instituzio bat daduka, herriko pertsona partikularrak ezin dezakeena egiteko: aiuntamendua. Badirudi, ordea, aiuntamendua handien, hazitakoen gauza dela, eta guk harekin zer ikusirik ez dugula. Horri deitzen diot nik herriko estrukturak gure beharren neurrian ez egotea.

Beste problema bat. Lehenago esan dut asko dela bere jakin-nahia ase nahirik dabilena; baina, jakina, ez du horretarako bide zabalik aurkitzen. Bada, bestalde, Andoainen Biblioteka municipal bat. Estruktura horren barruan, kultura zabaltzeari buruz eta beste zenbait gazteren jakin-nahi hori asetzeari buruz zenbait gauza egin daiteke. Baina zer? Gazteek ez dute zer ikusirik biblioteka horren jesterioan eta bizitzan; beraz, inola ere hauen

asmo horientzat zer ikusirik ez duen zerbait bezala azaltzen da.

Har ditzagun kirolak. Egia da frontoi bat badela, eta futboleko zelai bat ere bai. Baina zein kondiziotan? Zein komodidade dakar frontoiak? Dutxarik ez, etab. Atletismorako ez da zaletasunik sartu, ez bait dago non eginik. Etab., etab.

Begi-zabaltze batean bakarrik ikusi ditugu problema batzuk; baina gehiago, ugariago, azalduko lirake sako-nago sartuko bagina. Besterik gabe, artikulua honetan esaten jardun naizena, egia nahiko galanta bezala azaltzen dela uste dut: Andoaingo herriaren estrukturetan herriko gazteriak ez duela lekurik. Ez da, horregatik, harritzekoa gazteria herrian gustora ez egotea, desorientaturik aurkitzea, eta, askotan, postura radikala hartzea.

(Z. A., 1966-I-30)

Politika

Gaur egun, hitz hau izan daitekeen prestijiorik gutienekoa da. Gizon gehienek pentsamenduan, politika hitza eta zikinkeria hitza berdinak dira, esanahi berdina dute. Jendea despolitikatua dagoela entzutea ere ez da harritzekoa izaten.

Gizarte baten aurrean, estruktura batzuen aurrean, bi eratako posturak har daitezke: onak direla esan, eta ezarritako horiek defenditzea; edo-ta, gaizki jarriak eta eginak direla esanik, horiek bat-batean desegin nahi izatea. Bi postura hauen artean, beste mila aurkitzen da, bakoitza bere matizazio diferentearekin.

Gizarte bat ondo jaso dagoela, gizarte horretako estrukturak ondo ezarriak daudela, gehienean gizartea eta estrukturak horrela izateak bakoitzaren interesak defenditzen dituenean esaten da. Zenbait estadutan, ordea, —gehienetan esan daitekeela uste dut— esturkturek guti batzuen interesak defenditzen dituzte, eta horregatik gizarte horiek, estruktura horiek, guti batzuentzat daude ondo ezarriak, eta ez bertako gehienentzat. Horregatik sor daiteke borroka. Politikaren egin-kizunik nagusia guzien ona egitea baldin bada, dudarik ez dago horrela jasotako gizartea eta horrela erabakitako estrukturak gaizki daudela, eta berri batzuk jaso behar direla. Horretarako, nolabaiteko borroka beharrezkoa da, eta borroka hori da politika.

Baina, jakin, guti horiei ez zaie komeni menperaturik daudenek borroka egitea, politika egitea; hori egin ez gero, gizarte berri bat jasoko luketelako. Hauen politika den guzia desprestijiatzen eta jendeari, menperatuei, politikarako gogo guzia kentzen saiatzen dira guti horiek: horretarako nahiko bide badute Europako zenbait lekutan... Beste artikulua batean idatzi nuenez, egunerokoen eta aldizkarien askatasuna, neurri handi batetan, gezurrezkoa da kapitalista sistema batean: haiek argitaratzeko, beharrezkoa bait da kapitalisten laguntza; kapitalistak, ordea, gutienak dira, eta ez zaie komeni gehienek interesak defenditzen dituzten ideia, berriak eta sistimak zabaltzea.

Bakoitzak, gizarteari buruz, mila problema dugu. Problema horiek errealidadean daude, egunero gurekin daramazkigu. Behar bezala problema horiei aurpegia eman ez gero, berehala iritsiko ginake politikaren sorra. Baina dirudunek errealidadeko bizitza garratz horren truke, ilusiozko bizimodu bat eskaintzen digute: zinean, telebisioan, aldizkarietan, propagandan erakusten diguten bizimodu berri bat. Gure problemetatik kanpo da-

goen bizimodu bat. *Eros zazu halako sukaldea, eta zoriontsu izango zara.* Hau eta honelako esanak sinesterrakoan, gure eguneroko bizitza zailari ihes egiten diogu, eta ilusiozko beste bizitza horretara goaz gure pentsamenduz. Morfina bezalaxe da hori.

Politika da gizartea eta estrukturak behar bezala jasotzeko biderik egokiena; eta, gizartea gaizki baldin badago, lehengoa desegin behar da lehenik, berria jasotzeko. Baina hori ez zaie inola ere komeni kontserbadoreei, dirudun gutiei. Horrela, dituzten medio guziekin politika desprestijiatu egiten dute, eta politikarako beldurra sartzen saiatzen dira.

Paradoxa dirudien arren, politika ez egitea ere politika egitea da. Izan ere, gizarte bat gaizki egina eta jaso badago, eta gauzak bide onera ekartzen saiatzen ez bagara, oraingoa ona dela aitortzen ari gara eta oraingoak jarrai dezan laguntzen. Oraingoa, esan nahi dut, mundu guziko gizarte askorentzat.

Baina, baita ere aitortu behar dugu, politika ez dela kontserbadoreen propaganda eta jokabideagatik bakarrik hondatu, desprestijiatu, ez. Izan da makina bat gizon eta emakume politika, profesio bat eta bizibide bat egin duena, eta politika zeharo desprestijiatu duena. Izan da zenbait ezkertiar, botikarioen demagogia hitzetik hortzera erabili duena, baina ezertxo ere egin ez duena.

Uste dut, gainera, badela beste arrazoi psikologiko bat politikari beldur izateko zenbait gizonengan: desengainua. Askok eta askok uste izan du politika eginaz, bakoitzak eskatzen zuen politika eginaz, problema guziak konponduko zirela; eta, jakina, ez da horrelakorik behinere gertatu. Izan ere, politika, sentidu batean, alienazioa, bestetaratzea izan daiteke. Politikak, eta ez

guk, gauzak oso-osoan konponduko dituela uste izate-rakoan, gure ahalezina beste zerbaitetara, mito batera, pasatzen dugula adiarazten dugu. Gainera, gehienek politikari eskatzen diote problema guzien erantzuna, eta hori bide okerra da. Politika egiterakoan, guk gerok aurkitu behar ditugu soluzioak.

(Z. A., 1966-V-15)

Sindikalismoa eta politika

Maiatzaren hamazazpian Frantzia guzian opor, huelga bat izan zen eta baita ere zenbait hiri eta herrixkatan manifestazio ugari eta indartsuak.

Azken bolara honetan, sindikatoak gogorrago jokatzen hasiak dira estadu horretan, eta azkeneko hilabeteetan zerbait galduak zeduzkan indarrak berriro azaltzen hasiak dira. Indar berritze hori, batez ere, C. G. T. eta C. F. D. T. sindikatuak egin zuten tratuaz geroztik azaldu da. C. G. T. eta C. F. D. T. bi sindikatu handienak dira. Lehendabizikoa, gehienbat komunisten eskutik dagoena; bigarrena, berriz, lehenago kristau izena eraman zuena, eta orain dela bi urte izen hori utzi zuena.

Izan diren manifestazio horietan, sindikatuetakoki gindariak politikariengandik aparte erabili nahi izan dituzte gauzak. Izan ere, Frantziako oposizioa, zoritxarrez, oso desegina eta banatua bait dago, eta ez hori bakarrik, oso desprestijiatua ere bai. Gainera, egia da politikariek, aspaldidanik, sindikatuak beren menpean eta beren probetxurako erabili nahi izan dituztela. Eta kapitalismoaren barruan jokatzen ari diren bitartean behinepein, sindikatuak partiduetatik aske egon behar

dutela nahiko gauza garbia dela deritzat, politikariekin lotzerakoan, sistimarekin berarekin lotuko bait lirake.

Behar bada, honelako zerbait da Europako zenbait sindikalariren eztabaidetan dabilen gaia: zein da sindikatuaren eginkizunik nagusia? Ekonomian parte hartzea, edo-ta erantzutea bakarrik? Frantzian, esate baterako, egiten den planifikazio adiaratzailerako, sindikatuen konseilua eskatzen da. Baina ez ote dira horrekin konprometiturik aurkitzen? Gobernuak ekonomiarri buruz hartzen dituen erabakietan sindikatuak parte hartuz gero, erabaki horiek betetzera behartuak aurkituko dira, ez dute erabaki horien kontra borroka egiterik izango, diote Frantziako sindikalari batzuek. Beste batzuek, berriz, zera diote: erantzutea ez da nahiko, gauzak gaizki egiten dituztenean borroka egitea, huelgara ateratzea ez da nahiko. Ekonomiari eta gizarteari buruz erabakiak hartzen diren lekuetan, langile guzientzat hainbesteko axola izango duten erabakiak hartzen diren lekuetan, ezin daitezke sindikalaririk gabe gelditu; beharrezko da leku horietan eta une horietan egoitea eta parte hartzea. Sindikalismo berri batetara irisatea beharrezkoa dugu, bestela romantiko eta ameslari batzuk bihurtuko gara.

(Z. A., 1966-VII-5)

Pompidou Donibane-Garazin

Pompidou, Frantziako lehen ministroa, azken astean Donibane-Garazin izan da, eta han hitz hauek esan ditu: *Euskal Herriak era batean bere jatortasuna gorde eta oso osoan frantsesa izan, hori da Frantziak egin nahi duena Europaren barruan.*

Hitz horiek irakurtzerakoan, erromatarrek zuten

refran hau etorri zait burura: *excusatio non petita, accusatio manifesta*; eskatzen ez den eskusa, azaltzen den akusazioa; baina oraingoz utz dezadan hori alde batera.

Datorren urtean elekzioak dira eta U. D. R. degaullista partiduak ez du diputadurik Euskal Herrian; baina, dirudienez, gobernuak atera nahi du bestaldeko Euskal Herritik diputadu bat edo bi bere aldekoak, eta sentidu honetan ikusi behar dugu Pompidou-ren ibilaldi hau eta entzun hitz hauek.

Euskal Herriak bere jatortasunean iraun nahi duela, dio Pompidou-k, eta ondo iruditzen zaio; baina hitz hauek elekzio aurrean eginikako asmo demagogiko batzuk besterik ez dira. Ez bait da nahikoa asmo onak azaltzea; beharrezkoa da egi bihurtzea, eta hori da Pompidou-ren kontradikziorik handiena. Bestalde Euskal Herria ez da prefektura bederik ere, «Basses Piriennées» izeneko departamenduan dago. Pau duelarik hiri-buru, Baiona subprefektura besterik ez da. Zer gutiago Euskal Herriak prefektura aparte bat izatea besterik, jatortasuna gordetzeko? Euskera hitzegiten den eskualdetan irakaskintza euskeraz ematea zer gutiagorik Euskal Herriak irautea nahi baldin badu? Baina gobernuak hortatik ezer ez. Urtero gazteek Euskal Herritik alde egin behar dute lan bila, bestaldeko Euskal Herria Frantziaren ekonomiaren eta aberastasunaren ertzean bizi bait da. Gobernuaren soluzioa: bere planifikazioan dioenez, Ipar Euskal Herriaren indarrak turismotik etorri behar du. Ez da harritzekoa Gobernuak hori uste izatea, izan ere Pompidou jaunarentzat Euskal Herriaren jatortasuna folklorikoa da, turistentzat azaltzen den folklore mistifikatua, edo-ta Pierre Loti-k azaltzen duen gizarte bukoliko hori.

De Gaulle-k atzerri gaietan egiten duen zenbait gau-

zarekin ados naiz ni; baina bere lehen ministroari berak amesten duen European Frantziak, Euskal Herriak Frantzian duen leku eta sentidu berdina behar duela ukan entzuterakoan, erabat erotu dela pentsatzen hasi naiz, edo bestela izan daitekeen zinismorik handienezan erori dela.

Pariseko aginduak jarraiturik, Paueko prefetak euskaldun degaullista elkarteen batasuna osatu du: demokraziaren interpretazio interesantea! Pompidou-k Euskal Herrira azaldu tipi bat egin du, kredito batzuk agindu ditu, ondoren behar bada diputadu degaullista bat izanen da euskalduna; baina gero gazteek lan bila atzerri joaten segitu beharko dute, euskera egunetik egunera galtzen joango da, Frantziako aberastasunaren gonbarazioan bestaldeko Euskal Herria egunetik egunera pobregago. Baina hori bai, folkloreak jarraituko du turisten usurako, eta han gelditzen diren euskaldunak libera txar baten truke beren izaera saltzera behartuak aurkituko dira. Hori da Pompidou-k esan nahi zuena, Euskal Herriaren jatortasuna aipatzen zuenean; ez dut uste, ordea, hori esan nahi zuenik, Frantziaren jatortasuna Europaren barruan aipatzen zuenean. Badirudi Pompidou-ren pentsamendua hau zela: «emaidazu boza, eta hitz politikak esango dizkizut, zuk ere tontoa izateko eskubidea baduzu».

(Z. A., 1966-VII-10)

Euskal poujadismoa

Poujadismoa deitzen diot nolabait izendatzeagatik. Poujade, frantses politikari baten izena da, orain ezer asko ez dena baina orain hamar urte zarata handia atera zuena. Poujadismoaren izenpean beheko talde, klaseen, reakzio batzuk estaltzen dira. Gizarte bat edo

Herri bat hazitzen doanean, talde hauek izaten dira gehienbat sofritzen dutenak; baina langileen gain dudelako uste dutelako-ta, bitalismoa ez dute ezkerretik kritikatzeko, eskuinetik baino.

Euskal Poujadismoa aipatzerakoan, ez dut esan nahi partidu bat denik, ezta elkarterik; hauxe bakarrik adiarazi nahi dut: badirela gaur egun Euskal Herrian, bertako kondizionamenduak bultzaturik, nolabaiteko euskal poujadismoa osa dezaketen elementuak, eta behar bada, nork daki, gorputz har dezaketenak.

Euskaltzaletasuna, XIV gizaldiaz geroztik aztertzen hasten bagara, batez ere nekazaritzan sustraitzen dela ikusiko dugu. Jakina denez, politikan eta soziologian ez dago absolutuki mintzatzerik, ezin daiteke horregatik esan nekazaritzan finkatzen diren indar politikoak direla bakarrik euskaltzaleak, batez ere hauek direla euskaltzaleak baizik. Eta hori egia da gaur arte. Nekazaritzan finkatuak esaterakoan, ez da esaten baserrian lan egiten dutenak, beren izaeraren estrukturak —batez ere pentsamenduarena— nekazaritzakoak dituztenak baizik. Hori beste leku askotan gertatutakoa da. European, neurri handi batetan, kristau demokrazia sozialisten kontra indar horietan finkatu dela ukatzerik ez dago. Baina ez dituzte denek eta beti ikusmira hesituak eta eskasak ukan. Ezta gutiago ere. Kondizionamenduak bultzaturik, era batera edo bestera jokatu izan du.

Ekonomia batek bere bizitzaren barruan zartadak izaten ditu, handiagoak edo tipiagoak. Hemen ere *Plan de Estabilización* lehendabizi, eta gero *Plan de Desarrollo*z geroztik azalera atera da gure ekonomiaren zenbait gaitz. (Honekin ez dut *Plan de Estabilización* eta *Plan de Desarrollo*ren iritzi bat ematen, hori beste gai bat delako). Izan ere European gudaz geroztik, kapitalismoa-

ren barruan teknika eta era berriak sartu dira eta aurrerapen bidean pauso bat eman da. Sistima baten barruan, kapitalismoan, aurrera jarraitu nahi baldin badu, gauza batzuk beharrezkoak dira, edo-ta sistima aldatu behar da. Baina ez bata ez bestea nahiko dute poujadismoa osatzen duten jendeek.

Horrelako jendeek kapitalismoa kritikatzeko dute, baina eskuinetik. Horrelako zerbait gertatzen da, edo gerta liteke Euskal Herrian.

Jabetasuna, propiedade, oso banatua dago Euskal Herrian. Lantegi tipiak ugariegi dira. Gertakizun honetan finkatzen dira, batez ere Gipuzkoan, politikaren radikalizaziorik ezin daitekeela gerta sinestearazi nahi ditugutenak. Gerta liteke, eta ez; baina ez dago neurri berdinean jarraitzerik. Edo-ta teknokratek jartzen dituzten bideak segitzen dira, edo-ta sistima, ekonomiarena jakina, aldatu egin beharko da. Hori, ordea, bata nahiz bestea, ez da minik gabe gertatzen, eta min honek nolabaiteko poujadismoa sortaraztea ez litzake harritzekoa izango.

Gainera, inmigrazioaren arazoa dago eta arazo honek lehen esandako fenomenuari izatera bultzatzen lezaioke. Poujadismoaren tankerako joerak sortzen diren jende eta elkarten artean, narzisismo indartsu bat jaio-tzen da, ez bait du honelako jendeak posibilitate handirik ikusten bere eguneroko bizitzan.

Itota, hil zorian aurkitzen da. Orduan, sublimazioaren bitartez, berak —berak bakarrik— osatzen duen kolektibitate, elkarte, Herri edo honelako zerbaiten irudia maitatzera iristen da. Narzisismo legun bat beharrezkoa da, edo gutenez ez da kaltegarria. Narzisismoa, oster, dinamikoa baldin bada, balio handikoa izan daiteke. Narzisismo astuna, lehen esan bezalakoa, ez da

dinamikoa, estatikoa, geldia baizik. Bere elkartearen, kolektibidadearen, irudia gehiegi maitatzean fijazioa sortzen da, eta honek ez du mugitzen uzten. Ekonomia-
ren arrazoiak alde batetara utzirik, etorkinen arazoa di-
namikaren barruan bakarrik konpon dezakegu; beraz,
dinamikaren aurka doazen gauza guziak guretzat suizi-
dioarenak dira.

Artikulu honek nahaste-borraste izugarria irudi leza-
ke, eta honela da; baina pondu interesgarriak eta me-
ditagarriak direla uste dudalako argitara ditut, nahasian
bada ere.

(Z. A., 1966-I-30)

Euskal kultura

Z. Argiak, bere berrehungarren alera iritsi dela-ta,
bereziziko alea argitara behar omen du oraingo hone-
tan. Hori dela-ta, horri honetan kulturaren kondiziona-
mendu sozialez zerbait idaztea eskatu didate.

Soldaduska dela-ta, Galizia-ko lurraldetan nabil az-
ken bolara honetan, eta hango aldizkari batetan iraku-
rritakoa primeran datorkit nere saioari hasiera ema-
teko. Gallegoz idatzitako bakarrak *Grial* du izena, eta
hiru hilabetetik behin argitaratzen da; ale bakoitzak
ehun eta hogeita hamar bat horri izaten ditu. Udal-
dian argitara zen hamairugarren alean badakar aldiz-
kari honek estudio sakon bat izen honekin: *Ensayo de
bilingüística, galego e catalán frente a frente*. Estudio
honen barruan honelako gauzak irakurtzen dira:

Un galego empeza a definirse no intre da
eleución Idiomática, e remata, ás veces, de
facelo cando pacta con certo tipo de galego
ou con certa clas de catalán.

Beste leku batean berriz:

Incluso a cultura é una fonte de alienaci3n, cando a sua misi3n deber3 ser desalienar, liotar contra todo aquilo que deshumaniza 3 home. Defendelo racismo nunha escola luguesa, do pequerrecho 3 que lle sai en galego unha noci3n elemental calqueira. En galicia a cultura, a riqueza o, o poder, a alta posici3n social o mensaxe divino indentificase, en li3nas xerales, co idioma castel3n, ou sei3na, a outra fala aparez identificada cos valores m3is cobizados pola sociedades burguesa. Por este cami3o ch3gase a conclusi3n de que o pensamento burgu3s non 3 o m3is acheitado pra plantear a fondo o problema da la lingua en Galicia.

Gallegoz jarri ditudan aipamen guzien artean garrantzi handienekoa haxe iruditzen zait: *Por este cami3o ch3gase 3 conclusi3n de que o pensamiento burgu3s non 3 o m3is acheitado pra plantear a fondo o problema da lingua en Galicia.* Eta hau bi arrazoigatik: lehen-bizi, euskal kulturaren problema, neurri handi batetan, eta gehien, hizkuntzaren problema dela esan daitekeelako; bestaldetik, berriz, pentsamendu burgesak hizkuntzaren problema ezin duela erabaki esaterakoan, gaurko gure gizartean euskal kulturari gertatzen zaiona ondoen azaltzen duelako.

Nire iritzian, euskal kulturaren barruan urte bat, fexa bat, jarri behar bagenu, gaur egun bere baitan gertatzen diren gauza berriak aztertzeko, 1960. urtea jarri beharko genuke. Dударик ez dago kulturaren barruan urteak eta fexak jartzea arrisku handi batekoa dela; kultura, etengabeko izate bizi bat delako, eta ez sal-toka doan zerbait. Hala ere, zientzia eta jakintza gu-

zietan era horretara jokatzeko da, lanerako astrazioak eginaz, geldi-ezina den errealidadea estudiorako geldituaz.

Euskal kulturarentzat 1960. urteak aldi berri baten muga adiarazi nahi baldin badu, ez da ahaztu behar urte horretan guti gora behera hemengo ekonomian eta gizartean garai berri batzuen hasiera gertatzen dela. Beste artikulu batean, *Euskal Poujadismoa* izenekoan, esaten nuen nola Espainian *Plan de Estabilización* eta *Plan de Desarrollo* delakoekin aldakuntzak gertatu ziren. Eta ez da kasualidade hutsa gizartean honelako aldakuntzak gertatzea, eta euskal kulturara —hau da, euskal literaturara, euskal pinturara, euskal abestira, euskal antzerkira etab.— belaunaldi berri bat iristea. Bi gertaera horiek badute elkarren arteko lokarri hestu bat, eta ezin zitekeen bestela izan.

Ezin daiteke esan, ordea, euskal kulturaren belaunaldi hau berez sortu denik, ekonomian eta gizartean gertatzen ari diren gauza berriak berez sortzen direla ezin esan daitekeen bezala. Euskal kulturaren berbizteak, agoniak, heriotzako zoriak sortarazi zuen berbizteak, hemeretzigarren gizaldiaren bukaeran hasi eta 1939.a arte iraun zuen. Harrigarria izan zen urte horietan egingo dako lana; baina urte horietan euskaltzaleek egin zituzten lanak, orain bezala ekonomia, politika eta gizarte gertaerek kondizionatuta egon ziren eta euskaltzaleak defenditzen zuten jendeek nortzuk ziren ikusirik neurri handi batetan —neurri handi batetan diot, eta ez oso osoan— orduko euskal kultura, edo, obeto esateko, orduan defenditzen zen euskal kultura ruralista zela esan daitekeela uste dut. Horregatik orduan defenditzen zen kultura, burgesa zela esatea baino ruralista zela esatea egokiagoa eta egiagoa iruditzen zait eta hori esaterakoan ez dut desprezio tankeran esaten, ezin nezakeelako hori egin, beste herrietan, gurean an-

tzeko problemekin enfrentatu diren herrietan, antz handiko joerak izan direlako. 1936.az geroztik azkeneko urte hauek doa euskal kulturaren berbiztearen bigarren etapa eta maila bat. Ixilagoa eta behar bada ilunagoa. Ezin daiteke esan, ezta gutiago ere, etapa horretan belaunaldi bat galdu dela, gerla osteko belaunaldia. Izan dira izen handiko gizonak, lan egin dutenak; baina belaunaldi bezala atzera gelditu direla uste dut. Hala ere, garai horietan prestatu da gaurko belaunaldi gaztearen jaiotza. Gure gizartea, eta baita ere Espainia guzkoa, hitsita bezala egon da, bere baitan bildua. Bitarte horretan gizarte horren barruan berebiziko aldaketak, transformazioak gertatzen ari ziren, eta aldaketa horiek beren azpilana egiten ari ziren, eta azkenean azalera ateraziren. Gizartearen eta ekonomiaren sistema, edo-ta erabat aldatu eta beste bat jarri, edo-ta zuzentze handiak eta teknika berriak hartu beharrean aurkitzen zen lehengoarekin jarraitzekotan. Eta azkeneko hau izan da gertatutakoa. Hori dela-ta, gure alderdietan behinepehin, *civilización de consumo* delako horretara iritsi gara, eta hortik sortu dira gazterientzat, eta ez gazterientzat bakarrik, jokaera berriak, konportamendu berriak. Eta hori maila guzietan ikusten da. Eta gizartea bera ere, hemen, aukera bat egin beharrean aurkitu da: Sistimaz aldatu ala teknokraziaren barruan erabat sartu. Bigarren hau da hemen gehienbat gertatzen ari dena. Hau gertatzerakoan, zeintzuk dira gehien sofritzen dutenak? Erdimailan dabilizenak. Beste hitzetan, eta argi hitzegiteko, euskaltzaletasuna defenditzen duten jende gidariek: eta hortik ezinegon bat sortzen da. Izan ere, ruralismoaren kontestu hura joan zen eta euskaltzaletasuna lehendabizikoz bere dintasuna sustraitu beharrean aurkitu da. Horretan ere, ordea, bi bide aurkitzen dira: batetik, eta hortik doa zenbait jende, nere iritzian aristokrazismo izenarekin ezagun dezakegun bidea, hau da, euskera eta euskal kultura burges handiek, dirudunek, agintariek hitzegitera eta erabiltzera

iritsitakoan salbatuko dela uste izatea. Hauek ez dute sistema aldatu nahi, sistema horretan gailen direnak, goian direnak euskerara bihurtu nahi dituzte. Beste bi-dea hartzen dutenak, ordea, euskera proletarizatu egin nahi dute. Hauentzat hiltzeko zorian dagoena ezin daiteke burgesa izan, rebeldea besterik ezin daiteke izan. Gainera, diote hauek, burgesiaren izaeran bertan ez ote dago euskeraren eta euskal kulturaren heriotz arriskuaren arrazoia? Batzuk menpeko izatea eta besteak goiko, batzuk morroi eta besteak nagusi izatea, eta euskeraren heriotza elkarren artean zerikusirik ez duten gauzak ote dira? Horrelako mila galdera sortzen hasia da gure artean. Aspaldiko urte hauetan ez da izan gure artean hainbesteko saltsarik, hainbeste nahasketarik, hainbeste egia aurkitu nahirik, hainbeste ideologiarik. Hori besterik gabe gertatutako gauza izan ote da? Ez eta ez. Batetik, hori egun batean edo bestean gertatu beharrekoa zen; bestetik, gizartearen eta ekonomiaren estrukturetan aldaketa handiak gertatu baldin badira, kulturaren arazoak ezin zitezkeen geldirik iraunarazi.

Gure izaera guziak —ekonomikoak, gizartearekikoak, kulturarenak— zalantzatan jarririk daude. Horregatik gure poesia, gure literatura, gure pintura etab. eten gabeko galdera bat izango dira: zer da euskaldun izatea? Zergatik euskaldun iraun? Kapitalismoa eta euskera zer? Etab. Quebec-eko abeslari famatu batek dioen bezala:

Mon pays,
C'est l'envers d'un pays
Qui n'était ni pays ni patrie
Ma chanson
Ce n'est ma chanson
C'est ma vie

(Z. A., 1966-XII-25)

Gure jokabidea gaur

Adiskideok:

Barka hainbesteko atzerapena. Geroztik gerora, lanaren beharrez noski, gaur arte heldu naiz. Hitz labur eta motz hauek nolabait konponduko ote dute delako atzerapen hori!

Planteatzen duzutenari behar bezala erantzun ahal izateko derrigorrezkoa litzake liburu bat idaztea. Kasik nahiago nuke hortaz luze hitzegitea, idazten hastea baino. Hala ere zerbait idatzi beste erremediorik ez dudala dirudi.

Gauza praktikotasunaren aldetik ikusi nahi baldin bada, hemen bagarela zenbait egoskor eta burugogor euskeraz egiten jarraitu nahi dugunok nahiko arrazoi badela uste dut. Zuek guzientzat baldin bazarete, hauen-tzat ere izan behar duzute, eta hauek ez dizue kasurik egingo erderaz baldin bazatozte. Beste gauza bat pentsatu behar duzute gainera: burugogor hauek ez direla lehengo baserritar ezjakinak bezala. Gehienak burugogor izatera ikasketak egin ondoren heldu dira. Hauekin hitzegin ahal izateko ez da nahikoa izango nola-hala euskera jakitea. Derrigorrezkoa izango da gai zailenez euskeraz mintzatzen jakitea. Egoskor hauek zenbat diren? Eztabaida daitekeena da, baina ezin uka daiteke badirela eta orain bertan dexente direla.

Baina praktikotasunaren arazoek usain txarra dute. Zinismoa ere badirudi gauzak praktikotasunaren aldetik bakarrik planteatzea. Hori gauzak gordin-gordin planteatzeagatik egin dut.

Izan ere, beste zerbait esan behar da: puntu ho-

netan ez da inor neutral. Gehienetan zuen artean zenbait euskeraren alde lan egitea-ta, politika gauza bezala ikusten du. Hain politikoa da euskeraren alde lan egitea, euskeraren alde lan ez egitea bezala.

Orduan egin behar dena, fariseismoak alde batetara utzi eta gauzak egiazki esatea da. Euskeraren alde lan egiten ez duen euskaldunak edo Euskal Herrian bizi nahi duenak, zergatik ez duen egin nahi esan behar du.

Izan ere, euskaldunok bizitzen jarrai ahal izateko giroa behar dugu; giro hori tanta askorekin egiten da. Tanta batek bere burua giro horretatik ateratzea, besterik gabe, giro horretan bizi behar dutenen kontra jartzea da. Ez dago neutralidaderik. Neutralidadea, bere burua engainatzeko gezur bat besterik ez da.

Presaka naiz eta berehala bukatu beharko dut. Hala ere, bukatu aurretik, beste zerbait esan nahi nizueke. Gaur egun asko da *konsumoko zibilizazioaren* ondorio txarrez mintzatzen dena. Euskera da sistema horretan ez integratzeko garantiarik onena. Dakizutenez, gaur munduan marjinalak, ertzean, baztertuak daudenak dira gizadiaren esperantza beren baitan daramatenak —beltzak, hirugarren mundua, estudianteak—; ba, gu ere, euskeraz mintzatzen garenok, bizi garen gizartean erabat marjinalak gara. Hori da gure indarra, gure izate hutsa delako, gizarte horren ukazioa bait da, eta baita ere, zergatik ez esan, gure ahuldadea.

Bueno, nahi duzuten arte. Ezertan laguntzerik baldin badut, esan besterik ez duzute. Agindu zuen serbitzari den honi.

(Gure Izarra, Herriberri, 1968)

Utikan engainamenduko naziokeriak

Bada sustantziarik gabeko abertzaletasun bat. Esate baterako, militarrek, Peru-ko aginteaz jabetu zirenean, herriari loxintxa egiteko, petrolioak nazioratu zituzten. Denbora gutiren barruan militar horiek sendotu egin dute atzerriko dirutzak Peru menderatzea. Baina hitzez abertzaletasunaren demagogia egingo dute. Izatez amerikanoen morroin handienak izango dira, baina ahoz ezkertiarrak; militarren etsaiek-eta nazioaren etsaitzat eta atzerriko aginduen morrointzat salatuko dituzte. Hori da sustantziarik gabeko abertzaletasuna, mampirik gabekoa. Honelakorik ez da behar. Abertzaletasun folklorikoa dela esan daiteke. Behin esan zidan bestaldeko Euskal Herriko adiskide batek, hango Euskal Herriarentzat folklorea prostituzio bat zela. Eta arrazoi zuen, azaleko zerbaitekin herria engainatzea bait da hori.

ABERTZALETASUNA TAKTIKA DENEAN

Txekoslobiako gertaeretan bada bat inor gutik seinالاتu duena: bertako nazioen arazoa da. Batetik eslobakiarrek osatzen duten nazioa dago, bestetik herri txekiarrek daude: Bohemia eta Moravia. Txekoslobakiako estadia 1918an sortu zenez geroztik, izan zen problema nazio horien artean. Hauetako zenbaitek hitletiarrekin kolaboratu zuen eta hauek nazio bezala ezagutu zuten Eslobakia. Eta askatasuna eman ere bai, nolabaitekoa baldin bazen ere.

Komunistek oraintsu arte Txekoslobakia erdikotasunean gobernatu zuten. Hala ere, zenbait komunista eslobakiar ez zen ados goberna-era horrekin eta Eslobakiarren beregaintasuna eta autonomia eskatzen zuen. Baina Praga-ko gobernariak hori eskatzen zutenak espetxeratu egin zituzten, Eslobakiaren autonomia eta as-

katasuna eskatzen zituztenak «burges tipiak» zirela esanik. Musika ezaguna egiten zaigu noski hau.

Novotny urtarrilean baztertu zutenean, gainontzeko eraberritzeekin batera, Txekoslovakia nazioen arazoa ere konpontzea erabaki zuten.

Sobieten Batasuneko gobernariak, ordea, ez zuten hori begi onez ikusten. Sobieten Batasunean Ukraina beti izan da rusianoen menpean. Beldur ziren beste arrazoien artean Moskuko gobernariak, eslovakiarrei autonomia handiagoa aitortzen bazitzaien, ukrainiarrek ere ea Sobieten Batasunean Ukrainiarekin beste horrenbeste zergatik ezin zitekeen egin galdetzen hasiko ez ote ziren.

Pekin-eko irratia behin baino gehiagotan mintzatu da Txinarekin Sobieten Batasunak duen muga zaintzen dauden soldadu ukrainiarrei galdeginaz, ea zer egiten duten han, beren aberritik urrun, rusianoek Ukraina okupatzen duten bitartean.

Baina sobietarrek, Txekoslovakia okupatu ondoren, Eslovakia alderdi komunista manejatzea txekiarrena baino errazagoa dela ikusi dute. Horregatik orain eslovakiarren autonomia sendotzen eta astintzen saiatzen dira. Txekiarrek, berriz, beren alderdi komunista presatzeko ez dute Biltzarra elkartzerik izan. Goitik behera izendatu behar izan dute.

Hasiera batean, Txekoslovakia stalinisten garaian, Eslovakiarren eskubidez mintzatzen zirenak burges tipiak bezala salatuak eta persegituak ziren. Novotny-k utzi behar izan zuenean, horiek azaldu ziren arrazoidun bezala; baina Moskuko jauntxoentzat «kontrarreboluzionarioak» eta «antisozialistak» ziren. Baina sobietarrek, inbasio ondorenean, eslovakiarren abertzaletasu-

naz balia zitezkeela konturatu zirenean, hauek «ortodoxoak» eta jatorrak izatera pasa ziren.

ENGAINAMENDURIK EZ!

Abertzaletasuna da, beraz, gauzarik errazena demagogia egiteko. Eta zoritxarrez gehiegitan, menderatzailleek eta nazioaren zapaltzaileek azaleko gauza bakan batzuekin Herriak engainatzen dituzte.

Abertzaletasunak, horregatik, mamirik gabe ez du batere sentidurik. Askatasuna ez izatea bezain txarra da eslobakiarrentzat izenezko askatasuna izatea Hitlerren nahiz sobietarren menpean.

Zer ezanik ez dago, ez dugula batere maite abertzaletasun folkloriko hau, jendearen engainamendurako Herrien zapaltzaileek erabiltzen dutena.

Ez da horregatik harritzekoa munduan zehar abertzaile gazteak radikalizatzea eta askatasuna eskatzearekin batera zer askatasun klase nahi den galdetzea, eta bata bestea gabe ezin konprenitu ahal izatea. Vietnameko abertzaleek ez dute askatasuna amerikako okupatzaileengandik bakarrik eskatzen, baita vietnamdar burges traidoreengandik ere. Horregatik askatutako Vietnam batean ez dute lekurik izango burges kolonialista kolaboratzaile horiek.

(Z. A., 1968-XII-1).

Eska ezin daitekeena

Nahiz-eta Pariseko gobernuak Frantziaren diru-krisi hau maiatzeko nahasmenduen ondorio dela esan, gehienek ez dela hori haren benetako iturria eta arrazoia

aditzen dute. Argi dago zalantza guzi hauek, dirudunak beren diruak pilaka Frantziatik atera eta beste diruekin trukutzen hasi direlako sortu direla. Dirudunak dira, beraz Frantziaren krisi honen benetako axoladunak eta responsableak.

Hori dela zenbait gaullistak, eta bestelakoak ere, diruren gaiztakeria salatu du, hauek guzien errudun bihurtu ditu. Hori, gazteleraz esaten den bezala, *pedir peras al olmo* da.

Diruak, sistema kapitalista batetan, ez du aberririk. Eta lojikoa da ez izatea. Diruak, horrelako sistema batetan, irabazia eta rentabilitadea beste aberririk ez du. Sistema kapitalista hori ametitzen duenak, dirudunek beren diruak beste norabaitera eraman dituztelako, protesta egitea da lojikatik kanpo dagoena. Sistema hori onartzen ez dutenek bakarrik egin lezakete protesta lojika guzian, dirudunen traizio horregatik. Horiek bakarrik sala dezakete diruaren gaiztakeria.

Baita beste zerbait ere gelditu da nahiko argi oraingo honetan: eskuindarrengan finkaturik, ez dagoela ezkertiarren politika egiterik. Politika ez bait arte huts bat, errealidade batetan finkatzen da, honek ez du behin ere barkatzen politikarien bere izateaz ahaztea. De Gaulle-k, atzerri gaietan —puntu batzuetan gutienez—, politika ezkertiar bat erabili nahi izan du. Baina barne gaietan, gehienetan, diruaren aurrean burua makurtu egin behar izan du. Orain atzerri gaietan ere burua makurtu beharrean aurkitzen da gehienetan.

Politikagintzan, personalidadeek izugarritzko nagusitasuna dute, eta autonomia handi bat ere bai. Bestela zientziaren aldetik zenbait gertaera eta errealidade ez dago esplikatzerik. Baina hori egia baldin bada, baita ere egia da errealidadeak bere pisua duela eta inola ere

ez dagoela ahazterik. Eskuindarren indarrarekin behin edo bi pontutan ezkertiar politika egitea posible izango dela, baina ez luzaroan, azkenean burua makurtu beharrean aurkituko dela. Horixe da orain Frantzian De Gaulle jeneralarekin ikusten ari garena.

Politikak indarra egiten dio referentzia. Ez da borrontate hutsez zuzentzen, beraz, ezta gutiago ere. Politika hauziak ez dira behinere konponduko, zenbaitek uste duen bezala, *zintzoak izan zaitezte* esanaz eta gobernarietara onak izateko eskatuaz.

(Z. A., 1968-XII-8).

Esku zikinak

Andaluciako lurralde beroetan soldadutza egiten ari nintzelarik, halako batean Sartre-ren *Esku zikinak* izeneko liburua irakurri nuen. Benetan interesgarria, liburu honetan irakurtzen den teatroa. Benetan interesgarria, teatro honen gaia.

Idazlea beti da beldur, bere eskuak zikintzeko. Idazlearentzat esku zikintzea zera da, gaizki idaztea: edo formari buruz itsusi idaztea, edo gaiari buruz ekibokatura idaztea.

Idazleak, eta gaur eguneko idazleak batez ere, ez du eskuak zikintzeko beldurrik eduki behar. Hobeto esateko: bai, beldurra eduki behar du eskuak zikintzeko; baina ezin lezaioke, inola ere, beldur horren izeanean, idazteari utzi. Eta zoritxarrez, hain zoritxarrez gainera, asko eta asko da hori egiten duena.

Zaila homen da gaur egunean idaztea. Egia galanta

Munduko Estatu batzuetako gidarien xedeak, hori baino besterik ez dela dirudi: *Sakela bete eta isilduko dira*. Jakina, oraindik ere —eta zoritxarrez martxa honetan ez dugu amairik ikusten— hiru gizonetatik bi-
rentzat sakela betetzea da problemarik nagusiena eta, nagusiena ez-ezik, problema bakarra.

Eta orduan, zer esan herri subdesarroituen esperantzaz? Herri hauek bai daudela zeharo menperatuta! Eta sermoi egiten zaie, biolentzia baztertu behar dutela esanaz! Vietnam-eko herriak eman duen exenpluak bakarrik iraunarazten du esperantza hori.

Antza denez, inoiz baino zailago da gizonarengan sinestea, gizarte gizontiar batetan sinestea. Proudhon-ek XIX gizaldian esan zuena, egia da gaur ere:

Ez gaitezen engaina. Europa ideiaz eta ordenaz gaixo dago; indar hutsaren eta printzipioen desprezioaren garaietan sartzen ari gara.

(*Anaitasuna, 1968-VIII-15*).

Gu traketsok

Neure idazlanak berriro irakurtzen egon naiz. Orain dela bost urtez geroztik, euskal aldizkarietan argitaratutakoak. Eta zenbaiteraino diren traketsak ikusi dut. Asko eta asko gaizki idatzia, korrika egina, guti landua; iritzien enparantzara eten gabe iritziak argitaratuaz.

Zorionez ala zoritxarrez, euskalgintzak lan zaratsuak eta brillanteak baino gehiago, lan iraunkorrak behar ditu. Lan iraunkorrak eta zeliak, isilak baina eten-gabe egindakoak. Zenbat asmo eder probetxugarri ez

da azaldu gure artean azken urte hauetan! Baina horietako zenbatek iraun du? Egia esateko, oso gutik.

Dударик gabe, saiaketa guzi horiek derrigorrezkoak ziren. Asmo guzi horiek ere planteatu behar ziren, hazio ereitea beharrezkoa bait zen. Baina gure eginkizunaren maila zein den kontutan hartu behar dugu. Euskaldungoak irauten badu, gure belaunaldiak ez du ondorio handirik utziko. Izan ere, etxe bat egiterakoan, lehenik oinarri sendoak jarri behar dira; etxea jasotakoan, hauetaz ez da inor gogoratzen, ez dadukate nortasunik. Errealidade hontaz jabetzen ez bagara handinahian hasi gara, eta ez dugu ezer asko egingo.

Zenbat ez ote da gaur egun lan isilean, euskalgintza-
ren itxaropenari zutik iraunarazten diona! Jakina, jakitunentzat, jaun handientzat, ikasientzat etab. langile traketsak dira hauek; idazle zatarrak, gramatika eza-
gutzen ez dutenak; heuren saiaketa gehienetan, oker jokutzen dutenak. Baina besteei falta zaien zerbait badadukate: *egiten* dutenak dira. Eta hauek, gaurko, besteak baino inportanteagoak dira euskerarentzat. Hauek gabe, beste guziak ez dira posible.

Jakina, ez da nahikoa borondate ona bakarrik edukitzea. Zerbait gehiago behar da. Borondate onak ez ditu denak barkatzen, erruak ahaztuarazten, trakeske-
riak ezereztzen.

Snobismoa da gaur areriorik handienetakoa. Euske-
ra snobismoagatik definitzea. Afizioz, denbora pasa nahian. Honela erraza da euskerari buruz asko jakitea, gramatika oso ondo ezagutzea. Noizean behin, primeran idatzitako artikulua bat argitaratzea. Eta kito. Beste guzia jende zeia, traketsak egin dezala. Gainera,

hauek honela hauen idazkera txarra dela-ta, marmarrerako, kritikarako gaia emango dute.

(*Anaitasuna*, 1968-V-15).

Amorrazioa

Amorrazioak prensa txarra du. Norbaitek amorrazio bizian dagoela esaten baldin badu, ezer onik ezin leza-keela uste izan ohi da. Gizon amorratuak, gizon arrabiatuak, entzuten dugunez, animalien mailan jartzen dira. Gizon horiengandik ez da ezer onik espero. Baina lur honetan gizon arrabiatu asko da, amorrazio bizian dena. Eta askotan, gehienetan behar bada, arrazoiak, justizia eta eskubidea heuren baitan dago.

Arrazoiak gauza hotz bat izan behar duela dirudi. Norbaitek arrazoiak, bere eskubidea, berotasunez defenditzen duela agiri baldin bada, behingoan uste izango da arrazoirik gabeko gizona dela.

Izan ere, burgesiak jaso duen gizarte honetan, arrazoiaren berotasuna ukatu nahi da. Horregatik edozein berotasun, edozein pasio, desarrazoiaren seinaleztat salatzen da.

Gu, oster, Euskal Herria noski, Herri erreboltatu bat gara. Bizi garen kondizioetan Herri erreboltatu bat izateko ahalmenik ez badadukagu, gureak egin du. Gure arrazoiak, gizatiarrak direnez eta ez makinarenak, arrazoi beroak dira. Amorrazio bizian bizi behar genuke. Horretxek bakarrik eman lezaiguke, egin behar dugun borrokarentzat derrigorrezkoa dugun ausardia eta zale-tasuna.

Gizon arrabiatuak ahalezina adiarazten duela esan

ohi da. Eta egia galanta da hau. Arrabiatua, ezarritako gizartean bere gizatasunarentzat posibilitaderik aurkitzen ez duelako da arrabiatua. Horrexegatik da arrabiatua, bere gizatasuna defenditzeko beste posibilitaderik ez dadukalako.

Seriotasunari, formalidadeari buruz, irudi gezurtiak ditugu. Edukazioari buruz, beste horrenbeste. Irudi eta uste horiei jarraitu nahi izatea, izugarrizko tranpa batetan jaustea litzake. Bestek nahi izandako bideetan, bestek nahi izanikako eran. Hori bakoitzaren nortasuna osatzeko izango balitz, zer esanik ere ez; baina bakoitzaren izakerarentzat kate izateko egina izatekotan, erru handi bat bezala azaltzen da.

Lotsarik gabe azaldu behar da, amorrazioan bizi gara. Gure arrabioak ez digula sosegurik ematen. Eta arrabio horren berotasunean egiten dugula borroka, berotasun horregaz jaso nahi dugula mundu berri bat. Horregaz Euskal Herria berregin nahi dugula.

(Anaitasuna, 1968-IV-30)

Debaldeko gauzak

Nire adiskide batek, ea zergatik euskeraren alde —honek ezertarako balio ez-ta— ahalegintzen den galdetzen diotenean, zera erantzuten du: «Horretxegatik, ezertarako balio ez duelako». Eta egia handi bat aitortzen du, hau erantzutean.

Zenbat aldiz, hitzez gutienez, ez ote da kondenatu gure artean kapitalismoa? Ezin esan. Baina zer ikusi behar du kapitalismoak euskerarekin? Ez ahal da hori, gauzak heuren onetik ateratzea?

Bizi garen gizarte era honetan, zer da balioduna? Zer da zerbaitek balio izatea? Utilidadea dadukana, errentabilidadea dadukana, sal-erosketarako balio duena. Horixe da gizartean dagoen neurria. Ezin daiteke esan, besterik gabe, gauzak beti horrela neurtzen direla; baina bai beti honela neurtzeko joera indartsua daramala bere baitan sistema honek. Maitasuna, adiskidetasuna, jakitea, pentsatzea, denak diruak neurtzen ditu, diruak ematen die neurria eta balioa gure gizartean. Horixe da sistimak bere baitan daraman joera.

«Konsumitu eta isil zaite», dio gizarte honek. Zure eginkizuna zera da, ahalik-eta gauza gehiago edukitzea: kotxea, nebera, etab. Gero-ta gauza gehiago. Horretarako egin behar dira ahaleginak. Pentsatzeak, iritzia ukaiteak etab. ez dadukate lekurik hor. Gizona gauza bihurtzen bait da.

Eta hori, ez da kasualidade hutsa. Sistimak badaduka bere lojika eta baditu bere neurriak. Sistema aldatu beharra dago, beste lojika bat eta beste neurri batzuk nahi baldin baditugu. Balioen iritzi eta neurri berria nahi badugu behintzat.

Euskera bizirik nahi dugunok, euskerarekin olgetan eta denbora pasan ez gabiltzanok, euskera gure bizitzetan erantsirik dadukagunok, ez dugu hori euskerak prezio bat dadukalako, gauza komertziala delako egiten. Gure borroka, euskera balioduna egiteko baldin bada —komertziala esan nahi dut—, alferrikakoa litzake. Ez da hori euskeraren aldeko borrokaren sentidua.

Ez du euskerak ezer balio, ez da merkatuan saldu eta eros daitekeen zerbait. Euskerak ez daduka preziorik. Euskera ez da merkantzia bat.

Gizagintzan, gure gizartearen gizonagotzean borro-

kan gabiltzanontzat bakarrik eduki lezake benetako sentidu bat euskerak. Ez da hizkuntza zaharra delako, hobe edo okerragoa delako, hizkuntzalarientzat interes handia dadukalako, beste gauza bategatik baino: gizon konketuak garenez, garena ezin ahantz dezakegulako, gure gizatasuna ezin ahantz dezakegulako.

Euskera, debaldeko gauza da. Horretxegatik gaude haren alde. Beste maila batetan aztertzen dugulako, eta ez diruaren eta merkatuaren mailan.

(*Anaitasuna*, 1968-III-30)

Urtain: Euskal Herriaren opioa

Denok dakigu nork esanda, hemeretzigarren mendez geroztik famatua den esaera hura: *erlijioa herriaren opioa da*. Geroztik gauzak asko aldatu dira noski, baina izaten da beti herriari lotan iraunarazteko opioaren bat edo beste. Orain ikusten dugunez, euskaldunok badugu bat: Urtain.

Salbo gara; Euskal Herriaren etorkizuna, euskera-
ren iraupena, euskaldunon ohorea salbo da. Gure ohorea Urtainen ukabiletan dugu. Ez dugu kezkatu beharrik. Hori da herrikoia, hori da erraztasuna. Gainontze-koak, badakizute, kultura gauza zail horiek, arriskugarriak izatez gainera, nekezak dira. Aski da borroka; Urtainek egingo digu guziongatik borroka. Gainontze-koak begira besterik ez.

Izan ere, aitor dezagun: ekibokaturik gaude, alferrik ari gara lanean. Eta ez dezagun esan Urtain mito bat dela, guk ere gure mitoak baditugula esango digute-ta.

Izan ere egin dugu bekatu, bai. Euskeraren batasuna serioki hartu dugu (bueno, batzuek nahaskeria esaten dute). Pentsatzeko eta gaurko liburu biziak irakurtzeko ohitura zitala dugu. Kultura modernua euskertzeko pretensio txoraa izan dugu. Herria hobetua ikusi nahi genuen. Atletico de Bilbao, Urtain, probalarien eta ezpata-dantzaren truke, kultura gaiez mintzatzen ikusi nahi genuen. Asmo zorua. Alferrik gabiltz, ez gara «realistak». Realismoa Atlético de Bilbao eta Urtain dira. Gazte haroko urteak pasatzearekin batera joango zaizkigu amets horiek. Errealidadea ukatzeko eta beste bat jasotzeko pretensioa ez dugu, bada!

Gainera, badakizute, euskera hiltzen ari gara. Gure joera zitalaz, euskal literaturaren klasikoak kontutan hartu behar direla ez dugu, bada, uste! Horiek denak lelokeriak dira nonbait. Euskeraren batasuna bere kasa egingo da (hilobian behar bada). Gainera ez da hori problema. Hori artifizialki sortu dugun problema da. Jendea amorra arazteagatik sortu dugun problema.

Badakizute, ez dago ezertan kezkatu beharrik. Ezertan kezkatzekotan, Urtain izan dadila gure kezka. Gu maniatiko hutsak besterik ez gara. Eta Euskal Herriaren opioa dela esaten baldin badugu, frase polit bat esateko esaten dugu. Guk eta asmoek ez dugu etorkizunik. Herrikoia, popularra, euskeraren erraztasuna, Urtain da. Hor dago etorkizuna eta... dirua! Zer derizkiozue?

(Z. A., 1969-III-2)

Euskal Mc Carthy-txoak

Gure artean gerla hotzaren nostalgiko asko dela uste dut. Gure arteko egoera zertxobait ezaguturik,

Mc Carthy-txoen papera egiteko bat baino gehiago prest dugula uste dut. Mc Carthy, ez Eugène, horren aurreko famatu hura baizik.

Izan ere, gerla hotzean ez zegoen pentsatu beharrik. Mendebaldearen alde ala kontra, Eguzkialdearen alde ala kontra, hori zen hautamenerako posibilitade bakarra.

Gaur, gauza besterik da. Baina sinplifikazio demagojikoentzat, manikeismoaren erraztasunarentzat ez da komeni gauzak besterik izatea. Gauzak hain ximple balira, kapitalismoaren kritika egiten duena, besterik gabe, Eguzkialdearen defendatzaile da. Ez dago gehiago esan beharrik; zertarako pentsatzen jardun?

Gure arteko batzuek esan, egin eta idazten dituztenak ezaguturik, hil zen Visconsin-eko senadore hura gustora egingo lioteke konpainia eta eskainiko beren laguntza guzia.

(Z. A., 1969-III-23)

Eskolatuen bekatuak

Eskolatuok badugu, ikusten denez, bekatu hainitz. Eta hori egia dela benetan aitortzen dut. Baina kontuz ibil gaitezen. Inoiz irakurri izan dut, gure iritziren baten kontra azaltzerakoan, norbaitek hau esaten zuela: *eskolatua gainera*, agrabante bat gehiago balu bezala.

Gure artean, euskaldun artean esan nahi dut, bada gaitz bat, ene iritzian, gehiegi zabaldua dagoena: populukeria. Populuaren izenean egiten zaie gerla pentsalariei. Pontu hontaz pentsatzerakoan, ezin dezaket inoiz ere ahanztz Madrileko populuak, Fernando VIIk libera-

lak («beltzak», hemengoek esango luketen eran) menperatutakoan, 1823. urtean, *Vivan las cadenas* eta *Abajo la nación* esaten zuela.

Gaur egun ere badira gure artean, xokokeriaz gainera, superstizioak-eta iraun behar dutela diotenak, herriarenak direlako.

Irrazionalismoaren eta itsumenaren garai hauetan, postura horren alde ateratzeak, sinplifikazio latz horiek zabaltzeak, badu nahiko arrisku.

(Z. A., 1969-IV-6)

Herrikoikeria eguzkialdeko European

Txekoslobakiako idazleek 1963an egin zuten Biltzarren ondoarenean, txekatiar eta eslobakiar idazleek *Literarni Novinyan* (txekatiar idazleen kazeta) eta *Kulturny Zivotean* (eslobakiar idazleen kazetan) argitaratutako agirian, hau zioten: *idazleak dira nazioaren kontzientzia bizia*.

Horregatik orain, sobietarren agindupean, Txekoslobakiako alderdi komunistak Dubcek-en ordezkariak «realista» sekretariotzat hartu behar izan duen honetan, idazleak, pentsalariak eta unibertsitarioak dira, berrirokin batera, erasoaldi gogorrena sofritu behar dutenak.

Pentsalariak isilarazteko (sozialista izeneko estatuaren nahiz kapitalistetan) bi arrazoi gisa kausitzen dira: delako «realismoa» eta demagogia. Herriaren izenean eta Herriaren onaren izenean pentsalariak eta idazleak kondenatuak izaten dira, separatzaile, herri gaitzaile eta hondatzaile bezala.

Bide horien artean errazena demagogia da. Herria idazleen eta pentsalarien kontra jartzea, diktadurak eta sistima zapaltzaileak zutik jarrai dezaten. Beste leku batean aipatu izan dudan eran, bi adibide ikus ditza-gun: Polonia eta Txekoslovakia.

DEMAGOGIA

Txekoslovakian udaberria bete-betean zegoelarik, Polonian ere Poloniaren kontzientzia bizia zirenek —idazleek, pentsalariak, unibertsitarioek— beste horrenbeste egin nahi izan zuten. Mogimendu hau itotzeko Poloniako gobernari zapaltzaileek bi medio erabili zituzten: abertzaletasun militarista sendotu batetik, eta langileak idazleen kontra jarri bestetik.

Bada Poloniako alderdi komunista joera bat, *partisanoena* dela esanaz ezagutua. Alemanen okupazioaren garaian gerrillan jardun zutelako jarri zaie izen hori. Hauek komunistak dira, baina komunismo abertzale gogor baten atzetik dabiltz. Ez dute Polonia inoren menpeko nahi —eta alde honetatik herrikoiak dira—; baina Poloniaren barruan disziplina gogor bat nahi dute. Intelektualen kontra joera hau izan da poloniar alderdi komunistaren barruan ahalegin gehienak egin dituenak. Horretarako antisemitismoa ere biztu zuten (demagogia egitea izan zen). Intelektualek eta langileek bat egin baziren, Txekoslovakian bezala libertadearen abotsa itotzeko mediorik gabe aurkituko zen gobernua. Horregatik, aurrea hartu zuten gobernariak. Langileen-gana joan ziren:

Ez kasorik egin hain zail eta gogor mintzatzen diren intelektual horiei. Zuetaz baliatu nahian dabiltz, beren anbizio pertsonalak betetzeko. Zuen aldean pribilejiatu batzuk dira, ondo bizi dira. Ez dakite zer nahi duten. Nahastaile batzuk besterik ez dira.

Eta honela ardietsi zuten beren xedea. Unibertsitarioak eta idazleak zigortuak eta juzgatuak izan dira. Poloniak Txekoslovakia inbasioan parte hartu zuen.

Txekoslovakian ere beste horrenbeste egin nahi izan zuten azken stalinistek, Novotny erori aurretik; baina beren asmoak betetzerik ez zuten izan. Eta horregatik —estudianteek, idazleek eta langileek bat egin zutelako— etorri zen udaberri hura. Horregatik, honelako gauzak gerta ez daitezten, faszistak eta stalinistak saiatzen dira, Herriaren izenean mintzatuz noski, langileak eta pentsalariak elkarren kontra jartzten. Hori egin zuten Hitler eta Mussolinik. Hori ari dira egiten Frantziako komunistak, damutu gabeko stalinista zital horiek. Hori, Greziako agintariak. Hauek, gainera, klasikoak, Greziako idazle zaharrak, debekatu egin zituzten hasieran. Hemengo batek grekera ondo ez zekitelako, esango luke.

REALISMOA

Horregatik, demagogia honek ez du biderik gaurko Txekoslovakian. Derrigorrezkoa da, orduan, sobietarrentzat eta beren adiskideentzat beste medio bat aurkitzea. Medio hori *realismoa* izango da.

1952an, stalinisten Ungarian Jozsef Révai Kultura ministroak hau esan zuen:

Ez dira Herria edo Estadua, idazlearen gustora edo iritzira egokitu behar dutenak; baizik eta, idazleak dira sozialismogintzaren intereseekin bat egin behar dutenak. (Ungariako *Társadalmi Szemle* kazetan 1952ko IXaren 15ean).

Printzipioz arau ona; baina koska, sozialismogintzaren interesak nork definitzen dituen jakitean dago.

Sozialista izeneko estadietan, stalinistak dira interes horiek definitzeko joera dutenak; kapitalista estadietan, konformismoa. Horretarako erantzunik onena, Txekoslovakia idazleen IV Batzarrek emandakoa da:

Ez dago kultura zerbaiten menpeko bezala kontsideratzerik. Kultura sozialisten xederik nagusia ez da esperientzia guzien ukitu ezineko bilduma bat egitea, baizik-eta eten gabe ikerketa batean jardutea, erantzuna beti zalantza-tan jartzea, etengabe galdetzea: zeintzuk dira medioak, gizona gero-ta libreago izan dadin?

Husak-ek, egia esateko, stalinisten garaietan bere eslovakiar abertzaletasunagatik persekuzio asko jasan izan du. Txekoslovakia buruzagi stalinistek *burgese abertzale* zelakoan kondenatu zuten. Era berean pentsatzen zuten sobietarrek inbasioaren hasieran. Baina berehala, Husak-en «realismoaz» baliatzen hasi ziren sobietarrak. Errealidadearen izenean, gauzak besterik izan daitezkeela pentsatzea ere debekatua izango da. Realismoa da kontserbadoreen hitzik maitatuena. Hori da gauzak ez aldatzeko duten argumendua. Realismo hitzarekin erraztasuna bilduko dute. Errazena problemak ez ukitzea izango da edo, ukitzekotan, minik ez emateko moduan eta gauzak ez aldatzeko moduan. Horiek izango dira, idazleak eta pentsalariak Herria galtzen ari direla esango dutenak. Horretan faszistak eta stalinistak ados datoz.

Dudarik gabe, idazleek nihilismoaren arriskua dute (badakit zenbaitentzat nihilismo hitza zatarra dela, ez dela batere eroso; baina euskaldunok subdesarrolaturik gelditu nahi ez badugu, erabili beharrekoa). Desesperantzak dakar joera hori. Horregatik egin behar du autokritika eta horregatik ez du behinere etsi behar. Arrisku horiek handiak dira Txekoslovakian eta

eguzkialdeko beste estadietan. Konformismoan erori nahi ez badute, egiak esaten jarraitu nahi badute, etorkizun beltza dute, dudarik gabe.

Sobietarrek Txekoslovakia inbaditu zutenean, hamar bakarrik izan ziren Moskuko enparantza gorrian protesta egitera atera zirenak. Herriak ez zituen ondo ikusi. Sobietarrek Txinarekin tiroak izan zituztenean, ehun mila izan ziren Txinaren kontra protesta egitera atera zirenak. Hamar haietatik gehienak zigortuak daude. Ehun mila horiek, berriz, gobernarien laudorioak jaso dituzte. Ni, hamar haiekin nago. Ni, Siberiako presondegietan dauden Slaviski eta Daniel-ekin nago, nahiz-eta hauek gaur populuaren sinpatiarik ez ukan. Izan ere, uste dut, Errusiaren etorkizuna konformisten gustorako hain zail eta trakets idazten duten horietan gehiago dagoela, sasi-idazle konformista eta kolaborazionista horietan baino.

Txekatiar eta eslovakiar idazleek ez dutela etsiko, espero dezagun. Lehenago ere, alemanen menpean, txekatiar mintzaira atzerakoia horiek bihurtu zuten hizkuntza moderno bat. Gutierrez, parabolatan idazten jarraituko duten esperantza ez dezagun gal.

(Z. A., 1969-V-4)

Andoaindarra naiz

Gure herria, gure gizonetan eta gertaeretan, herri apala izan da historian zehar. Aita Larramendi eta O'Donell-ek galdu zuen bataila kenduz gero, ez da ezer handirik gelditu. Ez dago, beraz, xoko herrizalekeriarantzat lekurik. Zorionez. Zorionez, herri humila, izen handirik gabekoa da gurea. Horregatik maite dut gehiago, horrexegatik nago fier eta harro nere jaioterrlaz.

Ezagutzen bait ditut bertan lanean ari diren euskaltzale militante zahar eta gazteak, eta horregatik gordetzen dut Euskal Herriarengan esperantza.

Eguneroko borroka isila, izen handirik gabekoa, hori da Euskal Herriaren eustailea. Gizon eta gazte horien izenak ez dira geldituko, seguru asko, Euskal Herriaren historiaren horrietan; baina horiek egingo dute posible, inork baino gehiago, Euskal Herriak historia izaten segitzea. Borroka honek, euskalgintzarenak, neke asko eskatzen du, diruarena, denborarena... Nola ahaztuko ditugu Patxi, Iñaki, Jose Ramon, Juan Martin?

Nere herrian, gainera, euskaltzale langileek, zaharrak eta gazteak, elkarrekin egiten dute lana, modu askotara pentsatu arren. Izan ere, demostratua dago, basian, bulegokrazietatik urruti, buruzagietatik aparte, batasuna lanak berak sortzen duela. Lanak sortzen du batasun-sena, Herriak, euskalgintzan lan egiten duenak noski, batasuna maite du ekintzan. Erasoaldian batasun honek bakarrik salba gaitzake.

(Z. A., 1969-VI-29)

EUROPA

Europa berriro

Badu De Gaulle-k gauzak esateko eta egiteko modu gogor bat eta denak asarrerezteko modukoa. Oraingo hontan ere horixe be-
ra egin du Europa-ko nekazaritzari dagokionez. Edo ne-
kazaritza konpondu edo Frantzia atzera doa. Nahiz-eta
pontu honetan arrazoirik handienak berak izan, joka-
tzeko moduarekin eta esateko moduarekin izan zitza-
keen adisbideak eta lagunak uxatu egin ditu.

Badirudi azken aldi honetan Europa-ren batasuna

atzeratzen eta moteltzen doala. Badirudi Europa-ren batasun politikoa gero eta zailagoa ikustea. Hori dela-ta badira batzuk, *hemen ez zegok ezer egiterik* esan eta aldegiten dutenak. Horretan igartzen da bat benetako Europa zalea den ala ez.

Betikora gatoz. Europa, demokrazia bezala baliozko edozein gauza bezala, ez da behin egin eta kito diren horietakoa. Ez. Egunero, behin eta berriro egin behar diren horietakoa. Badira Europa-n nazioak, taldeak, jen-deak, Europa-ren batasunarekin bere problemak kon-ponduko direla uste dutenak. Horientzat Europa bene-tako problemei ihes egiteko modu bat da.

Europa pentsamentu bat da. Pentsamentua denez gero lehenen gure burua europearren orduan jarri be-har dugu. Europa espiritu bat da, gure burua espiritu horretarako prest jartzen ikasi behar dugu. Bainan ez dezagun uste izan europear guztiak berdinak izan behar dugunik, denak berdin pentsatu behar dugunik. Arrazoi zuen espainiar pentsalari batek, Ortega-k, Eskandina-bia-tik hasi eta Gibraltar-eraino gizon guztiak berdinak izatera iristen zirenean, Europa hila zela esan zue-nean. Batasunera jo behar dugu; baina gure nortasu-naren osaera batera bezala bakarrik.

Gainera Europa gure eginbehar bat da, eta ez alfe-rrikako itxaropen bat. Itxaropen bat bezala hartzen bal-din badugu, besteek egingo digute Europa eta ezer esan jakin gabe geldituko gara. Guk hemen lana egi-ten ez baldin badugu, alferrikakoa dugu besteengan itxoiten egotea.

Gainera guk nahi behar dugun Europa-k ez du no-la-nahikoa izan behar. Ez du kapitalisten eta trust han-dien Europa izan behar. Ez du ezertarako balio ez duten aintzinako estadu zaharren Europa izan behar. Herrien

eta pertsonaren Europa izan behar du. Hori lortzen ez den bitartean ez dugu bakean egoteko eskubiderik, ez dugu lanik egin gabe egoteko eskubiderik. Hori guk egin beharrekoa da, ez bestek gure izenean. Hori da gure jenerazioaren, gure belaunaren, zeregina. Eta badakigu zein zorrotza den historia bere eginkizuna betetzen ez duten belaunentzat.

(Z. A., 1964-azaroa-1)

Europa bere lekua bilatu

Astebete honetan nazio-arteko gorabeheretan Europa-ri dagozkienak dira handienak. Batetik Elkarrekiko Merkatuaren sei kideak azkenean konpondu dira nekazari arazoak denentzat berdin egiteko. Bestetik berriaz NATO-ko bilera dela-ta, amerikanoek onarrarazi nahi duten MLF (askoren arteko indarra) delakoaren gainean sortu diren asarre eta eztabaida gogorrak, frantses eta alemanen artean batez ere.

Bi gertakizun berri, biak garrantzidunak, Europa-ren gainean berriro pentsarazten diguten horietakoak. Baita Europa pentsatzea eta hitzegitea topiko bat izatea. Demokraziaz eta askatasunaz hitzegitea topiko bat den bezala. Hala ere saia gaitezen Europa-n gertatzen ari diren gainean pentsatzen.

Europa-k daduzkan problema guztiak bakarrik konpondu dira. Bere burua defenditzea dela, nekazari gaiak konpontzea dela, edozein gauza dela, gero eta zailago zaio Europa-ri bakartasun hutsean jarraitzea. Badirudi gero eta zailago zaiola gizonari, nazio bakoitzari gertakizunen kontrola eskuartean izatea. Ikusirik munduko arazoak konponketa eta kontrola ekonomia eta finan-

tza indarren atzean daudela gizon soila, gizon arruntak ez du uste ezer lezakeenik bere herriaren gora-beheretan. Berriro gogoratu beharra dugu ez dela gizona historiak egindakoa, gizonak historia egin deza-keela, ordea.

Poliki poliki nazioen artean harremanak zabaltzen eta ugaritzen ari diren bitartean gizonek eta nazioek elkartzen joan behar dute. Utopia da, baina mundu guztirako gobernu bat izango den orduaren itxaropena izan behar dugu. Europa, horretarako etapa bat besterik ez da. Horregatik Europa egiterakoan, Europa-ren batasuna eta elkartasuna egiterakoan, inola ere ez da ibili behar Europa histen, Europa-ren mugak gogortzen. Era honetan De Gaulle-n joera kaltegarria da. Baina kontrakoa ere ez da hobia. Elkartzeko ez da beharrezko kondizioa, elkartzen direnak bere nortasuna galtzea, berri bat sortzeko. Are gehiago, ezin liteke benetako elkartasunik sor bakoitzak bere nortasuna gorde gabe. Eta Europa-k badu nortasun berezi bat eta hori da gorde behar duena. Ez besteena baino hobia edo txarra goa delako, baizik eta bere izaera defenditu behar duelako. Eta defentsa honetarako badu europearrak arrazoi handirik, adibidez, nola amerikanoen kapitalak pixkana europearren ekonomia eskuratzen doazen. Hori baino kaltegarriagoa izango litzake europearrak zeharo amerikanizatzea.

Problemak gogorrak izan arren eta arriskuak handiak, badugu itxaropena Europa-ren etorkizunean, bai baditu Europa-k taxuzko gizonak, lanerako prest daudenak. Eta, zorionez, oraindik hogeigarren gizaldian gizona dago historiaren erdian, ekonomiaren erdian, gizartearen erdian. Bera jaun eta morroi.

(Z. A., 1964-abendua-27)

Ez dugu horrelako Europarik nahi

Jakinlari talde batek orain dela bi urte egindako lanak osatutako liburu bat iritsi da egun hauetan nere eskuetara. Eta jakinlari horien artean ni aurkitzen naiz. Horregatik eta egun hauetan Europa-ren, Elkarrekiko Merkatuaren, etorkizuna zalantzan egon delako behartua aurkitzen naiz esplikazio batzuk ematera. Ez bait dut orain dela bi urte bezala pentsatzen.

Orain dela bi urte kristau demokrata nintzen, gaur egunean berriz ez naiz horrelakoa. Eta, jakina, orduan idatzitakoa kristau demokrata bezala idatzitakoa izan zen eta gaur egunean neroni ere ez nago ados han esandako zenbait gauzakin. Orain dela bi urte egiten ari zen Europa-rekin txoratua aurkitzen nintzen. Gaur egunean berriz izugarritzko mesfidantza bat diot. Guretzat, gure problema konpondu nahian Europa eskapismo bat izaten da gehienetan. Europa «dena» balitz bezala hartzen bait dugu gure problemak Europa-ren barruan konponduko direlakoan.

André Philippe-k dio: «Estaduen Europa-tik herrien Europa-ra pasatzeko lehendabizi denok ados egon behar dugu neskameen Europa desegiteko». Eta Duvergerek dioenez, oraingo kondizioetan europeismoa defenditzea reazionario izatea da. Elkarrekiko Merkaturak osatzen duten sei estadietatik bost amerikanoen neskameak dira, nagusia behinepehin ona balitz, justua, baina ez, amerikanoak dira gaur egunean gaitza. Ikusi ahal dituzue kasualidadez Italia, Belgika, Luxemburgo, Holanda eta Alemania-ko gobernuak amerikanoak Santo Domingo eta Vietnam-en egiten ari diren genozidioa kondenatzen? Ez. Nor da gaur egunez, Frantzia kenduta, Europa-n amerikanoei kontra egiten diena?

Frantsesek chauvinista fama dute eta nahikoak dira batez ere barruan dituzten herrieekin, baina gauza bat da oraindik zirkustantzietan ahaztu behar ez dena: abertzaletasuna progresista eta reaxzionarioa izan daiteke. Beste herriak menperatzeko baldin bada, abertzaletasuna reaxzionarioa izaten da; baina menperatu nahi zaituen bati kontra egitea, Komunisten Txina ezagutzea (onartzea beste zerbait da), Vietnam-en eskubideak defenditzea, Santo Domingo-n gertatutakoak kondanatzeta, hirugarren munduaren laguna izatea, abertzaletasun progresista bat egitea da. Ez dio axolarik politika horren intentzioak; politikan gertaerak neurtzen dira, ez intentzioak. Hori da benetako ezkertiarren politika; baina oso osorik ezkertiarra izan gabe erdizka gelditzen dena eta hori da De Gaulle-ri gertatzen zaiona.

Era guzietara De Gaulle-k Europa-ri, Elkarrekiko Merkatuari heriotza ematen baldin badio, ez dut nik negarrik egingo. Eta hori europeista naizelarik, baina badi dira negarrik sortzen ez duten hildako piztiak.

(Z. A., 1966-urtarrila-30)

Europa berriro

Aspaldidanik zintzilik zeuden nekazari gaiak konpondu dira azkenik europear komunitadean. Hori dela-eta berriro dator egunerokoen lehendabiziko orrira eta politikalarik guztien pentsamendu eta eginkizunetara Europa. Ona izango da, beraz, puntu hontaz zerbait esatea.

Besterik gabe berehala ikusten dena da ekonomia-ri buruz behinepehin europear komunitadeak edo Elkarrekiko Merkatuak ez duela atzera egiteko axolamenik. Horregatik behartuak daude Europako politikalarik

guztiak errealdade horrekin kontatzera. Horixe bera zen orain dela aste batzuk Grenoble-n sozialista ezkertiarrek eginikako bileran. Gaur egunean bizi biziak diren gaiak aztertzerakoan zioten sozialista frantses haiek utopikoa da sozialismoa Frantziarako bakarrik pentsatzea. Europa guztiaren barruan pentsatzen ez baldin bada, ez du gehiegi balioko nazio bakarrekoak.

Baina ekonomia aldetik batasuna edo elkartasuna, ez bait dira gauza berdinak, ezin dute oso aurreruntz joan. Ez da harritzekoa. Nahiz eta jasotzen ari den Europa ekonomikoa neokapitalismoak jasotzekoa izan, eta bere neurrian egina ere badira gaur European kapitalismo berriaren barruan kontradikzio izugarriak eta horregatik da behar bezala Europa politikoa ezin jaso. Problemarik bizienak eta gogorrenak ikutu gabe, kasikan immobilismorik handienak daude bertan: Alemania-ren batasuna, Europa guztiko planifikazioa, amerikanoekin beharko den harremana, Europa-ren neutralismo politikoa, etab.

Lehen esan bezala dudarik ere ez dago jasotzen ari den Europa ez dela herrien Europa, kapitalistena baizik. Maurice Duverger-ek zioen Grenoble-ko bileran sozialismoa beharrezko kondizioa zela demokraziara iristeko eta sozialismorik gabe jasotzen zen demokrazia ez zela beharrezkoa. Horrek ez duela esan nahi gaur eguneko Europa-ko demokrazi burges honetan askatasunaren eta libertadearen zati batzuek ez daudenik, bainan burges demokrazi hauetan aurkitzen diren libertade zatiak direla bere baitan dituzten sozialismo arrastogatik eta ez forma hutseko demokrazia horregatik. Ez da, bada, harritzekoa izango egiten ari den, eta nahi eta ez kontuan izan behar den, Europa horren aurrean mesfidantza handi bat izatea eta sozialismoaren bitartez Europa jasotzen ez den bitartean gure mesfidantza horrek aurrera jarraitzea.

Horregatik hobeto ulertzen da Europa horretako ez-kertiar partiduek Europa horri dioten bildurra eta mesfidantza. Bainan errealidadeak agintzen du eta partidu horiek hasiak direla bere jokabide eta pentsamendu batzuek Europa-ri buruz aldatzen.

Gainera Europa-ren izenean hainbeste ideia eta pentsamendu sartu nahi dizkigute kontrabandoan! Izan ere badakigu bere pentsamenduan eta joeran gaurko Europa-ren defenditzaile amorratuena zer diren. Batzuetan ez dute diferentzia handirik kristau den okzidenteko zibilizazioaz hitzegiten duten inperialistekin.

(Z. A., 1966-maiatza-22)

Elkarrekiko Merkatua eta politikolari baten hitzak

Badira egun batzuek Paueko esposizioa irekitzerako Charles de Chambrun jaunak, Frantzian atzerriko komertziorako estaduaren sekretario egiten duenak, alderdi haretan azaltzen diren ekonomiaren eragozpenak entzuterakoan, eragozpen horiek Espainia Elkarrekiko Merkatuarekin elkartzen zenean desegingo zirela esan zuela.

Jakina denez, Paue Behe Pirinioetako departamenduaren hiriburua, prefektura da, eta departamendu horren barruan aurkitzen da bestaldeko Euskal Herria. Baita ere jakina da departamendu hori dela Frantziako pobreenetakoa. Bestaldeko euskaldun gazte asko kanpora doa, lanik ez duelako eta beste horrenbeste zenbait neska gazte; sobra ezagutuak diren gauzak hauek. Euskera egunetik egunera galtzen doala, bere nortasuna erabat galtzen doala, Pariseko gobernuak erabat uka-

tzen dio bere nortasuna, beste departamendu baten barruan sarturik. Ez da gehiegi harritzekoa. Pariseko gobernuari ez zaio axola handirik bestaldeko Euskal Herria, elekzio garaian izan ezik.

Elkarrekiko Merkatua izango dela euskaldunen arazoa konpontzeko unerik egokiena eta onena euskaldun askok dioen gauza da. Eta baliteke hala izatea. Gainera, ekonomiari bakarrik begiraturik horrelako zerbait esan du Charles de Chambrun jaunak. Baina...

Ez dugu ahaztu behar Europaren izenean nolako tranpak egiten dizkiguten. Europaren batasuna diruak egin du, kapitalak eta kapitalistak bakarrik iritsi dira batasun eta elkartasun horretara, Sindikatoek, langileek ez dute zerikusi handirik horretan eta ez dira gehienetan itxurazko batasunera ere iritsi. Nahiko neurri badea uste dut.

Gainera Alemaniaren problema eta Europako defentsaren problema Europaren neutralidadearen barruan konpontzen ez diren bitartean ez da Herrien Europa egingo. Ez gaitezen engaina. Eta Herrien Europa egiten ez den bitartean ez dute herrikoek aginduko dirudunek baizik. Eta dirua, irabazten den tokira doa.

Seguru asko Espainia Elkarrekiko Merkatuarekin elkartzen baldin bada, Behe Pirinioetako departamenduentzat ongarriak ekar lezake, baina bada erderazko errefrau bat honela dioena *no se puede pedir peras al olmo*, eta kapitalista sistimaren barruan bakoitzaren irabazia gauza guzien neurri den bitartean, horrelako Europa batean alderdi behartsuen problemak konponduko direla sinestea, horixe besterik ez da.

(Z. A., 1966-urria-9)

Hamar urte

Badira hamar urte Frantzia, Italia, Alemania, Luxembourg, Nederland eta Belgika-k Erroman Elkarrekiko Merkatuari jaiotza ematen zion tratua izenpetu zutela. Britaina Handiko Erreinu Batuak ofizialki eskatu du Europear Elkartasun Ekonomikoan, *Seien European* parte izatea. Baita ere sarrera hori ez dela uste bezin erraz ikusten somatzen da. Aduanetako kateak erdiratzeko Ginebran izan diren eztabaidetan Estadu Batuak batetik eta Elkarrekiko Merkatuak bestetik hika hitzeggin dute. Hitz batean esateko, Europa hor dago.

Hamaika Europa badira. Etnia, nazioena, estaduena, Herriena, atlantikoa, Europa europearra, Ural mendietaraino iristen dena, etab. Politikan, ordea, errealdadeaz mintzatu behar denez gero Seien Europa txikiak mintzatu beharko dugu, honen inguruan biltzen bait dira eztabaida eta arazo guziak. Sobietikoek Europa hau bere kontra altxa zela esaten dutenean arrazoi dute. Europa hori batez ere kapitalen Europa dela ezin uka. Europa teknokrata eta zentristen topikoa bihurtu da. Bainan hor dago eta Europako herri iritziaren barruan indar handia hartu du. Europa, batasun politiko eta ekonomikoa, eginkizun interesante eta aurreragarri bat da europearrentzat. Baina dagoenetik hasi behar dugu. European dirua, kapitalismoa esan nahi dut, nazio-arté-kotu den bitartean, politika eta sindikalismoa etxean gelditu dira, neurri handi batetan behinepehin. Egia da badirela nazioarteko politiko eta sindikalak; hauek, ordea, ez dute diruaren sendotasunik eta sustrairik oraingoz. Eta hau puntu bortitza da. Planteamendu politikoak eta sindikalak egiterakoan, bai sei estadu horien barruan eta baita ere inguruko estaduetan, ezin daiteke ahaztu Elkarrekiko Merkatuaren errealdadea. Europeistak gara; baina Elkarrekiko Merkatua ez da

gure debozioko santua. Europa egin nahi baldin badugu, eta hori benetan nahi dugun gauza da, Europa tipi horretatik hasi beharrean aurkituko gara. Gainera Europako arazoetan, eta hori ere egun hauetako hauzia da, eguzkialdeko sozialista eta okzidenteko kapitalista estaduen arteko harreman, komertzio eta erlazioak sartu behar dira. Frantziak abiadura honi aspaldi eman zion hasiera. Estatu Batuek, Sobietikoen Batasunarekin *coexistencia pacífica* delako politika Europako arazoetan ondo daramatenez gero badirudi Europako estatu kapitalistek bedeinkazio guziak dituztela bide horretan sartu eta jarraitzeko. Orain arte arazo horretan atzera egiten zuten alemanek, kanziller berria eta atzerri gaietako ministro berria, gogor sartu dira bide berri horretan. Eta honekin aipatzen dugu problemaren benetako muina. Alemania bait da Europaren problemarik handiena. Benetakoak ote dira Alemaniako gobernuaren asmoak ala okasio eta giro on baten zain daude beren rebantxismoa aurrera eramateko? Poloniarekin benetako bake batetara iritsiko ote da Alemania? Nolabaiteko neutralismo batera iritsiko ote da? Eta Pankow-eko gobernuarekin nolako postura hartuko du azkenean? Hara hor Europaren batasunerako galdera bortitzenak, Europa guztia bide berrietan jar lezazkeenak, behar bezala erantzunez gero.

(Z. A., 1967-ekaina-4)

Europaren jaioezina

Erreinu Batuak aspaldi xamarrean, eskatu zuen Elkarrekiko Merkatuarekin elkarriketak izatea. Denbora pasian eskaera honek ez du bereganatzen behar bezalako erantzunik. Elkarrekiko Merkaturako sei estaduen atzerri gaietako ministroak Brüssel-en bilduak dira eta geroago berriro biltzekotan gelditu dira; oraingo ho-

netan, Mac Millan gobernuan zelarik egin zuen lehen-dabiziko aldiz eskaera hori Erreinu Batuak. Orduan, ordea, Frantziaren ezezko gordin eta legorrak ankaz gora bota zituen Britainakoen asmoak. Orain ere Frantziak ezezkoa eman du, baina ez da izan hain biribila. Gainera, Elkarrekiko Merkatuaren beste bost estadiuek ez dute, Frantziari arlo honetan gerla egiteko gogo handirik.

Elkarrietzeta zail hauek direla-ta, Europaz dabilten ideia, iritzi eta eztabaida guziak eguneratu direla esan daiteke.

Europa, Alemania, Frantzia, Italia, Nederland, Luxembourg eta Belgikak osatzen dutena, gerla hotzaren fruitua izan zen. Komunismoaren muga sendo batzuek jarzteagatik kristau demokratak eta sozial demokratak jasotakoa. Neokapitalismoa sendotzen joan zen neurrian sendotu zen, ekonomiaren aldetik, Elkarrekiko Merkatura. Ekonomiaren eta politikaren artean desegokitasun bat sortu da denboraren poderioan. Elkarrekiko Merkatuaren sendotasuna ukatzerik ez dago ekonomiaren aldetik. Elkarrekiko Merkatuaren etsaiak diren komunistak partiduak, hori itzuli-ezineko errealidade bat dela ikusirik, bere politika joerak zuzentzen hasiak dira.

Ekonomiaren aldetik errealidade hori nahitaezkoa bada, politikarenetik kontuz erabili beharrekoa da. Izan ere, ezkertiar soinekoaz jazten diren batzuek errealisismoaren izenean errealidade hori onartuaz jokatu behar dela diote. Eta bi gauza diferente dira zerbait errealidade dela aitortzea, eta bestea, errealidade hori onartuaz, hori aldatu nahi gabe, bere baitan, jokatzeko.

Zenbat kontradizio Europagileen artean! Erreinu Batua Europaren baitan hartzea nahi dutenak naziozgaindiko Europaren defenditzaile beroenak dira. Sarrera

hortarako hamaika eragozpen jartzen ari den De Gaulle-k naziozgaindikotasun horrentzat mesfidantza handiena duelako, Erreinu Batua Seien Europaren barruan bailego naziozgaindikotasun horren kontrako segurantzarik handiena izango luke.

Europagileen artean dabilten eztabaidetan ere atlantismoaren gorabehera barru barruraino sartua dago. Europako ekonomia amerikanoen kapitalak —honek aberri bat baduela esaterik baldin badago— gero eta menderatuago daduka. Amerikarekin elkartuta jarraitzeak menderatze hori gero eta sendoago egitea esan nahi du. Gertaera honi aurka nola egin pentsatzen hasi diren sozialistak oso guti dira eta oraindik indar handiegirik gabekoak. Zer egin Alemaniaren batasunik ezarekin? Zertan utzi Europaren segurantza? Eta horrelako beste hamaika galdera azaltzen dira Europaz serioски jarduterakoan. Ez da, bada, harritzekoa Europaren jaio-tza hain zaila izatea.

Europa ondasun bat da, baina segun nola egiten den. Besterik gabe ez da ondasun bat. Gizarte giza-tiar batentzat baldin bada, bakarrik du sentidu bat.

(Z. A., 1967-azaroa-12)

ERLIJIOA POLITIKA SALTSETAN

Kenya-ren askatasuna

Azkeneko bi urte hauetan hainbeste nazio berri sortu diren edo, hobeto esateko, ezagutu ditugun Afrika-tik berri pozgarri bat datorkigu: estadu berri bat datorkigu bere buruaren jabe izatera iritxita, Kenya. Gure benetako pozarekin onartzen dugu estadu berri hau.

Badakit orain dela hamar urte «mau-mau» delako gorabeherak izan zirena bertan, eta astakeria handiak egin zituztela. Baita ere badakit sortu diren estadu berri horietako batzutan orain arterainoko bizitza oso san-

tua izan ez dena. Baita ere badakit hemendik aurrera Kenya-n ezbehar bat baino gehiago gerta daitekeena. Hala ere, uste oso-oso dadukat hori ez dela arrazoia, gauza horiek gertatu direla edo gertatu daitezkeela-ta, zuriak, europearrak, haien jabe eta zuzendari izateko. Eta hori arrazoi baldin bada ez dugu gizonen arteko igualtasunean sinesten. Eta mesedez, paternalismo gu-ziak alde batetara utz ditzagun, gaurko gizonari pater-nalismoak baino nazka handiagoa ematen dion gauza-rik ez da-ta.

Nola eta noiztik nora gu, europearrok, beltzak baino hobeak? Noiztik nora kristauagoak, santuagoak? Gure historia ahaztu egin ote zaigu? Guk egin ditugunak ahaztu?

Afrika-ko herriak, gaixotegiak, bideak eta makinak baino lehenago beren nortasuna ezagutzea eskatzen digute. Ez gaitezenitsuak izan eta gizon bezala bene-tako demokrata bezala jokatzeko ikas dezagun.

Ez dakit, baina Europa kristautasunarekin gehiegi batu nahi dutenak ez zaizkit gogozko. Ez dut ukatzen Europa kristautasunez egina dagoenik historiaren bar-ruan, baina hala ere ez nuke behinere esango kristauta-suna eta europeartasuna berdin direnik. Batez ere nola halabaiteko europeartasuna. Gainera, farregarria da, kristautasuna eta europeartasuna elkartuk azaldu nahi dira Europa defenditu behar denean, baina bestelako-rik gertatzen da. Egia esan, honek asko pentsarazi dit.

Izan dezatela, bada, Kenya-ko jendeak bizimodu on bat jaio den estatu berri horren barruan. Beren nor-tasuna, behar den eran erabil dezatela. Eta Kenya-ko agintariak jakin dezatela Kenya-n barruan herria gi-datzen.

(Z. A., 1963-abendua-22)

C. F. T. C. dela-ta

C. F. T. C. Frantzia-ko Kristau Sindikatuen konfederazioa da. Gogor ari dira jokatzten. Hilabete honetan ere badute zerbait garrantzikoa lorturik.

Badira Frantzia-n Michellin lantegi izugarriak. Ikusten denez, lantegi horretako nagusiak diru asko gastatzen dute beren langileen onerako (paternalismo moduan, jakina). Hori dela-ta, sindikatuak eskatu zuten diru guzi hori lantegiko komitearen eskuetan jartzeko. Komite horiek nagusi eta sindikatuen artean osatuta egoten dira. Michellin-en zuzendaritzak ezezkoa erantzun zuen. Orduan C. F. T. C. haien izenean hauzira, juizlora joan zen. Eta ezezko asko hartu ondoren azkenean sindikatu honi arrazola eman dio.

Azkeneko astebete hauetan entzun ditugunak entzun ondoren, asko egon naiz pentsatzen, kristau bezala, kristau sindikatuaz. Neri sindikatu horien joera kristau batentzat onena iruditzen zait. Isilean, estaduaren laguntzarik gabe, hasarre bizi-bizian langileen artean zerbait izatera iritsi dira, ez kristauak direla-ta tronpeta joaz, baizik-eta beren egitearekin eta beren bizitzarekin langileekin bat direla, injustiziari eta kapitalismoari kontra egiteko prest daudela, pluralismoa eta askatasunean sinesten dutela ikusarazi dutelako. Orain bertan Frantzia-ko kristau sindikatuak izena kentzekotan dabil. Ezin jokabide hoberik. Sindikatu kontuetan ez du ezertarako balio Elizaren dotrina betetzen dela esateak, balio duena hori esan gabe dotrina hori betetzea da. Eta, zoritxarrez, ikusten dugunez, Elizaren dotrina betetzen dutela deihadar handienarekin esaten dutenak dira dotrina hori gutien betetzen dutenak.

Katoliko batzuek, katoliko izena merezi duten ere

pentsatu egin behar, kristau sindikatu hauei komunismoaren lana egiten ari direla esaten die. Nik ez dut behinere hori pentsatu izan, baina arrazoi horri erantzun onena Elizak berak ematen diola uste dut. Kristau sindikatu guziak nazio-arteko sindikatu batean elkartuta daude, Kristau Sindikatuen Nazio-arteko Konfederazioan (C. I. S. C.). Eta gogorra baldin bada kristautasunaren ostentazioa egiten dutenentzat sigla horiek zer esan nahi duten ez jakitea, okerragoa da sindikatu hori komunisten lana egiten ari dela pentsatzea. Ez du hori Elizak pentsatzen. Zergatik? C. I. S. C.-ren lehenakaria da, Aita Santuak nahi izanda, Vaticano Bigarren Kontzilioan langileen mandatarari laiko izan zena, Varindestal jauna.

(Z. A., 1964-abuztua-2).

Elkarrizketa zergatik eta nola (*)

Ez gaitezen engainatu. Jean Bruhat komunista partiduko hizlariak esan zuen bezala, aitor dezagun hasiera hasieratik kristauen eta marxisten artean inkompatibilitadea dagoela.

Hortaz gainera saia gaitezen apalki egiaren bila joaten, gauzak diren bezala ikusi eta aurkitu nahian eta ez guk nahi genituzkeen bezala ikusten.

HUNGRIA-KO KATOLIKO BATEN HITZAK

Pentsalariek antolatu zuten aste horren azkeneko egunean, eta Pariseko Apezpiku ordezkorearen aurrean, Hungria-ko katoliko batek hitzegin zuen, Georges Rao-

(*) Artikulu hau beste titulu honekin eman zen: **Hitzaldi baten gainean pentsakizunak (Frantziako Katoliko pentsalarien astea).**

nay-k, Hungria-ko astekari eta hileroko katolikoeſan idazten duenak. Etengabeko txaloak jaso zituen hitzaldi honetatik bi dira garrantzia handieneko puntuak.

Lehenengo pontua: Komunistak Hungria-ko jabe egin zirenean, Eliza erdiz erdi burges eta feudal zen e- struktura batzuei lotuta aurkitu zen. Komunistek Elizari bere eginkizunak moztu egin zizkioten. Hala ere elizak irekita gelditu ziren eta astekari eta hileroko bat argitaratzen utzi zieten katolikoei. Hortik hasi ziren lanean katolikoak. Baita ere Georges Ronay-k esan zuenez, minduta aurkitzen dira Hungria-ko katolikez zenbait okzidenteko jende eta elkarteak egin zuen propaganda- rekin. Alegia, antikomunismo itsu batek erlijioa darabilkela bere interesak defenditzeko.

Bigarren pontua Sozialista estadu batean nola defenditu erlijioa eta azaldu erlijioaren balioa? Sozialista gizarte berria jasotzerakoan onenak izanaz. Hori dela bide bakarra, esan zuen. Adieraztea, alegia, katoliko izateak ez duela esan nahi derrigorrez burges gizarte bat defenditzen denik.

ERLIJIOA POLITIKAKO SALTSETAN

Zoritarrez, oraindik leku gehienetan erlijioa eta Jainkoa gora-beheretan erabiltzen dira. Eta asko, berriz, bere politika interesak defenditzeko Jainkoaren serbitzari deitzen da. Ikus dezagun, esate baterako, Frantzia bertan Tixier-Vignancour, faszisten izenean lehen- dakari izan nahi duena, bere hitzaldietan berak Kristau Okzidente bat salbatu nahi duela esaten. Noiztik nora defendi liteke usteldua dagoen okzidenteko zenbait e- struktura kristautasunaren izenean?

Baita ere esan dezagun komunismoak ahalegin ge- hienak egingo dituela erlijioa ezerezteko, baina ez as- kotan guk uste izaten dugun bezala. Ez ginake egiaren

jarraitzaileak izango marxistek berek gai hauetaz zer esaten eta pentsatzen duten ikusten ez dugun bitartean. Marxisten iritziz, erlijioa berez hilko da gizarte oso osoa komunista egingo denean. Bitartean jarrai dezala baina sakristi barruan, nolabait esateko. Baina Elizak bere izaeraz eta bere dotrinari jarraituaz ez du behinere onartuko gizartean bere eginkizunak ez bete ahal izatea. Horregatik sortzen dira problemarik gogorrenak. Baina ez dezaiegun eska komunistei kristauengan langile esplotatzaile batzuk ez ikustea. Egia aurretik.

BAKOITZA BERE LEKUAN

Baliteke gaurko munduan kristautasunak duen gazarik beharrenetakoa dela adieraztea, libertadea, pluralismoa eta pertsonaren nortasuna defenditzen dituen burges gizarte bat ez duela defenditzen adieraztea.

(Z. A., 1965-apirila-11).

Katolikoak eta marxistak

Elkarrizketarako erabat irekia den J. M. González Ruiz, Espainia-ko teologilari onenetakoa mitoaz mintzo delarik esaten duenak emango dit okasio artikulua honi hasiera emateko:

Nuestra búsqueda tiene que ser continua. Nuestra fé no nos dispensa de la constante acción penelópea de desmitización y remitización dialéctica. Todo intento de evadir esta tensión dialéctica —o a la derecha, instalándose en el mito, o a la izquierda, suprimiéndolo de una vez para siempre— es un grave pecado de aburguesamiento contra la dimensión itine-

rante y evolutiva de una fé y una esperanza, que se dirigen hacia un «ésjaton» en la misma frontera de la Historia.

Gure gizarte konkretuak bere baitan dakarkien kondizionamenduan konprometituta bizi nahi duen katoliko euskaldunak badaki zenbaiterainokoa den bere fedearen tentsioa, ezinegona, desegokitasuna, behin eta berriro hasi beharra. Kondizionamendu horren barruan, mundu guzian bezala errealidade bortitzenekoa marxismoa da. Bere pentsamendua, bere ekite politikoak, bere dibisio eta eztabaidak. Katolikoek, katoliko batzuek zehatzago izateko, marxistekin dituzten elkarriketak ez ditugu guk, katoliko euskaldunok, gaur astratu urrutikoak bezala begiratu behar, guri ere dagozkigunak bezala baizik.

Lehengo eta aurreko urtetan bezala aurtan ere katoliko batzuk eta marxista pentsalari batzuk Txekoslovakia-n bildu dira. Marianske Lazne-ko elkarriketa honen berri ematera goaz.

Lehenbiziko aldiz elkarriketa hauk ofizialki sozialista eta marxista den estadu batean izan dira. Orain arte honelako elkarriketak mendebalean bakarrik gertatu ohi izan dira. Txekoslovakia-n Elizak baditu bere problemak, eta handiak gainera, estaduarekin. Horregatik da hain bortitza gertaera hau. Katolikoan aldetik, beste izen ezagunen artean aita Congar eta aita Miano, Fedegabeen Sekretariaduko sekretarioak izan dira. Komunisten aldetik mendebaleko eta eguzkialdekoak: Garaudy Frantziako komunista partiduaren buruzagietakoa eta Gruppo Italia-koan beste horrenbeste dena, dira ezagutuenetakoak komunisten aldetik joan zirenetan.

Roger Garaudy-k zioen bezala elkarriketak hiru eratakoak izan daitezke: Bada lehendabizi Cro-Magnon-eko

elkarrizketa. Honelakoan bakoitzak bere ideala besteak berea izateratu duen moduarekin gonbaratzen du. Elkarrizketa honek manikeismora garamazki eta borroka hilkor batera, bestearengan zer aldatzen den ikusten ez digulako uzten. Bigarren elkarrizketa anima onena da. Honela alde batetik eta bestetik ideala besterik ez da ikusten eta astrakzio hutsetan bizitzen jarraitzen da. Hirugarren eta benetako elkarrizketa batean, ordea, eszeptizismo eta ilusiorik gabeko batean pluralismoa onartu behar da, egia baztertu gabe, baina egiaren konzeptzio dogmatiko bat onartu gabe. Bakoitzak bestearengandik zer-ikasia baduela uste izan behar du. Honela bestea den bezala ikusten ikas dezakegu eta gure buroa ere bai.

Hiru izan dira elkarrizketa honetan nagusi izan diren gaiak. Batetik kristauak trazendentziaz mintzatzen direla eta marxistak inmanentziaz uste izatea, desenginda gelditu den irudi bat bihurtu da. Bestetik, elkarrizketa sozialistak agintari dauden estatu batean gertatzen zenez gero, eta bertan katolikoak direla-ta beren problemak bazirenez gero, ezin utzi aipatu gabe askatasun erlijiosoa eguzkialdeko estadietan. Eta azkenik katoliko eta komunisten arteko kolaborazio praktiku baterako teoriaren aldetik zer kondizionamendu behar ziren estudiatu zen.

Azkeneko hiru gai hauek izan ziren, batez ere, elkarrizketa hauetan erabili zirenak; baina luzeegiak direnez gero, artikulua honetan bakarrik aipatzeko hurrengo batean luze xamarrean aipatuko ditugu.

(Z. A., 1967-garagarri-4).

KASU IHESBIDEARI

Deabruak Moskutik ihes egin du

Gure hiztegia «agi-

ri-agiriko egiekin» betea dago. Horietatik bat hau da, lehendakaria Washington-en aurkitzen den bezala eta Aita Santua Erroman, Deabrua erremediorik gabe Moskun bizi dela. Kremlin-en aurkitzen direla Gaitzaren indar guziak pentsatzeraino iritxi gara eta hortik gure konforterako ondoren bat ateratzen dugu, alegia, inon gaitzen bat azaltzen baldin bada badakigula nondik datorren.

Baina hara, Deabruak engainatu egin gaitu beste nora batera joaz eta gainera ugarituaz, orain hemen, gero han agertzeko, ideien arteko mugak batere errespetatu gabe.

Aldakor den egoera honen aurrean egokitu beharrean, lehengo mito zaharrei itsatsita jarraitzen dugu, eztabaidatu daitezkeenak gutituaz, eta ideia berri asko *pentsa ez daitezkeen pentsamentuen* artean jarriaz. Ba, nik uste dut joera hau alda daitekeela eta aldatu egin behar dela eta gure interesaren barruan dagoela mitoak haustea, *pentsa ez daitezkeen pentsamentuen* artean batzuek pentsatzea.

Orain arteko hitz hauek Fullbrighth jaunarenak dira, Ipar Ameriketako Senatuaren atzerri gaietako batzordearen buru den demokrata senatorearenak.

Guretzat askozaz ere errazagoa da, jakina, gaitz guziak nondik datozen jakitea, eta baita munduan dauden borroka guziak «onen» eta «txarren» arteko direla pentsatzea ere; eta, hori bai, gu beti «onenen» artean egonaz. Eta uste dut oraindik asko dela honela pentsatzen duen jendea gure artean ere. Bainan, zoritxarrez, gauzak ez dira hain errezak. Ona eta txarra gizon bakoitzarengan nahastuta aurkitzen dira eta ez dago gizarte bat zeharo txarra izango denik. Askotan esan ohi izan da benetako demokrata izateko lehenengo behar den dohaia apaltasuna dela. Apaltasuna, baten iritzia eta joera benetakoa edo onena ez izatea gerta daitekeela aitortu behar delako.

Egun hauetan ere Errusian kristauen kontra egiten diren ahaleginen gainean asko hitzegin da. Badira hori dela-ta esan dutenak: *Ikusten duk, esaten nian, errusiar horiek deabrua baino okerragoak dituk*. Hauei arren eta arren eskatuko nieke *Témoignage Chrétienne*

asterokoan Jean-Ives Jolif dominikoak egin duen artikulua irakurtzeko.

Baina gai hontaz beste batean hitzegin beharko dut gaurkoz nahikoa da-ta.

(Z. A., 1964-apirila-19).

Narzisoak

Joera eta jokabide bakoitzak bere barnean humanismo baten proiektua darama. Era batekoak edo beste-koak, bakoitzak gizonaren eta gizartearen gain konzepzio berezi batzuk ditu. Euskaltzaletasunak ere berea izan du. Eta pasatutako gauza dela diot gaurkoz, bi euskaltzaletasun diren bezala bi euskal humanismo direla esan daitekeelako.

Narziso, mitologiak dioenez, bere burua putzu batean reflejaturik ikusi zuenean oso ederra iruditu zitzaiolako luzaroan putzura begira gelditu zen, baina halako batean putzuan ito egin zen. Psikologiak dioenez narzisismoa gaitz bat da. Nahiz-eta denok narzisistatik zerbait izan, bat batean narzisista denak munduari, besteari, libertadeari bildur diola adierazten du eta horregatik, bestearen libertadearekin, munduaren errealidadearekin ausartzen ez delako bere buruaz kupitzen da, bere buruaz enamorutzen. Hori da ahalezinaren seinalerik handiena. Narzisistak besteari eta munduari bildur diolako ez du ezer sortzeko ahalik, ahalezinean itotzen da.

Oraintsu arteko, eta oraingo joera bateko, euskaltzaletasunari honelako zerbait gertatu zaio. XIX gizaldiaz geroztik Euskal Herriak eta euskaltzaletasunak garai txarrak pasa dituzte, garai txar horietatik Euskal

Herriari —eta Euskal Herria gu gara— gaurko gaitz hilkorra. Edozein gaixo da guti gora-behera narzisista, gaixoa bait da lehendabizi bere buruaz kupitzen dena.

Gaitz horren aurrean euskaltzaletasun batek narzisista izatea erabaki du; horregatik beregan daramakien humanismo proiektua narzisista da, hau da, gaixoa makala, eskasa. Lehendabizikoz *euskal arimaren esentzia* sortu du. Hori mito bat, errealidadearekin zer ikusirik ez duen abstrakzio bat besterik ez da. Gizonaren arimak, jeneralean, izan lezake esentzia bat, baina herri batzuek ez ordea. Herri baten arima esentziaz ez da deus ere, historiaren zirkunstantzia bakoitzean diferentea bait da. Une bakoitzaren gizartearen —ekonomiaren, legearen etab.— kondizionamentuak eta kondizionamentu horretan bizi diren gizonak egiten dute herri bat honelakoa edo bestelakoa. Nigan gizon izatea da esentzia eta euskaldun izatea kontingentzia, gizon izatea sustraia eta euskaldun izatea gizon izateko «modua». Horregatik nigan ezin ditzaket berez gizon izatea eta euskaldun izatea, bestelakotzearen, alienazioaren, seinalerik garbiena litzake. Baina euskaldun bezala nere gizon izatea osatu beharrak, nere gizonagotzean niganaino iristen den historia ezin dezakedala ahaztu besterik ez da esan nahi. Eguneroko dinamika esango dit hori ondoen nola bete. Eta historiaren kondizionamentua ni gizon euskaldun bezala izatea—nahi dugun indartsuena izanda ere, beti izango da kontingentzia eta aldakorra. Gizonaren esentzia ez, ordea. Eta kondizionamentu hori ahaztea nere burua engainatzea, bestelakotzea, alienatzea litzakeelako, ezin dezaket euskaldun izaera utz.

Baina euskaltzaletasunak euskal izaeraren esentzia batean sinetsi du. Euskaldun izatea moderatu izatea, berez patxaratsua, zintzoa (hau da, libertadearekin arrisurik ez hartzea), zuzena (hau da, betikoa izatea), be-

rez ona, ahalik-eta katolikoena (meza nagusira joanez gero hobe), lehenari begira bizi dena, etab. etab. izatea zen eta da batzuentzat. Oso irudi bukolikoa. Irudi hontaz enamoratuta bizi da euskaltzaletasun hori. Uste dutenez, superiodadezko konplejua dute, eta aldrebes da, inferioridadezkoa dute. Horregatik bizi dira ghe-toan, defentsiban, ahalezinean. Horregatik diote beldur aldaketari, ez aldaketa teknikoari, pentsamenduarenari baizik. Euskaldun izaeraren irudi bat egin dute eta hortaz enamoratuak bizi dira. Horregatik dira narzisistak, psikopatak eta... ahalezindutenak, inpotenteak. Ez bait da beroriengan gaitzaren aurrean rebeldia eginkorra jaiotzen. Ahulak izatea aukeratu dute, bere buruaz kupidatzea eta ez borroka egitea.

Zorionez, ordea, gaur egun, euskaltzaleen batasuna mito bat besterik ez da. Batasun ideologikoan behinepehin. Gaur egun, *euskal humanismoa* esatea ez da nahikoa, atzetik beste adjetibu bat jartzea beharrezkoa da. Eta adjetibu berri hori jarri beharrak adierazten du ondoen zerbait berria eta inportantea sortu dela euskal kulturaren barruan. Baina hori beste egun baterako gaia da.

(Z. A., 1966-martxoa-27).

Gauzak ez dira hain sinpleak

Zenbat aldiz entzun ditugun hitz hauek. Eta egia da, baina hitz horien izenean posturak hartzea, joera bat ala bestea hartzea galerazi nahi digute. Bestaldetik esan daiteke hori dela teknokraten arrazoirik handiena gizonen gorabehera guziak gizonengandik kendu eta makinetara pasatzeko. Gauzak konplikatuak omen dira-ta, ez omen da hain erraza nor den ona eta nor den gaiztoa esaten da, ez omen gaude behar bezala

ikasita eta... letania luze bat jar dezaket. Eta horiek denak postura bat ez dezadan har, ez dezagun har edozein hauzitan.

Bere burua libre nahi duenak arriskuzko bizitza bat aukeratzen du. Libertadea aukeratzea ahalmena da, eta aukera egiteak beti darama berekin oker aukeratzeko arriskua. Arrisku honi bildurrik ez diotenak bakarrik lezakete beren burua libre. Baina arrisku horren ize-nean bateren batzuek euskaltzaleen artean pentsatzeko, jokatzeko eskubidea kendu nahi digute.

Badira gure artean gizonak osotasunera iritxi direla uste dutenak eta gu goitik behera begiratzen gaituztenak. Gure pentsamentu eta joeren gainean «umekeriak» esaten dutenak.

Gauzak hor hemendik harturik eklektizismo batera iritxi dira batzuk eta postura hartzeko bildurra dutelako, libre izateko ausartak ez direlako, digute: zuen gauzak sinplifikatzen dituzute, ez dituzute gauzak behar bezala neurtzen, ez duzute gauzen konplikazioa ikusi nahi. Baina denok dakigu hitz horien atzetik zer dagoen: etsipena, resignazioa, bildurra. Egiari, edertasunari, justiziari, arteari bildurra.

Segi dezatela jende horiek era horretako kontsejuak, —barka, *aholkuak* esan behar nuen— ematen, beren zintzotasunean, beren gaitasun horretan. Segi dezatela gu gaindik behera begiratzen, gure umekeriekin far egiten. Jakin dezatela, ordea, ez zaigula axolarik. Guk gizonarengan sinesten bait dugu eta guretzat inportanteena gizonaren alde borroka egitea da, irabaztea edo ez ere oso inportantea da, baina borroka hainakoa ez. Bai bait liteke aspaldi eta luzaro batean bukaerarik gabekoa izatea.

Burua galderaz betea dugu eta galdera horiei geurorok bakarrik aurkitu beharko diegu erantzuna, beste horiek ez bait dute ezer esaten.

(Z. A., 1966-jorraila-3).

Absolutugintza

Modan dauden hitzak kontutan izan beharrekoak dira, politikarekin eta gizartearekin ikustekorik badute gehiago noski. Hori da *absolutugintza* hitzarekin gertatzen dena.

Ikonoklastak omen gara. Eta egia da. Sustraitik hasi nahi omen dugu. Eta horrela da. Lehendabizi desegin, gero jasotzeko. Estructura, molde, muina ukitu nahi azalekoarentzat mesfidantza handiena izanik. Folklorekeria, baserritasun hutsa, kapitalismoa, burgesia, konserbakorra, etab. gure esan eta idatzietan behin eta berriro kondenatuak izan dira. Hitz batean esateko, mitoa, ipuina, eta besteratzeari desegin nahian, desepuitze gogorrean sartuak gara. Eta guzia gizonaren izenean, gizarte gizontiarago baten izenean. Eta hortxe dago koska.

Hori, desipuintzea, dialektikaren eginkizuna da. Ego-netik higitzera dagoen aldea horrela bakarrik pasa daiteke. Dialektikak baditu, ordea, Merleau Ponty-k hain ederki erakutsi zuenez, abentura xelege batzuk, absolutugintzatik ihes egin nahian absolutugintza gogor eta zorrotzenez erori-arazten dutenak. Eta ni honetan bekari naizenez nere errua konfesatu beharrean aurkitzen naiz.

Desipuintzea derrigorrezkoa eta absolutugintza kondenatzea premiazkoa. Desipuintzea, ordea, ipuin bat

bihur daiteke eta absolutugintzaren kondenazioaren ondoren bezala erlatibutasuna zerbait absolutu. Hitzen jokua dirudien esan hau ez da esibizio bat, egia handi bat baizik.

Gizonak egia ez du behinere bat-batean eta oso-osoan bereganatzen. Izan ere gizonaren ezaguera neurri horretan jarria dago, gero eta egiarengandik hurbilago gertatzen saia dadin. Entseiu berri bakoitzean errealidadetik gertuago izatean dago aurrerapena. Baina, ezagutuaren eta ezagututzailearen arteko aurkitzea (ezaguera) bi-balio-duna da. Baina bada zerbait, batasun horretatik ihes egiten duena. Ezin bestela izan, batasun osoa gertutako balitz, gizonaren eta bestearen artean ez legoke diferentziarik, ez litzake, bada, gizonik izango.

Horregatik, guk ere, desipuintzearen lanean gabiltzanak, ipuiak erabiltzen ditugu eta ez dago horretan kontradiziorik. Mito horiek derrigorrezkoak dira, ezaguera eta asmoetan. Ezagueran azaltzen ez dena, irudien bitartez adierazi behar dugu. Irudi horiek dira mitoak, ipuiak.

Gaitza ez dago horiek erabili beharrean, errealidade hortaz kontzientzia ez izatean, hortaz ez konturatzean baizik. Izan ere gizatasunaren aldeko borroka honetan, beharbada borrokaren gogortasunagatik, desegitea da beharrezkoa. Lehengo hurbiltzeak gainezkatzea. Baina gure hurbiltzea ere oraindik probisional dela, lehengo baino zehatzagoa bada ere, hori ahazten badugu, kondenatzen dugun absolutugintzan eroriko gara eta dialektikoa nahi genuena geldia bihurtuko, gizatasunaren aldekoa honen kontrako.

Errealidade hortaz konturatzeak ez du esan nahi gure kondenazioak, esateak eta egiteak baztertu behar

ditugunik. Baita zera ere! Arriskuak erne jarri behar gaituela besterik ez du esan nahi. Segurantzaz gehiegia ez da gizonaren segurantzaz, gauzarena baizik. Beren usteetan segurantzaz gehiago dutenak dira mutur bate-tik bestera errazen pasatzen direnak. Segurantzaz izan-nik, hala ere zalantzarentzat zirrikitu bat uzten dutenek. gehiago irauten dute, segurantzaz hori ekaitzean erra-zago frogatzen delako.

Honetan gabiltzenok absolutugintzarako joera iza-teko arriskua dugula, dudarik ez dago. Behin baino ge-hiagotan erori garela ere ez. Horregatik ez da gaizki egongo hori azaltzea eta derrigorrezkoak diren zuzen-ketak egitea.

(Z. A., 1967-urrila-29).

Vietnam, iheskeria bat?

Zoritxarrean, Vietnam da beti berrilariantzat beren artikuluetarako gai. Topiko bat bihurtu da. Jendearen sentimentu onak bizteko, gaitzaren eta inperialismoa-ren egiteagatik soinekoak urratzeko gai hoberik ez. Ho-rregatik saiatu naiz gai hontaz gehiegi ez mintzatzen.

Hala ere zerbait esan beharrean nago. Pentsatzen hasia naiz Vietnam-eko gudatea ez ote den Europa-ko zenbait ezkertiar gazte eta aurrelarientzat ihes egiteko modurik egokiena eta ederrena.

Vietnam-eko gudatea beroa da. Hango borroka har-mekin da. Indartsuaren borroka da ahularen kontra, aberatsarena behartsuaren kontra. Justiziaren egarria duenarentzat adibiderik onena. Han gertatzen direnetik berotu egiten gara, amerikanoak egiten ari direnekin sututa gelditzen gara. Europa-ko ezkertiar gazteentzat

hirugarren munduko erreboluziogileek izugarrizko faszinazio bat dute. Eta horretantxe dago arriskua. Dudarik gabe, guk ere borroka hori geurea bezala sentitu behar dugu. Herri aberatsetan bizi direnek ezin dezakete behinere ahaztu, gauzak aldatzen ez baditugu, Herri aberatsak gero eta aberatsagoak direla eta, proportzioan, pobreak gero eta pobreagoak. Errealidade horrek, ordea, ezin dezake ahaztu erazi gure borrokaren premia.

Vietnamdarrek darabilten borroka gurea dela, ez dago ukatzerik. Tontakeria litzake, ordea, horretan dagoela guzia sinestea. Eta bildurra dut hori ez ote den ari gertatzen. Horregatik izan daiteke iheskeria bat guretzat, gure eginbeharrarentzat Vietnam-eko gerla. Gure jokabidea ez da hain erromantikoa, askozaz ere xeheagoa da. Horretan ikusi behar dugu gure sinpatiak erromantizismo hutsean finkatzen diren edo beste zerbañt gehiagotan. Vietnamdarrek egiten dutenarekin miresturik ezer egin gabe geldi gintezke. Gauzak argi ez ikusteak zailagoa egiten du borroka eta, hori bai, askozaz ere erromantizismo guttiagokoa.

Mundu guzian dugun eginbeharra berdina da: gizon izateko eskubidea irabazi. Bakoitzak, ordea, bere giro konkretuan egin behar duena da. Batzuk borroka berroan eta agirian dabilzala-ta, haientzat gure sinpatia guzia azaldurik, ahaztu ezin dezakeguna da.

(Z. A., 1968-urtarrila-7)

Erromantizismoa

Gazteria idealista dela esatea, topiko bat bihurtu da. Batzutan horrek, gazteriaren jokabideak eskusatze-ko balio izaten du; beste batzutan, berriz, honen oker jotzea kondenatzeko.

Gazteria erromantikoa edo honelako zerbait dela ukatzerik ez dago. Nere asmoa ez da hortaz mintzatzea. Beste zerbaitetaz nahi nuke jardun. Ahalezina adierazten duen erromantizismoaz mintzatu nahi nuke.

Har dezagun, esate baterako, Che Guevara edo Vietnam-eko gudua. Gazte direnak beren baitan sentitzen dute, beretu egiten dute, Che Guevara eta Vietnam-eko Herriaren heroismoa. Ez dago gaizki, ezta gutiago ere. Baina gerta daiteke, guk gizon horiekin egin den injustiziagatik protesta egiterakoan, zerbait egin dugula-ta, gure kontzientzia trankil uztea. Gure errebel-dia guzia horretan amaitzea.

Izan ere, Che Guevararen jokabidea, vietnamdarren borroka, erromantiko azaltzen zaizkigu. Hemen berriz, badirudi horrelakorik ez dagoela egiterik; eta ez duela hemengo borrokak, hemengo lanak, atentziorik merezi. Zenbatek pentsatu ote du, Vietnam-en egon balira, orain dadukaten heroismoaren gosea aseko zutela! Horretan dago arrisku. Hori bait da ahalezina adierazten duen erromantizismoa.

Hemengo lanak, egunerokoak noski, ez du betetzen guk erromantizismoaz dadukagun iritzia eta ustea. Eta betetzen ez duelako, gizon asko eskuak tolestuta gelditzen da.

Bestealdetik, ez dira gauzak argi ikusten nonbait —ezin bestela izan—; eta guziz garbi ez ikuste horrek, badirudi eskusa nahikoa ematen duela, garbitasun eta argitasun hutsaren izenean ezer ez egiteko.

Denek diote —beste topiko bat da— topikoak baztertu egin behar direla. Konforme. Topiko horien artean ere, gazteen idealismoa baztertu behar genuke. Idealismoa esan beharrean, hobe izango da ideakeria

esatea. Honen bitartez gazteek, edo beste edozeinek, bere asmoen irudi bat egiten du; eta errealidadeari ihes egin nahian, irudi horretan kontsolatzen da. Jakina, horrela ezin daiteke ezer egin, bere buruarentzat arrotz bihurtzen bait da.

(Anaitasuna, 1968-apirila-15).

Gu ere razista

Zein erraza den fariseo izatea! Nork ez ditu soinekoak urratzen Estatu Batuetan zuriak beltzekin egiten dituzten astakeriengatik? Gehienetan, ordea, soineko urratze hau fariseismo hutsa izaten da. Izan ere, bildurrik gabe esan daiteke gizarte aurreratu zuri guztiak ari direla bere razismoa gero eta sendoagoa egiten.

Ikusi besterik ez dago, esate baterako, Erreinu Batuan gertatzen ari dena. Orain dela guti gobernu «sozialistak» inmigraziorako muga berri batzuk jarri zituen, britanikoen zurtasuna arriskuan bait dago nonbait. Izan ere lege horien bitartez Erreinu Batuan jaio ez direnentzat pasaporte britanikoak ez diete balio bertan sartzeko. Hori egia da baina oso-osoan zuriak ez direnentzat. Irlandarrak-eta, britanikoak ez badira ere, askatasun osoa dute horretarako. Izan ere besteen aldean bentaja bat dute: zuriak izatea.

Orain bertan beltzak gero eta ugariagoak direlako kontserbadoreak hasiak dira lege berrien eske. Eta maiatzaren aurrenean gertatutakoak ederki erakusten du zenbaiteraino diren sendoak razismoaren indarrak. Egun horretan langileek egin zuten zenbait manifestazio konserbadoreak eskatutako razismoaren aldeko le-

geak defenditzeko izan zen. Esate baterako, Londres-ko portuko langileak.

Eta ez dago hain urrutira joan beharrik. Europa-n nonahi atzerriko langileak nola diren errezibituak gauza ezaguna da. Neroni ere gogoratzen naiz Grenoble-ra joan nintzen batean nola ikus zitekeen zenbait parretatan pintatuta «A bas les arabes», eta Arjelia-ko gerla aspaldian bukatu zen, hori ikusi nuenean. Horregatik, neurri handi batetan, azaldu zen hainbeste jende israeldarren alde eta arabiarren kontra. Israel-darrak zuriagoak edo europear kutsu gehiagokoak zirelako.

Bekatu honetatik ihes egitea oso zaila da nonbait herri aurreratu eta zuri guzientzat. Aberastasunarekin eta «edukazioarekin» harrotuta nonbait, gainontzeko guziak herri alfer eta zikinak besterik ez dira. Betirako morroi izateko jaioak.

Gure inguruan begiratu bat ematea nahikoa da gu geurok zenbaiteraino garen razista ikusteko.

(Z. A., 1968-maiatza-26)

Konfesionalismoa

Konfesionalismoaren problema lehendabizi politikagintzan zebilen zenbait kristaугan planteatu izan da. Konfesionalismoaren arazo hau kristau politikarien artean sortu baldin bada ere, gaur egun ez da katolikoen artean bakarrik planteatzen. Sozialismoaren aukera egin dugun kristauok konfesionalismoa ezin onartu badugu, aukera honek guzietarako du balioa.

Estaduaren eginkizuna ez dela Jainkorik baden ala ez erabakitzea baldin bada gure ustea, ezta ere ezin onartuko dugu estaduak Jainkorik ez dela erabakitzea. Hau ere konfesionalismoa bait da, aldrebeskoa bada ere. Hori ez da estaduaren eginkizuna gure ustetan.

Alderdi politikoaren mailan, beste horrenbeste. Sozialista izatea materialista dialektikoa, marxista-leninista, izatea baldin bada, erremediorik gabe, konfesionalismo batetik ihesean gabiltzenok ezin onar dezakegu konfesionalismo berri hau. Guk sozialismo askotarikoa, pluralista, nahi dugu. Egiteetan ados izatetik usteetan ere ados izan behar dugula, ezin onar dezakegun ondorioa da.

Honekin ez dugu adierazi nahi sozialdemokrazia dela nahi dugun sozialismoa. Ez. Ulbricht eta Breznev ez baldin badira guretzat sozialismoaren adibide, ezta ere ez dira adibide Wilson, Guy Mollet edo Spack. Baina honek nahiko arrisku badu. Gure artean bada zenbait marxisten konfesionalismoaren aurka egotetik antimarxisten gogorrean erortzen dena. Bai, aitorzen dute zenbait gauza on ekarri duela marxismoak, baina hau, nork ukatzen du gaur egun, eskuindarrek berek ere aitor dezakete-ta?

Izan ere hauek silogismo baten mendean bizi dira, eta denok dakigu zer itsumen dakarkien silogismoak! Honela pentsatzen dute, guti gora-behera: benetako marxistak alderdi komunistakoak dira, nola hauek kondenagarriak diren, marxista guziak, beraz, kondenagarriak dira eta buruari izen hori jartzen baldin badio pentsalari eta politikolari jator den zenbaitek, ez da benetako marxista, sasi-marxista edo erdi-marxista besterik. Horretan antimarxista hauek eta komunista ortodoxoak bat dira iritzietan.

Gauzak honela planteatzearekin, noski, pentsabidea asko errazten da, era honetara, marxismoa XIX mendeko pentsa-moldea da. Eskolastika bat da. Alderdi komunistetik at, zenbait marxista egiten ari den bere pentsamentuaren eraberritzea bazter daiteke, horiei izena ukatuaz, nahiz-eta hauek beren buruarentzat izen hori eskatu. Are gehiago, oraindik urregiak diren alderdien barrutik ari diren pentsa saiaketa berriak ere uka daitezke.

Erreza da besteari dogmatikoaren txartela ezartzea, integrismoan askozaz ere atsegingarriago bizi daiteke. Silogismoaren erreinuan ez dago nekerik, zuzentasuna —bide jakina alegia— bait du neurri, ez egia. Marxista ortodoxoei ahaztu egin zaiela berekasa pentsatzea? Egia. Baina non dago orain ortodoxia? Moskun, Pekinen, La Habanan edo Pankow-en? Baina badira horrelakoak ez diren marxistak eta ortodoxoen izenean hauek ezin kondenatuko ditugu eta bere buruari jartzen dioten izena ezin ukatuko diegu.

Dogmakerian erortzeko arriskua dugun bezalaxe dugu guztiok —guti edo gehiago— «anti» izateko jokarrera. Marxista itxiak burges txikiak besterik ez ditu ikusiko berarekin ados ez direnengan. Marxismoarenganako fobia duenak berriz hauek nonahi ikusiko ditu, eta horien artean jatorrak direnei izena ukatu egingo die. Desgaraian bizi direla, bekatu guzien errudun direla, esango du.

Integrismoak uste ez diren aurpegiak hartzen ditu askotan. Izkutugoan egoteak eta elegantegoa izateak ez du legunago egiten.

(Z. A., 1968-urrila-13)

Esperantza errabiatua

Mundu guzian estudianteak dira gehienetan ezarritako sistimari borroka gogorrera eta oposizio radikale-na eskaintzen diotenak. Estudianteen artean gogorrenak direnak, sistimaren etsai porukatuenak direnak, «errabiatuak» direla esaten da.

«Errabiatu» horien artean ezagutuenetakoak Alemaniakoak dira. Behar bada borrokan hasten aurrenetakoak izan dira. Hasieran sozial-demokrata alderdiak zuen estudiante elkargoan jokatzeko zuten. Baina gero sozial-demokrata alderdi hori eskubiratu eta gobernuan sartu zenean, sozialisten elkargu hori sozial-demokratizatik atera egin zen eta berekasa hasi zen lanean. Organizazio horren izena S. D. S. da (Sozialista Estudianteen Federazioa).

Alemanian hori bakarrik dela benetako oposizioa esan daiteke. Eta borroka gogorrak izan dituzte. Perziako erregeak Berlin-era egin zuen bisitan hasi ziren gogortzen borroka horiek. Egun haietan poliziak manifestazioan estudiante bat hil zuen. Geroztik egindako borroketan ezagunenetakoak Springer aldizkari eta egunerokoaren jabe handienetakoaren kontra, Alemaniako gobernuak «egoera berezietarako» emandako legeen kontra, etab. dira.

Estudiante hauek lehengo hilaren hasieran beren Biltzarra izan dute Franfort-en. Biltzar honetan bi joera agertu dira, batetik politikagintza bat eskaini nahi diotenak organizazioari, bestetik burokraziaren usainik ere nahi ez dutenak.

Zerbait egin nahi bada, eta erreboluzioa ere «egin» egin behar da, ez bait da berez sortzen ezezko hu-

tsean ezin geldi daiteke. Politikagintza bat derrigorrezkoa da. Eta horrek, nolabaitekoa bederen, ere, organizazio pitin bat eskatzen du. Xede batzuk gabe, xede horietara egokitutako medio batzuk gabe, gerta daiteke zenbait erreboluziogintza berritsuketa hutsean gelditzea. Nik ez nuke esango ezezkoarekin ez dela ezer egiten, ezta gutiago ere! Askotan egiteko modurik egokiena eta indartsuena ezezkoa esatea eta ezezkoan jardutea da. Baina ez beti eta luzaroan ezezko hutsean irautearekin.

Baina beste joerak ere badu bere arrazoa. Hain da eskasa gaurko gizarteak uzten duen esperantza! Hainbeste traizio egin dira «realismoaren» eta politikagintzaren izenean! Badirudi jokabiderik garbiena horixe dela: ezezkoan irautea, organizazio era guziei izugarrizko mesfidantza izatea.

Egia esan, lehendabizikoen joera dela onartu beharrezkoa uste dut. Zerbait egin behar dela. Baina baita ere aitortzen dut askotan ezereztatzaile horiek dararmaten esperantza errabiatua dela sendoena, eta esperantza bakarra gainera.

(Z. A., 1968-urrila-20)

Ortodoxia hil bedi

Zorionean dira nonahiko eta nolanahiko ortodoxoak. Sobietarren agresio nazkantea ezagutu bezin laister esan diote buruari: «hau duk gurea». Azken bolara honetan bere eginkizuna konplikatzen ari zitzaien ortodoxo guziei. Badakizu. Komunisten aldetik ez ziren denak berdinak, era diferente-diferenteetakoak ziren. Orduarte zintzotasunean ortodoxia bakarrean bizi zen komunistari mundua konplikatzen hasi zitzaion, bere bu-

ruarekin eta ez besteak esanarekin pentsatzen hasi beharrean aurkitu zen. Orain buruhauste hauek mendabaldeko alderdi komunistei uxatu beharrean ugaritu eta sendotu baldin bazaizkie ere, Sobietar Batasuneko eta bere monagiloen erresumetako gobernari eta aintzindariak gauzak erraztu egin zaizkie ideologiaren aldetik. Badirudi Ulbricht, Breznev eta gainontzekoek pentsatzen dutela: «bazen ordua galdutako ohitura honetara bueltatzekoa». Galdutako garai jatorrak, Stalin-enak alegia.

Kontserbadoreak berriz zer esanik ez. Hauentzat, gaurkoz, bere aliadurik onena Breznev da. Arnasa galtzen hasi xamartuak zeudenean hara nola hurbildu zaien Sobieten Batasuna beren joera sendotzeko. Beren negar fariseoen azpian zenbateraino ez ote dira poztu!

Hil bitez, beraz, ortodoxia guziak. Horiek dira gizona katigatzen dutenak, horiek dituztenak, desarrazoirik handienak egiten dituztenak, gizona eta Herriak zapaltzen dituztenak.

Baina ortodoxiaren arrisku honetatik ihes egitea dirudien baino askozaz ere zailagoa da. Badira sozialismora heldurik alderdi komunista ofizialen jokabidea onartu ez dutenak eta hauentzat hereje diren joerak hartu dituzte. Baina beste analisi bat egiterakoan ere ortodoxian erori dira. Bada asko, gehiegi zoritxarrez, bere baitan sistema osatu bat eratu duena. Berez ez dago horretan gaitzik, baina zera gertatzen da: sistema hori itxia izatea, eta orduan bai, ez dagoela zer egiterik. Sartre? Sujetibista bat, taktikaren aldetik utila baina idealista. Marcuse? Burges tipj filosofilaria. Lukacs, era berean. Ez dela posible hori entzuterik? Bai horixe. Eskubidea badute hori pentsatzeko, noski. Baina horrela sistimaz pentsatzen dutenean, aurreiritziarekin ortodoxia gogor baten aurrean gertatzen gara.

Txekoslovakia-ko gertaerak izan ote du behar beza-lako zartada ortodoxo hauetzat? Zoritxarrean ezezkoan gaude eta horrek emango digu gaitzaren neurria.

(Z. A., 1968-iraila-8)

Askotarikoa

Laurent Schwartz, Sorbonne Unibersidadean irakas-ten duen matematikari famatu bat da. Sozialista da. Ateoa da. Kristauekin elkarrizketa batean, hauxe esan du: «Gizarteko aintzindariak dadukan pentsamen-du konformagaitz guzia debekatzeko asmoa, ideologia konfortarekin trukatzeko xedea, bai Estadu Batuetan (Jainkoaren izenean), bai Sobieten Batasunean (mar-xismoaren izenean) aurkitzen da. Ideien joera handiak, mistika handiak errazago jaio eta sendotzen dira mise-riadun eta gosetietan, gizon zoriontsuetan baino. An-tzinako mistika handiak, kristautasuna ere bai, mise-rian eta opresioan sendotu dira. Sozialismoa XIX men-dean jaio da, proletargoa miseria bizian zegoenean Gaurko munduak ez du hainbeste ideologia jaiotzen ikusten. Alde batetik, gizadia osasungarriagoa da, gi-zonak fanatismoarik urruntzen diren neurrian, igarotako ideologia batzuk ilusioak zabaldu besterik egiten ez duten neurrian. Baina hori penagarria da. Teknikaren aurrerapena, gizonaren nekea kenduaz, elkartasunera, justiziara, ezaguerara, kulturara zuzendutako gizadi ba-tera helduko ez balitz, negargarria izango litzake. Horre-xegatik nago ni pontu honetan fededunetatik urrean. Ez bait nuke nahi, idealismoak gure gizartetik ihes egitea».

Unibertsalista jatorra izateko, ez duela inork bere Herriaren nortasunetik ihes egin behar, esaten da. Uni-bertsalismoaren izenean ere Herria ukatzen duena, ez

da ezer, ez unibertsalista, ez inongo. Askotarikoa izateko, pluralista alegia, ez da ekletikoa izan behar ustetik gabekoa, uste guziak nahastutzen dituen. Zenbat eta euskaldunago izan, unibertsalistago naizen modura, zenbat eta iritzi sakonagoak izan, hainbat eta pluralistago izateko posibilitadea dut. Kondizio bakar batekin, hetsia ez izatekotan. Neure barruan hesten baldin banaiz, neurea baino ikusten ez baldin badut, neu-rekoa baino ez naiz izango.

Errealidadeak erakusten digunez, mundu pluralista batetan, mundu askotariko batetan bizi gara. Gizonak progresatzen goazela esan nahi du horrek, besterik ez. Gizonak edegia izaten ikasten duenean bakarrik, besteengana heltzen ikasten duenean bakarrik da posible gizarte askotariko bat. Baina hemen ere, beste gauza batzuetan bezala, errealidade berri honek ez du esan nahi osterantzeko errealidadeen heriotza. Batasunak uniformidadea esan nahi ez duen bezala, gizarte askotarikoak ere, ez du esan nahi iritzien uniformidadea. Hori, gizatasunaren heriotza litzake, gezurrezko pluralismoa.

(Anaitasuna, 1968-iraila-15).

Jende zoro hori

Egia esan, Estatu Batuetako elekzioez tokatzen zitzaidan, zenbaki honen argitaratzearekin batera hautatuko bait dute amerikanoek lehendakari berri bat. Baina, gertaera hauek direla-ta egunerokoa eta aldizkariaren komentario eta iritzietan hutsune handi bat izango da. Eta nik ezin hutsune hori ahaztu.

Nixon, Humprey edo Wallace, bada diferentzia. Baina, mamira joanez gero, zertan gelditzen da diferen-

tzia hori? Udan egin zen inkesta batek botu-emaile erdiak baino gehiagok lehendakari-gaien aukerarekin ez zela ados aitortu zuen. Bi alderdi nagusienek beste norbait proposatu izatea, amerikano gehienak nahiago zutena zen. Orain, beraz, alde horretatik ere, zenbaite-raino ez dago gezurtua delako demokrazia hori?

Har ditzagun Estatu Batuetako problemarik nagusienak; Vietnameko gerla edo bakea, beltzenganako razismoa, inperialismoa, populuaren parte baten pobrezia, etab. Zer eskaintzen dute lehendakari-gaiek hori konpontzeko?: ordena sendotu eta indartzea. Hau da, garbi esanda: egurra maizago eta gogorrago konformagaitzentzat. Estatu Batuetan oraindik giza arrazakoak badirela demostratu nahi duten konformagaitz horietzat. Izan ere ume bihurri horiek ixildu eta ondo bizi besterik ez izan, eta saltsetan sartu behar. Jende zoroa...

Beltz izateagatik harro dagoen gaztea, zurien bizimoldea eta kultura-moldea onartu nahi ez duena. Vietnam-eko gerlarekin ados ez dagoela eta soldadutzara joan nahi ez izateagatik espetxera joan edo deseriratu beharko duen gaztea. Bere Herria Vietnam-en egiten ari denaren kontra manifestazioak prestatzeagatik persekuzioa jasan beharko duen idazlea, irakaslea. Jende zoroa. Ez dute, bada, oraindik justizian eta libertadean sinesten!

Elekzio hauek direla-ta —inauteri politikoak, zehatzago mintzatzeko— ezin ahaztu ditzaket izengabeko borrokalari horiek. Esperantzak, horiei eskerrak bako-rrik irauten bait du.

Baina munduan zehar bada honelako asko.

(Z. A., 1968-azaroa-10).

Zirkulazioari enbarazo egitea

Ez naiz antikomunista profesionala. Ez dadukat ahaztuta Indonesian militarrek hil zituzten hirurehun mila komunista txartela erastea, espetxea eta zigorra nahi den neurrian emateko.

Hau esatea derrigorrezkoa nuen. Txekoslobakiako gertaerez geroztik, Sobieten Batasunaren gobernariak diotenez, bertako errealidadeak kritikatzeko inperialismoaren jokua egitea omen da. Ezin dezakegu inola ere onar uste edo esan hori. Onartuz gero, orduan bai egingo genuela inperialismoaren jokua. Izan ere sobietarrek ondoegi erakutsi digute, Txekoslobakiaren inbasioarekin, sozialismoaren izenean inperialismoa nola egin daitekeen.

Sobieten batasunak 34.000.000 bizilagun ditu. Horietatik hamar bat bakarrik bildu ziren Moskuko Enparantza Gorrien Txekoslobakiako inbasioagatik protesta egiteko. Abuztuaren 25-a zen. Horietatik gehienak juzga-tuak eta kondenatuak izan dira. Politikagatik? Bai zera! Zirkulazioari enbarazo egin omen zioten! Ezaguna da jokua: oposizioak ez dira kondenatzen eta zigortzen politikagatik. Ez, lapurrak, bandidoak, direlakoan. Honela, ez dago ezagutu beharrik preso politikoak badi-renik.

(Z.A., 1968-azaroa-10).

Ez dut sobietar irratirik entzuten

Harrigarria da protestari hauen ausardia eta trebetasuna. Esperantza guziaren kontra esperantza gordetzen dutelako, desterrura joan beharko dute. Desterru go-

gor batera. Bakardadera. Ezinezkoa posible izan daitekeela uste izateagatik libertade fisikoa galdu dute.

Juizioan, protestari batek sobietarrek Dubcek detenuitu zutelako egin zuela protesta esan zuen. Orduan juezak ea hori nola zen posible galde egin zion, sobietar irratia ez bait zuen honen berririk eman. Protestariak honela erantzun zion juezari: «nik ez dut behinere sobietar irratirik entzuten».

Izan ere zenbait zapalduk eta menperatuk horien gobernuak ematen dion berriei entzumena eta ikusmena hitsi beste erremediorik ez du bere buruaren askatasuna gorde nahi badu.

(Z. A., 1968-azaroa-10).

Bonbardeoak gelditu

Jakin berria dut, artikulua hau egiten ari naizelarik, Johnson lehendakariak amerikanoek Ipar Vietnamen egiten ari diren bonbardeamendu guztiak geldituko dituela. Hori egiterakoan bakea girotzen da. Posibilidadeak irekitzen dira.

Pausu hori ez zen, ordea, posible izan Ipar Vietnamekoek hain erresistentzia gogorra izan ez balute. Ego Vietnamen gerrileroek hain borroka latza egin ez balute. Eta, batez ere, Estatu Batuetan, hainbeste pertsonen bakearen alde hain arrisku gogorrak jasan izan ez balituzte.

Orain guti oraindik bonbardeamendu horien bukaera eskatzen zuten amerikanoek traidoretzat salatzen zituzten gobernari eta politikari ofizialek. Horietatik asko presondegian edo desterruan aurkitzen dira. Jende

zoroa. Ametsetan zebilen. Baina Frantziako nahasmen-
duetan eskatzen zutena uste dut dela bidezkoa: «Rea-
listak izan zaitezte: eska ezinezkoa».

(Z. A., 1968-azaroa-10).

Moralismoa

Txekoslovakiaiko egoera berriro gogortu egin da. Protestarako beste biderik ez gelditzen nonbait eta gaz-
te batzuek bere burua hil egin nahi izan dute. Eta hil
ere bai.

Europatik, idatzi den zenbait dolumin faltsu, gezur-
ti eta fariseoren artean kasik ez dakit zer esan. Erre-
za nuke, errazegia noski benetan izanda ere, Jan Pa-
lach-en heriotza dela koartila bat zikintzea. Hau egitea,
ordea, desarrazoirik handienetakoa litzake.

Jan Palach-en heriotzak, eta beste zenbaitek mun-
duan zehar egiten dituzten gauza ausarta eta harriga-
rriak, prolema garrantz bat planteatzen digute.

Politikagintzan bere burua zientifikotzat dutenak, gi-
sa horretarako ekintzak moralismotzat daduzkate. Eta
horregatik kondenatu egiten dituzte (eta mespreziatu
ere bai).

Politikagintzan «zientifikoa» izan behar da (ez dut
ukatzen). Lehendabizi estudiatu egin behar omen da,
formazioa zabaldu. Hori dena egia da, baina, zerbañt
egiten denean, bestela kontzientzia trankiltzeko sofis-
ma bat besterik ekintza horiek «abenturismoa», burges
derrotismoa», «moralismoa», etab. dira. Eta paradoxa
baldin badirudi ere, zenbat eta gutiago egin, orduan
eta zientifikoago. Laboratorio hutsean gelditzen dira

eta ez da harritzekoa. Jakina, Lenin eta Marx jarriko dituzte adibidetzat. Gutienean ez dute bera gutiesten.

Nik Jan Palach «abenturista», «burgestipi», etab., eta Husak, Eslobakiako alderdi komunistaren sekretario zital, «realista» eta abarren artean aukera egiteko batere dudarik ez dut.

Hori bai, Eguzkialdeko Alemaniaren buruzagi komunistentzat —ortodoxia hertsia— gertaera guzi horien errua, eta horregatik Jan Palach-en heriotza ere bai, txekatiar gazteria marxismo-leninismoan ondo ezia ez delako da. Badakizue, ez du sistimak errurik, ezta ere stalinismoak, errua dotrina ongi ez ikasiarena da. Hori, Elizaren problema guziak, dotrina ondo ez ikasia izatetik baletoz bezala.

Txekoslobakiarentzat, beste zenbait Herrirentzat bezala, gau ilun bat aurrez aurre. Sofrimendua eten-gabe. Baina ez da alferrik izanen noski. Zerbaiteko izanen da.

Beti ere gogoan ditut abeslariaren hitz haiek:

Gauak goiz alba
duela ondoko...

(Z. A., 1969-otsaila-2).

Castrismoa, ihesbidea?

Castrismoa eta guevarismoa mendebaleko europarentzat ihesbidea dela dio zenbaitek. Eta hori gerta daitekeela uste dut nik ere. Baina egia hau ez da osoa. Zerbait gehiago jakin behar da, zerbait gehiago aztertu behar da. Europako gazte erreboluzio-gileengan zergatik du hainbeste indar castrismoaren etsenpluak?

Bi arrazoigatik.

Batetik *minoria eragilearen* estratejia justifikatzen duelako. Estratejia honek dioenez erreboluziogileek ez dute hasi behar jendaketa biltzen eta antolatzen, baizik eta jendaketa horien kontzientzia esnatzen, rejimenaren ahuldadea azaldueraziko duten egite latz eta gogor-rak sortzen.

Jakina denez, Cuba-ko alderdi komunistak bere garaian Fidel Castro-ren gerrilak kondenatu egin zituen «burges tipien abenturismoa» bezala salatuz. Europan ere alderdi komunistek erreboluziorako girorik ez dela diote eta horregatik beren eginkizunik nagusienetakoa langile klasea antolatzea dela diote.

Gazte errabiatuek berriz ez dute hori ondo ikusten. Hauetan berekasakoak du inportantzia. At antolamenduak, at burokrazia. Minoria eragile batek bizi dezake erreboluzioaren sua.

Ez da berez harritzekoa alde honetatik castrismoak indar handia izatea gazte errabiatu horiengan.

Baina bada beste arrazoi bat. Badirudi Castro-ren Cuba-k frogatzen duela posible dela konsumoko gizarte honen balio guziak sustraitik aldatzea. Castro-k merkatua, zirika materialak, dirua bera, kondenatu ditu, gizarteko bizimodua eta gizon integralaren formazioa loriatu ditu. Horregatik, gazte horien iritzian, bidezkoa zen sobietarren rebisionismoa kondenatzea, eta ez zen utopia sozialismoan gauzak beste era batera izan zitezkeela pentsatzea.

Bi arrazoi hauengatik batez ere, lehen esan dugun bezala, ez da batere harritzekoa gazteria errabiatu honengan castrismoak indar handia izatea.

Baina, ezta ere, ez dago ukatzerik castrismoa mendabaleko europearrontzat iheskeria bat izan daitekeela. Amets egitea eta irudimena izatea derrigorrezkoak dira erreboluzioa egiteko, zenbaitek uste duenaren kontra. Amets eta irudimen horiek, ordea, errealdadea eraberritzeko medioen serbitzuan ez baldin badaude, hitzez kondenatzen duten errealdade berbera sendotzen dute.

(Z. A., 1969-urtarrila-19).

«Mao baino maotarragoak»

Orain dela guti irakurri dut, gazteek aurrerakoagoak egindako guzia ukatzen dutela demostratzeko.

Frase polita batez ere demagogia merke eta ustel batentzat. Lehendabizi bururatzen zaidana hori esan duenak ez duela ideiarik ere Maok zer esaten duen, bestela kasu horretarako ez zuen gonbarazio hori ibiliko. Baina konprenditzen dut hori egileari ez inporta izatea. Honek nahi zuen gauza bakarra frase polit bat egitea zen. Besterik ez.

Bestetik, hori esan duen gizonak seriotasun guziarekin guk lehenago egin den guzia ez dugula ezagutu nahi dio, guti gorabehera. Hori demostratzea kostako zaio hain arin eta fundamenturik gabe mintzatzen den jaun horri. Besterik da kritika zorrotzak egitea zenbait pontutan, zorrotzegiak behar bada.

Horregatik, batere seriotasunik gabe mintzatzen dela uste dut. Izan ere, guk lehenago guzia ukatzen dugula irakurtzerakoan badirudi gauza aldrebes dela, bera dela ez dakiena, edo jakin nahi ez duena, guk esaten duguna.

Eta azaletik bakarrik ezagutzen dituen izenekin gehiegi ez jolastea hobe luke. Umeak ere min har lezake ondo ezagutzen ez duen jostailuarekin jolasterakoan.

(Z. A., 1969-apirila-13).

Borrokalari ahaztuak

Martin Luther King hil zutenean, mundu guzia erre-boltatu zen heriotza honengatik. Mota eta iritzi guzie-tako jende klaseek egin zuten protesta bortxarik-eza-ren apostolu honen hiltzeagatik. Gizadiak buruzagi bat galdu zuen, Estatu Batuetako beltzen aintzindari bat. Telebistaren bitartez miloika pertsona izan zen Martin Luther King-en hiletak ikusi zituen.

1969-gn. otsailaren 3-an, Tanzaniaren hiriburua den Dar-es-Salaan-en, kolonialismoaren serbitzuko hiltzaileek beste beltz eta kristau buruzagi bat hil zuten: Eduardo Mondlane. Apenas inor ohartu den heriotza hontaz. Ez da hain harritzekoa; Eduardo Mondlane kristaua, aukera gogor bat egin beharrean aurkitu zen, zeren Herriaren askatasunarentzat bortxa beste biderik ez zegoela ikusi bait zuen.

Bai desberdinak bi heriotzak atera dituzten soinuak eta ondorioak! Bata mundu guzian zabaldua eta errespetatua, bestea erabat baztertua, apenas entzuna. Lerro batzuk egunkarietan eta kito. Horrek mundu guzian, isilean, kasik anonimatuan, lanean ari diren militante izkutu horiek gogora erazitzen dizkit. Europako estaduek badituzte soldatu ez-ezagunari jasotako monumentu ederrak eta galantak. Munduaren esperantza eta salbazioa bere baitan daramakiten militante ahaztu horietaz berriz ez da nehor gogoratzen. Horiek ez dute izenik.

Nola izango dute, izena bere alde batera utzi izan behar baldin badute?

Saloietako elkarrizketatik at, borroka egiteagatik, arabiar eta israeldar presondegiak betetzen dituzten palestiniarrek, Europako kristau zibilizazioa defenditzen duten Hego Afrikako zurien esplotazioaren kontra borrokan hiltzen diren beltzek, egia esateagatik Sibiariako eremuetan preso dauden idazle eta pentsalariak, Sudaneko sasi-aurrelari arabiar inperialistatik beren Herriaren beregaintasuna ardietsi nahirik borrokan harren bitartez dabiltzan beltzak. etab. ere badirela nor konturatzen da? Kritikalariek, hitz serioak esaten dakiz kiten gizon formal, horiek, hamaika akats aurkitzen dute noski mogimendu horietan: estratejiarik-eza, borrotxa, kategoriarik-eza, umekeria eta nik ba ahal dakit zer?

Nik hemen Eduardo Mondlane-ren izena aipatzera-koan militante ahaztu guzi horiek loriatu nahi nituzke eta beldur naiz, egiten diegun hutsuneagatik, aspertuko ote diren eta beren baitan daramaten gizadiaren esperantza hori itzaliko ote den.

(Z. A., 1969-ekaina-1).

EZIN ETSI

EUSKAL ARAZOEI BURUZ ENTSEGU BATZUK

Rikardoren eskuidatzi batek honela ematen du liburu honen asmoa: Hitzaurrea. I. — Izteko eragozpena. II. — Ezin etsi. III. — Nigandik gizarteraino: politika. IV. — Lehenaren kondizionamendua: XIX gizaldira arte. V. — Lehenaren kondizionamendua: orainarte. VI. — Euskal Herriaren irudi bukolikoa. VII. — **Jel-en** hil beharra. VIII. — Gure salbazioa ezkerrean. IX. — Ezkertiarren jokabidea. X. — Komunistak eta amerikanoak direla-ta. XI. — Proletarioak ez du aberrik. XII. — Gizarte berriaren dinamika. XIII. — Batailak ere beharrezkoak dira. XIV. — Munduarekin bat. XV. — «Homo pius». XVI. — Modernizatzea nola. Epilogo. — Dirudienez, lan hau 1968koa dugu. Rikardok **Sarrera** eta **Nik neu izan behar** lehenen kapituluaren hau idatzi zuen bakarrik.

Sarrera

Gizona ez da larunbaterako egina;
larunbata gizonarentzat baizik (Mt).

Liburu hau idazteko asmoa banuen. Liburu hau ez nuen idatzi nahi. Liburu hau berriro idazteko asmoa dut, beharbada ez dut gehiago idatziko. Kontradikzioan jaioa da eta ez du bere horretatik ihes egiteko asmorik. Orain arte euskal arazoei buruz nere buruan dantzan ibili diren pentsamenduak, asmoak, sentipenak eta intuizioak nerontzat agirian jarri nahi izan ditut, hori da nere liburua.

Ez dut masokista izateko premiarik euskal belaun gazteak pentsamentuan izan dugun buruhaustearen bortiztasuna nolakoa izan den esateko. Aurrerakoengandik pentsamolde hestuak, aspalditik eta desagokiak jaso ditugu. Gizonaren bizitza, historia, molde berrietan sartzan zihoan bitartean, eman ziguten pentsamoldea lozorroan zegoen. Pentsamolde hau lehendabizi soinekoa aldatzeko asmotan hasi zen. Bainan hori ez zen nahikoa. Gero eta galdera ugariago eta zorrotzagoak genituen gure barruan, gero eta erantzun argiago eta sakonagoak eskatzen genituen. Alferrik. Lehengo belaunaren gidariak, gizonak, pentsalariak, ez ziran gureak. Beharbada denboraren poderioan galderak ere diferentek izatera iritsi ziren. Erakuslerik ezean maisu gabe ko ikasle bihurtu ginen. Hamaika liburu nahasian irakurri ditugu. Hasieran gure aurrerapidea Ortega-raino iristen zen, azkenean Marx eta Sartre-gandik pasa gara. Bainan ez uste izan irakurketa patxaroso, mantso eta sakon egindakoa izan denik. Egitea eta higitzea izan dira bitarte horretan gure egonezinaren adieraztzaile. Hemen hitzaldi bat eman, han mila bilera egin, berri-

tsuketa ere eten gabekoa, kritika zer esanik ez, hala-ko filma ikusi, etab.

Nik neu izan behar

Ni ez naiz bestea. Ni ez naiz gauza. Ni neu naiz, hobeto esateko, nik ni behar nuke izan. Gaurko Euskal Herrian, ordea, ezinezkoa dut erabat ni izatea eta zail-legia ni neroni izaten saiatzea. Zergatik ni neroni izatea da problema? Berdina dena, ni neu naiz, zergatik bihurtu da berdindu beharreko desberdintasunean, nik neu izan behar? Erantzun ahal izateko derrigorrez historiaren baitan sartu beharra dugu. Historiarik ez da esnatzen, ordea, gizona izaten uzten ez den bitartean, gizonaren jaiotza eta historiaren jaiotza gertaera bat eta berdina direlako. Halabehar hutsa ez etetzen kontzientzia sortzen ez den bitartean. Izate kontzientzidunarekin halabehar hutsaren derrigorra gainezkaturik etetzen da. Izate kontzientziduna, hots, gizona.

Naturalezaren legea eboluzioa dela dio jakintzak. Naturaleza, hasieran gai hutsa zen hori, osatzen joan da, gai izatetik gauza bihurtzen joan da. Osotasunerako bide horretan, ordea, gero eta gauza osatuagoetan gorpuztu da. Daiteketasun garbia baino aberatsagoa da zerbait izatea, gauza gai hutsa baino zerbait gehiago da. Gai hutsa gerta daiteke izateratzea, gauza bada ordea. Hala ere, ez dut esan nahi naturaleza hasiera batetan ezer ez zenik, daiteketasun bat besterik ez zenik, hau ez litzake egia izango, ezingo bait genuke honela esplika daiteketasun hutsetik nola sortu diren gainentzekoak. Naturaleza hasiera batean bazen eta bere baitan zituen gaiak, daiteketasunak, izateratzeko ahalmen guztiak. Denboraren barruan joan dira gai besterik ez ziren daiteketasun hoiek izateratzen. Hori da

eboluzioa. Denboraren barruan izateratze horretan neurrian gero eta gutiago dira. Harri bat bere izatearen hasiera hasieratik egina dago, behin betiko bada. Landare bat, ordea, ez dago erabat egina hasiera hasieratik, bere bizitza barruan hazitzen, gero eta gehiago izaten, gero eta landareago izaten, egiten, doa, osatzen. Gizona, berriz, bere hasieran izatedun tipiena da. Oraindik ez da erabat gizona, gero eta gizonagotzen joan beharko du, eta ez du, oraingoz, erabat banaiz esaterik ahal izango. Horretan ez du landarearekin diferentziarik, baina *gizonak badaki oraindik ez dela erabat*, egin-behar bat dela. Izan ere eboluzioak hiru epe nagusi ditu. Lehendabizikoa bizitza-aurrekoa. Bigarrena gizon aurrekoa. Hirugarrena gizonarena. Bakoitza da bestea baino gehiago, bakoitzak bestea gainezkutzen du zerbait osatuagoa sortzeko. Azkenekoa da beste guzien errege.

Harria bere izatearen hasiera hasieratik egina da goela esan dut piska bat lehentxeago. Fisikak eta kimikak hori ez dela egia digu. Harria ez da desegin eta ezereztu ezin daitekeen izatedun bat, ez du azalezko batasun bat besterik. Osatu eta desegin, etengabea, egin liteke, baina higitze horretan badu iritsi dezakeen muga bat: bizitza. Horregatik bizidunak eta bizigabeak, biek dute higitzea eta dinamika. Bizidunek badute, ordea, beren baitan bizigabeak ez duten batasun radikal bat. Biak halabeharraren eta derrigorren menpean baldin badaude ere, batak osotasunerako abiadura bat du, bere batasun radikal baten barruan osatze hori gertatu behar duelako. Bizigabeetan, berriz, ez da hori gertatzen, ezin bait daiteke esan hauek batasun bat dutenik eta hau edo bestea esaten baldin badugu ere ez dugu sentidu zabal batetan besterik esaten. Bizidunetan, ordea, hau edo bestea esaten dugunean, benetan hau edo bestea da.

Iritsi gara, beraz, bizigabeen izaera gainezkatzen duten izadunetara, bizidunetara. Izaera hau lehengoa baino osatuagoa da, bizitzarik-eza baino gehiago delako bizitza.

Bizidunen artean badira behetik gorako mailak, eta zenbait eta gorago mailak igo eta orduan bizidun osatuagoak aurkitzen dira. Batzuek bizi bēsterik ez dute egiten —landareak—, besteak sentitu. Eta sentitzearekin ezagueraren alorrean sartzen gara. Ezaguerak, naturalezarengandik bakantze radikala adierazten du. Naturezarekin bat eginik denak, gauzak, ez dira naturalezagandik bereizten, ez dira bere baitatik bakantzen. Gauza bakoitzaren batasuna, esan den bezala, azaltzeko, beste hamaiketan bakan daitekeena, desegin eta berregin eten-gabeen egin daitekeena. Bizidunak ere gauzak dira eta horrexegatik dira hoiek ere naturaleza, beren batasuna desegiten denean, hots, hiltzerakoan gauza hutsak bihurtzen dira berriro, atera ziren lekura doaz. Baina bizi diren bitartean gauza izate huts hori gainezkatzen dute, zerbait gehiago dira eta gauza-izate hutsa baino gehiago diren neurrian, bakantzen dira naturalezatik, sendotzen da bere izatearen batasuna. Ezaguera, sentitze hutsekoa bederik ere, baldin bada, bakantze eta batasunagotze honen neurririk handiena da. Ezaguera beti errepresentazio bat da, errerepresentatzean, berriz, bi dira datoak: errerepresentatutakoa eta errerepresentatzailea, beraz diferentzia, bakantzea. Sentiduzko ezaguera duten izatedunetan, abereetan, naturelatatik ihes egiteko abiadura aurkitzen dugu. Abiadura besterik ez da izango, ordea, oraindik, itxuraz askatuagoa bederik ere, derrigorra eta halabeharra dira lege hauek, instintu izenarekin ezagutuak baldin badira ere.

Eta honela iristen gara naturalezatik atera den izatedun nagusienarengana, gizonarengana. Hau, bada, bi-

ziduna da eta *kontzientziduna*. Gizonak badaki badela eta hori da bere gurutza eta bere zoriona, bere izatea eta bere izaera. Badela badakilako bere izaera bere eskuetan gelditzen da, bere izatea egiteko bat bihurtzen da. Gizonak bere izatearekin batera bere barkartasuna aurkitzen du. Gizona gauza bezala halabehararren legepean dago, baina bizidun bezala gauza hutsen batasunik-ezeko izatea gainezkatzen du. Abereak bezala instintuak baditu, eta bizitzen jarrai ahal izateko hauek beharrezkoak ditu, baina ez ditu nahikoak. Derrigorretik eta halabeharretik ihes egiten duelako gauzak produzitzen ditu, tresnak naturaleza menderatzeko eta hizkuntza beste gizonekin hitzegin eta elkar bizi ahal izateko. Hori da gizonaren izaera osatzen duten bi kontradizioetako bat, abereak bezala instintoak izatea, baina bizitzen jarrai ahal izateko derrigorren legepetik ihes egin ahal izateko tresnak eta hizkuntza eskuratu behar ditu. Hoiiek gabe ez daduka bizitzerik, heriotza datorkio. Tresna eta hizkuntza sortu beharra baldin bada, giza-izaeraren zera bat bestea kontzientzia da. Abereak duten sentiduko ezagueraz gainera konkretutik astrakziora pasatzen den adimena du, bere buruaren kontzientzia du. Eta hau da gizon izaeraren kontradizioa eta esentzia.

Esentzia eta kontradizioa. Izan ere, liburu honetan egingo ditugun azterketa eta pentsakizun guzientzat puntu hau zerbait zabaldu nahi nuke. Eten gabe aipatuko dira gizon izaera, molde hau gizonaren neurrian dago, edo ez dago, estrukturak gizonagotu behar dira, etab. Esate guzi horiek ez dute sentidurik giza izaera bat ez bada. Gizon izaeraren muina historiaren epe bakoitzean diferentea baldin bada, zirkunstantzien produto hutsa baldin bada, ez dadukagu gizatiar izateaz mintzatzerik, erlatibotasun utsean geldituko litzake guzia. Gizonaren sustantzia batean uste izatea, ordea, badirudi gizona egiteko bat dela esatearekin kontradizioan da-

goela. Gizonaren zera, izatea, behin betiko jarria baldin badago, ez dago eboluziorik, ez dago egitekorik, egiten joan beharrik. Eredua bat bete eta kito. Bainan hori esan ahal izateko gizonaren mamia, muina, sustantzia zertan dagoen erabaki behar da. Eta gizonaren izatea kontradizio batean dago, naturalezakoa izanik, gauza izanik, kontzientziduna denez gero hori gainezkatu egiten duela. Gauza bezala halabeharraren legepean baldin badago, kontzientzidun bezala libertatearen alorrean sartzen da. Naturelezatik sortua eta bakoitzarekiko batasun bakartira iritsia. Eta hortik dialektika bat sortzen da: hori da gizona .

Gizona naturelezaren azken sortzea da, guzien gaindikoa, nagusia. Izatedunik osatuena, guztien errege. Baina gizonari bere bakardadeak beldurra ematen dio. Oraindik erabat osatua ez dagoenez gero, oraindik ez da. Bere gizatasuna izateratu beharrean aurkitzen da. Oraindik ez izate honek beldurra ematen dio eta hori da askatasunari, libertateari beldur izatea. Horregatik da beldurgarria libertatea. Ezerezarekin, oraindik ez izatearekin enfrentatzea, hutsune hori gizatasunez betetzeko; hara, libertatearen iturria. Gizonak, gizaldiak esan nahi dut, berebiziko borroka darama bere izatearen hasiera hasieratik bere bakartasunaren, bere libertatearen axoladun, responsable, egiteko. Bere baitan darama berriro naturelezara bihurtzeko, bueltatzeko gogo. Horrela ez luke gehiago borroka egin beharrik izango, ez luke bere izaera eten gabeen izateratu behariko, erabat izango litzake, ez gehiago egitekorik, egin-kizunik. Historiaren lehendabiziko garaietan berriro lurrera, ama lurrera, bueltatu nahi honek jazten eta konuzionatzen ditu gizonak osatzen dituen gizaeren aurreneko pausoak. Odola, lurra, natureleza izango dira garai hauetan bakardadearen eta bakartasunaren beldurrean gizonak jasoko dituen jainkoak. Bere historiaren eboluzioarekin, ordea, gizonak bere bakardade eta bakarta-

sunak ematen dion handitasun eta nagusitasunarekin bizitzen ikasiko du. Izan ere, bere izaera den kontradizioaren aurrean gizonak bi aukera besterik ez ditu: edo atzera edo aurrera. Atzera egiten badu berruri gainezkatuta daduzkan izaeratarata bueltatu nahiko du, hots, gauza izatera. Honekin gehiago ez borrokarik, ez ezezerezarekin, ezarekin enfrentatu beharrik, ez bere izatea bete eta osatu beharrik, ez libertadearen arriskua korritu beharrik. Hori da gizonak usteko duena atzera egitera erabakitzerakoan, baina amets bat besterik ez da. Ez da behinere erabat gauza izatera bihurtuko. Hori aukeratu arren beti borroka egin beharrean aurkituko da, berriro hasi beharrean.

Atzera egiteko modu bakarra ez da berriro lurreratu, gauzatu nahi izatea bakarrik, beste moduetara ere azaldu daiteke, horregatik hauzi hau beste era batera esatea hobe izango da. Bakoitzaren bakartasun eta bakardadetik ihes egin nahi izatea da atzera egitea. Bakartasun eta bakardade horiek gainezkatzea gizonaren izatean dagoela hurrengo kapituluan ikusiko dugu, bainan orduan ere bakartasuna eta bakardadea gainezkatzea ez da izango errealidade hauek ezereztea, gizonak hauen jabetasuna onartuaz beste zerbaitetara iristea baizik. Bakartasuna gainezkatu beharrak, beraz, ez du esan nahi hau desegin behar denik. Batasun radikala bizidunaren seinalerik ezaugarriena zela ikusi dugu. batasun hori oraindik handiagoko izatedunak direnez, kontzientzidunetan. Batasun hori, bakoiztasun hori esan beharko genuke, desegitea da atzera jotzea.

Gizadiaren eboluzioaren gaurko unean lurreratzea eta berriro naturalezara bueltatu nahi izatea ez da hainbeste indarreko nahikundea. Batasun hori desegiteko, ordea, badira zabalduago aurkitzen diren moduak, beste artean galdu nahi izatea, besteak bezala izan nahi izatea, besteratzea. Beharbada gaizki mintzatzen naiz

hau nahiz bestea izan nahi izatea esaten dudanean, besterik izaten bait da gauza, gizona horretara behartua aurkitzen delako. Gizona, erabilia ahal izateko derrigorrezkoa da hau norbera ez izatea, bere bakartasuna galtzea, besteak bezalakoa bihurtzea, gauzatzea. Hori da gaurko egunetan atzera egiteko modurik ezagutuena, zabalduena eta indartsuena.

Izan ere, orain arte gizona naturalezari dagokionez estudiatu dugu, baina honen izaeran beste gizonenganao dagokiontasuna estudiatu behar dugu. Hemen ere dialektika berdina, kontradikzio berdina azalduko da, bakartasuna eta beste kontzientzidun izatekidekoak bata bestea desegin gabe nola soluzionatu. Bestearekin, Zurekin erlazionatzeak bi gaitz sor lezazke nigan: masokismoa edo sadismoa. Gerta daiteke besteari beldurra izatea ene baitan, erabateko segurantziarik ez dudalako; behar bezala finkatu ez delako nere naitasuna, bakartasuna desegin nahi dut bestearen probetxuan, ordea, dialektika ezartzen digun problema ez da konpontzen. Problema soluzionatzeko genituen bi datuetatik (ni, ta zuek) bat (ni) ezereztu eta desegin dugulako. Beste gaitza erabat aldrebeskoa da. Sadismoa ni besteen aurrean makurtu beharrean besteak nere aurrean makurtu nahi izatea da. Lehenago problemaren bi datuetatik ni desegiten genuen; orain, berriz, besteak, zuek. Baina bakoitzaren bakartasun hau erabat desegitea edo besteena desegitea ere ezinezkoa da, abiadura bat besterik ez da, behinere iritsiko ez den gauza da. Aipatutako pontuetatik badiugu dagoneko judikapen batzuk egiteko elementuak.

Nik ni izan behar dut. Ez da harrokeria, hau ez bait da ni neroni izan nahi izatea, neronentzaz iritzi desgoki bat izatea baino. Gizona naturalezaren eboluzioan sortu den izatedun nagusiena eta osatuena dela ikusi dugu. Bere izatearen mamia kontradizio batetan dago,

gauza izanik gauza izate hori gainezkatzen duela kontzientziaren bitartez, hots, bere buruaz jabetuaz, badela jakinaz. Ezaguera horregatik eta bizidun bezala naturalezatik bakandua dagoela eta batasun radikal bat duela. Bere izatearen osatzea bere eskuetan dagoela, horregatik bere izaera egin gabe dagoela, egiteko bat dela, eginkizun bat. Bakantasun honetaz ez jabetzea eboluzioan atzera egitea da, nere Ni hau desegitea, gauzetan banatzea, ni gauzatzea. Baita ere ikusi dugu nere bakantasun hau naturalezari buruz eta beste kontzientzidunei buruz defenitzen dela. Hauen artean sortu diren diferentziak egiten dute gizarteko moldeak zerbaitetan gizonen gauzatu erazitzeko jarriak izatea. Gizon batek bestea ezin lezake menperatu, esplotatu, hau gauza bezala ikusten ez bada. Gutxi batzuek askoren jabetasuna izateko derrigorrezkoa da hauek gauzak bezala erabili ahal izatea. Horretarako hauen batasuna sendotzen duten moldeak ez dute balio eta xede horretarako aproposak jarri behar dira. Molde horiek gizonaren eginkizunak dira, historiaren nolabaiteko halabeharrrak, gizonak eta naturalezaren eboluzioak, beste hauzi bat. Ez noa honetan sartzera orain. Oraingoz gizonaren bakantasun eta bakoiztasun horien desegintzaile diren gizarteak badirela jakitea nahikoa dugu. Gizona, ordea, ez da honelako gizartean. Besteak, gauzak, nere eginkizuna betetzen dutenean, zertarako naiz ni? Zer balio dit ni izateak? Ikusi dugunez, nere gizon izatea nere izaera egiten joatea da, nere osatu-beharra betetzen.

Osotasun hori, erabat gizon izatea, oraingoz, beti bila ibiliko naizen zerbait da, nahiz eta ez iritxi. Ni gauzatik sortua izatea eta hau gainezkatzea den kontradikzioari erantzuna aurkitzea da nere izatearen mamia.

Pontu honetara iristerakoan badakigu gure karrila zein den eta karril honen zergatia. Badirudi, orain arte, teoria hutsean ibili garela. Teoria hori ez da, ordea,

abstraktua, gure mundutik apartatua, gure eginkizun eta izate konkreturako derrigorrezkoa baizik.

Nere izatearen kontzientzia dudanez geroztik nere baitan, nere baitari izaera ematen zioten kondizionamenduetan, desegokitasun radikal bat nabaitu dut. Bizia-aren eta ofizialaren arteko desegokitasuna. Ofiziala aipatzerakoan ordea gutxiena axola zaidana txartel hau nahi dutenari jartzeko estadiak bere legeetan esana, bere reglamentuetan ordenatutako edo bere oiturretan finkatutakoa izatea da. Hauek ere «ofiziala» txartelpean sartzen ditut, baina nik orain dabilkiten mintzamolderako hitz honek sentidu zabalago bat du. Bizitzak, gizonen bizitzak esan nahi dut, baditu bere egindakoak eta egitekoak. Horietatik batzuek gizartean eta agirian ezarritako moldetan dute lekua, beste batzuek berriz ez dute leku hori aurkitzen eta hortxe gelditzen dira, izkutuan bezala, ixilaren moduan. Hori da nigan lehendabizi nabaitu eta gero ikusi dudana desegokitasuna. Batak —ofizialak— bestea menderatzen duelako ta honek nitasuna ondoen azaltzen duelako da hain bortitza neretzat puntu hau aztertzea eta erabaki bat hartzea.

Abestu, irakurri, hitzegin, zinemara joan, propaganda begiratu, telebista ikusi, irratia entzun, lan egin, jolastu, maitatu, ikasi, estudiatu, hazi, erakutsi, etab., etab., dira gure egindakoak egunaren barruan. Lehen esan dudana ofizialaren eta biziaren arteko desegokitasuna aipatutako egite horietan aurkitzen dut.

Abesten baldin badut zer abesti abes nezake? Etxean edo lagun artean entzundakoak batetik, edo disketan, irratan edo telebistan entzundakoak bestetik. Lehenbizikoak nere bakantasuna eta nere bakoiztasuna sendotu ahal dute? Nere nitasuna desegin eta gutitu gabe abesterik bai ahal dut? Ez. Zergatik abes-

ten dut? Maitasuna agertzeko, poza adiarazteko, nahi-gabea kanporatzeko, denbora pasatzeko, gertaera bat gogoratzeko, zerbait esateko. Bainan abesti horiekin hori egin ahal nezake? Abesti horiek maitasunaz eta neskataz mintzatzen baldin badira, maitasun eta neska abstratuaz mintzatzen dira. Abstratuak esaten dudanean nere nitasunetik eta beste edozein nitasun konkretuetatik bakanduta, apartatuta eginak direla esan nahi dut. Nik nere maitasuna abesti horien bitartez adiarazi nahi baldin badut ez dut neronen gisara eta neroni dagokidan bezala, beste norbaitek nahi duen bezala baizik, hau da, besteak bezala, gauza abeslari bezala. Abesti horiek ez dira nik, zuek sortutakoak, neri, zuei ezarritakoak baizik. Etxe diskagileak, irratiak eta telebistak behartzen ditugu abesti batzuek zabal-tzera edo eta, hauek behartzen gaituzte abesti horiek abestera? Bigarrena da gertatzen dena. Errealidade hau ondo moldatuta dagoela jakina, gu garela abestiak aukeratzen ditugunak ustearazten digute. Badirudi disken klasifikazioa, salmenta eta gainentzekoak herriaren aukera azaltzen dutela eta honela zerbait bada. Bere sustraietan izugarrizko engainamendu bat da, ordea.

Izan ere, zer dira diskagileak, irratiak eta telebis-tak? Enpresa batzuk. Hauek ezin dira bizi irabazirik gabe. Irabazia, ordea, guti batuena da, guziei zor zaie-netik, guzien izardiarekin eginak bait daude horiek, guti batzuek eskuratutakoa da. Gutiren horiei, gizona menperatzen duten horiei, ez zaie komeni guk gure nitasunari eustea. Bakoitzak bere nitasunean finkaturik jokatuko balu, borroka egin beharrean aurkituko litza-ke, ez bait dagokio nitasunari besteak nere eskubide-tik lapurketa egitea. Gutiren horiei bere nagusitzan jarrai-tzeko nitasunak desegitea komeni zaie edo «ni» dire-nak, beste, hots, gauza bihurtzea. Gauzak maneja bait litezke, gizonak, gizon izena eta izana dutenak, ez, bere borondaterik gabe. Gizonen nitasuna desegin nahi iza-

tea apropos bilatzen duten xedea den edo xistimak, berak nahi ezean ere, horretara bultzatzen dituzten, ez da orain erabakiko dugun hauzia. Gure meditaziorako nahikoa izango da gauzak honela (enpresalari horiek «ni»ak desegiteko abiadura izatea beren enpresetan) gertatzen direla jakitea.

Gure nitasun, nor hori, beren probetxurako komenigarri ez bada, ez da harritzekoa izango nor hori sendotzera, zabaltzera, indartzera, eta adiaraztera doazen abestiei borroka egitea batetik. Hori ezaren aldetik, egiten utzi nahi ez duten aldetik; baiezkoaren aldetik, berriz, egiten dutenaren aldetik, nortasun hori ahultzeko, ezereztu eta desegiteko ahalegin guziak aurkitzen dira. Maitasuna mokolokeria bat bihurtzen da, denbora pasatzea nortasuna ahultzea, tristura azaltzea egite parregarri bat, etab.

Nik maite dudan neska polit bati nere maitasuna abesti horietako baten bitartez adiarazi nahi badiot, ez dut hori egiten neronek egingo banu bezala, beste batzuek egitea nahi izan duten bezala baizik. Abestian azalduko diren nesken irudiak ez dute nerekin dagoen neskarekin zerikusirik izango, neska hau konkretua delako eta bestea *apropos* abstratoa, nere giroa eta abestiarenak diferenteak eta desberdinak izango direlako eta honela maitasunera heldu beharrean honen karikatura batean geldituko naiz. Edo eta neskarengan, abestiaren indarrez, beste pertsona bat ikusiko dut, edo eta ez diot ezer adiaraziko. Eta maitasunarekin gertatzen den gauza berdina gertatuko da gainontzeko abesti era guziekin. Gure gaurko gizartean, beraz, diska, irrati eta telebisten bitartez ezartzen zaizkidan abestiak nere giza ahalmenak osatzeko izan beharrean nere nitasuna txikitu eta deseginarazteko dira.

Badakit errealidadea ez dela erabat horrela. Bate-

tik, herriarengandik sortutako abestiak onartu beharrean aurkitzen dira tresna horien jabe diren enpresagizonak (1). Gure egunetan «protestako abestiak» indarra izan du ta bere lana egin du. Bestetik, tresna eta tramankulu eskas eta petralekin ere lan on eta balioitsuak egin daitezkeen moduan abesti besteratzaille eta gauzatzaile horiekin ere bere baitan dutena gainezkaturik beste zerbait gizatiarra adiarazi eta esan daiteke. Eta hori da herriak askotan egiten duena. Gainera abesti guziak ez dira derrigorrean gauzatzaileak, merkatuan eta irrati-telebistan zabaltzen direnen artean benetan balioa dutenak eta gizonaren nitasunaren aurka joan gabe hau sendotzen dutenak badira.

Gauzak diren bezala ikusi eta aztertu nahi baldin baditugu, errealidade hori kontuan hartu behar duguna da. Abestia gure gizartearen moldetan nola den aztertu dugunean, sinplifikazio bat egin dugu, xistimaren mekanismoaren gezurra bakarrik azaldu dugu. Hau bakarrik begiratzea behar ez bezala ikustea litzake, horregatik, azterketa jarraituaz, hezurrari falta zitzaion haragia jarri diogu. Hala ere, gaurko gure gizartean abestia, konjuntoan hartuta noski, besteratzaille eta gauzatzaile dela egia da. Ondorenean egindako zuzentzeak errealidade hori ez dela hain ximplea erakutsi digu bakar bakarrik, ez errealidade hori ez denik.

Orain arte mintzatu garen abesti hori gorago esaten nuen «ofiziala» delako honen barruan sartzen da. Bada beste abestiera bat ofizialetik kanpora dagoena eta «bizia» esaten nuen txartelpe horretan sartzen de-

(1) Hala ere ezin daiteke ahanz lehendabiziko une batetan abesti hauek onartu beharrean aurkitzen baldin badira ere, laster bere xistimaren barruan sartzen dituztela eta, horregatik, hasieran eduki zezateken freskotasuna eta rebeldia denbora piska batera zimelduta aurkitzen dela.

na. Abesti hau nitasunetik gertuago dago, nere notasunetik urbilago. Honek ere baditu bere mistifikazioak, baina bizitasun handiagoa du, herriarengan eta herriarengandik sortua izan delako. Hemen ere bada, ordea, desegokitasunik, hau garaiaarena baldin bada ere eta ez izaerarena. Bada gizaldi bat gutienean abesti hauen sortzea amaitu zela eta nik, gaurko gizonak, nere gaitasunetik gertuago baldin badaude ere ezin dezaket erabatean nere izaera zabaldu eta osatu horien bitartez.

Abestiaren azterketarekin egin dugun estudio bera egin dezakegu irakurtzearekin, hitzegitearekin, zinemarekin, jolasarekin eta gizonaren gainontzeko egiteekin.

Hitzegitearekin, hots, hizkuntzarekin gertatzen dena argiegi dago. Txikitandik konturatu gara nola baden alde batetik hizkuntza ofizial bat, erdera, eta bestetik euskera. Euskera familiak eman dit eta erdera beste inguruak ezarri dit.

Estudioarekin zer esanik ez dago. Derrigorrean erderan ikasi behar izateaz gainera ikaskizun gehienek, batez ere gizatiarrek, ez zuten nere nitasunarekin zer ikusirik.

Guk ezagutzen dugun jolasa gu manejatzeko medio bat bihurtzen da, gu moteltzeko, laguntzeko, gure baitatik ateratzeko.

Adibide batekin, abestiarekin egindakoa gainontzeko gizonaren errealidade guziekin egingo bagendu, beti egia hau azalduko litzake gure azterketan: gaurko Euskal Herriko gizartean zail dela besteratu eta gauzatu ez aurkitzea. Nik abesten dudanean, maitatzen dudanean, lan egin edo estudiatzen dudanean, irakurtzerakoan, irratia entzuterakoan, telebista ikusterakoan, zi-

nemara joaterakoan, ez dut oraindik egiteko dagoen nere gizatasuna osatzen. Bide horretan aurrera egin beharrean atzera egiten dut. Errealidade horiek ez dau-de nere nor-izatea sendotzeko, zer-izatea indartzeko baizik. Ni zer-izatea ere banaizela badakigu, baina nor-izatearen bitartez gainezkatzen dut izaera hori, zer-izatea desegin gabe, osatuaz. Bizimodurako molde batzuk behar ditut, zer-izatea ere naizenez gero ezin nintee-lako aidean bizi. Molde horiek, zer-izatea gainezkatzeko laguntzen dutenetakoak edo zailtzen duteneta-koak izan daitezke. Euskal Herrikoak bigarren erakoak dira. Ezin daiteke absolutuan txarrak direnik esan, era-bat ondatzailleak direnik, baina bai bere baitan okerre-rako, zerturatzailleagoak direla norturatzailleak baino.

Baina orain arte Euskal Herriko gizartean aurkitzen diren molde horiek nere «ni»-retzat desegokiak direla esaten jardun naiz. Badirudi, ordea, hori esatea funda-menturik gabeko afirmazio bat dela, zerbait neretzat desegokia dela demostratu beharra dago desegokitasu-na benetakoa, eta ez asmatutakoa, dela ikusteko. Eta nere nor-izate honen konkretutasuna ez dugu oraindik ikusi. Ni abstraktu batekin molde konkretu batzuk gon-baratu ditudala dirudi eta honekin bide jatorretik atera gara, benetasunean segi nahi izatez gerotan behine-pehin. Nere nitasunaren konkretutasuna sakondu behar dugu, beraz, desegokitasun honetaz behar bezala min-tzatu ahal izateko.

Ni ez naiz gizon abstraktua, ni gizon konkretua naiz. Zergatik? Ni gizon *hau* naizelako. Zergatik naiz *hau* eta ez bestea? *Ni* eta *gu* ez dira errealidade berdinak. *Zuk* eta *nik* ez ditugu guraso berdinak, eta nere senidea baldin bazara ere, senide artean ez duzu nere numeroa egiten, nere aurreko edo atzeko zara. Zu ez zara nere herrikoa, nere herrikoa baldin bazara ere, ez zara nere kalekoa, nere etxekoa, neri gurasoak ez dizkidate esan

eta erakutsi zuri esan eta erakutsitako gauza berdinak, eta berdinak baldin badira ere, ez dira era eta mota berdinean esan eta erakutsiak izan. Nik ez dut zuk bezala Edipo-ren konplejua gainezkatu. Zuk ez duzu nik bezala maitasuna estrenatu, nik ez ditut zure maitemina pas. Nik maiteminak pasa ditut, baina ez zureak, nereak. Zertarako jarraitu? Zuk badakizu ni ez zarela, nik badakit zu ez naizela, eta besteak ere badakite hori.

Datorren kapituluan ikusiko dugu gizartearekikotasuna nitasunean dagoela, ni ez naiz gizartean ez bainaiz. Nere indibiduotasunean, ni ez naizela zu garbi dago, bainan, eta hau da liburu honen zaina eta muina, ni euskalduna naiz. Orain, puntu honetan, euskalduna izatea zer den ez dakit. Bukaeran ere ez dut oraindik jakingo euskalduntza egiteko bat dela ikusiko dugulako eta ez bukatutako, betetako, osatutako zerbait. Kondizionamendu bat dela ikusiko dugu eta ez esentzia bat. Kondizionamendu hori neretzat esentziala izango da, hortik bakarrik has dezakedalako nere egitekoa, gizontzea, gizonagotzea betetzen. Euskaldun izateak, ordea, nere indibiduotasuna gainezkatzen du ta euskaldunkiderik gabe ez du sentidurik. Euskaldun izatea, euskaldunartea, hots, gizarte era konkretu bat gabe ez da ezer. Kapitulu hontan, ordea, azterketa nere indibiduotasunean egiten ari gara. Horregatik puntu honetan abstrakzio bat egingo dugu, ez da izango, ordea, abstrakzio besteratzaila, lanerako derrigorrezkoa baizik. Datorren kapituluan erabiliko dut bere zabaltasunean puntu hau. Orain, nere lanaren une konkretu honetan, indibiduotasunetik pasatzen hasi naizenez gero bere horretan jarraituko dut, ez gizartearekikotasuna ahazten dudalako (azterketa azkeneko muturrera eramanez indibiduotasuna gizartearekikotasunik gabe ezer ez dela ikusten da), psikologiaren logika bat jarraitzeko baizik, nere buruari

galdezka hasiaz nere baitatik irtenda besteengana iristeko.

Ni gizon *hau* naizenez gero ikus dezadan zer den *hau* izatea eta nigan *gizon* eta *hau* bakan ezin daitezkeenak zergatik diren.

Hau hori zer den eta bere mamia nolakoa den estudiatzea ez da nere oraingo eginkizuna eta ez da neri orain asko axola zaidana. Bakar bakarrik kontuan hartuko dudana horixe da: ni gizon *hau* naizela eta ez gizon abstraktua. Gizona, horrela, abstraktua, pentsamentua besterik ez da, errealidadean ez da hori gertatzen. Konkretua naizenez, gizon *hau* naiz eta gizon *hau* izatearen mamia zer den ez dakigunez gero eta badenik ere estudiatu nahi ez dugunez gero, deskribio baten bitartez bakarrik adiaraz dezaket. Beharbada ni *hau* izatea zer den baino *nola* den esatea egokiagoa da.

Nere bizitza guzia sentiduetatik hasten denez gero, estreina lurra aipatu beharko dugu nere *hau* izatea adiarazteko. Lurrak, hots, geografiak, ematen dizkit nere pentsamentuak erabiliko dituen irudi guzientzat gaiak. Geografia bere sentidu zabalean: inguratzen nauen materia guzia. Pentsamentua bere esan-nahi zabalenean: oroimenetatik hasi eta adimen sakoneneraino. Gainera ni jaio eta bizi naizen geografia gizontsututakoa da. Ez bait naiz ni lehendabiziko belaunekoa, nere aurretik asko eta asko izan direlako lur berdinean eta belaun bakoitzak bere arrastoak utzi dituelako lur horretan bertan. Nere pentsamentuan soinekoa eta haragia berezte oso zaila da, teoriarik ez dagoen direla badakit bainan ez nago seguru *hau* abstrakzio bat besterik ez ote den. Geografia gizontsututako batean bizi naiz beraz, eta geografia honek ere nolabaitan nere pentsamentua kondizionatzen du. Geografia honi, mundu guziaren zati honi, aspalditik Euskal Herria deitu zaio.

Euskal Herria noraino hedatzen den, historiaren barruan zer lurralde izan zituen eta, eztabaida daitezke. Lurralde bati, guk, bertan bizi garenok, eta besteek, ezagutzen gaituztenek, Euskal Herria deitzen diogula ukatzerik ez. Eta hau da ni gizon *hau* egiten nauenetako bat. Geroan lurraldez alda ninteke, baina beti izango dut lurrarekikotasun bat. Honekin lurralde konkretu honetakoa izatea aldakorra dela ikusten da, baina lurraldekoka izatea derrigorrezkoa da. Era guzietara geografiak nere *hau izatean* duen zerikusia ikusi dugu. Gehiago geografia horretan iraupen bat baldin badut. Gainera gizarte batean bizitzerakoan geografia honen irudi bat ematen digu gizarteak, lehendabizi gurasoen bitartez haurtzaroan, eta gero gizarteko giroan. Irudimen hori batek gero bazter lezake, baina baztertu arren ezin ditzake bere urratsak ahanztu eta desegin.

Geografiak bezala historiak ere *hau* egiten nau. Historian, ordea, ni *hau* egiten nauden historian, inportanteagoak dira usteak errealidadeak baino. Euskal historiak baino Euskal Herriaren egiteen gain herriak duen usteak askotaz ere pisu handiagoa du. Eta uste hori da neri iristen zaidana, lehendabizi gurasoen bitartez, gero bizi naizen giroaren baitan. Historia hori eskoletan erakusten didaten historia ofizialetik diferentea izan daiteke, baina nere kontzientziarako eragin handiagoa du. Benetako historia, gertatutakoak eta bere horien arrazoiak eta sustraiak darabilzkienak —hori, benetan ezagutzera iritsi baldin baliteke —usteetan finkatuta dagoen beste historia honetatik erabat diferentea da. Lehendabizikoak hari bat du eta lokarri horretan aurkitzen naiz ni. Ni naizena neurri handi batetan historia honek egin nauela esan daiteke. Belaunetik belaunera jarraipen bat dago, zenbaitetan jarraipen hau zeharkakoa izan arren, zuzen doana izan beharrean. Gertaeren jarraipen eta logika honek ni gizon *hau* egiten baldin banau, askotaz ere gehiago jaio naizen herriak gertaera

horietaz dituen irudi eta usteak. Horien artean diferentziazioaren kontzientzia bat, guk gure barruan «euskaldun» izenarekin ezagutzea. Uste hau izateko badira, du-darik gabe, elementu objetibu batzuk, esate baterako lehen aipatu ditugunak: geografia eta historia. Elementu horiek, ordea, erabat aldakorrek eta kontinjenteak dira. Baina badira. Bere zabalkortasuna ezin daiteke ahaztu, ordea. Badirela esango dugu segurantz osoarekin, noraino eta zenbateraino, ordea, mila eztabaida eta estudioen ondoren bakarrik egin daiteke, eta orduan ere gure usteak gertaerekin nahasian jartzen ditugularik. Elementu objetibu horiek bizkarrezurra osatzen dutelarik gizon talde batek uste eta norberaren irudi batzuk jaso ditu. Diferentziazioaren kontzientzia bat. Diferentziazio honen esplikazio bat. Diferentziazio honi «euskaldunak» deitzen diogu. Bere bitartez herri hau gara eta ez bestea. Herri honen barruan ni euskaldun hau naiz eta ez bestea. Diferentziazio honen kontzientzia ez da bat batean gertatu historiaren baitan eta beti nabaitu izan arren, planteamentu diferenteak izan ditu garai batzuetatik besteetara, eta garai bakoitzen gizon batetik bestera eta talde batetik bestera. Bainan aspaldidanik izan da uste hori, gu Euskal Herria izatea.

Daramagun esplikazioan baditugu ni gizon hau nola naizen ezaguerazten duten bi errealidade: geografia eta historia. Bietan gizarteak parte hartzen du, gizarterik gabe ez dira ezer. Neri dagokidanez dakidana, horiek ni egiten nautela da. Badira horien ondoan beste zenbait molde eta gertaera ni egiten nautenak: gizartea nola banatua dagoen, lana nola egiten den, jolasak nolakoak diren, zer izkuntza darabilkidan, etab.

Gizartearekikotasuna datorren kapituluan aztertuko dugula esan baldin badugu ere dagoneko nere nitasuna egiten duten kondizionamenduak ikusi ditugu. Batzuk

neri bakarrik dagozkidanak dira: guraso hauek izatea, senideen artean zaharrena, gazteena eta erdiko izatea. gertaera hau edo beste gertatu izana, gaitz hau edo bestea pasatakoa izatea, neurri eta pisu hauek izatea, etab. Egia esateko bi eratako kondizionamendu hauen arteko dibisioa ez da egitazkoa, adimenaren artifizio bat besterik ez da zenbait pontuetan. Hala ere bi kondizionamenduera horien arteko muga non hasten den edo bukatzen argi ikusten ez badugu ere, oker handirik gabe esan dezakegu bi eratakoak direla ta guti gora behera zeintzuk sartzen diren lehendabizikoan eta zeintzuk bigarrenean.

Eta puntu honetara iristerakoan derrigorrezkoa zait aurreko nahasitik pausaleku bat egitea eta laburpen baten bitartez ondorio batzuk ateratzera.

Hasieran nik ni izan behar nuela esaten genuen. Behar premia hori zergatik eta nola desberdintasunean bihurtu zen jakiteko historiarengana joan behar genuela genion. Eboluzioaren barruan gero eta izatedun osatuagoak jaiotzen joan direla ikusi dugu, zenbat eta osatuagoak orduan eta egin gabeagoak, bukatu gabeagoak, osatu gabeagoak. Erabat izatetik izate hori egiteko bat bihurtzen da izatedunen mailetan igotzen garen neurrian. Denen gailurrean gizona. Honen izaera kontradizio batean datza: naturalezatik aterea baina kontzi-entziaren bitartez naturaleza gainezkatuaz bere baitatik bakantzen da eta bakartasunera iristen. Ez da izate osatua, bere izaera egiteko bat da, eginkizun bat. Egiteko hori neurri batean bere eskuetan dago. Gizonari, ordea, bakartasunak beldurra ematen dio, eta berriro, atzera eginaz, bere bakantasuna deseginik naturalezan galdu nahi du bere izatearen batasun radikala. Baina bakantasunaren beldurra eta naturalezara bueltatu nahi izatea ez dira gizonari, neri, nitasuna galdu arazten dituden indar eta errealdade bakarra. Historiaren barruan

gizonak gizona esplotatzera iritxi da. Gizon batzuek, gutienek beste gizonak gehienak, menpekotzat izatera. Horrela gertatzen da zenbait gizartetako moldeak bateratzaileak izatea, gizonak zenbat eta gauzako izan orduan eta errezago manejatzen direlako. Hori bera gertatzen da Euskal Herrian. Hori zen gaurko Euskal Herriko gizartean ni *ni izaten* saiatzea zaila dela.

Gero, konkretuan, abestiaren adibidearekin, nola gu-re gaurko gizartean errealdadean diren besteratzailleak ikusi da. Bestaldetik nere indibiduotasuna, ni neroni izatea eta ni gizon hau, konkretua, izatea ikusi da. Nere kondizionamendu berezian eta bizi naizen gizartearenean.

Ni gizon hau naiz, gizon euskalduna. Hori da azterketa azkar eta nahastu batek erakutsi duena. Azterketan deskripzio bat bakarrik egin dugu, ez gara ez baren ez bestearen esentzia definitzera sartu. Beharbada definitzeko iminizio batzuek egin ditugu, baina iminioetatik ez da pasa. Ni *ni* naiz, eta ni *ni izatea* euskaldun izatea da. Gizon abstrakturik ez dela ikusi dugu orduan gizon hau *hau dela* eta beste hori *beste hori* dela? Bere diferentetasuna zer den esaten ez dugu jakingo beharbada, baina hau nola den hau eta bestea nola den bestea, hori bai, dudarik gabe. Ni *ni naiz* nere kondizionamendu bereziengandik eta bizi naizen gizartearengandik sortzen direnetatik. Bien arteko mugak nabari-ezinak zirela, baina, hala ere, bazela bien arteko diferentzia bat esaten genuen.

Orain arteko datuak hauek dira: nik *ni izan* behar dut, ni euskaldun hau naiz, bizi naizen gaurko Euskal Herrian hori gero eta zailagoa da, ordea. Zer egin? Erantzunak, orain arte esandakoak zerbaiten fundameturik baldin badute, ez du aukerarik.

Gure belauna beharbada galdera honekin estututa bizi da. Antsiaturik bere buruari galdegiten dio: senti-
durik bai ahal du gaur euskaldun izateak? Eta Z. *Argia*-n
Joxe Azurmendi-k «Euskaldun zertarako? izenarekin ar-
tikulu bat idatzi zuelako mila zalaparta, eztabaida eta
asarre sortu ziren.

Neronek ere nere baitan horrelako mila kezka izan
ditut. Lehen aipatu dugun desegokitasun hori, bizitzaren
molde ofizial eta molde bizien artean dagoena, eten
gabeko garraztasunak sortu dizkit. Molde ofizialetan
sartzeko resistantzian hezi nindutelako, beti kontra egi-
naz bezala bizi izan naiz. Desegokitasun honetaz kon-
turatzeko moduan aurkitu naiz, gero eta hobeto ikusi
baldin badut ere, desegokitasun hori zertan dagoen.
Badirudi gizarte guzia nere izaeraren kontra jaso aza-
goela. Bazirudien, eta orain ere bai askotan, nerea sen-
tidurik gabeko egoskortasun bat besterik ez zela, gizar-
teak ezarritako molde ofizialak zirela arrazoidunak eta
ni nintzela oker nengoena.

Geroago, eta liburu honen barruan hori aztertuko
dugu, badirela galdera hori egiteko modu desegokiak
ikusi dut. Galdera hori egiterakoan badirela gizatiar ez
diren gainezkatu beharreko kondizionamendu batzuk ja-
betu naiz.

Nere gizatasuna *egiteko bat* da, ez, ordea, egiteko
abstraktu bat, gizatasun hori abstraktua ez den bezala.
Egiteko konkretu bat denez gero hemen eta orain egi-
tekoa da. Hau bezala eta ez bestea bezala. Hemengoak,
bertako geografiarekin, historiarekin, ekonomiarekin
eta gorabehera guziekin baldintzatua delako ez du au-
kerarik. Baldintzatuak ez du nolanahiko kondizionamen-
dua adiarazten, elbi bat aurpegitik uxatzen den bezala
alderaz daitekeena, ni *hau* egiten nauena bezalakoa
baizik, nere izanean datzana.

Hemengoak ez du aukerarik gizatasunaren aldetik. Bizitza ofizialean gero eta sartuagoa egon arren ateratzeko borrokarik egiten ez badu gizatasuna ezereztatzen du, atzera egiten du, gauza gainezkatzea gizatasunaren zerarik nagusienetakoa denez gero, bizitza ofizialean sartzerakoan besteen asmoetara makurtzen da, bere *hau* izatea utzirik. Besteak nahi duen bezala besteen artean bestea izatera pasatzen delako. Izateratu behar duen gizon egitetik, eginda eta erabakita dagoen gauza izatera.

Ezin ninteke nere gizatasuna izateratzean abstraktuan hasi. Horregatik, neretzat, gizatasunaren aldetik, *euskaldun zertarako?* sentidurik gabeko galdera da. Zail edo erraz, nere gizoneratu beharrean, naizenetik hasi behar dut, euskaldun izatetik. Izan ere lurraren eta historiaren aldetik nere zirkunstantzietan bizi denari euskalduna deitzen zaio.

Euskaldun izenaren txartelpean hamaika errealdade desberdin estal direnez gero derrigorrezkoa da guretzat hitz honek duen esan-nahia argitzea.

Gero beste kapitulu batean ikusiko dugunez, Euskal Herrian bizi direnak bitan banatuko ditut. Batzuek oraina eta lehena dute berdina, besteek oraina bakarrik. Hauek beste lehen bat dakarte berekin. Lehendabizikoei deitu izan zaie euskaldunak eta bigarrengoei kanpotiarrak. Oraina berdina izatea eta zirkunstantzia berdinetan bizitzeak ere euskaldun egiten dituztela denak uste dut, ordea, ez bait dago pentsatzerik jendetza nolanahi baztertu daitekeenik eta ahal izanda ere gizatasunaren eta justiziaren aldetik egin daitekeenik. Euskal Herria izeneko leku geografiko batean bizitzeak, bertan oraina ez ezik geroa ere izateko asmoa izateak, bertako kondizionamenduaz inguratuta eta zeratuta bizitzeak egiten ditu bertako biztanleak «euskaldun». Ze-

ra horiek egiten dute Euskal Herria geografiaren izen batetik Euskal Herria gizonen bilduma baten izena. Euskaldun izateko gure gizarteko oraina eta geroa berdina izatea nahiko da, baina honek ez ditu denak berdintzen. Lehena diferentea izateak bere urrats gogorrak ditu oraina eta geroari aurpegi ematerakoan.

Nere gizatasuna egiterakoan naizenetik hasi behar dut. Eta euskalduna naizenez geroztik euskaldun bezala besterik ezin dezaket egin. Eta euskalduna izatea zertan dagoen ikusi dugu. Lehendabizi beraz, orain arte-raino naizena nerea egin behar dut. Izatez nerea da, kontzientziaz egin behar dut nerea, ordea. Gizona egin-kizun bat dela esan badugu ere, ez da erabat eginbehar hutsa, neurri bateraino egina dago; ez da izateratu beharreko hutsa bakarrik, zerbait bada. Eta hortik hasi behar du. Ni egina izate horretan badira gauza batzuk, gehiegi behar bada, gizatiarrak ez direnak eta desegitekoak direnak. Baina nere errealdadearekin enfrentatze-rakoan errealdade guziarekin enfrentatu behar dut, aurre-judikapenik gabe. Gero errealdade hori aztertuz erabakiko dut nere gizoneratzean nigan gauza diren hoietatik zeintzuk gizatiartu behar ditudan eta zeintzuk desegin. Horretatik argi dago euskal izatearen defini-zio abstraktuak egiteak dakarten arriskua. Deskriziotik abstrakziorako pausoa ezin daiteke eman aurre-judika-penik gabe.

Izan ere azken aldi honetan gure artean «euskal esentziaren» arazoa dabil hamaika eztabaida sortuaraz-ten. Ez da inor hain mokoloa euskal esentzia bat ba-dela esateraino iristen denik, eta arrazoi dute horiek esentzialismoaren akusazioa entzuten dutenean ez du-tela horrelakorik esan diotenean. Baina argi argian esentzialista denik ia ageri ez bada, postura horretara abiaduera duena bada. Bada bestaldetik hutsera abia-dura duen postura bat. Hauentzat dena aldakorra de-

nez, berdin da bata ala bestea, gizonaren kondizionamenduak alkandorak bezala alda daitezke. Hauetan ere, jakina, ez da inor hain mokolorik hori hain garbi esateko, bainan dudarik gabe bada horretara joera duen postura. Eta ezin daiteke esan, batzuek egin duten bezala, Euskal Herriak dituen problema izugarrien aurrean, eztabaida hauek eskolastikoak direnik. Geroago ikusiko dugunez, batez ere esentzialista abiadura dutenentzat, historiaren eta giroaren kondizionamendu bortitzak egiten dute derrigorrezkoa arazo honen aipamena.

Euskal izatea zertan dagoen neretzat, kondizionamenduari referentzia eginaz adierazi dut. Zera esan dut:

Euskal Herria izeneko leku geografiko batean bizitzeak bertan oraina ez ezik geroa ere izateko asmoa izateak, bertako kondizionamenduez inguratuta eta zeratuta bizitzeak egiten ditu bertako biztanleak «euskaldun».

Deskripzioaren bitartez emandako definizio hau behar bezala ez entenditzeak dakarzki lehen aipatutako esentzialismo eta erlatibutasun huts hori. Kondizionamendu eta giro hori, aldakor den zerbait eta unearen —denboraren eta lekuaren— ondorio bat dela ahazteke joerak sortuarazten du esentzialismoa. Psikologiaren mintzamoldetik hartutako hitz batez esateko, joera honen izaera «fijazioan» dagoela esan daiteke. Geroago azalduko denez, Euskal Herriak —euskaldunarteak— ez du bere izatea erabat izateratu, ezta gutiago ere; horregatik frustratutako herri bat da. Eta bere historia guretzat zenbat eta gertuagoa izan, orduan eta gutiago izateratua ikusiko da Euskal Herriaren izaerari berari dagokion bezala. Euskal historian zenbat eta atzerago jo eta osatuagoak azalduko dira euskaldunen egiak. Gutienean hori dirudi, garai haietan ez bait zen

arrotzen aldetik hainbesteko menperatasunik Euskal Herrian eta, honegatik, bere izaera zabaldu eta osatzeko mugak naturalezanak gehiago ziren bestearenak baino. Euskal arazoetaz zaletuta eta kezkatuta dabilenarentzat euskal izatearen referentziarik osatuena iragandako garaietan aurkitzen da, zenbat eta urrutiragokoetan, orduan eta osatuagoa. Bestaldetik azkeneko berrehun urte hauetan gure izaera gero eta problematikogoa izan denez gero reakzio modura lehenari begiratzen hastea ta lehenean amesten jardutea. Hortik lehengo hori dela benetako euskal izatea esatera pauso bat besterik ez dago, eta, aurrera jarraituaz, hori dela benetako euskal izate *bakarra* sinestatzera oraindik gutiago. Hori egia zen euskaltzaletasuna «lege-zaharraren» edo «tradizioaren» garaian bizi zenean. Eta orain ere, zenbaitetan, egia izaten jarraitzen du artikulu batean nioen bezala: «Euskal pentsamentua burgestua eta eskolastikua zegoela esan dugu, topikoetan finkatua. Hori ez onartzerakoan, topikoak desegitea, historiaren iturrietara joatea, euskal historia eta euskal arazoak hasiera hasieratik eta huts hutsetik estudiatu eta pentsatu beharra azalduko da. Horretan egongo da radikal izatea, huts hutsetik berriro iturrietara joate horretan, euskal historia berriro pentsatze horretan». (2)

Jator mintzatuaz, ezin daiteke esan inor esentzialista denik ezta ere inork erlatibutasun hutsa defenditzen duenik. Gehienetan, baterako edo besterako joera dutela besterik ez. Batzuei lehena gehiegi begiratzeak gaurkoa ahaztu arazteko arriskuan jartzen ditu, besteei gaurkoan gehiegi finkatzeak lehenak duen pisua bazterrazten die.

1968?

(2) «Sozialismoa modan dago», Rikardo Arregi, JAKIN, 1967-gn. 24-gn. alean, 38-gn. orrian.

GOGOETA APURRAK

Oharra: Pasarte hauetan ematen diren azpimarkaketak biltzailearenak dira gehienbat, eta irakurleak lehenengo begi-kolpez ideia nagusia jaso dezan eginak dira.

Iritziak...

HEZURRETARAINO sartua dadukagu politika alferrekoa dela, politikoak berekoi eta enganatzaile batzuk besterik ez direla, oraingo agintariak txarrak baldin badira hurrengoak txarragoak izango direla; hitz baten esateko: politika egitea alferrekoa dela, horregatik hobereena bakoitzak berea egitea dela.

Non egongo ginake gaur, denek berdin pentsatu izan balute? Libertadeagatik eta demokraziagatik borroka egingo ahal zuten, horrela pentsaturik? Ez, ez dadukagu ukatzerik, *demokraziak on asko ekarri digu*, ez bizimo-

du hobia bakarrik, gizonaren askatasun handiagoa ere bai. Lapurrak beti izango dira, baina gero eta gutiago izatea lor daiteke, eta, batez ere, diren guziak epaitu eta zigortzea.

Z. A., *M. R. P. bilerari buruz*, 1963-ekaina-16

ABERTZALETASUN beroenak ere ez du ezertarako balio *askatasuna* ez den bitartean. Eta beldur naiz, urte hauetan sortu diren herri hauetan askatasuna iritsi beharrean, beste menpetasun bat ote duten hartu.

Z. A., *Indonesiako zalapartak direla eta*,
1963-iraila-29

REFERENDUM huts hutsa ez da *herriaren iritzia* jasotzeko biderik egokiena. «Bai» eta «Ez»-aren artean beste iritzi asko izan daitezke.

Z. A., *De Gaulle dela eta*, 1964-otsaila-2

ALDAKETA eta elkarriketaren garai honetan, dogmatismoa eta teoria den guziaren zeregina ez dut garbi ikusten. Badakit dogmatismoa, bere zentzu txarrean, kondenatu beharrezkoa dela; *baina dogma?*, *sinismen bai?*, *ideia?* Hauek, gizonak batzuk besteengandik apartatzeko baino ez ahal dira? Erantzuna baiezkoa balitz, benetan bildurtuko nintzake. Gizonak elkarren artean konpontzeko ideia eta teoria guziak kendu beharko balira, ez litzake benetan konponketa izango, gizonik ez genukeelako eskuartean. Ideiarik gabe ezin daiteke benetako gizona izan. Benetako konponketa ez da gizon guziak ideia berdinak edukitzea edo batere ez edukitzea, baizik eta denak ideia ezberdinak izan arren elkarren artean izaten jakitea. Behinere problemak ez dira erabakitzen eragozpenak ezereztuaz, eragozpenak askatuaz baizik.

Z. A., *Marxista pentsamentuaren astea*, 1964-otsaila-9

IKASKIZUN ederra! Aurrerapen eta arrazoi guzietan komunismoa ikusten dutenak dira komunismoari onik handiena egiten diotenak, horrela hau egia eta arrazoi justuarekin azaldu ohi delako. Gure aurrean gertakizun edo esankizun bat azaltzen denean, gure galderak ez du, inoiz ere, honelakoa izan behar: ea nor den hori esaten duena, edo ea nori gertatu zaion hori. Esankizun horrek zer arrazoi duen, gertakizun horrek zer erakusten digun... hori da ikusi behar dena. Izan ere, uste dudanez, nazio-arteko gaietan eta antzekoetan, *egia, arrazoiak ez du batek bakarrik*, baizik eta, seguru asko, sakabanatuta aurkituko da.

Z. A., *Cuba eta Argelia: bi joera. Zergatik?*,
1964-apirila-5

BAINA, jakina, gauzak gogor esaten dituztenak eta gogor eta sakon sakonetik konpondu nahi dituztenak oro, komunistak dira, Castro-zaleak. Gutienean, hori da kontserbadoreek eta dirudunek esaten dutena. Eta gainera, demokraziaren defendatzaile handienak, berak direla diote kontserbadore hauek. Baina *demokrazia politikoak balio ahal du demokrazia ekonomikorik gabe?* Bakar bakarrik bigarrenari bidea prestatzeko balio du, baina ez dut uste dirudunek eta kapitalistek horretarako gogo gehiegirik dutenik.

Z. A., *Brasil munduan nazio katolikoena*,
1964-apirila-12

GOBERNUAN dagoen partiduak beti seinالاتu nahi izaten du gobernua dela nazioaren interesak eta batasuna defenditzen dituenak, beste partiduek, berriz, herria batu beharrean banandu egiten dutela eta kanpoko etsaien aurrean ez dituztela nazioaren interesak behar bezala defendatzen. Eta horregatik askotan, herriaren laguntza lortzeagatik, *etsai bat, kanpoko etsai bat sortzen dute*,

edo sortu beharrik ez baldin badago, haunditu eta gizendu egiten dute.

Z. A., *Siriako agintariak*, 1964-maiatza-24

DEMOKRAZIA ez da behin betiko lortu eta gero beregisara ibiltzen den zerbait. *Demokrazia egunero egin behar den zerbait da*. Egunero eta bakoitzak egin behar duena. Demokrazia, bizimodu bat da. Sinesmen bat, eta ez noizean behin botua eman eta nahi den guziahitzegitea. *Demokrazia, herriak gobernuan parte hartzea da* eta ez gobernua izendatzerakoan bakarrik, gobernuaaren eguneroko eginkizunetan ere bai. Nahiko arrazoi zuen Rousseau-k demokrazia jainkoentzat egina zela esaten zuenean; ez gizonezkoentzat ezinezkoa delako, oso zaila delako baizik. Beldurgarria izango litzake, jendeak tripa betez gero eta seguridadea izanez gero, gainontzekoarentzat axolarik ez duela demostratuko balitz, eta badago demostrazio horren arriskua.

Z. A., *Erreinu Batutako eleksioak*, 1964-iraila-27

GERRA ondorenean, katolikoak katoliko bezala partidu batean elkartzen ziren: kristau demokraziaren barruan. Azkeneko hogeitau huetan, kristau demokraziak egin duen gauzarik handiena hauxe izan da: *konfesionalismoa hiltzea*. Gero eta gutiago azaltzen dute katolikoek beren politika eginkizunetan konfesionalismoa: gero eta gutiago lotzen dira katolikoak, beren politika eginkizunetan, partidu bat bakarrari, batez ere kristau demokraziari. Urte huetan, katolikoek, beren fedeaaren kontra ez zeuden edozein eratako politikan, jokatzetikasi dute, Jainkoa eta erlijioa gai horietan sartu gabe, Jainkoa eta erlijio hori biziiaz, ordea. Izan ere, tren batetan goazenean, makinista kristaua den ala ez, behinere ez dugu galdetzen, makinista horrek trena ondo eramaten dakien ala ez baizik. Zoritxarrez, Jainkoa

eta erlijioa gehiegi nahastu ditugu politikan; gehiengaitan, gainera, injustizia eta berekoikeria defenditzeko.

Z. A., *Italian lehendakari berria*,
1965-urtarrila-10

BORRROKARAKO denentzak kōndizio berdinak.

Gizonek eta taldeek berdin pentsatzen ez dutenez gero, nahitaezkoa da bakoitzak bere ideiak zabaltzeko nahi izatea eta berak pentsatzen duena egin nahi izatea. Beraz, nolabait borroka egin behar dute elkarren artean. Baina nola borroka egin eta elkarren artean bizitzeko? Galdera honi erantzuna, demokraziak eta pluralismoak ematen diote. Elkarrekin bizitzeko, beharrezkoa da elkar entzutea. Elkar entzuteko beharrezkoa da pentsatzeko eta hitzegiteko askatasuna izatea, eta gizonak taldetan biltzen direnez gero biltzeko askatasuna izatea. Eta, azkenik, *denek herriaren izenean hitzegiten dutenez gero, herriari berari galdetzea ea zer derizkion*. Hori da demokrazia. Behetik gora doana, ez bestea.

Z. A., *Chilen parlamenturako eleksioak*
1965-otsaila-28

ZORITXARREZ, gaurko hiztegi politikoan realismoak zer esan nahi duen badakigu, alegia, errealidadeari amen esatea. *Eta ez dut uste gaurko errealidadea amen esateko modukoa denik*. Beren burua errealistatzat dadukatenak, derrotatu batzuk besterik ez dira, borrokan aspertu direnak besterik ez dira. Eta beren kontzientzia isiltzeagatik «egiten duguntzua besterik ezin daiteke» esaten dute.

Z. A., *Algeria*, 1965-uztaila-11

POLITIKA, benetakoa jakina, *ikasteko modurik hoberena politika egitea da eta politika egunero jarraitzea egu-*

neroko eta aldizkarien bitartez; igari, itsasora edo ibaira salto eginaz ikasten den bezala. Horregatik, liburuak arrisku handi bat dute, politikari dagokionez: zientzia bezala ikastea eta ez errealdade bat bezala. Eta ez dut uste biologia bezala ikas daitekeen zientzia denik politika. Hala ere, benetako politika egiteko behar beharrezkoa da buru-jaztea eta aukerak egiten direnean eta erabakiak hartzen direnean zergatik egiten eta hartzen diren jakitea. Horretarako asko balio lezake liburuak, baina beste kontestu honetan; bestela ez.

Z. A., Liburuak, 1966-maiatza-8

BIZTANLEZ munduko estadu handiena nola utzi daiteke erabat aparturik? Ez ote litzake askoz ere hobea U Thant jaunak uste duen bezala *Nazio Batuetan Txina onartzea*? Amerikanoek, ordea, Nazio Batuen izpirituaren kontra joango litzakeela hori, diote. Harrigarritzko erantzuna, Hego Afrikako gobernu Nazio Batuetan onartzen dutenen artean. Izan ere, Hego Afrikako zuriak egiten dutena Nazio Batuen izpirituaren aurka ez baldin badoa... isiltzea hobe dut.

Z. A., Guduaren arriskua, 1966-iraila-4-11

PARLAMENTARISMOAREN tradizioa duten estaduek, eta ohituratan finkatuta dauden alderdietan, hots, Okzidenteko zenbait estadutan, parlamenturako eleksioak politika-bizitzaren adierazle bezala azaltzen zaizkigu. Lau urtetik lau urtera, edo bost urtetik bost urtetara, partidu politikoen zat frogatutz hau iristen da. Eta badirudi, estadu horietan, agintera iristeko beste biderik ez dagoela. Eta hau, errealdade gogor eta pentsaerazle bat da, batez ere benetako ezkertiar eta sozialista partidu eta politikarientzat. Zirkulu hitsi bat bezala. *Ia ez bait da posible sistimaren barruan benetako ezkertiarak agintera iristea.* Teorian dena oso ondo jarria dago, eta eleksio horien bidez herriaren

benetako nahia ezagutzen da. Errealidadean, datoak falsifikatuak eta gezurtatuak daude. Horregatik, hau da, beharbada, Europako benetako sozialistentzat problemarik handienetako bat.

Z. A., *Elekzio batzuen azterketa*, 1967-apirila-2

BAKEZALETASUNA da, defenda daitezkeen artean, garrantzitsuenetakoa, baina bakezaletasuna xalogarria den bezala bakezalekeria da baztertu beharrekoa. *Bakearen izenean merkantzia zital asko saltzen da-ta*. Eta bakeak, besterik gabe, ez du sentidurik. Zerbaitetarako behar du izan. Sentidu bat behar du.

Z. A., *Geldi haroa bukatu ote da?*,
1968-apirila-21

JAKINA, protesta zarata gehiegirekin egiten dute nonbait unibertsitarioek. Ume muturzikinak balira bezala. Seriotasunik gabe. Biolentziarekin. Arrazoi apurren bat izan lezakete, baina horretarako bide egokiak aurkitu behar dituzte ezarritako demokraziaren barruan. Estudiatzea hobe lukete, holako saltsetan sartzea baino. Histerikoak dira. Etab. *Hori da gizon zentzudunek, politikari ofizialek, demokratak ofizioz direnek diotena*. Ez dakit zergatik, baina beste nonbait entzundako abestia dirudi honek. Zaratak diren alderdi guzietan, eta zaratak zuzen zuzenean sistema bera atakatzen baldin badu, gauza berdintsuak entzuten dira.

Z. A., *Libertadea itxura denean*,
1968-maiatza-5

IZAN ERE, esan bezala, eta ez Afrikan bakarrik, ezarritako estaduek fazinazio izugarria dute zenbait politikarientzat. Horregatik, zenbaitetan, «estadukeria» erortzen dira. Zer da estadukeria? Estadua zerbait berezkotzat hartzea. Estadua kondairan gertatua dela

ahaztea. Eta, bere burua ezkertiartzat duen zenbaitengan ere, hori gertatzen da, ez da gai liluramendu hori astintzeko. *Ezarritako estadu batetan, eskualde bat, Herri bat, desegoki aurkitzen dela eta berea sortu behar duela entzuterakoan, harritu egiten dira.* Baita ere uste dute, ekonomi arazoa konpontzeko zera egin behar dela, alegia, ekonomia estaduaren eskuetan jarri, ekonomia estadutu. Eta, jakina, honek ez du batere sentidurik herriak estaduaren kontrolik ez baldin badu. Eta denok dakigu zenbateraino den zaila hau, nonahi, egitea.

Estaduak, derrigorrezkoak dira. Hauek gabe ez litzake, gaurkoz, antolatutako gizarterik izango. Baina, estaduen derrigortasuna ezagutzeak ez du, inola ere, esan nahi hauek betikoak direnik, aldaezinak-eta direnik. Estadu desegokiak ere errealdade bat dira, eta politikariak bere politikagintzan hori ezin lezake ahaztu. Baina errealdade hori bere erlatibutasunean jartzen jakin behar du. Estadukeria, eskuindarrentzat, beren politikarentzat, tresna egokia da. Zenbait ezkertiarrentzat, astindu ezin duen gaitza, beti oker jokaerazten dion horietakoa.

Z. A., *Estadukeria*, 1968-abuztua-11

Salaketak...

KONFORMISMOAN itotzen hasiak gaude. Gaurko gizartean erreboltatu izaterik ez dago. Pintoreak, politikoa, artistak, burgestu egin zaizkigu. *Baina horrek ez du esan nahi problemen heriotza, burgesiaren irabazia.* Proletargotzaren burgestea, kapitalisten asmaketa bat besterik ez da. Hor daude Vietnam eta gaur gaurkoz Santo Domingo, konformismoan erortzeko arriskua dugunoi odolez jantzitako ohar izan nahirik.

Munduko eskuinzale eta erreakzionario guziak pozez

lehertzen daude, azkenean amerikanoak «komunistei» merezi dutena ematen hasiak direlako! Komunismoa harmen bidez garai litekeelakoan. Nik ez dakit dominikano errebolatuak zer diren, marxistak ala katolikoak, erreformistak ala erreboluzio-zaleak. Dakidan bakarra da, justiziagatik beren bizia ematen dutela, eta hori aski dut adiskidetzat izateko.

Z. A., *Herriaren agintea*, 1961-maiatza-16

OPOSIZIORIK gabe, partidu politikorik gabe, demokraziarik izan ahal daiteke? Non gelditzen dira gizonak. pentsatzeko, pentsatutakoa adierazteko, eta elkarren artean hartzeko daduzkan eskubideak? Aparteko situazioak direla eta, estaduak gai guzian jabe bihurtu behar duela uste dute herri horietako agintari horiek. Bai, hala jarraitzeko aparteko situazioak izan daitezke, baina une batzuetan, ez luzaroan. *Ez da atsegina aitortzea, baina gaur eguneko estaduak gizonari, estaduaren onagatik, askatasuna kendu eta kendu ari dira.* Bai, estaduak gizonak jantzi, jaten eman eta gorde egiten ditu, baina hori ez ahal da izpiritua alde batera uztea?

Z. A., *Argeliako konstituzio berria*,
1963-iraila-8

INOR ez da gai, eta estadia gutiago, jatorrizko bitartekoak zein diren izendatzeko, hori gizonen eskutan dago. Eta are gutiago da gai estadia, bere iritzian jatorrizko bitartekoetan jendea sartzera behartzeko.

Z. A., *De Gaulle dela eta*, 1964-otsaila-2

PATERNALISMOA. Behin eta berriro esan beharra dago, joera honetara arrisku handia dutela gaurko politikariek, zoritxarrez. Paternalismoak, guraso on baten antzera jokatu arren, *gizonarengan ez du sinesten.* Gizonari kontu egin behar zaiola pentsatzen du, gizonaren

nortasunean ez du sinesten. De Gaulle-ri ere horixe gertatzen zaio.

Z. A., *De Gaulle dela eta*, 1964-otsaila-2

ZORITXARREZ, «estaduaren arrazoiak» agintzen duen garaian bizi gara oraindik, eta ez litzake batere harritzekoa izango, behin eta berriro, arrazoi horregatik, justizia, egia, elkartasuna eta libertadea menperatuta gelditzea.

Z. A., *Chipre, buru-hauste*, 1964-otsaila-16

ASKO hitzegiten da bakeaz garai hauetan. Eta batez ere batzuen ezpainetatik entzunda, barregure ematen du. Bakea beharrezkoa da, eta gizarteak izan dezakeen gauzarik hoberena. *Baina bakeak ez du esan nahi gauzak dauden bezala, ukitu gabe, uztea.* Hori horrela balitz, menpean dagoenak beti horrela jarraitu behar-ko luke, eta agintari eta menperatzaile denak, berriz, beti jabe. Horregatik ez da harritzekoa, bake horren, aldaketa gabeko bake horren jarraitzaile handienak oraingo nagusiak izatea. Hori egiterakoan, beren burua defenditzen dutelako. Zorionez, bizi garen munduan, jendea ez dago prest joku horri jarraitzeko.

Z. A., *Sumalia eta Etiopia harmetan*, 1964-otsaila-23

GAURREGUN ez dago sentimentalismo hutsetan, ideia hutsetan eta errealidadetik gabeko idealismotan ibiltzerik. Hori barregarri da. Hala ere badirudi batzuek idealismo hutsagatik maite dutela, ez egiagatik. Eta hori, marxistek esango luketen bezala, alienazio bat da, beste-tze bat da. Ez dugu esango ekonomia gizonaren sustrai osoa denik, baina bai alferrekoak direla errealidadean sustraitzen ez diren idealismo guziak. *Errealidadetik gabeko idealismo batengan sinestea, gaiso egotea bezala da, izpirituz gaiso egotea bezala.*

Z. A., *Eire-ko elezioak*, 1965-apirila-18

BAI lotsagarri dela benetan ideologia eta agintari batzuen-tzat, horma eta harresiak jaso beharra bere mugetan, bertakoek aldegin ez dezaten! *Holako agintaritza batek ez du merezi «herrikoi» izena.* Hala ere, eguzkialdeko Alemania sozialistak «herrikoi errepublika» du izen bezala. Beraz, ez da harritzekoa, hitzak, azkenean, bere zentzua galtzea.

Z. A., *Europako gaitza*, 1965-ekaina-13

ETA ezin dezaket buka, europeismoa guretzat eskapismoa izan daitekeela esan gabe. Europa denontzat itxaropen bat da, baina gure gaitzak, Europari begira egonda, ez dira sendatuko. Ez dezagun pentsa, hemen konpondu behar direnak, kanpora begira egonik, konponduko direnik.

Z. A., *Europa gaisoa*, 1965-uztaila-25

BADIRA politikariak Kennedyren itxurak hartu nahi dituztenak. Politikari horiek ilusioaren truke errealdade eta egite ustelak saldu nahi dituzte. Beharbada, Kennedysmoaren alderik txarrena horretan legoke, itxura hutsetan gelditzean. *Ezkertiartasun jantziak soinean harturik, eskuindar berrien politika egitea.* Eta hau, uste daitekeen baino ezagunagoa, zabalagoa da politiko-en munduan.

Z. A., *Hiltzailearen hiltzailea*,
1967-urtarrila-15

DENOK dakizuenez, mundu guzia mintzatzen da hirugarren munduari eman behar zaion laguntzaz. Baina errealdaderik tristeena hau da: estadistikek erakusten digutenez, estatu aberatsak gero eta aberatsago egiten ari dira, eta pobreak, proportzioan, pobreagoak gelditzen. Eta estatu aberatsak aipatzerakoan, estatu sozialista aberatsak ere aipatu genituen, horiek ere buruan genituelako. Hori egia bait da, *munduan badirela esta-*

du sozialista aberatsak eta estadu sozialista pobreak. Jakina, ez dago maila berean jartzetik Europako estadu sozialista bat eta estadu kapitalista bat, baina, hala ere, zenbaitetan, estadu sozialista horiek joera berekoak dituztela ukatzerik ere ez.

Z. A., *Herriaren aurrerapena*, 1967-apirila-30

HALA ERE, ikaskizun bat atera daiteke: *berritsukeria* (verbalismoa, esango lukete erdaldunek) *ez dela nahikoa benetako askatasun bat eskuratzeko.* Herria engainatzeko, erreza da kolonialismoa, zaharra edo berria, kondenatzea. Ez da nahikoa, ordea, hitzez kondenatzea, kondenazioa egia bihurtzeko bide egokiak jarri behar dira. Ez da nahikoa «sozialismo afrikanoaz» mintzatzea, eta txartelpe horretan edozein politika modu estaltzea. Beste zerbait gehiago behar da.

Z. A., *Afrikaren batasuna*, 1967-iraila-10

SINBOLU horren babesean biltzen da, zenbait alderditan, gazteria bere borrokarako. Dударik gabe, urte hauetan politikara esnatu den zenbait gazte, batez ere Estadu Batuetan eta European, Vietnameko gerla dela medio izan da. *Hango gerlan, konkretuan ikusten bait da gaitza.* Justizia eta arrazoia norenak diren eta agresioa nondik adtorren.

Horregatik, ezkertiar eta sozialista guziek, Vietnameko gerla berea bezala sentitzen dute. Baina gertakizun honek arrisku bat ekar lezake, beste artikulu batetan azaltzen genuenez: *iheskeria.*

Gazte denboran erromantizismoa da nagusi. Hori da topikoak dioena, gutienez. Heroismoa bizi nahi genuke. Eta Vietnameko gerla iruditzen zaigu heroismorako biderik zuzenena. Eta egia da. Baina besteen heroismoa dela eta, gure eginkizunari lo harreraz dezaiokegu. *Sozialismogintzan, beharbada, gaurko borrokarik gogo-*

rrena vietnamdarrek daramatena da. Baina, inportantea izanik ere, sozialismogintzan Vietnam-ekoa, fronte bat besterik ez da. Ezin daiteke gerla osoa irabaz, sozialismogintzaren borroka, alegia, gainontzeko fronte guziak ahazten badira. Horregatik izan daitezke, guretzat, eginkizunak zaratatsu ez direnak eta hain erromantiko ez diruditenak, baina besteak bezain inportanteak eta beharrezkoak.

Z. A., Vietnameko gerlarekin jokatu nahian,
1968-otsaila-25

DUDARIK gabe, efektibitatea derrigorrezkoa da, baina badira benetako giza arrazoiak hiltzen dituzten efektibitateak.

Z. A., Loteria Biafraren alde,
1969-martxo-30

ELEKTORALISMOA gure gustokoa ez dela, gauza jakina da. Hala ere, elekzioak nazio batetako gertakizun politiko inportanteenak direnean, ezin bazter daitezke utopia hutsean erori gabe. Taktikaz bederen hartu egin behar dira. *Arriskua, orde, taktika hutsean hasten dena estrategian bukatzea da.* Hori da Frantziako Alderdi Komunistari gertatu zaiona. Egia esan, zail da arrisku horretatik ihes egitea. Baina, zailtasunak ez luke etsipena adierazi behar. Horrexegatik, behar bada, ari da birrestalinizatzen alderdi hori. Horregatik ikusten ditu etsairik handienak, ez bere eskuinean, ezkerrean baizik.

Z. A., De Gaullen ondorengoak,
1969-maiatz-11

KONTSERBADORE bizkorrek nahi zuten bezala, Frantziak badu lehendakari berri boteretsu bat: Pompidou. Bigarren botu-aldi aurretik, Pompidou Baionan izan zen; eta hemengo kazetetan irakurri dugunez, Patxi

Alkortak euskal txapel bat erregalatu omen zion eta hortxe ikusi dugu Pompidouren fotografia txapel bat buruan duelarik. Folklorismo horren komentarioa errezegia denez gero isil nadin, bestela izango da norbait beti errazera jotzen dugula esango duena.

(...) *Errealistei*, «euskaltzale» *diren errealistei*, noski, egia hau gogoraraziko nieke, errealismoaz mintzo direnean. Errealidadearen aldetik ez dugu esperantzarik, eta argi dago errealista izatearen ondorioz garbiena Ipar Euskal Herrian Pompidouren aldekoak izatea dela. Horrek bere logika badu.

Z. A., *Pompidou lehendakari*, 1969-ekaina-29

IZANGO dira oraindik, mokoloak ez dira-ta behinere falta, noski, gure arazo hauek superatuta daudela diotenak. Baina, ikusi nahi ez duen itsua baino itsuagorik ez da. Zenbat problema ez dira konpontzen edo baztertzen «superatuta» daudela esanaz? Ezker-eskuin binomioa? Hori lehengo gizaldiko gauza da, gizona! Hori superatuta dago! *Batasunaren garaian Herri bakoitzaren hizkuntza defenditzea?* «Superatuta» dago! Hori bai, «bera» ukitzen denean, nahiz eta ingelesa edo frantsesa ez izan, orduan bai ez dagoela superazio konturik.

Z. A., E. S. S. B. *Kruxebismoaren ondorenean*,
1969-uztaila-20

Esperantzak...

IZENEZ denok gara demokratak, denok nahi dugu gizonaren errespetua eta libertadea edo askatasuna. Baina hitzez bakarrik. Gaur egunean estatuak dadukan indarrarekin, ekonomiak dadukan indarrarekin, eta beste hainbeste gauzarekin gizon bakoitzaren libertadeari

eustea, gerotik gerora, zailago dago. Gizonaren libertade handienak: pentsatzea, pentsatutakoa adieraztea, elkarren artean elkartzea, bakoitzak bere erabakia hartzea eta, guzien onaren izenean estadu askok ukatu egiten ditu, eta beste lekutan, ukatzen ez baditu ere, piskana-piskana egiteko gogoia du. Horretarako, estaduaren egarri hori mozteko (ez asetzeko) gizonaren eta estaduaren tartean, bitarteko batzuk beharrezkoak dira, eta horien artean *partidu politikoak ez dira txarrenak*. Badakit, gure arteko askorentzako, *partidu politikoa* bekatu dela, baina pentsamentu horiek uxatzeko garaia badela uste dut.

Z. A., *Demokraziaren bideak, zailak baina egokiak*, 1963-ekaina-2

BAINA beti da arriskuzkoa historiarekin jokatzea, amets gehiegitara eramaten gaituelako. Utzi ditzagun hauek alde batera, eta gaurkoari begira dezaiozun. Europa, nazio hori, instituzio bat bihurtuta sortzen ari den bitartean, ezin gintezke gu ezer egin gabe, ezer prestatu gabe egon. *Gure pentsakera, gure izakera, geure nortasuna galdu gabe. Europaren orduan jarri behar ditugu*. Eta aurrenetik, Europako herri guziekin bat sentitzen ikasi behar dugu. Izan ere, batasun hori, behetik gora, herriarengandik agintari eta politikoengana iristen baldin bada, orduan bai sortuko dela benetako Europa Elkartea.

Z. A., (titulorik gabe), 1963-azaroa-17

ESTADU asko da, gaur, ONU-ren kontra zera esaten duena, alegia, antolaketa honek, organizazio honek, nazio eta estadu bakoitzaren barrungo gaietan sartzeko eskubiderik ez duela. Nik baietz uste dut, ordea. Gizonen arteko benetako maitasuna maite dutenek beti amets egin izan dute, mundu guziraiko balioko duen gobernu batengan. *Herri bakoitzak, nazio bakoitzak,*

nahiz eta bere nortasuna gorde, mundu guzikoak herri bat, nazio bat osatzen dugu.

Z. A., *Congo berriro bakarrik*, 1969-uztaila-12

OKZIDENTEA, ekonomiari buruz, azken urte hauetan, etengabeko ekonomi espansio batean bizi da. *Etorriko da espansio horren amaia*. Orduan ikusiko dugu, burgesen oraingo joera, heriotz aurreko azken arnasa besterik ez zela.

Z. A., *Herriaren agintea*, 1965-maiatza-16

EZ dezagula pentsa folklorearekin bukatzen direla gure izaera guziak. Han garbi ikusten zen folklorea bide bat besterik ez zela herri batek bere bizitza adierazteko. Ugari ikusi bait dugu Euskal Herria gaur Deban. Oraindik euskaldun masak ugariak gara.

Baina ez dezatela uste, folklore egun batetan parte hartzen dugulako museoak izateko gogoak dugunik, edo museoak izateko prest gaudenik. Ez, Folklore hutsa besterik gabe, museo antzeko zerbait baino ez bait litzake. Gure lehengo dantzak, lehengo soinuak, lehengo jolasak, noizean behin ganbaratik ateratzea besterik ez litzake, folklore hutsa. Baina ez zen hori gaur Deban ikusten zena. Han ikusten genuena, gure bizia eta nortasuna besterik ez zen. Eta hori sentimentalismorik gabe. Geure buruari gustoa ematen ibili nahi izan gabe. Ondo dakigu han egon garen guziok euskaldun oso osorik izateko ez dela nahikoa noizean behin euskal jai batzutara joatea. Ez eta gutiago ere. *Euskaldun izaera industrializatutako gizarte honen maila guzietan zabaldu eta osatu beharrezkoa da.*

Z. A., *Euskal jaia zela-ta Deban ikusitakoa*, 1965-maiatza-23

BADIRA, ezker berri bat jaiotzen ari dela esaten baldin

baduzu, irripar egingo dizutenak. Lehengo klasifikazio zaharrei lotuta daudenak. Dударik ez dago oraingoz ezker berri horrek indar guti duela, baina, baita ere, дударик ez dago *etorkizunerako itxaropen bat dela*.

Z. A., *Johnson eta unibertsitarioak*,
1965-ekaina-20

GAINERA, ez da seguridadea lehenbiziko, justizia baizik.

Z. A., *Congo bere estabildadara iritsi ote da?*

1967-urtarrila,29

BESTE egun batetan esaten genuen bezala, elkar bizitze baketsuaren barruan *dialektika bat sortu behar da*, herri bakoitzak bere baitan indarrak bilaturik, kanpora begira egon gabe, bere problemak konpon ditzan.

Z. A., *Desarmea*, 1967-abuztua-6

MOLDEAK aldatzen ez diren bitartean, oso zaila izango da justizia errealdade bihurtzea. Moldeak aldatzea, ordea, erreboluziogintzan finkatzen eta sustraitzen da.

Z. A., *Alger-eko bilera*, 1967-hazaroa-12

EZKERTIARRAK eskualdekatzearen alde?

Kasualidadea ote da alderdi liberalak, oposizio radikal batetan dagoenak, eskatzea eskualdekatze hori? Ezezkoan nago. 1939 aurreko gisa horretako alderdi aber-tzale gehienak – eslobakiarrak, kroatak, bretoinak eta – Hitlertiarren aliadu bihurtu ziren, eszepzio batzuk ken-duta (hortik igartzen da eszepzio horien balioa eta au-sardia). Orduz geroztik, joera horretako jendeek kutsu txar hori izan dute. Baina azken urte hauetan, zerbait harrigarri gertatzen ari da Europa guzian: ezkertiar-ak batez ere ezkertiar berriak, dira eskualdekatzearen de-fenditzaile berriak. Frantzian, sozialista ezkertiar be-riak dira Britainaren beregaintasunaren alde jarri di-

renak. Italian, komunistak eta sozialistak dira eskualdekatzearen alde borrokarik gogorrenak egiten ari direnak. Txekoslovakian, Dubcek eta beste adiskideak dira Txekoslovakia federazio izaera eman nahi diotenak.

Erreboluzioak, bere hasieran, agintea oraindik seguru ez denean, beti du erdikoze (zentralista, alegia) izateko joera. Baina bigarren epe batetan erdikoitasun hori burokraten edo eskuindarren eskuetara pasatzen da. Total berdin. Eta hortaz konturatzen ari dira ezkertiar berriak eta jatorrak.

Ezkertiarren eskualdekatze zaletasuna, taktika besterik ez ahal da? Ez. Eskualdekatzea, federalismoa, estatuak desegiteko joera, ezkertargoaren izaeran dago. Ezkertiarrek beti darama estatuaren egoera etsaigoa, mesfidantza, beldurra. Gure egunetan, sobiet-zale eta sozialdemokratetatik at, joera hori ezkertiarren artean sendotzen ari dela aitortu behar. Izan ere, gaurko estatuak gero eta bildurgarriagoak eta zapaltzaileagoak dira. *Eskualdeei beregaintasuna ematea, estatuari oztopo bat gehiago jartzea da.* Eta gehiago izango da, eskualdea estadutik bereziago den neurrian.

Horretan lanean dabiltzenak, beraz, kondairaren sentiduan ari dira lanean, ez desgaraian batzuek dioten bezala. Ettorkizuna da berea.

Z. A., *Bretaniar alderdi liberalaren biltzarra*,
1968-urri-6

EZ ote da, bada, izango egun, mendebaleko proletargoaren integrazioagatik, borroka nazio aberatsen eta behartuen artean dagoela? Hori, noski, ortodoxia guzien kontra doa, baina...

Z. A., *Rhodesia Errepublikak*, 1969-ekaina-29

**IDAZLAN ARGITARATUEN
KRONOLOGIA**

1961

Balmes eta Kant, jakinduriaren hasieran (JAKIN 15, 1961)

1963

Erdi sortaldeko zalapartak (Z. A., 1963-III-24)

Erdi hazitako herriak. Ekonomiaren etapak (Z. A., 1963-IV-21)

Ben Bella. Gizon eta politiko argia (Z. A., 1963-IV-28)

Kurdistan (Z. A., 1963-V-5)

Frantziako sindikatoen etorkizuna (Z. A., 1963-V-12)

Haiti. Herri beltz bat Ameriketara (Z. A., 1963-V-19)

Marruekoeko elezioak (Z. A., 1963-V-26)

Demokraziaren bideak, zailak baina egokiak (Z. A., 1963-VI-2)

M. R. P. bilerari buruz (Z. A., 1963-VI-16)

Italiako sozialistak zer egin? (Z. A., 1963-VII-7)

Harmetan ez dago indarra (Z. A., 1963-VII-14)

Argentinako elekkzioak (Z. A., 1963-VII-21)
 Izotza urtzen? (Z. A., 1963-VIII-11)
 Holandako gobernu berria (Z. A., 1963-VIII-18)
 Brazzavillen lehendakari berria (Z. A., 1963-VIII-25)
 Egoaldeko Vietnam-go gora-beherak (Z. A., 1963-IX-1)
 Argeliako konstituzio berria (Z. A., 1963-IX-8)
 Dehler, Bundestag (Alemaniako Kamara)-ren bigarren lehen-
 dakaria Moskun (Z. A., 1963-IX-15)
 Turkia eta Europa (Z. A., 1963-IX-22)
 Indonesiako zalapartak direla-ta (Z. A., 1963-IX-29)
 Bosch-en agintaritzza motxa (Z. A., 1963-X-6)
 «Divino» Morales bat Oinatin. Lekuona-tar D. Manuelekin
 hizketa (Z. A., 1963-X-6)
 Algeria berriro (Z. A., 1963-X-13)
 Nazio arteko unea (Z. A., 1963-X-20)
 Nazio arteko unea (Z. A., 1963-X-27)
 Nazio arteko unea (Z. A., 1963-XI-3)
 Nazio arteko unea (Z. A., 1963-XI-10)
 Nazio arteko unea (Z. A., 1963-XI-17)
 Nazio arteko unea (Z. A., 1963-XI-24)
 Nazio arteko unea [Agur, Kennedy] (Z. A., 1963-XII-1)
 Nazio arteko unea (Z. A., 1963-XII-8)
 Demokrazia Italian eta Venezuelen (Z. A., 1963-XII-15)
 Kenyaren askatasuna (Z. A., 1963-XII-22)
 Boliviako gora-beherak (Z. A., 1963-XII-29)
 Mendes-France-ren «Errepublika berria» (Z. A., 1963-XII-29)

1964

Urte hau sozialismoaren urtea izan daiteke (Z. A., 1964-I-5)
 Palestinari buruz (Z. A., 1964-I-12)
 Panama eta Ipar Amerika (Z. A., 1964-I-19)
 Pakea Kurdistan-en? (Z. A., 1964-I-26)
 De Gaulle dela-ta (Z. A., 1964-II-2)
 Marxista pentsamenduaren astea (Z. A., 1964-II-9)
 Chipre, buruhauste (Z. A., 1964-II-16)
 Afrikaren negarra (Z. A., 1964-II-16)
 Sumalia eta Ethiopia armetan (Z. A., 1964-II-23)
 Munduz mundu (Z. A., 1964-III-1)
 Europa, Kristautasuna, Demokrazia (Z. A., 1964-III-8)
 Vietnam, Ipar Amerikatarren negarra (Z. A., 1964-III-8)
 Politika Venezuelen (Z. A., 1964-III-15)
 «Cuando los peces mueren de sed» (Ugalde-tar Martinen li-
 puru bat) (Z. A., 1964-III-15)
 ONUren eginbearra Chypren (Z. A., 1964-III-22)
 Frantziako kontseilerak izendatzeko izan diren elekkzioak (Z.
 A., 1964-III-29)

Cuba eta Algeria: bi joera. Zergatik? (Z. A., 1964-IV-5)
 Brasil: Munduan nazio katolikoena (Z. A., 1964-IV-12)
 Deabruak Moskutik ihes egin du (Z. A., 1964-IV-19)
 Kennedyren pentsamenduaren heriotza (Z. A., 1964-IV-26)
 Paperik eza (Z. A., 1964-V-3)
 Elekzio aurrean (Z. A., 1964-V-10)
 Maurice Duverger-en **Introduction à la politique** (Z. A., 1964-V-24)
 Siriako agintariak (Z. A., 1964-V-24)
 Vietnamgo negarra (Z. A., 1964-V-31)
 Nehru (Z. A., 1964-VI-7)
 Palestina eta Israel (Z. A., 1964-VI-21)
 Krutxef-en hitzaldi bat (Z. A., 1964-VI-28)
 Kongo berriro bakarrik (Z. A., 1964-VII-12)
 Italiako sozialisten zalantzak (Z. A., 1964-VII-19)
 Sozialistak eta Kristau-demokratak (Z. A., 1964-VII-26)
 C. F. T. C. dela-ta (Z. A., 1964-VIII-2)
 De Gaulle-ren esanak (Z. A., 1964-VIII-9)
 Rusiarentzat une txarra (Z. A., 1964-VIII-16)
 Gaurko gazteria berria (Z. A., 1964-VIII-23)
 Togliatti-ren heriotza (Z. A., 1964-VIII-30)
 Euskeraren batasuna dela-ta Baionako batzordea. Euskeraren etorkizunerako pausoa garrantziduna (Z. A., 1964-IX-6)
 Vietnam berriro (Z. A., 1964-IX-6)
 Erreboluzioa libertadearen barruan (Z. A., 1964-IX-13)
 Afghanistanen haize berriak (Z. A., 1964-IX-20)
 Erreinu Batutako eleksioak (Z. A., 1964-IX-27)
 Canadako frantzesak eta Isabel II (Z. A., 1964-X-11)
 Ondo bizitzea eta politika (Z. A., 1964-X-18)
 Krutxef, Wilson eta Mao (Z. A., 1964-X-25)
 Europa berriro (Z. A., 1964-XI-1)
 Europa bere lekuaren bila (Z. A., 1964-XII-27)

1965

Urte berri (Z. A., 1965-I-3)
 Italian lehendakari berria (Z. A., 1965-I-10)
 Demokrazia Alemanian (Z. A., 1965-I-24)
 Churchill dela-ta (Z. A., 1965-I-31)
 Jeneralen jokua edo Vitnameko pakerik eza (Z. A., 1965-II-14)
 Beltzak eta zuriak (Z. A., 1965-II-21)
 Chilen parlamenturako eleksioak (Z. A., 1965-II-28)
 Alemaniako sozialistak gorri kolorea utzi egin nahi dute (Z. A., 1965-III-7)
 Turkin gobernu berria (Z. A., 1965-III-14)
 Holanda, Argentina eta Viena (Z. A., 1965-III-14)
 Reformismoa, soluziobide? Chile dela-ta (Z. A., 1965-III-28)

- Alabama, itxaropena eta moderazioaren ausardia (Z. A., 1965-IV-4)
- Elkarrizketa, zergatik eta nola (Z. A., 1965-IV-11)
- Eireko elekzioak (Z. A., 1965-IV-18)
- Nederland-eko gobernuaren gora-beherak (Z. A., 1965-IV-25)
- Ezker berri baten irudia (Grenobleko alkatea) (Z. A., 1965-V-2)
- Herriaren agintea (Z. A., 1965-V-16)
- Afrikaren batasuna deseginda? (Z. A., 1965-V-23)
- Euskal-jaia zela-ta Deban ikusitakoa (Z. A., 1965-V-23)
- Defferren deia (Z. A., 1965-V-30)
- Frei-ren esanak (Z. A., 1965-VI-6)
- Europako gaitza (Z. A., 1965-VI-13)
- Jhonson eta unibertsitariorak (Z. A., 1965-VI-20)
- Algeria (Z. A., 1965-VII-11)
- Etxebizitzak eta politika (Z. A., 1965-VII-18)
- Frei Europan (Z. A., 1965-VII-25)
- Europa gaixo (Z. A., 1965-VII-25)
- Belgikako gobernu berria (Z. A., 1965-VIII-15)
- Federazio baten gaitzak (Z. A., 1965-VIII-22)
- Tarzan: zinema batek erakusten duena (Z. A., 1965-VIII-29)
- Alemaniko jakintsuak Euskal Herrian (Z. A., 1965-VIII-29)
- Euskal gazteria kultura bideetan. JAKIN aldizkadiaren historia (Z. A., 1965-VIII-29)
- Nola zaindu? (Z. A., 1965-IV-5)
- Estadu Batuak aurreratzen (Z. A., 1965-IX-5)
- Pakistan eta Indiaren arteko asarrea (Z. A., 1965-IX-12)
- Brasilen demokraziarik ez (Z. A., 1965-IX-19)
- Sicher isit sicher (Z. A., 1965-IX-26)
- Wilson lehendakaria (Z. A., 1965-IX-26)
- Erromako Liturgi batzarrari buruz (Z. A., 1965-XII-5)
- Ezarritako desordena (Z. A., 1965-XII-12)
- Agintza eta utopia (Z. A., 1965-XII-19)
- Ikaskuntza (JAKIN 19, 1965)
- Politika estrukturak Europear alkartasunean (JAKIN taldea: Europa, 1965, 191-228 horr.)

1966

- Laboratorioko sozialismoa (Z. A., 1966-I-2)
- Eskubidearen indarra eta ez indarraren eskubidea (Z. A., 1966-I-9)
- Kurdistan-eko guduak izenik ez du (Z. A., 1966-I-9)
- Ez dugu horrelako Europarik nahi (Z. A., 1966-I-30)
- Andoaingo gazteria (Z. A., 1966-I-30)
- Gobernuak zalantzan (Z. A., 1966-II-13)
- Laboristak ala kontserbadoreak? (Z. A., 1966-III-13)
- Elkartasun baten zoritxarrak (Z. A., 1966-III-20)

- Indonesian, zer pasatzen da? (Z. A., 1966-III-27)
Narzisoak (Z. A., 1966-III-27)
Bretaina Handiko Erreinu Batua (Z. A., 1966-IV-3)
Gauzak ez dira hain ximpleak (Z. A., 1966-IV-3)
Frantziako sindikatoak (Z. A., 1966-IV-10)
India ez da goserik bakarrik hiltzen ari (Z. A., 1966-V-1)
Alemania mugitzen hasi? (Z. A., 1966-V-1)
Liburuak (Z. A., 1966-V-8)
Reformismoa (Z. A., 1966-V-8)
Vietnam, budistak eta neutralismoa (Z. A., 1966-V-8)
Sozial-demokrazia (Z. A., 1966-V-15)
Politika (Z. A., 1966-V-15)
Europa berriro (Z. A., 1966-V-22)
Estadu Batuetako herria (Z. A., 1966-V-29)
J. Bram: **Language and society** (Z. A., 1966-V-29)
Frantzia eta Eguzkialdeko estatuak (Z. A., 1966-VI-5)
Sindikalismoa eta politika (Z. A., 1966-VI-5)
Beatnik (Z. A., 1966-VI-19)
Kennedy Ego-Afrikan (Z. A., 1966-VI-26)
Garai astinduak (Z. A., 1966-VI-26)
Mundoko federaziorik handienetakoa (Z. A., 1966-VII-3)
Pompidou Donibane-Garazin (Z. A., 1966-VII-10)
Wilson ezkertiarrekin asarre (Z. A., 1966-VII-24)
Vietnam-en erakuskizunak (Z. A., 1966-VII-24)
J. A. García de Cortazar. **Vizcaya en el siglo XV. Aspectos económicos y sociales** (Z. A., 1966-VII-31)
Greziar zer? (Z. A., 1966-VII-31)
Serge Mallet: **La nouvelle classe ouvrière** (Z. A., 1966-VIII-7)
Rodhesiar zuriak oraindik agintari (Z. A., 1966-VIII-7)
Ramón Tamames: **Cuatro problemas de la Economía Española** (Z. A., 1966-VIII-21)
Reformistak Bogotan (Z. A., 1966-VIII-28)
Sudan gobernu berria (Z. A., 1966-VIII-28)
Guduaren arriskua (Z. A., 1966-IX-11)
Syrian zalapartak (Z. A., 1966-IX-18)
Planificación y Desarrollo (Introducción al primer plan español) (Z. A., 1966-IX-18)
Commonwealth zintzilik (Z. A., 1966-X-2)
Elkarrekiko Merkaturia eta politikari baten hitzak (Z. A., 1966-X-9)
Ego Amerikan gerrileroak zer? (Z. A., 1966-X-16)
Errealidadea (Z. A., 1966-X-23)
Euskal poujadismoa (Z. A., 1966-X-30)
Seguridadea eta libertadea (Z. A., 1966-XI-20)
Euskal Kultura (Z. A., 1966-XII-25)

1967

- Txina, Mao ta marxismoa (Z. A., 1967-I-22)
 Katolikoak eta marxistak (Z. A., 1967-VI-4)
 Hamar urte (Z. A., 1967-VI-4)
 Estrukturak (Z. A., 1967-VI-11)
 Elkar-izate baketsua (Z. A., 1967-VII-2)
 Zergatik kritika egin (Z. A., 1967-IX-3)
 Absolutugintza (Z. A., 1967-X-29)
 Europaren jaioezina (Z. A., 1967-XI-12)
 Italian eskualdeak modan daude (Z. A., 1967-XI-26)
 Erreboluzio bat izan zen (Z. A. 1967-XI-26)
 Gabon tristeak (Z. A., 1967-XII-10)
 Sozialismo astratua (Z. A., 1967-XII-24)
 Sozialismoa modan dago (JAKIN, 24, 1967)
 Ezkertiar berriak (JAKIN 25, 1967)
 Ezkertiar berriak (JAKIN 26, 1967)
 Che Guevara edo pentsamentua lapurtu dioten gizona (JAKIN 27-28, 1967)
 Euskaltzaleen Jainkoa hil behar dugu (JAKIN 27-28, 1967)
 Rejioeri buruz liburu berri bi (JAKIN 27-28, 1967)

1968

- Vietnam, iheskeria bat? (Z. A., 1968-I-7)
 Daniel Guerin: L'anarchisme (Z. A., 1968-I-7)
 Dinamarka desbaliatzearen ondorenean (Z. A., 1968-I-21)
 Elekzio urtea Estadu Batuetan (Z. A., 1968-I-21)
 Igara jaunari eskutitz idikia (Z. A., 1968-I-28)
 Txekoslovakian aldaketak (Z. A., 1968-I-28)
 Guatemalan ere bai (Z. A., 1968-II-4)
 Modan ez dauden gerlak (Z. A., 1968-II-4)
 Atomika elezioetan (Z. A., 1968-II-11)
 Dinamarkako elezioen erabakia (Z. A., 1968-II-11)
 F. N. L. bada edo ez? (Z. A., 1968-II-18)
 Vietnam-etik berriak (Z. A., 1968-II-18)
 Kurdoen menderatzaileak eta progresistak (Z. A., 1968-II-25)
 Vitnam-eko gerlarekin jokatu nahian (Z. A., 1968-II-25)
 Biolentziaz (Z. A., 1968-III-3)
 Komunista Partiduen Nazioarteko bilera (Z. A., 1968-III-10)
 Belgikako elekzioak direla-ta (Z. A., 1968-III-17)
 Gerlarekin jokatzeari (Z. A., 1968-III-17)
 Azkenean Kennedy ere bai (Z. A., 1968-III-24)
 Katolikoak eta kristau-demokrazia (Z. A., 1968-III-24)
 Debaldeko gauzak (ANAITASUNA, 1968-III-30)
 Estalinistak Estadu Batuetara ihes egiten dutenean (Z. A., 1968-III-31)
 Israeldarrak otso bihurtu (Z. A., 1968-IV-7)

- Bi lehendakari nahikoa ez direnean (Z. A., 1968-IV-15)
Belgikako elezioetan liberalak irabazi ez (Z. A., 1968-IV-14)
Erromantizismoa (ANAITASUNA, 1968-IV-15)
Geldi-aroa bukatu ote da? (Z. A., 1968-IV-21)
Senegal-en ertzeko herrien elkartasuna (Z. A., 1968-IV-21)
Amorrazioa (ANAITASUNA, 1968-IV-30)
Libertadea itxura denean (Z. A., 1968-V-5)
Italia elezio giroan (Z. A., 1968-V-5)
Gora rebisionistak! (Z. A., 1968-V-12)
Biafraren eskubideak (Z. A., 1968-V-12)
Gu traketsok (Z. A., 1968-V-15)
Gu ere razistak (Z. A., 1968-V-15)
Urte betetze mikatza (Z. A., 1968-V-26)
Italiarrak ezkerrera (Z. A., 1968-VI-2)
Komunistak eta Frantziako gertaerak (Z. A., 1968-VI-9)
Hirugarren bidearen ipuin zaharra (Z. A., 1968-VI-30)
Alemaniak azkenekoak direnean (Z. A., 1968-VII-7)
Kai Herman: **Los estudiantes en rebeldia** (Z. A., 1968-VII-7)
Sozialista «zientifikoak» (Z. A., 1968-VIII-4)
Eskualdeen beregaintasuna Frantzian (Z. A., 1968-VIII-4)
Estadukeria (Z. A., 1968-VIII-11)
Estadu Batuetako lehendakaria zertarako? Nola?
(Z. A., 1968-VIII-11)
Esperantza (ANAITASUNA, 1968-VIII-15)
Nigeria eta Biafraren arteko gerla (Z. A., 1968-VIII-18)
Ortodoxia hil bedi (Z. A., 1968-IX-8)
Humphrey lehendakari-gai (Z. A., 1968-IX-8)
Askotarikoa (ANAITASUNA, 1968-IX-15)
Partzuergoa, eskualdekatzea eta Euskal Herria
(Z. A., 1968-IX-22)
Sozial demokrazia irabazle (Z. A., 1968-IX-29)
Luigi Fabbri: **Los comunistas y la religión** (Z. A., 1968-IX-29)
Esku zikinak (ANAITASUNA, 1968-IX-30)
Britaniar alderdi liberalaren biltzarra. Bretaina nagusiaren
erdikoitasuna eztabaidan (Z. A., 1968-X-6)
Konfesionalismoa (Z. A., 1968-X-13)
Euskeraren batasuna Euskaltzaindiaren urre eztaietan
(Z. A., 1968-X-13)
Esperantza errabiatua (Z. A., 1968-X-20)
Kristau sindikatoen eraberritzea (Z. A., 1968-X-20)
Polinesiaren zorigaitza. Atomikaren garalean Ministro eus-
kaldun baten ibilaldiaz gogoetak (Z. A., 1968-X-27)
Italiako sozialistak kezkatan (Z. A., 1968-XI-3)
Txekoslovakiaikoaren ondorenak komunistengan
(Z. A., 1968-XI-3)
Jende zoro hori... (Z. A., 1968-XI-10)

Nixon nagusi berria (Z. A., 1968-XI-17)
 Gerla soinua eguzkialde hurbilean (Z. A., 1968-XI-24)
 Nere irakasle izanari ihardespena (Z. A., 1968-XII-1)
 Utikan engainamenduko naziokeriak (Z. A., 1968-XII-1)
 Eska ezin daitekeena (Z. A., 1968-XII-8)
 Alemania, Europaren gaitz hori (Z. A., 1968-XII-15)
 Venezuelan lehendakari berria (Z. A., 1968-XII-22)
 Urte zahar tristea (Z. A., 1968-XII-29)
 Giza-Eskubidegai guzien aitorkizuna (Z. A., 1968-XII-29)
 Gure jokabidea gaur (GURE IZARRA, Herri berri, 1968)
 Etxegintzarako lurren fiskalizazioa (JAKIN 30, 1968)
 Frantziako komunista eta sozialisten otsailaren 24ko agiria
 (JAKIN 30, 1968)
 Txekoslovakia (JAKIN 31-32, 1968)
 Azalekoaren eskubideak (JAKIN 31-32, 1968)

1969

Demokrazia zer? (Z. A., 1969-I-5)
 Israel ala Palestina? (Z. A., 1969-I-12)
 Castrismoa, ihesbidea? (Z. A., 1969-I-19)
 Britainiaren Liberaziorako Frentea (Z. A., 1969-I-26)
 Moralismoa (Z. A., 1969-II-2)
 Nixonen hasierak (Z. A., 1969-II-9)
 Hiru antolamendu (Z. A., 1969-II-16)
 Alemania Federalaren Goberna-era, legedia, politikagintza,
 alderdiak (Z. A., 1969-II-16)
 Pakistaneko nahasmenduak (Z. A., 1969-II-16)
 Bretoiak nazioarteko (Z. A., 1969-II-23)
 Indian eleizioak (Z. A., 1969-III-2)
 Urtain, Euskal Herriaren mitoa (Z. A., 1969-III-2)
 Enbarazo egiten ez dutenak (Z. A., 1969-III-16)
 Alemanian lehendakari berria (Z. A., 1969-III-16)
 Gerla ahaztuak (Z. A., 1969-III-23)
 Euskal Mc Carthy-txoak (Z. A., 1969-III-23)
 Diskak Afrika beltzean (Z. A., 1969-III-23)
 Gabon: Afrikako errepublika bat (Z. A., 1969-III-30)
 Loteria Biafraren alde (Z. A., 1969-III-30)
 Eskolatuen bekatuak (Z. A., 1969-IV-6)
 Txileko kristau-demokrazia antsitua (Z. A., 1969-IV-6)
 Mao baino maotarragoak (Z. A., 1969-IV-13)
 Estalinistak berriro (Z. A., 1969-IV-13)
 Pakistan, Estatu bat Naziotasunaren bila (Z. A., 1969-IV-20)
 Txekoslovakiaiko Sindikatoak (Z. A., 1969-IV-27)
 Kurdistanen gerla (Z. A., 1969-IV-28)
 Frantziako eskualdekatzea Euskal Herrian (Z. A., 1969-IV-27)
 Libanoko zalapartak (Z. A., 1969-V-4)

- Herrikoikeria eguzkialdeko Europan (Z. A., 1969-V-4)
Nixon borrokan (Z. A., 1969-V-11)
Karl Schiller (Z. A., 1969-V-11)
De Gaulle-ren ondorengoak (Z. A., 1969-V-11)
Israeldarrak eta De Gaulle (Z. A., 1969-V-18)
Afrikaren liberazioko mogimenduak (Z. A., 1969-V-25)
Frantzian hobe arrantza botoa ematea baino (Z. A., 1969-V-25)
Borrokalari ahaztuak (Z. A., 1969-VI-1)
Rhodesia azken fineraino (Z. A., 1969-VI-1)
Topikoak galantak direnean (Z. A., 1969-VI-8)
Non da **Halstein** dotrina (Z. A., 1969-VI-8)
Moskuko biltzarra dela-ta gogoetak (Z. A., 1969-VI-15)
Congon trenbide berria (Z. A., 1969-VI-15)
Ponpidou lehendakari (Z. A., 1969-VI-29)
Soudanen gobernu berria (Z. A., 1969-VI-29)
Rhodesia errepubika (Z. A., 1969-VI-29)
Andoaindarra naiz (Z. A., 1969-VI-29)
Soudanen bake susmurra (Z. A., 1969-VII-6)
Hizkuntzen arazoa hirugarren munduan (Z. A., 1969-VII-6)
E.S.S.B. Krutxebismoaren ondorenean (Z. A., 1969-VII-20)
Euskal jakobinismoa (JAKIN 34, 1969)
Eguzkialdeko haize horiek (JAKIN 35, 1969)
Konformagaitzen konformismoa (JAKIN 35, 1969)
Politikaren atarian (LUR, Donostia)

IDAZLAN ARGITARAGABEAK

Balioaren eta plusbalioaren teoria

20 folioko idazlana, liburu oso bat egiteko asmotan. Hona 20 folio horien eskema:

- I. — **Produzio gehiegi soziala.** Merkantziak, usuko balio eta aldaketako balioa. Balioaren eta balio-lanaren teoria. Merkantzien kanbioko balioaren zehatzea. Sozialki beharrezko lana. Gehiagoko balioaren jatorria eta izaera. Besteretzearen marxista teoria.
- II. — **Kapitala eta Kapitalismoa.** Kapitala kapitalismo-aurreko gizartean. Kapitalista produzio-eraren jatorria. Proletariutza berriaren jatorria eta definizioa. Kapitalista ekonomiaren mekanismo fundamentalak. Balioaren osatzaileak. Plusbalioaren tasa. Kapitalaren konpozizio organikoa.

Marxismoari sarrera

36 folioko idazlana. Liburuxka honen asmoa. Henri Léfèbvre-ren LE MARXISTE (Que sais-je?) horren itzulpen bat euskeraz ematea zen.

Itzulirik ezagutzen dugun zatia, hau da:

Oharra. Sarrera. I. — **Marxista filosofia:** a/metodu dialektikoa. b/gizonaren besteratzeta. II. — **Marxista Morala (bi horrialde).**